

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

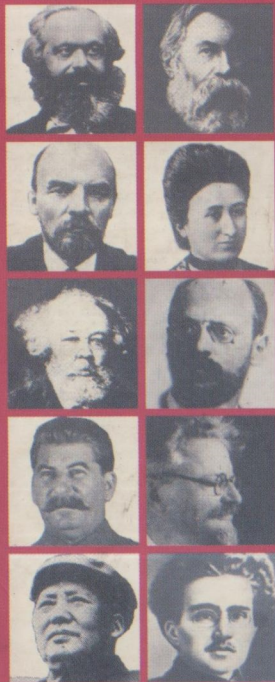
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

BÜYÜK DENEME

Komünist Hareketin ve Sosyalist Devletlerin Tarihi

Georg Fülberth

DORUK

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

—————"BÜYÜK DENEME"—————

Komünist Hareketin ve Sosyalist Devletlerin Tarihi

GEORG FÜLBERTH (1939) 1972 yılından beri Almanya'nın Marburg kentindeki Philipps Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi Profesörü.

İşçi hareketinin üç ana akımına -sosyal demokrasi, sendikalar, komünist partiler- ilişkin birçok eseri bulunuyor.

Ayrıca 1984 yılından beri, Almanya'nın en büyük sol aylık kültür ve politika dergisi olan Konkret'in yazar kadrosunda bulunmaktadır.

© Doruk Yayıncılık
BİLİM-FELSEFE-POLİTİKA SERİSİ / 5

"BÜYÜK DENEME"

KOMÜNİST HAREKETİN ve SOSYALİST
DEVLETLERİN TARİHİ

GEORG FÜLBERTH

Almanca'dan Çeviren:
Mehmet Okyayuz

Yayıma Hazırlayan:
M. Serdar Kayaoğlu

Kitabın Orijinal Adı:

*Der große Versuch. Geschichte der kommunistischen
Bewegung und der sozialistischen Staaten*

Düzeltili:

Özden Bayram, Sabri Akdemir

Kapak Tasarımı:

Doruk ve Etik Ajans

Dizgi :

Doruk Dizgievi (Arzu Tan, Sibel Gündaş)

Baskı ve cilt: KMS Matbaa - Yayıncılık
Tel:(0.312) 434 29 10

BİRİNCİ BASIM, Nisan 1999

ISBN: 975 - 553 -304-4

Adres: Mithatpaşa Cad. 24/A Kızılay/Ankara
Tel: (0.312) 432 39 29 **Fax:** (0.312) 432 28 25
Ücretsiz BDR Kitap Arası / Şifreli Kurumlar için
Doruk Yayıncılık / Etiler / Şifreli Kurumlar için

GEORG FÜLBERTH
"BÜYÜK DENEME"

KOMÜNİST HAREKETİN ve
SOSYALİST DEVLETLERİN TARİHİ

*Der große Versuch. Geschichte der kommunistischen
Bewegung und der sozialistischen Staaten*

Çeviren
Mehmet Okyayuz

BİLİM -FELSEFE -POLİTİKA SERİSİ/5

Georg Fülberth, Büyük Deneme

Komünist Hareketin ve Sosyalist Devletlerin Tarihi

Çev: Mehmet Okyayuz

Ankara 1999, Doruk Yayınları, 272 s.

ISBN: 975-553-304-4

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
I. Karl Marx, Friedrich Engels ve Sanayi Devrimi'ndeki İşçi Hareketi	9
II. Kapitalizmin Konsolidasyon Döneminde (1870-1914) Marksizm ve İşçi Hareketi.....	21
III. Birinci Dünya Savaşı, Ekim Devrimi ve Rus Devrimi'nin Ayakta Kalabilme Mücadelesi (1914-1923)	31
IV. Devrimci Savaş Sonrası Kriz Döneminde Batı'daki Komünist Hareket (1917-1923)	69
V. Sovyet Rusya (1923-1941).....	97
VI. Uluslararası Komünist Hareket (1924-1941).....	111
VII. Anti-Hitler Koalisyonu ve Sistemler Çatışmasının İlk Aşaması (1941-1947).....	131
VIII. Soğuk Savaş, "Sosyalist Dünya Sistemi" nin Genişletilmesi ve Sağlamlaştırılması (1947-1975)	167
IX. Durgunluk ve Can Çekişme (1975-1985)	223
X. Son (1985-1991)	241
KISALTMALAR	259
KAYNAKÇA.....	263

ÖNSÖZ

Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreteri Leonid Brejnev'in görev süresi başladığından beri "reel sosyalizm" diye adlandırılan toplumsal sistem-taşıdığı niteliği kamu mülkiyetinin üretim araçları üzerindeki yaptırım gücü olarak tanımlarsak eğer-sosyalist "denemelerin" ilk örneği değil, üçüncüsü idi. Zira, ABD'de, ondokuzuncu yüzyılın ortasında, Robert Owen'in ve Charles Fourier'in taraftarları komünist kooperatifler kurmuştu. Başka bir örnek ise, 1871 yılında ku-

rulan Paris Komünü idi. Ancak Komün, yalnızca iki ay ayakta kalabilmişti. Bu kısa zaman dilimi içerisinde temel ekonomik önlemlerin alınamamasından dolayı onu sosyalist bir "deneme" kılan daha çok devrimcilerin amaçlarıydı.

1917 Ekim Devrimi'nden sonra ortaya çıkan toplumları ise bu "denemeler"den sürenin uzunluğu ve sosyalizmin yayıldığı coğrafi alanın büyüklüğü bakımından ayırmak gerekir. Böyle olduğunda da, "reel sosyalizm"ın çöküş nedeni olarak "sosyalizmi geliştirmek için zaman ve mekân yeterli olmadı" formülünü (ki, Paris Komünü'nün başarısızlıkla sonuçlanmasının ana sebebi gerçekten de buydu) baştan kabul etmek doğru olmaz.

Değindiğim bu noktalar, 1917 (Ekim Devrimi)'den 1991 (Sovyetler Birliği'nin sona ermesi)'e kadar uzanan dönem üzerinde yoğunlaşmanın uygun olacağını gösteriyorlarsa da, yine de ondokuzuncu yüzyılın kuramsal temellerine değinmek zorunlu olacaktır.

Georg Fülberth

KARL MARX, FRIEDRICH ENGELS ve SANAYİ DEVRİMİ'NDEKİ İŞÇİ HAREKETİ

Marx, siyasi iktisada getirdiği, ancak sanayi üretim araçlarının özel mülkiyete dayandığı toplumun kaçınılmaz nihayetliliğinin net bir ispatı olarak görmediği eleştirisinde, kapitalist sürecin dört darboğazından söz eder.

Birinci darboğaz dönemsel krizlerdir. Ancak bunların Marx'ın yazılarında da bunu görmek mümkündür-sistemi sağlamlaştırıcı bir işlevi de olabilir: Artakalan sermayeyi yok edici ve bunu takiben yeniden hızlandırılmış ve sağlam bir gelişmeyi sağlayan "temizleyici krizler" olarak.

İkinci olarak, Marx "kapitalist birikim" in genel kuralını ileri sürer. Buna göre artan iş verimliliğiyle birlikte çalışanların sayısı azalırken işsizlik sürekli olarak artacaktı. Fakat bu artışın da mutlak bir biçimde kapitalizmi yok edici bir işleve sahip olduğu söylenemez, tam tersine kapitalizmi destekleyici bir işleve de sahip olabilir; çünkü her an işinden olabilmek tehdid, çalışanlar üzerinde disiplin oluşturuu bir etki yaratabilmektedir.

Üçüncü darboğaz, (genel bir eğilim olarak) kâr oranının düşmesinden ibarettir. Marx'a göre kapitalistler, işgücünden tasarruf edebilmek için, gittikçe artan bir oranda, hazırda sabit sermaye bulundurmak zorundadırlar. Böylece sermayenin organik bileşimi artmaktadır. Marx, bundan, bir yandan altyapı ve hammadde için yapılan harcamaları, öbür yandan da bunlarla ücret giderleri arasındaki ilişkiyi kastetmektedir. Fakat paranın dışındaki sermaye (altyapı ve hammadde) için yapılan masraflar ücret üzerinden yapılan tasarruftan daha hızlı bir artış göstermektedir. Bu da kâr oranlarındaki artışların yavaşlayacağı, malların değerlerdeki paylarının da azalacağı anlamına gelmektedir. Gerçi Marx bu sürecin karşı eğilimlerini de göstermiştir, ancak uzun vadede kâr oranının düşme eğilimi göstereceği görüşünden ayrılmamıştır.

Yine de Marx, bu kuralı da kapitalizmin nihayetliliğinin bir delili olarak kavramamaktadır.

Ona göre bu durum dördüncü bir faktörden kaynaklanmaktadır: Proleteryanın, kapitalist sürecin kendisine yaptığı eziyetlere karşı isyan etme zorunluluğundan kaynaklanan devrimci işlevinden. Marx'a göre işçi sınıfı, tarihsel-felsefi ve aynı zamanda pratik bir anlamda dünya tarihinin öznesidir ve bu açıdan Hegel'in felsefesindeki "dünya

ruhu"nın (Weltgeist) yerini almaktadır. Burada muhtemelen Marx'ın kuramının en büyük yanlış varsayımıyla karşı karşıyayız. Bunu da ortadan kaldırdığımızda tarihsel materyalizmin sistem kuramı düzeyine indirgenmesi kaçınılmaz olacaktır. Bir toplumdan başka bir topluma geçişi Marx şu sözlerle açıklamaktadır:

"Bir toplumsal oluşum, tüm üretim güçleri ona uygun olarak gelişmeden asla çökmez; ve yeni, daha gelişmiş üretim ilişkilerinin maddi var olma şartları eski toplumun kucağından çıkartılmadan asla eskilerin yerine geçmez. Bu yüzden insanlar sadece başedebilecekleri görevler üstlenmektedirler; çünkü, olaylara daha ayrıntılı baktığımızda, o görevleri yerine getirmek için gerekli olan maddi şartların halihazırda mevcut olduğunu ya da oluşum süreci içinde olduğunu görmekteyiz."¹

Marx'ın kastettiği model, Büyük Britanya'nın gelişmesiydi. Büyük Britanya'da daha onyedinci yüzyılda tam anlamıyla gelişmiş, tarıma dayalı (Flandra'lı kumaş sanayisine yün gönderen) bir kapitalist yapı mevcuttu. Sınıf yapısını üçe ayırmak mümkündü: Toprak sahipleri (Lord'lar) mülklerinden gelir elde ediyordu; (orta sınıf mensubu olan) kiracılar kâr payı alıyordu; ve tarım işçileri ücretle çalışıyordu. 1640 ve 1688 devrimleriyle güçleri ellerinden alınana kadar, asiller siyasal alanda egemen sınıf durumundaydı. Ancak bundan sonra, onsekizinci yüzyılın ikinci yarısında (burjuvazinin devleti ele

¹ Karl Marx: "Zur Kritik der Politischen Ökonomie" [Siyasi İktisadın Eleştirisine Dair]. MEW 13 [Marx/Engels: Eserleri 13]. Herausgegeben vom Institut für Marxismus-Leninismus beim ZK der SED [Yayına Hazırlayan: ABS Merkez Komitesi'ne Bağlı Marksizm-Leninizm Enstitüsü]. Berlin 1969. s. 3-160. Burada bkz.: s. 9.

geçirmesiyle birlikte), sanayi devrimi başarılı olmuştur: tarım kapitalizmi sanayi kapitalizmine dönüşmüştür.

Marx, büyük bir olasılıkla kapitalizm sonrası bir toplumun buna benzer bir biçimde ortaya çıkacağını; yani, daha önceden kapitalist üretim biçimi içinde oluşacağını düşünüyordu. Bunun ilk etmenlerinin de 1847’de on saatlik bir çalışma gününü öngören bir yasa tasarısında (“ten hours bill”) ve kooperatifçilikte bulunabileceğini düşünüyordu. İlkinde kapitalist ekonomiye işçi sınıfının lehinde politik bir müdahalenin yapıldığı, ikincisinde de kooperatiflerde de kârsız öz organizasyon ilkesinin gerçekleştiği düşüncesindeydi. Ancak Marx, kendi yaşamı süresince, muhtemelen hiçbir zaman, değişim için gereken, kapitalist olmayan, ama kapitalizmin içinde yer alan toplumsallaşmanın gelişme seviyesini kavrayamamıştır (Burada “kapitalist olmayan toplumsallaşma” terimi; daha çok kapitalizmde yer alan, toplumcu ve salt rakip düşünce tarafından yönlendirilmemiş bir davranış biçimiyle sonuçlanan bireyüstü yapıların ortaya çıkması olarak tanımlanmaktadır). Bir bilim adamı olarak Marx, bu konuda ihtiyatlı, siyasi bir eylemci olarak da çok iyimserdi.

Yeni toplumun eskisinden vücut bulması Marx’a göre temelde ekonomik bir olaydı; ancak, bu olay özgül siyasi bir eylemle, devrimle, tamamlanacaktı. Ona göre bu eylem neredeyse hiçbir zaman barışçı bir geçiş olarak düşünülemezdi. Bu görüşe, egemen sınıfların iktidarın elden gitmesine şiddetle karşı çıkacakları ve bunun için de devlet mekanizmasını kullanacakları varsayımından hareket ederek varmıştır. Marx devlet analizi üzerinde oldukça zaman ve çaba harcamıştır. Devletin (mutlakiyetten sonra özellikle bir yürütme organı şeklinde işleyen), ekonomik yönden baskın sınıfın (yani bur-

juvazi) ezilenler (yani proletarya) üzerindeki egemenliğini sağlayan ve sağlamlaştıran bir şiddet aygıtı olduğu sonucuna varmıştır. Siyasi irade oluşumunda rol oynayan kurumlar da bu amaç yönünde işlemektedirler. Bu işlev, parlamenter sistemde temsili sistem olarak ve ayrıca bağımsız gibi görünen ancak gerçekte burjuva bir adalet sistemi olan ve demokratik olarak alınan kararların iptal edilmesini mümkün kılan güçler ayrılığı ilkesi olarak, kendini göstermektedir. Marx için egemenlik daima devletle, devlet de diktatörlükle eşdeğer bir anlam taşıyordu. Diktatörlük ise yürütme organının özerk bir biçimde hareket ettiği bir olağanüstü rejimle sınırlanamazdı. Şüphesiz, bu çok geniş kapsamlı bir diktatörlük anlayışıdır.

Marx, kapitalizm sonrası toplumun somut şekli konusunda kesin ifadelerde bulunmamıştır. Onun bilimsel amacının, esas itibariyle, kapitalist üretim tarzının eleştirisinden ibaret olduğu tanımlamasını göz önünde bulundurursak, bunun ihmalci bir tutum olmadığını görebiliriz. Yeni toplum ilk önce eskisinin içerisinde şekilleneceğinden, burjuva düzenin incelenmesini en önemli görevlerden biri saymıştır. Marx bu yaklaşımıyla bilinçli olarak o zamanki sosyalizm biçimlerine ve komünist hareketteki akımlara ters düşmüştü. Bunlardan iki tanesi, özellikle Büyük Britanya'da yaygın olan ütöpik komünizm akımı (bu akımın en meşhur Alman temsilcisi terzi Wilhelm Weitling'dir) ve Fransız erken sosyalistleridir. Marx bunların yeni bir toplumla ilgili düşüncelerini, kafalarında hazır bir model üretmeleri ve bu modeli gerçeğe karşı bir alternatif olarak ortaya koymaları nedeniyle eleştirmiştir. Oysa kapitalist sistemin kendi kendini feshedişi incelenmeli ve bu durumdan pratik dersler çıkarılmalıydı. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Ancak ütöpik komünistler, kuramsal bir bazda ortaya koydukları yeni toplumu salt “saçmalayarak” tarif etmekle kalmamışlar, onu kişisel kâr ilkesinin işlemediği kooperatiflerinde kısmen gerçekleştirme yoluna da gitmişlerdir. Üreticiler mevcut mal stoklarından ancak imal ettikleri kadar alabilmekteydiler. Bu hisselerle ilgili tahsis işlemleri çalışma fişleri yöntemiyle yapılmaktaydı.

Marx, 1875 yılında, nispeten geç bir yazıda, geleceğin toplumuyla ilgili fikirlerini biraz daha ayrıntılı olarak ortaya koyma ihtiyacını duymuştur. Bunu, aynı yıl Almanya Sosyalist İşçi Partisi tarafından yürürlüğe konulan *Gothaer Programm*'ın² eleştirisinde yaptı. Bu programda iş veriminin tüm toplum mensuplarına dağıtılması talebinde bulunulmuştur. Marx, ihtiyat akçeleri oluşturulma zorunluluğunu savunduğundan, bunun mümkün olamayacağı görüşündeydi. Bu bağlamda kooperatifçiliği esas alan bir toplumun ilk basamağında, dağıtma ilkelerini ele aldı. Burada, çalışma fişleri ilkesiyle ortak noktalar ortaya çıktı: Her toplum mensubuna yerine getirdiği belli bir iş oranıyla ilgili direktifler verilecekti. Bu direktifler doğrultusunda, toplumsal stoklardan malların imal edilmesi için gereken ortalama çalışma saati değerinde mallar alınabilecekti. “Herkes yeteneklerine göre, herkese verimine göre” ilkesi geçerli olacaktı. Ancak komünist toplumun daha sonraki bir aşamasında, dağıtım ile ilgili ihtiyaç ilkesi verimlilik ilkesinin yerine geçecekti: “Herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre.”

² Karl Marx: “Kritik des Gothaer Programms” [Gotha Programı'nın Eleştirisi]. MEW 19 [Marx/Engels: Eserleri 19]. Herausgegeben vom Institut für Marxismus-Leninismus beim ZK der SED [Yayına Hazırlayan: ABS Merkez Komitesi'ne Bağlı Marksizm-Leninizm Enstitüsü]. Berlin 1969. s. 11-32.

Marx, ilk aşama için çalışma oranına göre dağıtım ilkesini öngörüyordu. Bu, Owen'in pratik denemelerinde başarısızlığa uğramıştı; bu da sadece kişisel başarısızlıklardan ya da sanayi devriminin dinamiğinden kaynaklanmamıştır. Bunun bir başka-kuramsal-nedeni daha vardır: Yerine getirilen emeğin veya başka bir biçimdeki, örneğin tüketici mallar haline getirilerek, emeğin üzerinde direktifler verebilmek için, somut malların hangi oranda toplumsal olarak gereken ortalama çalışma saatlerini içerdiklerinin bilinmesi gerekmektedir. Ancak ne ütöpik komünistler ne de Marx piyasayı bir değer biçme ve dağıtım mercii olarak kabul etmemişlerdir. Tam tersine, gerçek toplumsal üretimin bireyselleştirici bir biçimde soyutlaştırdığını öne sürerek, kaldırılmasının zorunlu olduğunu kabul ediyorlardı. Ancak iş değerlerinin piyasa mekanizmalarıyla açığa kavuşturulmasının mümkün olmayışı, bunun başka yöntemlerle kesinlikle mümkün olabileceğinin bir göstergesi değildir. Bu da, üçüncü "reel" sosyalizmin (1917-1991) sorunlarından bir tanesiydi. Orada gerçek bir değer sayacının bulunmaması bir yana, ekonomik planlama konusunda bilindiği gibi tuhaf dengesizliklere yol açan ve sonuçta bu sistemlerin çöküşünde belirleyici rol oynayan "kafaya göre" atfetmeler yapılmaktaydı. Görüldüğü gibi bunun nedeni Marx'ın kuramının merkezinde bulunabilir. Onun "Gotha Programı"nın eleştirisinde başka zaman karşı çıktığı ütöpik komünistlerin dağıtım ilkesini muhafaza etmesi, sadece yaşadığı zamanın bir "modası" ve -siyasi iktisada dair metinlerinde asla vermeyeceği- bir siyaset yazısının ödünü değildi. Tam tersine, burada Marx'ın ana yapıtı *Kapital*'deki kuramsal bir eksiklik etken olmuştur.

Tıpkı burjuva siyasi iktisadın diğer klasik düşünürleri gibi Marx da bir emek değeri kuramcısıdır. Ona göre bir malın değeri, üretim alanında biçilip fiyat olarak piyasaya yansımaktadır. Marx değer ve fiyatın özdeşliklerini ilk olarak Kapital'in birinci cildinde bir aksiyom olarak ele alıp üçüncü ciltte ispatlamaya çalışmıştır. Fakat bunu başaramamıştır. Orada ortaya koyduğu üretim fiyatı, fiyat ve değer etmenlerini içerir, ancak açık bir biçimde bu kategorilerin hiçbiri tarafından belirlenemez. Bu sıkıntılı durum Marx'ın karşılaştığı burjuva ekonomisinde de mevcuttu. Ancak orada bu problem bir paradigma değişikliği sayesinde, yani *sınır yararı öğretisinde* (Grenznutzenlehre) emek değerinden vazgeçildiği için, bir çözüme ulaştırılmıştır. Tarihsel materyalizm ise emek değerini muhafaza etmiş, fakat hesap edememişti. Bu yüzden de, yukarıda bahsedildiği gibi, "reel sosyalizm" sonuçta keyfi verileri kullanmak durumundaydı.

Marx, "Gotha Programı"nın eleştirisinde gelecekteki toplumun siyasi şekli hakkındaki görüşlerini de belirtmiştir. Hedef neticede devletsiz bir yapıdan ibaretti. Ancak bundan önce burjuvazi, proleter bir devlet tarafından etkisiz hale getirilecekti. Bu işlevini yerine getirdikten sonra proleter devletine artık gerek kalmayacaktı ve bu yüzden yok olacaktı. İşçi sınıfı, egemen sınıf olacaktı. Marx, yukarıda da gördüğümüz gibi, siyasi iktidar terimini diktatörlük terimiyle eşdeğer bir biçimde kullandığından, işçi sınıfının iktidarı aynı zamanda bir diktatörlük, proletaryanın diktatörlüğüdür. Öbür yandan da burjuvazinin iktidarı, demokratik ve parlamenter biçiminde işlediği zaman bile, bir diktatörlüktür. Marx'ın bu açıklamalarından geçiş döneminde demokratik olmayan bir olağanüstü rejimin gerekliliğini çıkarmak mümkün değil. Fried-

rich Engels, Paris Komünü'nü bile açıkça diktatörlük olarak adlandırmıştır. Oysa ki orada genel seçim hakkı mevcuttu, seçilenler seçmenlere karşı hesap vermekle yükümlülerdi ve Marx'ın büsbütün demokratik olarak değerlendirdiği güçler ayrılığının feshedilmesi söz konusuydu. Marx ve Engels'e göre Paris Komünü daha baştan yok olma sürecinde bulunan bir devlet niteliğini taşıdığı için de gerçek bir devlet sayılamazdı. Yürütme organının geniş ölçüde parçalanmasını sebep göstererek bu sonuca varmışlardı.

Marx ve Engels'in proletarya diktatörlüğüyle ilgili görüşleri radikal-demokratik niteliklere sahiptir. Kullandıkları "diktatörlük" terimi bu gerçeği tamamen yanlış bir biçimde yansıtmaktadır. Terim Marx ve Engels tarafından icat edilmiş olup, öncüleri Gracchus Babeuf ve Auguste Blanqui olan Fransız Devrimi'nin geleneğinden alınmıştır. Onlar bu terimle devrimci bir azınlığın nüfusun çoğunluğu üzerinde terörist yöntemlerle kurdukları egemenliği kastetmekteydiler. Marx, ondokuzuncu yüzyılın ellili yıllarında *Die Klassenkämpfe in Frankreich* [Fransa'daki Sınıf Mücadeleleri] adlı yazısında açık bir biçimde Blanqui' nin diktatörlük anlayışını benimsemişti. Friedrich Engels, 1895 yılında bu metin için yeniden bir önsöz hazırladığı zaman bu görüşten vazgeçmiştir: Orada, modern devrimlerin toplumun çoğunluğu tarafından gerçekleştirilen hareketler olduğunu yazmıştı. 1883 yılında ölen Marx'ın da -en azından Paris Komünü'nden sonra- bu görüşü benimsediğini varsayabiliriz. Bu şartları göz önünde tutarsak tarihsel materyalizmin bu iki kurucusunun proletarya diktatörlüğü terimini adeta demokratikleştirdiklerini söylemek mümkün. Değer/fiyat dönüşüm probleminin çözümü sırasında ortaya çıkan eksikliklerin reel sos-

yalizmi başarısızlığa kadar götüren bir “yol” olarak görülmesi bir yana, Marx ve Engels’in proletarya diktatörlüğüyle ilgili görüşleriyle Stalinizm arasında hiçbir bağlantı kurulamaz.

Marx ve Engels sadece kuramcı değil, aynı zamanda da güncel politik duruma göre eylemleri değişebilen pratik siyaset adamlarıydı: Yalnızca kuramsal çalışmaya ayrılan dönemlerini, daha sonra bilimsel ve kuramsal çalışmalara dönüşecek olan yoğun örgütsel faaliyetler takip ediyordu. 1847 yılında Engels, özellikle Alman zanaatçı çırağların İsviçre, Fransa ve Büyük Britanya’da birleştikleri ütöpik-komünist “Bund der Gerechten” [Adiller Birliği] adlı teşkilatı “Komünistler Birliği” [Bund der Kommunisten] adlı teşkilata dönüştürme faaliyetlerine katılmıştı. Teşkilatın programı ise 1848’de Marx’la birlikte yazdıkları *Komünist Parti Manifestosu* [Manifest der Kommunistischen Partei] idi. Bu teşkilat devrim yılları boyunca neredeyse başka hiçbir faaliyette bulunmamıştı ve Almanya’da ellili yıllarda Alman Birliği tarafından komünist ve sosyalist gruplara karşı uygulanan baskılara ve siyasi derneklerin yasal birleşmelerini yasaklayan “Birleşme Yasası”na maruz kalmıştı. Marx ve Engels, Ferdinand Lassalle tarafından 1863’te kurulan “Alman Genel İşçi Derneği” [Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein] lider merkezli örgüt biçiminde işlediği için ve Lassalle “Produkti-vassoziationen mit Staatskredit” [Devlet Kredileriyle İşletilen Üretim Birlikleri] kurma inisiyatifine Prusya devletini de dahil etmek istediği için sıcak bakmıyorlardı. 1864’te kurulan ve *Birinci Enternasyonal* olarak bilinen “Internationale Arbeiter-Assoziation” [Uluslararası İşçi Ortaklığı, UIO] teşkilatında tarihsel materyalizmin kuramcıları öncelikle kavramsal alanda önemli rol oynamışlardı. Örgütsel bazda güçlü temeller üzerinde ol-

masa bile, burada o zamanın işçi hareketi geleneğine bağlı olan tüm örgütler temsil ediliyordu. Chartizm, Büyük Britanya'nın büyük sosyal ve seçim reformu hareketi, kırklı yılların sonunda, günde on iş saatinin mücadelesini başarıyla verdikten sonra, sona ermişti bile, fakat bu ülkenin büyük sendikalarının birkaçı "Enternasyonal"e katılmıştı. Burada, siyasi darbelerin sosyal değişimin aracı oldukları görüşünü savunan Fransız devrimci Auguste Blanqui'nin ve devlet anlayışını reddeden kooperatifçilik anlayışıyla anarşizme köprü kuran Pierre-Joseph Proudhon'un destekçileri de bulunmaktaydı. Bir Rus mülteci olan ve özellikle İspanya ve Fransa gibi ülkelerde taraftar bulan Michail Bakunin'in anarşist fikirler bazında yürüttüğü faaliyetler neticede Enternasyonal'i yıkan bir etmen haline gelmişti. Yetmişli yılların başında fiilen "Uluslararası İşçi Ortaklığı"ndaki çoğunluğu kendi tarafına çekmeyi başarmıştı. Bileşiminde yeni güç durumunu yansıtmayan Genel Konsey, 1872 yılında yönetim merkezini New York'a taşıyarak teşkilatın Bakunin tarafından teslim alınmasından kaçınmaya çalışıyordu. Ancak bu davranış, resmi olarak daha 1876'da feshedilen Enternasyonal'in fiilen sonu olmuştu.

KAPİTALİZMİN KONSOLİDASYON DÖNEMİNDE (1870-1914) MARKSİZM ve İŞÇİ HAREKETİ

Marx ve Engels'in kuramı sanayi devriminin ürünüdür. Aşağı yukarı 1850 yılından itibaren Büyük Britanya'da, 1870 yılından itibaren de ABD, Fransa ve Almanya'da kapitalist süreç, yüzyılın sonuna doğru emperyalizm şeklinde konsolidasyon dönemine girdi. Bunun iç ve sosyal politikadaki belirtileri işgücünün değerinin yükselmesiydi. Manchester tarzı kapitalizm bu işgücünü aşırı bir biçimde sömürmekle birlikte, kendi yeniden üretiminin kaynağına da saldırıda bu-

lunmuştu. Bunun üzerine bir karşı eğilim başladı. Örneğin Almanya'da, 1848 Devrimi'nden sonra, zamanımıza kadar süren çalışma gününün kısaltılması süreci başladı. Yirmi yıl sonra reel maaşlarda artış eğilimi ortaya çıktı. Seksenli yıllardan itibaren yürürlüğe giren sosyal içerikli yasalar ücretlere bağlı yan giderlerde önemli artışlara neden oldu. Bu gelişmeye sanayi devriminden sonra tüm önemli kapitalist ülkelerde, son olarak da yirminci yüzyılın otuzlarında ABD'de rastlamak mümkün. Ancak ücretlerin yükselmesiyle birlikte kârlar düşüş göstermiyordu, tam tersine onlarda da bir artış eğilimi gözlemek mümkündü.

Ücret ve kârların aynı anda yükselme sebeplerinden biri, en gelişmiş kapitalist ekonomilerin (çoğu zaman dolaylı) yayılmacı genişlemeleriydi: Sömürgelerinden ve yarı sömürgelerinden ucuz hammadde getiriyorlardı ve diğer kapitalist metropollere rakip olarak ortalama kârlardan daha yüksek olan milli tekелci kârlarının geçerlilik alanını genişletmeye çalışıyorlardı. Bunu başardıkları yerlerde, oranın belirli bir kısmını işçi sınıfına ikramiye verebiliyorlardı. Ücret ve kârların paralel olarak gelişmelerinin başka bir sebebi de iş verimliliğinin sürekli artışıydı.

Kapitalizm, metropollerinde güçlenmeyi başarmıştı. Ancak bu, dış politik alanda artan ve sonradan Birinci Dünya Savaşı'nda patlak veren bir saldırganlık pahasına oldu. Ondan önceki, nispeten barışçı süreçte, işçi hareketi iki ana teşkilatı olan parti ve sendikalarıyla kitle hareketi haline gelmişti. Bunlar işgücünün değerinin yükselmesinin araçlarıydı. Ulus devlet, hem sosyal içerikli yasalar koyma yönüyle hem de ulusal sanayii uluslararası alanda güvence altına alma yönüyle, giderek bu faaliyetin çerçevesini oluşturuyordu. İşçi hareketi-

nin gücü arttıkça, örgütlerinin çoğunluğu devletle uzlaşma yoluna gidiyordu. Doksanlı yılların ikinci yarısından itibaren bu yeni tutumun ifadesi olarak reformizmin, yani kapitalizmin işçi sınıfının çıkarları doğrultusunda reforme edilme ihtimaline dayanan bir politikanın, ortaya çıktığını görmekteyiz. Ancak bu tutum kesintisiz hüküm sürmüyordu. Uluslararası işçi hareketi içerisinde en güçlü durumda olan Alman sosyal demokrasisinde, parti kongreleri seçimlerinde görüldüğü gibi, bu uzlaşmacı tutum resmen bir azınlık pozisyonundaydı, ancak pratikte gittikçe yaygınlaşıyordu. Almanya Sosyal Demokrat Partisi (ASP)'nde, yirminci yüzyıla girdikten hemen sonra, üç akım mevcuttu. Sağda sendika yöneticileri ile yerel ve kooperatifçi politikacıların çoğunluğu yer alıyordu. Hareket noktaları, mevcut toplumsal düzen çerçevesinde pratik günlük mücadelede işçilerin çıkarlarını savunabilmekti. Reformizmin en çok tartışılan kuramsal belgesi 1899 yılında çıkan ve yazarı Eduard Bernstein olan *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie* [Sosyalizmin Önşartları ve Sosyal Demokrasinin Görevleri] idi. Sosyalizmi bir üretim ve mülkiyet biçimi olarak değil, sermayenin etkisini siyasi önlemler olarak azaltmak için proletaryanın çıkarlarının temsili bir sistemi olarak değerlendiriyordu.

ASP'nin aşırı sol tarafında, bir "kanat"tan çok, işçi sınıfının çıkarlarının tek etkili çözüm yolunun kapitalizmin devrim aracıyla tasfiyesi olduğunu savunan, radikal şahsiyetlerden, öncelikle de aydınlardan, oluşan bir grup vardı. Bu akımın günlük konuları ele alan yazarları arasında en mükemmeli Rosa Luxemburg'du. Yirminci yüzyılın başında Alman, Avusturya ve uluslararası işçi hareketinin ileri gelen

kuramcılardan biri olan Karl Kautsky'yi de bunların arasında saymak mümkün. Bu aydınlar, sosyalist, örgütlü el işçilerinin büyük bir kısmı tarafından iyi karşılanıyorlardı, zira onlar Alman İmparatorluğu'nda hâlâ yalnızca toplumsal alanda değil, siyasal alanda da -ki, burada Prusya'nın herkese eşit oy hakkı tanımayan seçim yasalarını örnek vermek mümkündür- ayırt ediliyorlardı. Bu şekil bir radikalizmin nasıl uygulanacağı sorusu da ayrı bir önem taşıyordu. 1910'larda Rosa Luxemburg, kapitalizmin devrim öncesi bir durumda olduğu görüşüne varmıştı. Ona göre sosyal demokrasi, doğrudan doğruya günlük talepler içeren ve gittikçe tırmanan birtakım eylemler yaparak bu durumdan istifade edecekti. Bunun için de Prusya'nın yukarıda değinilen seçim yasalarına karşı verilen mücadeleyi seçmişti. Artık ona göre sokak gösterilerinden siyasal kitle grevine geçme zamanı gelmişti. Kautsky bu görüşe katılmıyordu. Kapitalist toplumun radikal-Marksist yorumuna bağlı kaldıysa da, bu yöntemle pratik siyaset yapmanın olanaklı olamayacağı görüşündeydi. Bu tutumuyla parti içi çoğunluğun görüşlerini en uygun biçimde temsil etmekteydi. Sol radikallerin ve reformistlerin arasında bulunan bu akım "Merkeziyetçiler" akımıydı.

1903'te Rusya'da, partide bölünme ortaya çıktı. Çarlık İmparatorluğu toplumu diğer kapitalist ülkelere nazaran özel bir duruma sahipti. Rusya'da, ancak 1861 yılında, köylülerin kurtuluşuyla, sanayi sürecine gecikmeli olarak girilmişti. Tarihçi Valentin Gittermann'ın sözlerine göre o zamandan beri Rusya "kapitalizmin serası"nda³ bulunmaktaydı. Bu, özellikle Fran-

³ Valentin Gittermann: *Geschichte Rußlands* [Rusya Tarihi]. 3 cilt. Frankfurt/M. 1987, s. 191 ve devamı.

sız ve Britanya sermayesine dayanan, mensupla-rının sayısı az ve kendine fazla güvenmeyen yerli bir burjuva sınıfını yaratmış olan bir kapitalizmdi. Siyasal alanda çarlık mutlak bir rejim olmaktan çıkmamıştı. Sosyal alanda Rusya bir köylü toplumu olmaktan kurtulamamıştı. Birkaç kentte, ki bunların başında da Moskova ve St. Petersburg gibi şehirler geliyordu, proletaryanın sayısı nispeten azdı, nüfusun ezici çoğunluğu kırsal kesimde yaşayan insanlardan ibaretti. Serfliğin kaldırılması köylülere bireysel özgürlükler getirmiş, fakat ekonomik bir rahatlama sağlayamamıştı. Toprakları olmayan bu fakir köylülerin çoğunluğu, aristokrat toprak sahiplerinin ve zengin köylülerin yanında düşük ücretli ve süreklilik statüsüne alınmadan işçi olarak çalışmak mecburiyetinde bırakılıyordu. Diğer köylülere ise, az miktarda toprak verilmekle birlikte ağır faturalar çıkarılıyordu. Zira bu sahiplenmenin karşılığı ya para alınarak ya da beylik çiftliklerinde çalıştırılarak ödetiliyordu. Bir başka grup ise, daha serflik statüsünde bulundukları zaman, biraz para biriktirebilmiş ve köylülerin kurtuluşundan sonra kendilerine iyi kazanç sağlayan aristokratlardan büyükçe araziler satın alanlardı. Bu "büyük köylüler", genellikle sefalet terimiyle nitelendirilmesi mümkün olan Rus köylülerinin içerisinde sadece küçük bir grubu oluşturuyorlardı.

Büyük toprak sahiplerinin çoğunluğu kendi ekonomik egemenliklerinin garanti altına alınmasını sağlayan mutlakiyetin destekçileriydi. Bunlardan subay kadroları oluşuyordu. Bunlardan da ancak çok küçük bir grup, ilçe [Sems-twos] bazında daha büyük bir çapta özerklik talebinde bulunuyordu. Burjuvazi ise, içlerinde liberal-muhalefetçi bir kanat olsa bile, genellikle Çar'a bağlı kalıyordu.

En geç ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren radikal entelektüeller, köylü ve işçilere karşı olan tutumlarıyla önemli bir siyasi faktör oluşturmuyorlardı.

Henüz ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısına ait bir metinde, Puşkin'in nazım biçiminde yazılmış romanı Eugen Onegin'de, "lüzumsuz insan", yani serf köylülerden çıkarılan artık değer sayesinde yaşayan, ancak bunu kavrayamayacak kadar kültürsüz ve buna tahammül edemeyecek kadar duyarsız olmayan aristokrat entelektüel tiplmesi yer alır. 1825 yılında aristokrat subaylar dekabristler isyanında ilk çar karşıtı muhalefeti oluşturmuşlardı. Ondokuzuncu yüzyılın ortasından itibaren "entelijansiya"nın (aydınların) bazı kesimleri yeraltı grupları aracılığıyla mutlakiyete karşı eylemlerde bulunmuşlardı. Köylülerin özgürlüklerine kavuşturulması bu muhalefeti susturamamış, tam tersine canlandırmıştı; çünkü, köylülerin kurtuluşlarıyla ilgili beklentileri ve sürüp giden sefillikleri arasındaki uçurum gitgide daha çok göze çarpar hale gelmişti. Muhelif aydınların istekleri siyasal demokrasinin gerçekleşmesi doğrultusunda idi. Bunu uygulamak için köylülerin sosyal ihtiyaçlarında bir temel bulabileceklerini umuyorlardı. Yetmişli yıllarda genç ve kültürlü erkekler ile kadınlar "Halka İniş" hareketiyle, ebelik ve okuma-yazma öğretimi gibi somut yardımlarda bulunmak ve aynı zamanda siyasi propaganda yapmak için köylere gidiyorlardı. Ancak bu iyi karşılanmamıştı; çünkü kırsal alanda yaşayan insanların çara karşı olan sadakati kırılmamıştı. "Halka İniş" in başarısızlıkla sonuçlanması, birkaç aydının uyarıcı ve hükümdarın şahsına yönelik eylem girişiminde bulunmaları, sözümona "eylemli propaganda" gerektiği fikrini ortaya çıkarmıştı. 1881 yılında çar II. Alexander yasadışı "Narodnaya

Volja" [Halkın İradesi] örgütü tarafından öldürülmüştü. Ancak bu örgüt devlet tarafından çökertildiği gibi halkta da hiçbir tepki yaratamamıştı. Örgütün zahmetli yeniden yapılanma süreci boyunca, 1883 yılında Georgi V. Plehanov tarafından kurulmuş olan "Emeğin Kurtuluşu Grubu", "İşçi Sınıfını Kurtarmak İçin Mücadele Birliği" ve "Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi" (1898) gibi örgütler "Halkın İradesi"nin Marksist kanadını oluşturdu. Adı geçen son parti 1903 yılında Brüksel'de başlayan ve Londra'da devam eden parti kongresinde bölünmüştü. Lenin adıyla bilinen, 1870 yılında doğmuş olan Vladimir İliç Ulyanov liderliğindeki bolşevikler, sadece aktif kadroların parti üyesi olabilmeleri yönünde bir tüzük geliştirmişlerdi. Yasadışı çalışma şartları altında alınan kararların hükmünü kabul etme ve tabandan seçilmiş olan yönetime karşı çıkmama zorunluluğu getiren sözümona "demokratik merkezçiliğe" uyacaklarına dair söz vermişlerdi. Lenin, 1902 yılında çıkan, "Ne Yapmalı?" adlı yazısında işçi sınıfının kendiliğinden ancak bir "trade-unionist" (sendikacı) bilinç geliştirebileceği, bu yüzden de "siyasi sınıf bilinci"ni "dışardan" getirme zorunluluğu görüşünü savunmuştu. Menşevikler adına Theodor Tan ve Yuli O. Martov daha şeffaf bir örgütlenme ilkesini savunuyorlardı. Ancak onlar da sıkı Marksistlerdi. Rus sosyal demokrasisinin kurucuları arasında bulunan ve Avrupa'nın en tanınmış Marksistlerinden olan Georgi V. Plehanov, 1903 kongresinde Lenin'in pozisyonunu benimsemişti. Buna rağmen, aynı yıl içerisinde bolşeviklerden uzaklaşarak menşeviklerin yanında yer almaya başlamıştı. "Sosyal Devrimci Parti" ise tabanı köylülerden oluşan "Halkın İradesi"nin siyasi geleneğine bağlı olan bir örgüttü.

1905 yılında Rusya’da çarcı otokrasiye ve Rus-Japon savaşı sırasında daha da artan sefaletle karşı bir devrim başlamıştı. İs-yancıların iç örgütlenmelerinin bir biçimi olarak Marx’a göre 1871 Paris Komünü’nde uygulanan doğrudan demokrasi il-kesini içeren “sovyetler” oluşturulmuştu. Petersburg sov-yetinin başkanı, Troçki adıyla tanınan, 1879 doğumlu Lev Da-vidoviç Bronstayn’dı. Bir süre sol bir menşevik olan Troçki, genellikle çekişen iki Marksist parti arasında yer alıp, ilerleyen yıllarda geçici bir süre için de olsa, kendine ait bir grup kur-muştu. Devrimin bastırılmasından sonra “sürekli devrim” anlayışını geliştirmişti. Marx daha önceden bu terimi burjuva toplumunun kendi kendini yok etme çabasının devrimci bir sürekliliğin çerçevesi içinde geliştiğini göstermek için -ki bu sürekliliği 1789, 1830, 1848, 1871 devrimleriyle göstermek mümkün- kullanmıştı. Troçki 1905 Rus devrimini, dünya ça-pında gerçekleştikten sonra zafere ulaşacağını düşündüğü “sü-rekli devrim”in bir aşaması olarak değerlendirdiyordu. Tarihsel materyalizmin kurucuları olan Karl Marx ve Friedrich En-gels’in ölümlerinden sonra Marksist kuram fazla yenilikçi ni-teliği bulunmayan propagandacı bir yayılma devresine girmiş olsa bile, Rudolf Hilferding *Das Finanzkapital* [Finans Kapital] adlı eseriyle bir gelişme sağlamıştı. Hilferding, kapitaliz-min, sanayide ve bankacılık sektöründe tekелci bir oluşum gösteren ve bankaların sanayi üzerinde oluşturdukları etkili bir ni-telikle tanımlanması mümkün olan yeni bir aşamaya ulaştığı sonucuna varmıştı. Hilferding, sanayi ve bankalardan oluşan bu kompleksi *finans kapital* olarak adlandırmıştı. Buna göre te-keller, iç pazarlardaki etki alanlarını milli sınırlarının ötesine genişletme çabalarıyla daha da artış gösteren yüksek *ekstra kâr*lar sağlıyordu. Bu durum uluslararası sorunlara yol açacak

ve böylece savaş tehlikesi doğacaktı. Burada Hilferding emperyalizmin tanımını yapmaya çalışıyor. Emperyalizm terimi, Britanyalı liberal düşünür John A. Hobson tarafından 1902 yılında yazılmış olan *Emperyalizm* adlı kitabın yayımlanmasından sonra bilimsel ve günlük yazılardan ibaret olan metinlerin birçoğunda -ki bunların arasında Marksist olmayanları da saymak mümkün- gelişmiş ülkelerin uluslararası sistemlerini adlandırmak için kullanılmaya başlanmıştı. Fakat aynı zamanda Hilferding'e göre finans kapital, sosyalizmin ön koşulunu oluşturacak derecede kapitalist bir toplumsallaşma oluşturmuştu. Buna göre kapitalizm artık yalnızca özel mülk sahiplerinin rekabetçi davranışlarına göre işlemekten çok, onların özellikle bankalar tarafından teşebbüsler arasında oluşturulan içiçe geçme zorunluluğu çerçevesinde işbirliğine gitmelerinden dolayı işliyordu. Bu süreç içerisinde devlet kurumları -örneğin gümrük politikasında- ekonominin verimli işlemesi için giderek artan bir oranda ona müdahale edecekti. Berlin'de büyük bankaların ele geçirilmesi bu yolda atılan bir adımdı. Böylece daha Hilferding'in zamanında, 1859 yılında Marx'ın değişim için öngördüğü, yeni toplumun, mevcut toplumun bağrında oluşması kriteri yerine gelmiş olacaktı.

Emperyalizm kuramını oluşturmanın ikinci bir denemesi de Rosa Luxemburg'un 1913 yılında yayımlanan *Die Akkumulation des Kapitals* [Sermayenin Birikimi] adlı kitabıdır. Burada, kapitalizmin sadece kapitalist olmayan sektörlere girebildiği sürece ayakta durabilmesinin mümkün olabileceği görüşüne yer veriliyordu. Bu sektörlerin yok oldukları andan itibaren sürekli artı değer üretimi artık gerçekleştirilemeyecekti. Ancak kapitalizmin içinde bu tarihi noktaya giden yol

bile geniş kitlelerin acılarıyla öylesine “donatılmış” olacaktı ki, bu kitleler büyük bir ihtimalle böylesi bir sistemi daha önceden ortadan kaldıracaklardı. Rosa Luxemburg’a göre çağdaş emperyalizm, doğrudan doğruya bir savaş tehlikesi oluşturabilen, kendisini genişletme zorunluluğu içinde olan ulusal sermayelerin aralarında çıkan çatışmaların ürünüydü.

Soru artık şuydu: İşçi hareketi büyük devletler arasında çıkabilecek bir çatışma sırasında eylem yapabilme gücüne sahip olacak mıydı? Bu arada sosyalist partiler ve onlara yakın olan sendikalar birçok ülkede kitle partileri haline gelmişti. Sosyal sigortalar ve işçileri koruma yasaları, ulus devlet sınırları içerisinde yer alan mücadelelerin sonuçlarıydı. Bu yüzden olsa gerek, işçi hareketlerinin çalışma ve yaşam şartlarının iyileşmesi için verdikleri mücadelede ulus devlet çerçevesinin dışına çıkılmıyordu. Uluslararası bağlantıları da çok gevşekti ve 1889 yılından beri “Uluslararası Sosyalist Kongreler” şeklinde gerçekleşiyordu. Bu kongrelere katılan parti ve sendikalar, başlangıçta yalnızca bu tür kongrelerden oluşan “İkinci Enternasyonal” teşkilatı olarak bilinmektedir. Bu teşkilat, 1900 yılında, “Uluslararası Sosyalist Büro” diye adlandırılan bir tür yürütme organı oluşturmuştu. 1914 yılı için planlanan kongre barışın sağlanmasıyla ilgili problemleri gündeme getirecekti. Ancak Birinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi bunun önüne geçmişti.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI, EKİM DEVRİMİ ve RUS DEVRİMİ'NİN AYAKTA KALABİLME MÜCADELESİ (1914-1923)

Birinci Dünya Savaşı'nın 1914'te patlak vermesinden ziyade, savaşın devamı ve 1917'de Rusya'da gerçekleşen Ekim Devrimi, uluslararası işçi hareketinin ve işçi partilerinin sonunda bölünmeye kadar giden iç ayrılıklarına neden olmuştur. Savaşın başlamasıysa çoğu zaman, örneğin Almanya'da, iç politik "Burgfrieden" ile sonuçlanıyordu: İşçi partileri ve sendikalar savaş süresince, başta sendikalar tarafından yönetilen grevler olmak üzere, sınıf mücadelesin-

den vazgeçiyorlardı. Savaşın uzayarak halk kitlelerinin üzerinde gittikçe artan bir yük oluşturmaya orantılı olarak iç bölünmeler ortaya çıkıyordu; örneğin, daha 1914'te İmparatorluk hükümetine destek vermiş olan Avusturya sosyal demokrasisi, 1917'de yön değiştirip muhalefette bulunmayı tercih etmişti. Aynı yıl "Almanya Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi" (ABSP) bundan böyle "Alman Çoğunlukçu Sosyal Demokrat Partisi" olarak faaliyetlerini yürüten "resmi" Sosyal Demokrat Parti'den ayrılarak "Burgfrieden"e karşı mücadelesini başlatmıştı. Bu yeni parti dahilinde küçük bir azınlık olarak 1916'da kurulmuş olan "Spartakistler" grubu Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Leo Jogiches, Clara Zetkin, Franz Mehring ve Wilhelm Pieck'in etrafında toplanmıştı. ABSP'nin ana hedefi savaşın sona erdirilmesiydi. Buna karşılık Spartakistler savaşa karşı mücadelenin kapitalist düzenin yıkılması için verilen uğraşlarla birarada yürütülmesinin gerekliliğini savunuyorlardı. Bu görüş ayrılığı Almanya ile sınırlı kalmayıp, 1915'te Zimmerwald ve 1916'da Kienthal'da yapılan sosyalist savaş karşıtı muhalefetin uluslararası toplantılarında da ortaya çıkmıştı. "Zimmerwald Konferansları" olarak adlandırılan bu iki toplantıda işçi hareketinin "Burgfrieden"e karşı çıkan gruplarının arasında bile iç çelişkiler mevcuttu.

Enternasyonal'in savaş karşıtı muhalefetine tarafsız ülkelerin sosyal demokratlarını da dahil etmek mümkündür - ki onlar için durum zaten pek de dramatik gözüküyordu.

Bunun yanı sıra savaşa katılmış olan ülkelerde savaşa ve dolayısıyla hükümetlerinin yürüttükleri politikalara karşı çıkan bazı şahıslar da bulunmaktaydı. Sırp parlamentosundaki iki sosyalist milletvekili savaş ödeneklerine karşı oy kul-

lanmışlardı. Rus Duma'sında bolşevikler ve menşevikler savaşa karşı olduklarını ve savaş ödenekleri ile ilgili oylamada çekimser kalacaklarını belirten ortak bir bildiri yayımlamaya karar vermişlerdi. Rus sosyalist mülteciler arasında Plehanov, Entente'in desteklenmesini savunurken, Lenin Duma'daki iki parti grubunun ortak bildirisini emperyalist savaşın iç savaşa dönüştürülmesini savunmadıkları için eleştiriyordu. İtalyan Sosyal Demokrat Partisi 1915'te ülkelerinin savaşa girmesine karşı çıktıklarından dolayı bölünmediği gibi, Avusturyalı sosyal demokratların 1917'de yön değiştirmeleri de böyle bir olayla sonuçlanmamıştı. ABSP için "resmi" partiden ayrılmalarının sebebi öncelikle savaştı; Spartakistler'in talep ettikleri gibi sosyalist bir değişime doğru yönelen bir eğilim değildi. Ancak unutulmamalıdır ki, "savaşın getirdiği sarsıntılardan faydalanarak kapitalist üretim biçiminin tasfiyesini hızlandıralım" parolası Enternasyonal'in 1907 yılında Stuttgart'ta yapılan kongresinde kararlaştırılmıştı. Daha sonra, Zimmerwald Konferansları'nda, bu görüşe sadece küçük bir azınlık katılmıştı. Bolşevikler ise bu azınlık içerisinde "yaklaşan devrimin araçları hemen oluşturulmalı" görüşleriyle neredeyse tümüyle yalnız kalmışlardı. Bu oluşum, mevcut teşkilatların bölünmeleri ve devrimci kanatlarının Ebert ve Scheidemann gibi savaş taraftarlarından, ayrıca sadece savaşın bitmesini ve işçi hareketinin birliğinin sağlanmasını isteyenlerden ayrılması yoluyla gerçekleşecekti. Bu "orta yolcu" tutum, uluslararası işçi hareketinin Avusturyalı ve İtalyan partilerince ve ABSP tarafından temsil edilen "merkeziyetçi" akımın taraftarlarınca benimsenmişti. Lenin'in bunlara karşı yönelttiği eleştiriler sağa karşı yönelttiği eleştirilerden daha acımasızdı. Peki, bu nasıl açıklanabilir?

Lenin'in ilk bakışta aşırı ayrılıkçı bir tavır gibi görünen tutumu, devrimin yakında gerçekleşeceği ve bu fırsatın yanlış taktiklerle elden geçirilmemesi gerektiği yönündeki teşhisinden kaynaklanmaktaydı. Bu sonuca kapitalizmin durumuyla ilgili 1916'da yazdığı ve 1917'de yayımladığı *Kapitalizmin En Yüksek Aşaması Olarak Emperyalizm* adlı broşürde varmıştı. Temel kaynak olarak kullandığı metinlerin arasında öncelikle Hobson'un ön çalışmalarını, ekonomiyle ilgili bölümlerindeyse Hilferding'i göstermek mümkün. Lenin de, Hilferding gibi, sosyalizme geçişi sadece mümkün değil zorunlu kılan kapitalizm içi toplumsallaşmanın ilerlemiş bir aşamada bulunduğunu savunuyordu. Analizinde iki noktada Hilferding' in ötesine geçmişti:

Birincisi, kapitalizm dahilindeki toplumsallaşmanın yalnızca tedavülle değil, üretimle de ilgili olduğu görüşüyle. İkincisi, burjuvazinin baskıcı aygıtının gücünden dolayı sosyalizme geçişin kaçınılmaz olarak şiddetli olacağı görüşüyle. Hilferding, bu iki noktayla ilgili görüş belirtmemiştir.

İlk noktayı ele alırsak, Lenin üretimde yer alan toplumsallaşmayı kanıtlayabilecek nitelikte herhangi bir belge göstermemiştir. Gösterdiği örnekler sadece sürümle ilgilidir. Sonradan edinmiş olduğumuz tecrübelerle dayanarak Lenin'in tahminlerine karşı iki itirazda bulunmak zorundayız:

Birincisi, kapitalizm içi toplumsallaşma "irreversible" [dönüştürsüz], yani geri alınamayan, bir olay değildir. Bu geri alma mutlaka şiddetle, yani gerici bir siyasi süreç içerisinde olmak zorunda da değildir. Tam tersine, başka zamanlarda, geçici bir süre için toplumsallaşmaya yol açabilen verimlilik kriterleri tarafından gerçekleştirilebilir.

İkincisi, toplumsallaşmanın sosyalizme geçişin şartını oluşturabilmesi için, özellikle de kültürel olaylar göz önünde tutulduğunda, özel etkenle, yani işçi sınıfıyla da ilgili olmasının gerekip gerekmediği sorulmalıdır. Burada toplumsallaşma, görsel-işitsel medya araçlarını ve basını düşünürsek, kapitalizmi sarsıcı bir nitelikten çok onu tasdik edici bir nitelik taşıyabilir. Bu şüphesiz kapitalizm içi toplumsallaşmanın çok belirgin bir örneğidir: Geniş insan kitlelerine aynı anda aynı bilgilerle ulaşmak mümkün olduğu ve bu kitleler bu haberleri gönüllü olarak kabul edebildikleri için insanlar aynılaşıyorlar. Ancak enformasyonları özne olarak değil, nesne olarak, yani ortak bir biçimde hareket edemeyen bireylerin yığılması olarak, alıyorlar. Burada kültürel toplumsallaşma sadece kapitalist bir öngösterge altında oluyor. Lenin’de kültürel toplumsallaşmanın ne anti-kapitalist ne de karşı-devrimci ihtimalleri bulunur. Ancak anti-kapitalist kültürel toplumsallaşmanın her koşulda varolduğunu varsayıdığı için, bunu ele almadığı tahmin edilebilir. Buna göre bu tür toplumsallaşmayı işçi hareketinin örgütlenme dünyasında görmek mümkündü, örneğin en gelişmiş bazı kapitalist devletlerde mevcut olan işçi kültür derneklerinde. Lenin, burjuva toplumunun içinde bulunan iki kültürden, proletaryanın ve burjuvazinin kültürlerinden, söz ediyordu. Ancak proleter kültürünün sadece “madun” (alt tarafta bulunan) ve bir gün toplumun bütünleştirici bir kültürü durumuna gelmek için yeterince anti-kapitalist olmayan bir niteliğe sahip bir *kısmi kültür* olduğunu gözden kaçırmıştı. Bu da kapitalizmin içindeki ekonomi alanında yeni toplumsallaşma biçimlerinin egemen olduğu görüşünden kaynaklanıyordu.

Lenin'e göre kapitalizm devrime gebeydi. Bundan, sadece yeni şartların ortaya konması için faydalanmayacaktı, aynı zamanda felaketin sürmesini önlemek için bu durumu kullanmak zorunluydu. Ama felaket emperyalist savaşıla birlikte çoktan başlamıştı bile. Bu durum "emperyalist barışa", yani "yorgunluktan" dolayı askeri çarpışmaların sona ermesine ve değişmiş olan güç ilişkilerinden dolayı kapitalist devletlerin aralarındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesine dönüşebilirdi. Ancak bunun da felakete sürükleyici etmenler taşıması kaçınılmazdı. Lenin için devrim olumlu ve kalkınmaya yönelik bir niteliğe sahip olduğu kadar, kapitalizmin felaketlerini sona erdirecek bir niteliğe de sahipti. Öngörülebileceği gibi bunun sonucunda zengin, fertlerinin yaşam standartlarını yükselten bir toplum değil, tam tersine insanların sırtlarına yüklenen fakir bir toplum oluşacaktı. Lenin'in bu yorumu çok büyük bir önem taşır ve 1917'den sonra kurulmuş olan sosyalist devletlerin değerlendirilmesi sırasında her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Bir benzetme yapmak gerekirse, rahatsızlıkları ortadan kaldıran ve böylece hastanın yaşamını devam ettirebilmesini mümkün kılan, ancak "pozitif" bir şey ortaya koymayan bir ameliyatı örnek göstermek mümkün.

Lenin'in, bu yaklaşımı ile devrimi nihai uçurumdan önceki "imdat freni" olarak değerlendirdiği göz önünde tutulursa, neden politik uygulamalarının birçoğunda telaşı hatta panik içeren özelliklerin bulunduğu ve neden işçi hareketinin bölünmesi gerektiği görüşünü savunduğu soruları açığa kavuşacaktır.

Bununla birlikte Hilferding'in *Finans Kapital*'inde yer almayan, Lenin'in emperyalizmle ilgili yazısındaki diğer bir noktaya geliyoruz. O da, işçi hareketinin durumunu ve savaşla ilgili tutumunu açıklama çabasıdır.

Başlangıç noktası, tekelci sermayeye artık değer bir kısmını ayırıp onu ekstra ücret haline dönüştürerek işçi sınıfının imtiyazlı kesimlerine, Lenin'in söylemiyle işçi aristokrasisine, dağıtma imkânını veren tekelci kârdır. İşçi aristokrasisi terimi yeni değildir, bu terime Engels'de de rastlamak mümkün. O, Büyük Britanya'da ondokuzuncu yüzyılın 80'li yıllarında işçi sınıfının çoğunluğunun ekonomiye barışçı bir gözle baktığını saptamıştı. Bunu, Büyük Britanya'nın dünya pazarında belirleyici bir rol oynadığına ve orada ücretlerin -en düşük ücretli işçi gruplar dahil olmak üzere- bilhassa yüksek olduğuna bağlamıştı. Engels, durumları en iyi olan işçi gruplarını "işçi sınıfı içindeki aristokrazi"⁴ olarak adlandırmıştı. Ancak Büyük Britanya'nın dünya pazarındaki hâkimiyetinin kırılmasıyla birlikte bu durumun da sona ereceği tahmininde bulunmuştu. Lenin farklı bir yorumda bulunarak işçi aristokrasisini bir ülkenin yalnızca kendisine has bir özellik olarak değil, bütün gelişmiş kapitalist ülkelerde yaygın olan, burjuvazi tarafından satın alınmış en iyi ücretli işçi grupları olarak değerlendiriyordu.⁵ Ancak unutulmamalıdır ki, Lenin'de "işçi aristokrasisi" te-

⁴ Friedrich Engels: "England 1845 und 1885" [İngiltere 1845 ve 1885]. MEW 21 [Marx/Engels: Eserleri 21]. Herausgegeben vom Institut für Marxismus-Leninismus beim ZK der SED [Yayına Hazırlayan: ABS Merkez Komitesi'ne Bağlı Marksizm-Leninizm Enstitüsü]. Berlin 1969. s. 191-197. Burada bkz.: s. 194.

⁵ Vladimir İliç Lenin: "Der Imperialismus als höchstes Stadium des Kapitalismus" [Kapitalizmin En Yüksek Aşaması Olarak Emperyalizm]. Bkz.: *Vladimir İliç Lenin: Werke [Eserler]*. 40 cilt, Berlin 1961-1964, cilt 22, s. 189-309, burada bkz.: s. 198, 287-288.

rimi aynı zamanda siyasi bir anlam taşır. Onu en iyi ücretli işçi gruplarının tümü olarak değil, o grubun içindeki bir grup olarak anlıyordu: İyi ücretli ve işlev olarak özel niteliklere sahip olan -örneğin "usta" işçileri- ve aynı zamanda burjuvaziyle işbirliği içinde bulunan gruplar. Lenin'e göre üretim ve tüketim alanlarında imtiyazlara sahip olmak sınıf işbirliğine gitmenin gerekli şartıdır, ancak yeterli değildir.

Sosyal-istatistiksel verilerle siyasi bir değerlendirmenin birleştirilmesinin analiz bakımından ne gibi avantajlar sağlayabileceği sorusu kaçınılmazdır. Buna göre komünist olmaya karar veren iyi ücretli bir kalifiye işçi -ki bu duruma 1917 yılından itibaren sıkça rastlamak mümkün- bir devrimci; mevcut kapitalist düzenin çerçevesinde kendi (veya ait olduğu dar grubun) durumunun süregelenliği ve iyileşmesi için çaba sarf eden yine iyi ücretli bir başka kalifiye işçiye bir işçi aristokrati sayılabilir. Bu bağlamda sosyal sınıflandırma ancak siyasi davranışla birlikte değerlendirildiğinde bir anlam kazanmış olur. Bu çok mantıklı gelmeyebilir, ancak kendini sosyal bilimlerden açısından meşrulaştıran siyasi yorumlarla ilgili görüşler, Lenin'den başka kişilerde de mevcuttur. Lenin'in, "işçi aristokrasisi" terimiyle tarif ettiği siyasal davranış öğretisinin siyasi iktisat alanına taşınması aynı zamanda burjuva niteliklere de sahip olan bir geleneğe işaret etmektedir. Rasyonel "doğal insan"ı temel alan klasik siyasi iktisat kadar, neoklasik siyasi iktisat (örneğin Alfred Marshall) ve onun içkin eleştirmeni olan Keynes de sosyal davranışları ekonomik hesaplama dahil etmeden yapamıyorlar. Örneğin, *sınır yararı öğretisi* [Grenznutzenlehre]'ndeki yarar düşüncesi bireysel, fakat buna rağmen genelleştirebileceğimiz psişik bir altyapının varsayımı üzerine "oturtulmaktadır". Tarihsel materyalizmin yöntemi farklıdır, çünkü ona göre toplumsal var olma top-

lumsal bilinci belirlemektedir. Engels, yaşamının son yıllarında karşılıklı bir ilişkinin öneminden söz etmişti: Buna göre toplumsal var olma yalnızca “son aşamada” toplumsal bilinci etkilemektedir. İlk aşamada da demek mümkün olabilirdi, çünkü Engels’in kastettiği şey toplumsal varolmadan kaynaklanan ve bilinci etkileyen, ama sonra kendisi de bilinçten etkilenen bir başlangıçtı. Böylece “geçici bir sonuç” olarak sadece sosyo-ekonomik etmenleri değil, bilinç etmenlerini de içeren belli bir siyasal davranış söz konusudur. Bu nokta göz önünde tutulduğunda, Lenin’in, “işçi aristokrasisi” kategorisini tümüyle klasik tarihsel materyalist modele göre kurduğu gözlenmektedir.

Lenin’e göre tekeli kâr sadece birkaç işçiyi ve işçi sınıfının içindeki bir grubu kandırmakla yetinmiyordu, aynı zamanda işçi hareketinin içinde bulunan bir “işçi bürokrasisi”ne yönelikti. Bunun maddi kaynakları ücretlerden sağlanmaktaydı, ancak, onların ekstra kârlardan ayrılması oranında artması işçi bürokrasisine de avantaj sağlamaktaydı. “Kandırma”nın maddi kaynakları yalnızca işçi aristokrasinin ücretlerinden değil, partinin ve sendikaların diğer üyelerininkinden de sağlanıyordu. Bu bakış açısından “kandırma” fenomeni sadece tekeli kapitalizmin siyasi iktisadıyla açıklanamaz. Örgüt sosyolojisi açısından bakıldığında, kurumların kendilerini oluşturdukları sırada bulundukları toplumsal şartları koruma eğilimleri bilinen bir gerçektir.⁶ Bu şartlar kapitalizmin

⁶ Bu düşünceye, Wolfgang Abendroth’un ASP’yle ilgili özetleyici bir yazısında da rastlamak mümkün: *Wolfgang Abendroth: Aufstieg und Krise der deutschen Sozialdemokratie. Das Problem der Zweckentfremdung einer politischen Partei durch die Anpassungstendenz von Institutionen an vorgegebene Machtverhältnisse* [Alman Sosyal Demokrasisinin Yükselişi ve Krizi. Kurumların Mevcut Güç İlişkilerine İntibak Etmelerinden Dolayı Ortaya Çıkan Siyasi Bir Partinin Asıl Amaçlarından Uzaklaşması Sorunu]. Genişletilmiş 4. baskım, Köln 1978.

1871'den itibaren nispeten olaysız bir şekilde gelişmesinden ibaretti. Ve Lenin'e göre işçi bürokrasisi bu şartları benimsemişti.

Lenin'e göre reformizmin üçüncü nedeni de işçi hareketinin içine sızan, onun başarılarından kendisine pay biçmek isteyen ve zaman zaman işçi bürokrasisinde önemli yerlere gelen küçük burjuvaziydi. Örnek olarak, özellikle parti basınında çalışmış olan, dahil oldukları grubu ve o grubun geldiği yeri kaybetme korkusundan dolayı kapitalizmin koşullarının yok edilmesinden yana olmayan aydınları göstermek mümkün.

Lenin'e göre reformizmin üç nedenini oluşturan işçi aristokrasisi, işçi bürokrasisi ve işçi hareketindeki küçük burjuvazi olgusu, aynı zamanda ülkelerin savaş politikalarının sosyal demokratlar tarafından desteklenmesinin de nedenlerini oluştuyordu. İşçi hareketi bu reformizmden kurtulmalıydı, bu da sadece merkezîyetçi akımın solunda oluşan örgütsel bir bölünme yoluyla olabilirdi. Merkezîyetçi akım savaş desteklemiyordu, ancak barışçı mücadeleyi de devrimle birleştirmiyordu. Lenin bu davranışı, sağ reformizmde de olduğu gibi, yaklaşan devrim için zehir olarak nitelendirdiği işçi aristokrasisi, işçi bürokrasisi ve küçük burjuvazi olgusuna bağlıyordu.

Lenin, bu tutumuyla Zimmerwald ve Kienthal'da "yalnız adam" durumundaydı. Spartakist grubun temsilcileri bile görüşünü paylaşmamıştı. Onlara göre mevcut teşkilatları yok etmekten ziyade onların çoğunluğunu yeniden kazanmak önemliydi. Lenin, yalnızca iki marjinal grup tarafından, Paul Fröhlich'in etrafında toplanan Bremenli "Aşırı Solcular" ve

Julian Borchardt'ça çıkarılan "Işın" dergisinin etrafında toplanan Berlinli bir grup tarafından desteklenmişti. İlk Zimmerwald konferansına katılan 38 kişiden yalnızca yedisi Lenin'in tutumunu onaylamıştı ve Kienthal'da da aynı durum yaşanmıştı.

Uluslararası sosyalist harekete ağırlığını koyamayan, Lenin'in liderliğindeki bolşevik akım, bütün bunlara rağmen, gelecek yılların en muazzam değişimini teşkil edecek olan 1917 Rus Devrimi'nin belirleyici gücü olacaktı.

Çar, 1905/06 Devrimi'ni bastırabilmişti, ancak ülkenin problemlerine çözüm getirememişti. Bu problemler neydi?

Birinci problem azgelişmişlikti. Rusya, sanayi devrimi sürecinin sadece birkaç merkeze yayıldığı bir tarım ülkesiydi. Tarım sektörü sermaye birikiminden yararlanamamıştı. Tarım sektöründe çalışan insanların birçoğu gittikçe fakirleştiği gibi, tarım sektöründen sanayiye kaynak aktarılmamaktaydı. Bu yüzden sanayi sektörü Rusya'da üretilen sermayenin sayesinde değil, başta Fransız ve Britanya sermayeleri olmak üzere yabancı sermayelerin ithal edilmesi sayesinde büyümüştü. Köylerdeki fakirlik kırsal alandaki toplumsal yapının değişmesini "talep ediyordu", şehirlerdeki işçiler ise sanayi devriminden kaynaklanan felaketlere maruz kalıyordu. Çarlığa karşı duyulan sadakat duygusu, güçsüz burjuvazide, çarlığı kendi çıkarlarının temsilcisi olarak kabul eden büyük toprak sahiplerine nazaran daha zayıftı. Aristokrat sınıfın bünyesinde bulunan küçük bir liberal muhalefetse iktidar aygıtının daha esnek bir yapıya sahip olması yönünde taleplerde bulunuyordu. Sayıları az olan işçiler, gelişmekte olan sanayi devriminin berbat koşullarından ve savaş sanayisinde ve cep-

hesinde yaptıkları fedakârlıklardan dolayı umutsuzluğa düşmüştü. Fakat diğer yandan da savaş sanayisinde oynadıkları vazgeçilmez rolden dolayı kendilerine olan güvenleri artmıştı; ve nihayet, menşeviklerin ve bolşeviklerin siyasi propagandalarından dolayı, en azından Moskova ve Petrograd [St. Petersburg] gibi kentlerde, derin bir biçimde Marksizmden etkilenmişlerdi. Ancak muhalefeti harekete geçiren en büyük etken köylülerin toprak taleplerinden kaynaklanıyordu. Bu hoşnutsuzlukların tamamı demokratik reformlar ve barış talepleri zemininde birleşmişti. Bu talep, çarlığın dışa karşı olan yenilgilerinin açığa çıkması ile orantılı olarak güç kazandıkça, önceki savaşlar alt tabakaları büyük fedakârlıklar göstermeye zorlamıştı. Yenilgiye uğranılan 1905 Savaşı'ndan sonra ilk Rus devrimi ortaya çıkmış ve ondan sonra başlayan Birinci Dünya Savaşı da ikinci bir devrim yaratmıştı. Halkın büyük çoğunluğunu oluşturan köylülerin maddi çıkarları, büyük toprak sahiplerine dayanan çarlık rejimi ile çelişiyordu. Buna rağmen çarlık rejimi 1905'ten önce köylüler arasında büyük kitlesel bir taban oluşturabilmişti: Tarihte yalnızca bir kez bir çar, ikinci Alexander, serfliği kaldırmakla onların lehine bir karar almışsa da, bu "kurtarıcı çar"a karşı olan inanç yıllarca yaşayabilmişti. Ancak, 1904/05 ve 1914 savaşlarından ve 1905'ten sonra devlet bürokrasisinin bazı kesimleri tarafından başlatılan reform girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, bu umut yok olmuştu. Rejim artık kitle tabanını kaybetmişti. Bu, en azından, gerçek sosyalist hareketin sayıca az, ama iyi örgütlenmiş olan bolşevik kanadının yararına olmuştu. Burjuvazinin ve bürokrasinin bazı kesimlerindeki liberal reform taleplerinin nedenleri farklıydı. Onlar sistemin kapitalist ve hatta feodal temelini ve böylece

kendi durumlarını esnek bir tepkiyle gittikçe güç kazanan radikal muhalefete karşı muhafaza etmeye çalışıyorlardı. Bu durum göz önünde tutulduğunda muhalefetin bizzat kendi içerisinde bir çıkar uyumsuzluğunun var olduğunu görmekteyiz. Bu uyumsuzluk, çarlığa karşı ortak tutumun -hangi sebepten dolayı olursa olsun- ortadan kalkmasından sonra çok belirgin bir şekilde meydana çıkacaktı.

2 Mart (ve Rusya’da o zaman henüz geçerli olan Julyanik Takvimi’ne göre: 18 Şubat) 1917’den sonra savaş yorgunluğundan ve ihtiyaçların yeterince karşılanamamasından ileri gelen umutsuzluk, ilk önce Putilov tersanesinde olmak üzere, büyük grevler ve Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Petrograd adını almış olan St. Petersburg’daki Nevskiy Prospekt’te kitle gösterileri halinde kendini göstermişti. Bunlara karşı askeri güçler kullanılmak istendiyse bile çoğunluğu köylü çocukları olan askerler göstericilerle birleşmişti. 1905 yılında olduğu gibi, sovyetler yine işçilerden ve askerlerden oluşturuldu. 12 Mart’ta geçici bir hükümet kuruldu. Üç gün sonra, 15 Mart 1917’de, Çar üçüncü Nikolas istifa etti.

Hükümet ilk önce 1905’te tayin edilen, ancak ondan sonra sürekli yeniden seçilen ve dağılan, çok sınırlı yetkilerle donatılan Çarlık İmparatorluğu’nun yasama organı olan Duma’dan çıkmıştı. Orada liberal reformlar için mücadele veren, ancak temel anlayışları itibariyle farklı taleplerde bulunan güçler bir “İlerici Blok Komitesi” oluşturmuştu. Örneğin liberal çiftlik sahipleri bir nevi yerel özerklik, fabrikatörler bir anayasa ve köylüler toprak istiyorlardı. Köylüler, o sıralar kendi çıkarlarının en çok Sosyal Devrimci Parti tarafından savunulduğu görüşündeydi. Bu parti, bir anlamda terörist “Halkın İradesi” teşkilatının takipçisiydi. Bu teşkilatta,

Rusya'da, başta toprak reformu olmak üzere köylülerin taleplerinin yerine getirilmesiyle, gerçekleştirilmesi düşünülen, kapitalist olmayan öz bir çizgiyi savunanlar toplanmıştı. Sosyal devrimcilerin lideri, Alexander Kerenski, Almanya ile yapılacak olan bir barış antlaşmasını savunduğu için büyük popülerite kazanmıştı. Liberal bir büyük toprak sahibi olan prens Georgi Lvov başbakan sıfatıyla geçici hükümetin başında bulunuyordu. Burjuva-liberal bir parti olan "Anayasaya Dayanan Demokratlar"dan gelen Paul Milyukov dışişleri bakanı, Kerenski adalet bakanı olmuştu. Geçici hükümet, anayasa koyucu bir meclisin toplanmasını öngören bir gelişme perspektifi doğrultusunda faaliyet gösteriyordu. Ancak bu geçici hükümet devlet gücünü baştan beri, en azından onun bir anayasal temelde yeniden yapılanmasına ve - eğer Milyukov'un büyük olasılıkla istediği Batılı-liberal bir sistem gerçekleşseydi halk egemenliğine dayanan yasama, yürütme ve yargı organlarının oluşturulması aşamasına kadar, kendi elinde tutamamıştır.

İkinci güç faktörü, sayıları hızla artan, Mayıs 1917'de 200 kişiyken aynı yılın Ağustosuna kadar 600 kişiye çıkan, sovyetlerdi. Bunların arasında en önemlisi başkentte, yani siyasi olayların merkezinde bulunan Petrograd Sovyeti'ydi. Bu sadece bir işçi sovyeti değil, işçi ve askerlerden oluşan bir sovyetti. "Sovyet delegelerin aşağı yukarı %70'i (birliklerinden seçilmiş ve çoğunlukla köylü çocukları olan) askerlerden oluşmaktaydı; diğer %30'u (fabrika personel temsilcileri olan) işçi, doktor, öğrenci, avukat, gazeteci ve diğer meslek gruplarından gelen insanlardan oluşmaktaydı. Sovyet, işlevleri herhangi bir hükümetinkine eşdeğer olan bir yürütme komitesine sahipti. Petrograd Sovyeti etkisini tüm Rusya'da gös-

teriyordu.”⁷ Rusya’nın merkezi devlet gücü Petrograd Sovyeti’yle geçici hükümet arasında paylaşılmış olduğundan, ikili bir iktidar gelişmekteydi.

Bolşevik Parti devrim başladığında oldukça belirsiz davranmıştı. Lenin ve partinin diğer liderleri daha henüz sürgünden dönmemişti. Petrograd’da bolşevikler “ikinci lig” ten, yani yıllarını sürgünde geçirmiş ve çoğunlukla henüz geri dönmüş olan, görevliler tarafından temsil ediliyorlardı. Bu grubun tipik bir temsilcisi, Stalin adıyla bilinen 1879 doğumlu Josef Vissarionoviç Cugaşvili’ydi. Şubat 1917’de partinin aşağı yukarı 30,000, bazı kaynaklara göre de 24,000, üyesi vardı. O zamanlar bir stratejiden yoksun oldukları açıkça ortadadır. Azınlık olarak sovyetlerde temsil edilip ikili iktidarın bir parçası haline gelmişlerdi.

Lenin’in 16 Nisan 1917’de Petrograd’a varmasıyla bu belirsizlik sona ermişti. Kurşunlanmış tren vagonunda Alman hükümeti, ülkesinden ve İsveç ile Finlandiya üzerinden geçen yolculuğunu mümkün kılmıştı. Amacı, Büyük Britanya ve Fransa’nın yanında savaşı sürdürmeye hazır olan geçici hükümetin düşmesiydi. Barış talebiyle popülerliğini kazanmış olan Kerenski savaşın devamı doğrultusunda kararlar aldıktan sonra itibarını kaybetmişti.

Lenin, Petrograd’a varışından bir gün sonra, ikili iktidarın sona erdirilmesini ve bütün yetkinin sovyetler tarafından ele geçirilmesini talep etmişti (“Tüm yetki sovyetlere!”). “Nisan Tezleri”nde ileri sürdüğü bu talebiyle kendi partisini bile hayrete düşürmüştü. Aynı yazısında doğrudan

⁷ Gittermann 1987, s. 491.

doğruya günlük bir talep olarak proletarya diktatörlüğünü devrimci kataloğun en başlarına koymuştu, ancak bu, ona göre Rusya'nın şartlarında "işçi ve köylülerin devrimci-demokrat diktatörlüğü" şeklini almak zorundaydı. Lenin'in talebi sovyetler ve hükümet arasındaki belirsiz ilişkiyi sovyetlerin tüm yetkileri ele geçirmesiyle sona erdirmesinden ibaretti. Bu, aynı zamanda, anayasa koyucu bir meclisin toplanma amacının kapsamında bulunan parlamenter demokrasi anlayışına karşı meydan okumak anlamına geliyordu. O zamana kadarki Marksist kuramda parlamentarizm ve proletarya diktatörlüğü arasındaki bağlantı açığa kavuşturulmamıştı. Yalnızca Marx ve Engels'in, güçler ayrılığı ve emirci manda sistemiyle, Paris Komünü'nün bu diktatörlüğün bir modelini oluşturduğu görüşünde oldukları bilinmekteydi. Diktatörlük kavramının gösterildiği gibi belirsiz olması ve basitçe "iktidar" gibi bir kelimeyle de açıklanabilmesi yüzünden, somut şekli daha bilinmediği gibi onlar tarafından da tarif edilmemişti. Lenin, bu belirsiz kavrama kendi açısından işçi, köylü ve asker sovyetleriyle "canlılık" verebileceğini düşünüyordu. Çünkü onlar siyasi (ama aynı zamanda devrimci anlamda ekonomik bir) düzeyde kapitalist olmayan toplumsallaşmanın biçimlerini oluşturuyorlardı. Lenin'e göre parlamentarizm burjuvazinin sınıf iktidarının, mutlakiyet de aristokrasinin sınıf iktidarının yansımasıydı. Oysa ki onlardan farklı olarak sovyetler, proletarya ve küçük köylülere dayanan sınıfsal bir temele sahipti.

Lenin'in proletarya diktatörlüğüne geçiş talebi, Rusya'ya dönüşüne kadar yönsüz kalmış olan partisinde bir değişime yol açmakla kalmamış, aynı zamanda Rus işçi hareketinin bölünmüşlüğüne daha da derinleştirmişti. 1903 yılında ortaya çıkan bolşevik ve menşevik ayrımı başta örgütsel-teknik bir

probleme benzeyen bir sorundan doğmuştu. Menşevikler de aynı bolşevikler gibi ilkeli ve radikal Marksistlerdi. Hatta 1905 Devrimi'nden sonra, kısa bir süre için parti birliği yeniden oluşturulabilmişti. Yedi yıl süren bu "beraberlik" 1912 yılından sonra yeniden sona ermişti. Savaş karşıtı tutumlarıyla 1914 yılından itibaren aynı çizgide yürüyorlardı; ikisi de muhalefetti. Leo Troçki gibi bir devrimci ikisinin ortasında bulunmaktaydı. 1917 yılında bu kez farklı devlet anlayışlarından dolayı "dönüşü" olmayan bir "ayrılış" yaşandı. Marx ve Engels parlamentarizmi eleştirmişlerdi ama, Paris Komünü modeli emirci manda yöntemiyle, yüksek bir seviyede demokratik olmak arzusuyla ve güçler ayrılığının ortadan kaldırılmasıyla devlet gücünün birliğini sağlamak amacıyla seçilmiş ve tüm halkı temsil eden bir kurum olarak zaten bu sorunu politik bir biçimde çözümlemişti. Sovyetlerin Kömün'den farkı, tüm halkın değil, yalnızca devrimci kesimin temsilcileri olmalarıydı. Menşeviklere göre Lenin bu alanda maceracı bir şekilde hareket ediyordu, çünkü Batı'daki parlamentarizm burjuvazinin temsilcisiyse de, üretim araçlarının özel mülkiyete dayanması ortadan kaldırıldıktan sonra bunun bu şekilde devam edeceği hiç de kesin olmayabilirdi. Sovyetlerin sürekli baskısı ve gözetimi altında bulunduğu zaman sola doğru bir "kayma"da bulunabileceği tahmin edilebilirdi. Üretim araçlarının özel mülkiyetine dayanan bir parlamentarizm, mutlak suretle burjuva tarzında işlemek zorunda kalabilirdi, ancak sovyetlerle bir bileşime gildiğinde bu zorunlu durum devam etmeyebilirdi. Menşeviklerin ortaya koydukları itiraz bundan ibaretti. Ayrıca tüm gücü ellerinde tutan ve güçler ayrılığı olmadan çalışabilen sovyetlerin, istenççi [voluntarist], karmakarışık ve

verimsiz yığınlardan başka bir şey olup olmadıkları sorusu da bir cevaba kavuşturulmalıydı.

Bolşevikler ile menşevikler arasında devlet anlayışlarındaki farklılığın dışında, kapitalist sürecin perspektifleriyle ilgili başka bir farklılık daha mevcuttu. Menşevikler sosyalist değişime gidilmeden önce Rusya'da kapitalizmin gerçekleşmesinin zorunlu olduğunu savunuyorlardı. O zamana kadar da sosyalistler muhalefette kalmalıydı; bu nedenle de burjuvazinin kendine uygun parlamenter yolla iktidarda kalmasına itiraz edilmemeliydi. Buna karşın Lenin, 1899 yılında, *Kapitalizmin Rusya'daki Gelişmesi* adlı kitabında kapitalist üretim biçiminin bu ülkede tam anlamıyla başarıya ulaştığını savunmuştu. Lenin, tarım sektöründe kapitalist tarz ile çalışan büyük çiftçilerin (= burjuvazi) ve köylü yoksulların (= proletarya) arasında oluşmuş olan bir karşıtlık kaydetmişti. Ona göre, tarım dışı meslekler de burjuva toplumunun iki ana sınıfına bölünmüştü. Lenin, basit meta üretiminin özerk bir önem taşımadığını savunuyordu. Bunlar doğru ise, Batı'nın kapitalist merkezlerinde ortaya çıkan bir devrimle bağlantılı olarak doğrudan doğruya (yani önceden kapitalizmi tamamlama şartına bağlı olmayan) sosyalizme giden bir yol izlenebilirdi.

Bolşevikler, sovyetlerin içerisinde henüz azınlıkta oldukları için, Lenin'in sovyetlerin iktidarı ele geçirmeleri talebi bu bakımdan, taktiksel olarak, devrim için acil bir gereksinim olarak görünmüyordu. Haziran 1917'de tüm sovyetlerin katıldığı kongrede toplam 1088 koltuğun sadece 105'i bolşeviklere, 285'i sosyal devrimcilere ve 248'i menşeviklere aitti. Diğer koltuklar tarafsızlara veya sosyalist olmayan partilerin destekleyicilerine ve üyelerine aitti.

Geçici hükümetin savaşı sürdürmesinden dolayı halktan kopması, 1917 yılında ortaya çıkan gelişmeleri büyük çapta yönlendirmişti. Alexander Kerenski, savaşı desteklediği ve böylece bu konuyla ilgili eski tutumunu büsbütün değiştirdiği için halkın gözünden tamamen düşmüştü.

Halk, başta köylü kitleleri olmak üzere, toprak reformunun gerçekleşmemesinden dolayı ikinci bir hayal kırıklığına uğramıştı. Baştan beri arazi ve toprakların yeniden paylaşılmasını savunmuş olan sosyal devrimciler, büyük toprak sahiplerinin bir kısmından ve liberallerden oluşan koa-lisyonu kurtarabilmek için bu konuda birçok tavizde bulunmuştu. Böylece, büyük kitlelerin yanı sıra ordudan aldıkları desteği de kaybetmişlerdi.

Bu çıkar uyuşmazlığı başkent Petrograd'da çok belirgin bir şekilde kendini göstermişti. Petrograd, hükümetin bulunduğu yer olmakla beraber askeri güçlerin de yığınak merkeziydi. Bu güçler, köylü kitlesinin ve kentte esen devrimci havanın etkisi altındaydı. İçlerinde ikili ve hatta üçlü bir iktidar mevcuttu: Biçimsel olarak geçici hükümetin, sıkı düzen bakımından da hükümete karşı sağdan mücadele veren subayların emrindeydiler. Askerlerin siyasi eğilimleri, temsil edildikleri, menşevik ve sosyal devrimcilerin çoğunlukta oldukları Petrograd Sovyeti'nden yanaydı. Sovyet içerisinde azınlıkta olan bolşevikler, köylülere toprak ve Rusya'ya barış talep ettikleri için, askerler arasında da gittikçe artan bir destek bulmuşlardı. Garnizon, hükümete karşı tehdit edici bir tutum sergiliyordu. Bu aşamada sol devrimcilerin 1917'den önce birçok kez başlarını ağrıtan bir sorunun çözümüne ışık tutulduğunu görebiliriz. Bu sorun şiddet probleminden, yani silahsız devrimciler silahla donatılmış bir askeri aygıtı nasıl ele

geçirebilirler, bunu başarabilmek için kendilerini silahlı bir güçle donatmaları gerekir mi sorusundan ibaretti. Bu soruya 1917 Şubat Devrimi cevap vermişti: Merkezi otoritenin gücü sarsıldığı ve isyankâr, gösteriler yapan, grevlere giden, ama barikeatlarda henüz savaşmayan kitleler kendilerine has bir otorite kazandıkları ve çıkarları askerlerin önemli bir kısmı tarafından kendi çıkarları olarak benimsendiği zaman, ordu baskı etmeni olmaktan çıkmış, dağılmış ve etkisiz hale getirilmişti. Bireyler ve daha sonra bazı birlikler asilerin tarafına geçmişti, silahlar sahiplerini değiştirmiş ve sonunda askeri üstünlük bir taraftan öbür tarafa geçmişti(Şubat Devrimi'nde bu süreç askerlerin - kendi akrabaları olarak gördükleri - kadınlara ve erkeklere ateş açmamalarıyla başlamıştı. Sürekli "Kardeşler, ateş açmayın!" çağrıları duyulmaktaydı). Bu şartlar altında hâlâ askeri güçleri kullanmak isteyen bir hükümet, bu güçlerin kendisine doğru yönelebileceğinden korkacaktır. 1917 yazında geçici hükümet de böyle bir tehlikeyle karşı karşıyaydı: Petrograd'da bulunan alaylar kendisine karşı tehdit edici bir tutum sergilediği için, isyan eden birlikleri cepheye gönderip başından atmak istemişti. Bir ayaklanmayı engellemek için henüz geç kalınmamıştı; ancak, protesto gösterileri başlamıştı bile. 16, 17 ve 18 Temmuz 1917'de birliklerin cepheye gönderilmelerini hedef alan ve sadece askerlerin değil işçilerin de katıldığı kitle gösterileri başlamıştı. İkili iktidarın sonu ve geçici hükümetin düşüşü anlamına gelen, Petrograd Sovyeti'nin tüm iktidarı ele geçirmesi talep ediliyordu. 17 Temmuz'da büyük bir kalabalık Petrograd Sovyeti'nin merkezi olan Taurik Palas'a hareket edip bu talebi dile getirmişti. Göstericiler "Nisan Tezleri"nden beri Bolşevik Partisi'nin resmi politikası olan talepleri vurgulamışlardı. Ancak Bolşevikler, Petrograd

Sovyeti'nde azınlıkta olduklarından bu taleplerin vurgulanması için henüz çok erken olduğunu düşünüyorlardı. Öte yandan gösteri yapan kitlelerden tecrit edilmek istemedikleri için onlara katılıp, stratejik anlamda (ama aktüel olarak değil) onların aynı zamanda kendi parolaları olan eylemci parolalarını benimsemişlerdi. Görünürde kararsız bir tutum sergilemekteydiler. Sonuçta, Petrograd Sovyeti'nin çoğunluğu kendisine verilmek istenilen iktidarı kabul etmemiştir. Göstericilere bu olumsuz kararı bildirmeyi üstlenen kişi de bir bolşevik olan Georgi Zinovyev'di. Ardından göstericiler dağılmaya başlamıştı ve bolşevikler iki yönden mahvolmuş görünüyordu: Bir taraftan tereddütleri yüzünden kitlelerinin gözünden düşmüşlerdi; öbür taraftan da geçici hükümet onlar hakkında, hükümete karşı darbe teşebbüsünde bulunma suçundan dolayı hukuki işlemler başlatıp bu durumdan faydalanmıştı. Lenin bir tutuklanma kararıyla arandığı için Finlandiya'ya kaçmıştı. Mayıs'ta sürgünden geri dönmüş olan Troçki bolşeviklere katıldığı için tutuklanmıştı. Bolşeviklerin, 1912 yılında kurulmuş olan "Pravda" gazetesinin yazı işleri odaları tahrip edilmiş, parti fiilen yasadışı duruma düşürülmüştü. Bolşevizmin çöküşü geçici hükümet ve bolşevik olmayan Petrograd Sovyeti'nin çoğunluğu tarafından coşkuyla kutlanmıştı. Ancak zafer zamansız kutlanmıştı. Zira geçici hükümetin kurtuluşu daha önceden çözülemeyen hiçbir problemin çözümüne yol açmamıştı. Valentin Gitermann o zamanki durumu şu sözlerle tarif ediyor: "Şüphesiz Temmuz krizi bolşevik hareketine büyük darbe vurmuştu. Bazı ileri gelen burjuva politikacılar onun sonunun geldiği görüşündeydiler. Ancak bolşevik hareketin Rusya'daki güç kaynakları henüz kurumamıştı. "Prav-

da"nın dizgi makinelerinin ve rotatiflerinin parçalanması, Villa Kşessinskaya'daki Bolşevik Parti bürolarının basılması ne askerlerin ve halkın barış özlemini giderebilmiş, ne köylülerin toprak istemlerini tatmin edebilmiş, ne de Rus sanayisinin verimliliğini arttırabilmişti. Bolşevizmi yaşatan şartlar yok olmamıştı, çünkü Rusya'nın problemlerinin hiçbiri çözülememişti. Almanya'da cepheden geri çekilen birliklerde başkaldırmalar sürüyordu ve isyancı köylüler büyük toprak sahiplerinin çiftliklerinde yağmalamalara ve kundakçılığa devam ediyordu. Güçlü bir devlet olgusunun ancak askeri darbeyle yerine getirilebileceği fikri doğmaya başlamıştı."⁸

Alexander Kerenski, Temmuz Ayaklanması'nın başarısızlıkla sonuçlanmasının hemen ardından başbakan olmuştu. Bu kabine değişikliği hükümete daha fazla otorite sağlamak amacıyla yapılmış olan bir manevraydı, çünkü Kerenski'nin üye olduğu Sosyal Devrimci Parti ne de olsa köylü kitleler tarafından destek bulmuştu. Aynı şeyi prens Lvov için söylemek mümkün değildi. Fakat Kerenski prestijini çoktan yitirmişti. Ağustos'tan itibaren herhangi bir siyasi krediden yoksun kalmıştı. Bu şartlar altında Çarlık subay kadrosunun yönetimi askeri diktatörlük kurmaya çabalıyordu: General Kornilov, Eylül'de geçici hükümeti düşürmek için Petrograd'a doğru yürümüştü. Bu darbe girişimi subayların üst kadrolarını oluşturan büyük toprak sahiplerinin çıkarları doğrultusunda idi. Ancak ordu artık tamamıyla onların kontrolünde değildi. Bazı birlikler emirlerine karşı çıkıyordu. Birlikler, birliklere karşıydı. İlerleyen Kornilov ordusuna bazı birlikler karşı geliyordu. Petrograd'ın savunulması için sö-

⁸ Gitermann 1987, s. 512.

zümona “Kızıl Hassa Askerleri” oluşturuldu. Kerenski’nin sınırları iyice bozulmuş ve kendisi kritik anda bir şey yapamazken, Bolşevikler geçici hükümetin kurtuluşu için çağrıda bulunarak savunmayı organize etmişti. Troçki serbest bırakılmıştı. Kornilov’un saldırısı başarısızlıkla sonuçlanmıştı, Petrograd’a ulaşamamıştı.

Darbenin boşa çıkması aynı zamanda Bolşevik Parti’nin geri dönüşü demektir. Kendisini faaliyette bulunan tek siyasi güç olarak göstermeyi başarmıştı. Şubat Devrimi’nin düşmanı Kornilov’a karşı en tutarlı biçimde mücadele ettiği ve bunu yaparak geçici hükümetle olan uyuşmazlığını o an için unuttuğu için tecrit edilmekten kurtulmuştu. Eylül’den sonra büyük bir hızla sovyetlerde, Petrograd Sovyeti dahil olmak üzere, çoğunluk kazanmıştı. Troçki, 1905 Devrimi’nde de bulunduğu göreve, yani Petrograd Sovyeti’nin başına yeniden geçmişti. Bolşeviklerin üye sayısı Mart’tan Kasım’a kadar 24,000/30,000’den 300,000’e fırlamıştı.

Parti Başkanı olan Lenin henüz Finlandiya’daydı. Orada 1918 yılında yayımlanan *Devlet ve Devrim* adlı eserini yazmıştı. Eserinde tamamıyla Nisan’dan beri savunduğu, iktidarın tamamıyla sovyetler tarafından ele geçirilmesinin, devlet kuramı açısından gerekçesini açıklamaya çalışmıştı. *Devlet ve Devrim* aynı zamanda burjuva ve reformcu sosyal demokrat devlet anlayışlarını, özellikle de demokratik cumhuriyet kavramını, eleştirel bir biçimde ele alan bir yapıttır. Lenin, yapıtıyla biçimsel olarak Marksist devlet öğretisinin yeniden ortaya konulduğunu savunmuştu. Onun görüşüne göre devletin, ve istisnasız her devletin, niteliği baskıdan ibarettir. Buna demokratik cumhuriyet de dahildir. Böylece kuramsal alanda da -daha önce 1917 yazının pratik eylemlerinde de gö-

rüldüğü gibi- bolşevik ve parlamenter devlet anlayışları birbirinden iyice ayrılmıştı. Lenin, burjuva devletin yerine ne getirilmeli sorusuna *proleter devleti* cevabını vermiş, ancak komünizmde onun yerine de devletsiz bir düzen geleceğini savunmuştu. Lenin burada, *tarihin hedefi olarak devletin feshi* konusunda, anarşistlerle hemfikirdi. Onlardan ayrıldığı nokta, gelecekteki devletsiz toplumu kurabilmek için ilk başta bir devlete gerek olduğu görüşüydü. Bu devleti “Proletarya Diktatörlüğü” olarak adlandırmıştı. Bu diktatörlükte sınıf toplumları tarihinde ilk kez bir azınlık bir çoğunluğu değil, bir çoğunluk bir azınlığı yönetecekti. O yüzden baskı herhangi bir devlette olandan daha az olacaktı. Proletarya Diktatörlüğü’nün kurulduğu andan itibaren devletin çöküşü de başlayacaktı, çünkü Lenin’e göre devletin ana niteliğini oluşturan baskı aygıtı tümüyle yok olmayacaksa da sürekli bir yok olma süreci yaşayarak kısmen çözülmüş durumda olacaktı.

Burada Lenin’in, belirgin anti-devletçi niteliklere sahip olan Ekim Devrimi arifesindeki devlet-kuramsal programını görmekteyiz. Öncelikli olan devlet değil, toplumdur. Ancak devlet, toplumun tüm özelliklerinin ortaya çıkabilmesi için gereklidir.

Lenin, Ekim ortasında Petrograd’a döndü. Nisan’daki, yani ilk gelişindeki görevini yeniden yerine getirdi. Bolşevik Partisi’ne anında faaliyete geçme çağrısında bulunarak, Kornilov’un yenilgisinden sonra ortaya çıkan yeni güç dengesi içerisinde ihtiyatlı davranan parti aygıtı üyelerini yeniden telaşa düşürmüştü. Lenin’in talepleri şunlardan ibaretti: Anında ayaklanma ve geçici hükümetin düşürülmesi. Çünkü Rusya için şu an geçici hükümetin düşürülmesi ve proletarya diktatörlüğünün kuruluşu gündemdeydi. Rusya’daki proletarya

diktatörlüğünün somut şekli tüm iktidarın sovyetler tarafından ele geçirilmesi idi.

Lenin, hakkındaki tutuklama kararı hâlâ geçerli olduğu için, Petrograd'da gizlenerek yaşamını sürdürüyordu. Polis tarafından aranmaktaydı. Bu yüzden merkez komitesinin toplantılarına sadece nadir olarak katılabiliyordu. Toplantılar, daha önceleri yüksek aristokrat çocuklarının eğitimine tahsis edilmiş yatılı kız okulu olan Smolny Enstitüsü'nde yapılmıyordu. Temmuz'da bu binaya, Kerenski hükümeti tarafından Taurik Palas'ı terk etmeye zorlandıktan sonra, Petrograd Sovyeti taşınmıştı. Smolny, sovyetteki çoğunluğu elde ettikten sonra bolşeviklerin parti binası haline gelmişti. Aynı zamanda parti yönetimi ve sovyet arasında bir ortak yaşam alanı oluşmuştu. Lenin, oturumlara çoğu zaman gelemediği için genelde Merkez Komite'yi mektup bombardımanına tutuyordu. Smolny polis gözetimi altında tutulduğu için tutuklanabilirdi.

Bolşeviklerin, her şeyin yönünü değiştiren, Lenin'in de katıldığı Merkez Komitesi oturumu 23 Ekim 1917'de gerçekleşti. Lenin'in, ayaklanma hazırlıklarının hemen yapılması gerektiği talebi sert bir tartışmaya yol açmıştı. Merkez Komitesi'nin diğer iki üyesi, Kamenev ve Zinovyev, bu talebe karşı çıkmıştı. Geçici hükümetin o an için çok güçlü olduğunu savunan Kamenev ve Zinovyev, bu planı maceracı olarak değerlendirmişti. Troçki, sonunda Merkez Komite'nin çoğunluğunu sağlayabilen Lenin'i desteklemişti.

Bundan sonra atılan adım 25 Ekim'de Petrograd Sovyeti'nce oluşturulan ve Troçki'nin lideri olduğu "Askeri-Devrimci Komite"ydi. Bolşeviklerin Merkez Komitesi 29

Ekim'de Petrograd Sovyeti'nin Askeri-Devrimci Komitesi'ne entegre edilen partinin "Devrimci Askeri Merkezi"ni oluşturdu. Askeri-Devrimci Komite 12,000 kızıl hassa askerine komanda ediyordu. Resmi görevi Petrograd'ı olası yeni bir karşı-devrimci saldırıdan korumaktı. Ancak asıl amaç, bolşeviklerin almış oldukları karar doğrultusunda ayaklanmaya hazırlanmaktı. Komite üyelerinin biri de Stalin'di. Lenin, İkinci Rus Sovyet Kongresi'nin 7 Kasım'daki açılışından önce, hükümetin düşürülmesi gerektiği görüşünü savunuyordu. Petrograd Sovyeti ayaklanma sonucu elde etmesi gereken tüm iktidar gücünü sovyetler kongresine vermeliydi, yani bir kez daha: *"tüm iktidar sovyetlere"*. Lenin, bu tutumu için de Merkez Komitesi'nde bayağı mücadele etmek zorunda kalmıştı. Merkez Komitesi'nin diğer bazı üyeleri sovyetler kongresinin iktidarı ele geçirdiğini beyan ettikten sonra ayaklanma çağrısında bulunabileceğini savunuyordu. Kamenev ve Zinovyev, Lenin bu sefer de üstün geldiği için, tartışmayla ve ayaklanmanın yaklaşık zamanıyla ilgili bildiriler yayınladı. Ancak bu, Petrograd'ın birbirini kovalayan söylentilerle dolu telaşlı atmosferinde etki yaratamamıştı. Zaten ayaklanma hazırlıkları hükümetin gözünden kaçmış olamazdı. Ancak tamamen tecrit edildiğinden yapabilecek fazla bir şey kalmamıştı.

1917'nin 6 Kasım gününün ilk yarısında Petrograd parti komitesi daha önceden Merkez Komitesi'nce alınmış olan kararı uygulamak doğrultusunda, saat 14.00'ten itibaren başlayan ayaklanma kararı aldı. Lenin gizlice, takma saç kullanarak ve kısa kesilmiş sakalla, Smolny'ye gitti. Faaliyete geçen Kızıl Hassa Askerleri formalite gereği Petrograd Sovyeti'nin organlarıydı, ancak orada bolşevikler çoğunluğu oluşturuyordu ve Troçki hem sovyetin hem de Askeri-Devrimci Komite'nin başındaydı.

Salt sayısal ve biçimsel olarak bakıldığında Petrograd Sovyeti Rusya'da bulunan birkaç yüz sovyetin arasında sadece bir tanesiydi. Ancak kendi görüşüne, Çarlık İmparatorluğu'ndaki tüm devrimcilerin, tüm iç ve dış kamuoyunun görüşlerine göre devrimci hareketin merkeziydi. Tüm sovyet hareketinin resmi başı olan Rus Sovyet Kongresi'nin o zamana kadar sadece bir kez, 17 Haziran 1917'de, toplanması da bunun bir işaretiydi. Özellikle devrimci şartlar altında her an eyleme hazır bir durumda sadece bir organ olabilirdi; onlar da sürekli toplanan yerel sovyetlerdi. Bunların içinde hükümetin bulunduğu yerde faaliyet gösterdiği için başkentin sovyeti en önemlisiydi. Ayrıca Petrograd'da merkezi siyasi karar bekletisinde olanlar bir araya geldikleri için de bu sovyetin önemi büyüktü. Ancak bu arada *sosyal* içerikli kararlar kentlerin dışında, gayri resmi toprak istimlakları şeklinde; orduda kaçakçılık, subayları silahsızlandırma ve bazı birliklerin ve silahların işlevlerini değiştirme şeklinde alınıyordu.

Petrograd Sovyeti, yetkileri hükümetlerdekine eşdeğer olan bir Yürütme Komitesi'ne sahipti.

6 Kasım 1917'de başlayan devrimde üç organ -Sovyet, Yürütme Komitesi, Askeri-Devrimci Komite- faaliyet göstermişti. Ayaklanmanın doğrudan doğruya başlatılması Askeri-Devrimci Komite tarafından gerçekleştirilmişti. Bolşevikler ayaklanma kararını bir kere aldıktan sonra bu komite geniş ölçüde bağımsız hareket ediyordu.

Bütün bunlar gerçekte olduğundan daha dramatik ve aynı zamanda daha teknik bir izlenim bırakıyordu. Ancak gerçekten devrim, bolşeviklerle bağlantılı olmaksızın birkaç aydan beri cereyan ediyordu. Devrim öncelikle eski düzenin çöküşü, gitgide

büyüyen bir iktidar boşluğu ve onun yeni kişi ve kurumlar tarafından doldurulması anlamına geliyordu. Çoktan beri köylüler kendi başlarına toprak işgal etmeye başlamış, kendilerini “kızıl” olarak adlandıran askerler subaylarının emirlerine uymaktan vazgeçmişlerdi. Bu “isyancılara” karşı birlik gönderme girişimleri, “kızıllar”ın sayısını daha da arttırmıştı. Askeri-Devrimci Komite’nin 25 Ekim 1917’de kurulması, zaten cereyan etmekte olanların bir özetiydi. Birlikleri 6 Kasım’da şehrin stratejik bakımdan önemli noktalarını işgal etmişti. Hareket ederken günlük işleriyle meşgul olan şehir halkı tarafından neredeyse fark edilmiyorlardı. Lenin ve Troçki, Smolny’de iki sedirle donatılmış bir odada yeni haberler bekliyorlardı. Bundan böyle şehirde olup bitenlerden sadece dolaylı yollardan haberdar olabiliyor, askeri operasyonları ancak telefon ve kurye aracılığıyla takip edebiliyorlardı. Ayaklanma, başarısını eski siyasi ve toplumsal düzenin devam etmesinin artık hemen hemen hiç kimse tarafından istenmemesine borçluydu. Kerenski kaybettiğini görüp Petrograd’ı terk etmişti bile. Arabası ABD elçiliğine aitti ve ABD bayrağıyla dokunulmazlığına işaret eden bir taşıt tarafından takip ediliyordu. Sonradan bakıldığında, gelecekteki dünya siyasetindeki durumlar sanki o zamandan simgelenmeye başlamıştı. Kerenski, Petrograd dışından Kızıl Hassa Askerleri’ne karşı büyük askeri birlikler seferber etmeye çalışıyordu. Ancak kendi davası için kazanmak istediği birlikler, ayaklanmadan yana olduklarını bildirip Askeri-Devrimci Komiteler oluşturmuşlardı. Kerenski’nin kaçışından sonra hükümetin diğer bakanları hükümet merkezi olan Kış Sarayı’nda Kızıl Hassa Askerleri’nin saldırısını beklemekteydiler. Ancak hücum edenlerin güç bakımından kendi üstünlüklerini göz önünde bulundurarak gereksiz yere kan dökülmesini is-

tememelerinden dolayı hücum gecikti. Saat 22.40'ta işçi ve asker delegelerden oluşan sovyetin İkinci Rus Kongresi açıldı. Tüm Rusya'daki yerel sovyetlerde olan değişikliklerden dolayı bolşevikler -Haziran'daki ilk kongrenin aksine- artık çoğunlukta idi. "649 kayıtlı kongre delegesinin 390'ı bolşevik, 160'ı sosyal devrimci ve 72'si menşevikti; diğerleriyse ufak grupların mensubuydu ya da bağımsızdı."⁹ Bu arada sosyal devrimciler fiilen bölünmüştü. Sağ kanadı hâlâ Kerenski'yi desteklerken ve kongreyi başladıktan hemen sonra terk ederken, sol kanat geçici hükümete muhalif gözle bakıyordu. Kongrenin açılışı bolşevikler tarafından Kışlık Saray'ın düşmesine kadar ertelenmişti. Stratejik hedef Sovyet Kongresi'nde iktidarı ele geçirmektir. 8 Kasım gecesi saat ikide kızıl birlikler tamamen karartılmış Kışlık Saray'a, bakanların bulunduğu odaya girip onları tutuklamış ve Peter ile Paul Hisarı'na götürmüştü. Yarım saat sonra Kamenev Kışlık Saray'daki olayları kongreye bildirdi. "Sabah saat 5'te iktidarın sovyetlere verilmesi kararlaştırıldı."¹⁰

Bir gün sonra, 9 Kasım 1917'de, saat 21.00 civarında, İkinci Pan-Rus Sovyet Kongresi'nin ikinci oturumu başladı. Gitermann bu olayı şu sözlerle anlatmaktadır: "Vladimir İliç Lenin, tarif edilemeyecek sevgi gösterileriyle karşılanarak, kürsüye çıktı. Yirmi yıldan daha uzun süren devrimci mücadelenin zirvesine ulaşma anlamına gelen bu anın önemini en ufak bir hareketiyle bile dışa vurmayarak öylece duruyordu. O coşkulu hava yatıştıktan sonra "Şimdi, sosyalist düzeni kurmaya başlıyoruz" demekle yetindi.

⁹ *Wladimir İljitsch Lenin - Dokumente seines Lebens. Ausgewählt und erläutert von Arnold Reisberg* [Vladimir İliç Lenin - Hayatından Belgeler. Seçen ve Açıklayan: Arnold Reisberg]. Cilt 2, Leipzig 1980, s. 116. Gitermann 1987, s. 533.

¹⁰ a.g.e.

"Böyle bir amaca ulaşabilmenin ön şartı da savaşın sona erdirilmesidir" sözleriyle konuşmasını sürdürdü. Ondan sonra, savaşa katılmış olan bütün halklara ve onların hükümetlerine, vakit kaybetmeden bir ateşkesin imzalanmasını, adil ve demokratik, yani ilhaksız ve işgalsiz, şimdiye kadar ezilen azınlıkların kendi iradelerini özgürce ifade etme hakkını temel alan bir barış uygulamasının ön görüşmelerinin yapılmasını öneren bir bildiri okudu. Lenin ayrıca, Sovyet hükümetinin, gizli diplomasiyi ortadan kaldıracığını ve şimdiye kadar Rusya tarafından yapılan bütün gizli antlaşmaları yayımlayacağını bildirdi."¹¹

Aynı gece, çiftlik sahiplerinin mülklerini tazminatsız kamulaştıran "Toprak ve Arazi Genelgesi" kabul edildi.

Üçüncü olarak kongre, Lenin'e bolşevikler tarafından sunulan ve sadece bolşeviklerden oluşan ilk Sovyet hükümetinin üye listesini onayladı. Hükümet üyeleri, "Bakan" olarak değil "Komiser" olarak adlandırılırken, "Hükümet" yerine de "Halk Komiserleri Kurulu" dendi. Lenin Başkan; Troçki Dış İlişkiler Komiseri; Stalin ise Azınlık İşleri Komiserliği Daire Başkanı oldu. 10 Kasım'da, sabah saat 5.50'de, Pan-Rus Sovyet Kongresi'nin ikinci oturumu sona ermişti. Olayların en önemli noktası, o andan itibaren hızla Petersburg'un dışındaki bölgelere kaydı: Sovyetler, diğer şehirlerde de iktidarı ele geçirmeliydi. Bu, Moskova'da, 15 Kasım'da, askeri bir çatışmadan sonra gerçekleşti.

Halk Komiserleri Kurulu aynı gün "Rusya Halklarının Haklar Bildirgesi"ni kabul etti. Böylece, devrimin -toprak ve barış sorunlarının yanı sıra- kitleler üzerinde etkili olan üçün-

11 Gitermann 1987, s. 534.

cü bir ögesi ortaya çıkmıştı: Milli sorun. Bu sorun, 1917 öncesinde, Avusturya-Macaristan ve Çarlık İmparatorlukları'nın işçi hareketlerinde yoğun olarak tartışılmıştı. Bolşeviklerin planı, Rusya'daki bütün halkların kendi özgür iradelerini kullanma gerekliliğini öngörüyordu. Buna göre bu halklar, Rusya ile bağlarını kopararak tercihlerini tamamıyla bağımsızlıktan yana koyabilecekleri gibi, kurulacak olan bir Sosyalist Devletler Birliği'ne de katılabileceklerdi. Bolşeviklere göre böyle bir Sosyalist Devletler Birliği kurulmak üzereydi ve devrim Batı'daki ölkelerde zafere ulaşır ulaşmaz eski kapitalist toplumlar da ona katılacaktı.

Kışlık Saray'ın ele geçirilmesinden iki hafta sonra, 25 Kasım 1917'de, Rusya'da, Kurucu Ulusal Meclis seçimleri yapıldı. Böylece, bu arada azledilmiş olan geçici hükümetin başlattığı evrim devam ettirilmiş oldu: Meclisin açılması, anayasanın çıkartılması ve parlamenter-demokratik cumhuriyetin kurulması. Yapılan bu seçimin sonuçları, Petersburg'un ele geçirilmesinin sadece yerel bir olay olduğu düşüncesinin ortaya çıkmasına sebep oldu. Verilen 41.7 milyon oydan, sosyal devrimcilerin payına 22 milyon oy, yani mutlak çoğunluk düştü. Bolşevikler 9.8 milyon oy elde ettiler, kalan oylar menşeviklere ve burjuva gruplarına gitti. Bu, çiftçi kitlesinin sosyal devrimcileri seçtiğini gösteriyordu; onlar, seçimin galibiydi.

Kurucu Meclis, 18 Ocak 1918'de toplandığında, yeni Sovyet hükümetinin emrinde olan birlikler tarafından dağıtıldı. Bolşevikler, buna sebep olarak, bu toplantının Ekim Devrimi ile sona eren politik sürecin ürünü olmasını öne sürdüler. Onlara göre, seçmenlerin çoğunluğu, devrimle oy verme arasındaki iki buçuk haftada, meydana gelen değişiklikler hakkındaki haberleri hiç elde edememişti.

Güncel olarak öne sürülen sebep buydu. Bundan, ne de olsa seçimin tekrarlanacağı sonucu çıkartılabilirdi. Ama böyle olmadı. Gerçekte, Kurucu Meclis'i kapatma kararının ilkesel bir anlamı vardı. Söz konusu olan, parlamentarizmin ilkesel olarak reddedilmesi, Sovyet sisteminin savunulmasıydı. Bu, sonuçta Lenin'in, 1917 Nisan Tezleri'nden beri menşeviklere karşı kesin bir tavırla savunduğu fikirlerinin sonucuydu. Bolşevikler ve reformizm arasındaki bölünme, bundan önce meydana gelen her şeyden, hatta Ekim Devrimi'nden ziyade, sovyetler iktidarı lehine konmuş olan tavırla, kesin olarak belirlendi. Sosyal demokrasi ile komünist hareketin bölünmesinin resmi göstergesi, bolşeviklerin 1918'de giriştikleri parti ismi değişikliği oldu. Bundan sonra "Rusya Komünist Partisi (B)" oldular.

Parlamentar demokrasiye karşı karar verildiği sırada, Sovyet Rusya'da, ilk anından itibaren yeni devletin varlığının gelişme koşullarını yönlendirdiği bir iç savaş ortaya çıktı. Ordunun tamamı değil, ancak önemli bir bölümü Sovyet iktidarının tarafına geçmişti. Çarlık dönemi generalleri, yeni hükümetin emri altına girmedikleri gibi aksine silahlanarak yeni hükümete karşı ilerliyorlardı. Böylece iç savaş, kızılarla beyazlar arasında oldu. Aynı zamanda Rusya hâlâ Almanya ile savaş halindeydi. Bu savaş, 15 Aralık 1917'de, geçici bir ateşkesle sona erdirildi. Almanya ve Avusturya-Macaristan barış görüşmelerinde, Rusya'dan büyük bölgelerin kendilerine bırakılmasını talep ettiler. Sovyet tarafının görüşme yönetimini üstlenmiş olan Troçki, 10 Şubat'ta, Rusya'nın, savaş durumunu sona ermiş olarak kabul ettiğini, ancak Alman barış koşullarını kabul etmeyeceğini açıkladı. Bunun üzerine Almanlar ilerlemeye başladılar, Rusya savunmasızdı. Merkez

Komite'de, Lenin'le Troçki arasında bir tartışma ortaya çıktı. Lenin, Troçki'nin taktiğini yanlış olarak değerlendirip, Rusya'nın nefes almak için bir araya ihtiyacı olduğu, bu yüzden Alman şartlarını kabul etmek zorunda olduğu görüşündeydi. Bu, 3 Mart 1918'de, Brest-Litovsk Barışı ile birlikte gerçekleşti. Rusya Litvanya, Kurland ve onsekizinci yüzyılda sahip çıktığı Polonya'nın bazı bölgeleri üzerindeki egemenliğinden vazgeçti. Estonya ve Litvanya, Rus yönetimi-nden ayrıldılar. Ukrayna ve (o zamana kadar bir Rus Büyük Prenslığı statüsünde Çarlık İmparatorluğu'na bağlı olan) Finlandiya bağımsız oldu. Bundan kısa bir süre sonra Baltık devletlerinde iç savaşlar başladı. Orada beyazları, Almanlar (Kasım 1918'de Almanya'nın kapitülasyonundan sonra, nizami birliklerle değil, gönüllü birliklerle) destekledi. Estonya, Letonya ve Litvanya'da 1918/19'da sağ güçler zafere ulaştı; 1918'de, yaşanan bir iç savaşın ardından Finlandiya'da da aynı şey oldu. Ukrayna'da, Almanya'nın teslim olmasını takiben Alman ordularının çekilmesiyle, bolşevikler iktidara geldi. 1919'da Ukrayna, Sovyet Cumhuriyeti oldu. 1918'de Rusya'dan ayrılan Gürcistan'da ise durum farklıydı; çünkü orada ilk önce, gerek bolşevikler gerekse muhafazakârlar kazanamadı, menşevikler kazandı. Egemenlikleri, 1921'de, bu arada kurulan Sovyet Rusya Kızılordusu'nun, Azınlıklar Komiseri Stalin'in (1917'de ilan edilen "Rusya Halklarının Hakları"yla çelişen) emriyle ülkeye girmesiyle sona erdi. 1918 baharında Ermenistan ve Azerbaycan da bağımsızlığını ilan etti. Burada, 1920'nin sonunda zafere ulaşan bolşeviklere karşı, beyaz generaller Denikin ve Vrangeli savaşıyordu. 1921'de Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'dan oluşan "Transkafkasya Sovyet Cumhuriyeti" kuruldu.

Bolşevikler, Brest-Litovsk Barışı'ndan sonra Almanya'ya karşı nefes alacak bir ara elde etmiş olsalar bile, aynı durum ittifak devletleri (yani Almanya'nın savaş muhalifleri) için geçerli değildi. Büyük Britanya, Fransa, Japonya ve ABD, iç savaşı yabancu güçlerin bir nevi müdahale savaşına dönüştürerek, beyazları desteklediler. Ancak bunlar, her şeye rağmen, 1919 sonbaharında geri çekilmek zorunda kaldılar. Sovyet Rusya, 1920 yılının Nisan ve Ekim ayları arasında, birlikleri Kiev'e kadar girmiş olan, bir süre sonra Varşova'ya çekilmek zorunda kalan ve orada Fransız subaylarının yönetiminde yerini koruyan Polonya'yla savaştı.

Bu savaşlarda, 1918'de Savaş Komiseri olarak Leo Troçki'nin başkomutanlığını üstlendiği "Kızılordu" oluştu ve kendini ispatladı.

1921'de iç savaş sona ermişti. Beyazlar yenilmişlerdi. Ancak ülke harap olmuştu. O yıllarda açlık hüküm sürüyordu; hatta yamyamlık haberleri bile alınıyordu. 1917'deki meclis seçimlerinde, çiftçilerin bolşeviklerin değil Sosyal Devrimci Parti'nin kitle tabanı oldukları ortaya çıkmıştı. Bolşevikler, her ne kadar devrimin ve özellikle arazi hakkındaki genelgenin toprak nüfusunun çıkarlarını savunduğunu ileri sürdülerse de, köylüler, aç işçiler ve ordu tarafından besin maddelerine el konulmasını hiçbir şekilde onaylamadılar. Bir "savaş komünizmi" hüküm sürüyordu: Şehirler ve ordu, ikmal malzemelerini ancak doğrudan doğruya köylülerden sağlayarak ayakta ve işler halde kalabiliyordu. Yani, devrim sayesinde toprak elde etmiş olan köylüler, kendilerini, bu sefer de devrim tarafından soyulmuş görüyorlardı. Beyazlara karşı savaşın ortasında, işçilerin köylülere karşı olduğu bir tür iç savaş içinde iç savaş ortaya çıkmıştı. Bu zamanla Sovyet ege-

menliği için öldürücü olacaktı. Uluslararası durumda da başka bir sorun ortaya çıktı: Batı'da beklenen devrim gerçekleşmemiş, Rusya yalnız kalmıştı. Böylece, Ekim Devrimi'nin sonuçlarının garanti altına alınabilmesi için, dünya tarihi açısından gerekli olan koşul gerçekleşmemişti.

1918'den itibaren mülkiyet ilişkileri, tarım alanının dışında da yeniden düzenlendi: Haziran ayında, büyük endüstri devlet mülkiyetine geçirildi, sonra, iç ve dış ticaret devlet tekeline alındı, parasız ekonomi deneyleri bile yapıldı. Bu, devrimci güçlerin yalıtılmasına da sebep olan "savaş komünizmi"nin ani girişimlerinin gerçekleştiği devletin belirlediği çerçeveydi.

Birçok açıdan tehlikeli olan bu duruma bolşeviklerin cevabı 1921'de "Yeni İktisat Siyaseti" (NEP) oldu. Bu siyasetin hazırlık çalışmaları, Ağustos 1918'de bir sosyal devrimcinin gerçekleştirdiği silahlı suikastte yaralanan ve 1922 Mayıs'ında, 1922 Aralık'ında ve 1923 Mart'ında beyin kanamaları geçirdikten sonra, 21 Ocak 1924'teki ölümüne kadar Sovyet devletin politikası üzerinde artık belirleyici bir etki gösteremeyen Lenin'in son büyük başarısıydı.

"Yeni İktisat Siyaseti", Komünist Parti'nin yönetiminde, özel ekonomik girişimleri desteklemekten ibaretti. Artık köylülerden ayniyat vergisi alınmayacak, üretim imkânlarından mahrum bırakılmayacaklardı. Aksine onlara, kendi çıkarları için çalışma ve şehirlere piyasa koşulları altında mal satma imkânları sağlanacaktı. Aynı şekilde, özel üretim ve işletme sektörlerine izin verilecek, bu sektörler teşvik edilecekti. Böyle bir politikanın uygulanması sonucunda, kapitalist sömürü ilişkilerinin yeniden ortaya çıkması kaçınılmazdı.

Her şeye rağmen büyük sanayi, devlet elinde bırakılacaktı. Lenin bu sistemi bizzat devlet kapitalizmi olarak tanımlayıp, onun ötesine gidilmesine, o zamanın şartları altında olanak tanımamıştı. Tabii ki “komuta zirvesi” diye adlandırılan politik ve askeri emir organları sosyalist yönetimin emrinde kalacaktı. Bu alanda devlet yönetiminin sıkılaştırılması öngörülüyordu. Ekonominin büyük bölümünü özel sektör yürüttüğü için, ekonomideki devlet sektörü disipline sokulacak, politik kontrolü de kesin bir tavırla sağlanacaktı. Kamu işletmelerindeki sendikalar, sadece personel çıkarlarının temsilcilikleri olmayıp, her şeyden önce üretim amaçlarına ulaşmayı sağlayacak bir görev üstlenmeliydiler.

Sovyet yönetiminin bu yeni eğilimi, özellikle Alexander G. Şlapnikov yönetimindeki “İşçi Muhalefeti” tarafından protesto edildi. Özel ekonomiye taviz verilmesine karşı çıkıldı ve sendikaların parti ve devlet karşısında özerkliği istendi. Troçki, buna karşılık, üretimin adeta askeri ilkelerle düzenlenmesinin şart olduğu fikrini savundu.

1921’de, Rusya’daki komünist hareket içindeki bu anlaşmazlık, Petrograd yakınlarında bulunan Kronstadt Kalesi’ndeki gemicilerin ayaklanmasıyla açığa çıktı. Onların, 1917’de başkentteki devrimde büyük payları vardı. Katılan kişiler bakımından bu kalenin işgali, 1917’dekiyle aynı değildi. Ancak Kronstadt gemicileri kendilerini, hâlâ devrimi canlandıranlar olarak görüyorlardı. Bolşevik iktidarını parti diktatörlüğü olarak adlandıran gemiciler, bolşeviklerin düşürülmesini talep ettiler. Ayaklanma, Troçki’nin yönetiminde bulunan askeri müdahale sonucunda bastırıldı. Kronstadt gemicileri, Lenin’in *Devlet ve Devrim* yapıtında belirttiği gibi, sovyet düşüncesinin temel demokratik etmenini savunmuşlardı.

Ancak Troçki ve bolşeviklerin çoğunluğu, Rusya'nın dışa ve Komünist Partisi'nin içe karşı yalnız kalması, özellikle de nüfusun çoğunluğunu oluşturan çiftçilerle ilişkilerinde yalıtılmış olması karşısında, sert bir disiplinin şart olduğu kanısındaydı. Bu, Rusya Komünist Partisi (Bolşevikler)'nin 1921'de yapılan 10. Parti Meclisi'nin, önemli sonuçlar doğuracak olan parlamento grubu yasağı kararıyla da açığa çıktı. Bu, parti içinde bağımsız platformlar kurulamayacağı anlamına geliyordu. Meclis üyeleri, partinin irade oluşumunda gruplar bazında değil, sadece bireysel bazda yer alabileceklerdi. Lenin de bu kararı şiddetle savunmuştu. O, bunu, devrimin sıkıntıda olduğu dönemdeki zorunlu bir uygulama, yani sınırlı bir düzenleme olarak anlamış olabilir. Tabii ki Lenin, parlamento grubu yasağını, parti içindeki üyeler için tartışma özgürlüğünün ve böylece parti içi demokrasinin herhangi bir engelle karşılaşmadan ortaya çıkması kendi açısından çok doğal olduğu için kabul edilebilir bulmuştu. Gerçekte ise, parlamento grubu yasağı seksenli yıllara kadar asla kaldırılmadı, aksine, gitgide daha sıkılaştırıldı. Daha sonra yapılan tespitlerle gösterilebilmiştir ki, bu noktada, Komünist Parti'de iç yapı bozukluğu ortaya çıkmaya başladı.

1922'de, yeni oluşturulan genel sekreterlik makamına Stalin getirildi. Bu makam, özellikle de Lenin'in hastalığı sırasında uygulanması gerektiği varsayıldığı için, salt bir teknik fonksiyon olarak kabul edilip, herhangi bir etki uyandırmamıştı. Stalin'e, sadece örgütçülükte deneyimli, ama bunun yanında fazla belirgin yeteneklere sahip olmayan bir şahıs gözüyle bakılıyordu. Lenin, ölümünden kısa süre önce, Stalin'in kabalığından dolayı uyarılarda bulunmuştu; fakat o sırada Stalin, genel sekreterlik görevine getirilmişti bile. Ayrıca o dönemde hiç kimse henüz ondan korkma gereğini duymuyordu.

Sovyet Rusya, 1921’de açık bir kriz içindeydi. Bunun temel sebebi, Batı’daki devrimin hâlâ başarılammış olmasıydı. Bolşevikler, devrimlerini dünya devrimi bağlamında gördükleri için, partilerini, 1914’te yok edilmiş olan ama devrimci temellerde tekrar kurulması zorunlu olan uluslararası bir çeşit dünya partisinin, bir Enternasyonal’in bir parçası olarak görüyorlardı. Bu, Mart 1919’da, (Üçüncü Enternasyonal ya da “Komintern” olarak da bilinen) Komünist Enternasyonal’in kurulmasıyla gerçekleşti. Komünist Enternasyonal, Birinci Dünya Savaşı sonucunda meydana gelen burjuva dünyasının sarsıntısını dünya devrimine dönüştürmeyi amaç edinmiş olan sosyalist ve komünist partilerin birleşmesiydi.

DEVRİMCİ SAVAŞ SONRASI KRİZ DÖNEMİNDE BATI'DAKİ KOMÜNİST HAREKET (1917-1923)

Sadece Ekim Devrimi değil, ondan önce, 1917 Şubat Devrimi, Batı'daki işçi hareketleri içinde büyük bir yankıya sebep olmuştu. Fakat bunun yanı sıra, Ekim Devrimi, Avrupa'daki kapitalist merkezlerde kitlelerin savaşa karşı çıkmaya başladığı zamana rastladı.

Bolşevikler, en büyük ümitlerini Almanya'ya bağlamıştı, ama aynı zamanda en büyük endişeleri de bu ülkeye yönelikti. En güçlü işçi hareketine sahip olan bu ülkede devrim olmazsa, Rus devrimi de gerçekleşemeyecekti.

Peki, Almanya’da durum nasıldı?

1918’de, Alman İmparatorluğu’nda, özellikle Berlin’in sanayi bölgelerinde büyük grevler başladı. Bu grevler sadece doğrudan doğruya iş ve yaşam koşullarına yönelik değildi, aynı zamanda savaşın sona erdirilmesi de talep ediliyordu. Bu Ocak grevlerinin örgütçülüğe de dolaylı bir etkisi vardı: Eski düzenin yıkılması için çalışan, işletmelerde sağlamlaşmış olan ve birliklerini koruyan, tecrübeli sendika görevlilerinden oluşan “Devrimci Sözcüler” ağının ortaya çıkmasına sebep oldu.

Ekim Devrimi, 1918’de, ünlü kuramcılar Karl Kautsky ve Rosa Luxemburg ile edebi bir yankı da kazandı.

Kautsky, *Proletarya Diktatörlüğü* adlı yapıtında, Rus Kurucu Meclisi’nin feshedilmesinin ve tümenden bir sovyet iktidarının kurulmasının, Marx’ın proletarya diktatörlüğüne bakışından sapmak olacağını savunmuştu. Ona göre, Marx ve Engels, Paris Komünü’nü proletarya diktatörlüğü olarak tanımladıysa da, bu aynı zamanda, bütün vatandaşların eşit seçim hakkıyla seçildiği bir birliğin tanınması anlamına geliyordu. Burjuva parlamentarizminden, sadece emir mandasıyla ayrılıyordu. Yirminci yüzyılda proletarya diktatörlüğü, parlamento ve sovyetlerin bileşimi olacaktı. Lenin, 1918’de “Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky” adlı yazısında bu görüşe cevap verdi. Lenin bu yazısında Kautsky’e ağır bir şekilde yüklenip tümenden sovyet egemenliğinden yana olduğunu tekrarlardı.

Rosa Luxemburg, Ekim Devrimi sırasında tutukluydu. Hapiste, 1918’de, yirmili yılların başında (öldürülmesinden sonra) yayımlanan *Rus Devrimi* adlı kitabını kaleme aldı.

Başta bu yazıdaki iki temel görüşten söz etmek gerekir. Birincisi; Rosa Luxemburg, Rus devrimini memnuniyetle karşılamıştı. İkincisi; ona göre, Rus devrimi sonuçsuz kalmaya mahkûmdu.

İkinci noktayla başlayalım: Rosa Luxemburg'un düşüncesine göre Rus devrimi, ekonomik ve endüstriyel açıdan geri kalmış bir ülkede ortaya çıkmıştı ve proletarya devrimi, gerçekleşmesinin mümkün olduğu gelişmiş Batı'da bile gerçekleşmemiş olduğu için sonuçsuz kalmaya mahkûmdu. Bu noktada, Rosa Luxemburg, Rus devriminin sonuçsuz kalmaya mahkûm olmasından, Batı Avrupa proletaryasını sorumlu tutuyordu.

Rosa Luxemburg, her şeye rağmen Ekim Devrimi'ni memnuniyetle karşılamıştı, çünkü ona göre bu, Rusya'da bir burjuva parlamenter cumhuriyetinin kurulmasının ön şartıydı. Bu noktada, tarihsel paralellikleri vurguluyordu. Onyedinci yüzyıldaki İngiliz devriminde isyancıların Diggerler ve Levellerler'den oluşan aşırı sol kanatları mevcuttu. Bunlar, genel bir eşitlik üzerine kurulmuş bir toplum düşleyip, insanları mülklerine göre ayıran burjuva toplumunun ötesine gitmek istediler. Sonunda yenildilerse de, atılımları, anti-feodal hareketin vazgeçilmez bir etmeni sayılabilirdi. Fransız Devrimi'nde Jakobenler aynı işleve sahipti. Onlar, mülkiyetçi burjuvazinin egemenliğinin ötesine gitmek istemiş, bir süre için radikal demokrat küçük burjuva diktatörlüğünü kurmayı başarmış, ancak daha sonra başarısızlığa uğratılmışlardı. Ama egemenlikleri, en azından daha dar anlamda burjuva devrimini kesinleştirmek için gerekliydi.

Rosa Luxemburg, bolşeviklerin geçici başarısını da aynı şekilde, o anda sadece bir burjuva demokratik cumhuriyetinin mümkün olabileceği biçiminde, değerlendirdi. Fakat böyle bir cumhuriyet ancak, burjuvazinin güçsüzlüğü karşısında, işçi sınıfının ve onun en radikal kanadının mücadelesi sonucunda kurulabilirdi. Luxemburg, bolşeviklerin bunu yapmış olmalarını, onların en önemli başarılarından sayıyordu. Ancak bundan sonra yenileceklerdi, çünkü uğruna savaştıkları burjuva cumhuriyeti onların üstesinden gelecekti.

Sonuç olarak, Rosa Luxemburg için Rus devrimi, sosyalist bir devrim olarak başarısızlığa uğramaya mahkûmdu. O bunu, tıpkı Marx'ın Paris Komünü'nü analiz ettiği gibi, ancak o devirle ilgili bir olay olarak kabul ediyordu. Rosa Luxemburg aynı zamanda yeni tarihi tümüyle devrimci bir süreç olarak değerlendiriyordu. Bu, kapitalizmdeki bütün devrimlerin -başarısızlıkla sonuçlananlar dahil- gelecek devrimlerin etmenlerini taşıdığı ve bu etmenlerin incelenmesinin gerekli olduğu anlamına geliyordu. Bütün devrimlerde hatalar yapılacaktı, önemli olan, gelecekte tekrarlanmamaları için, onların ortaya çıkarılıp tanımlanmalarıydı.

Bu görüş aynı zamanda, Rosa Luxemburg'un bolşeviklerin politikasını eleştirmesinin temelini oluşturuyordu. Onların devrimi yapmalarını, bu denemenin sonuçsuz kalacak olmasına rağmen iktidarı ellerinde tutmak istemeleri gerçeği kadar doğru buldu.

Öyleyse Rosa Luxemburg'a göre bolşeviklerin somut hataları nelerdi?

İlk olarak, arazinin ve toprağın çiftçilere bireysel bazda bölüştürülmesini eleştirdi. Çünkü bunun sonucunda orta va-

dede karşı-devrimci, yani anti-sosyalist görüşleri olan küçük bir mülkiyet sahibi tabakanın ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktı. Bolşevikler, onun yerine arazinin ve toprağın kamulaştırılmasını gerçekleştirmeliydi.

İkinci olarak Rosa Luxemburg, bolşeviklerin azınlık politikasını eleştiriyordu. Ona göre, Ukrayna'da ve Baltık'larda ayrı devletlerin ortaya çıkmasına izin vermiş olmak bir hataydı. Çünkü böylece oralarda sadece gerici iktidarlar kurulacaktı. Oysa bu bölgeler Rusya'da kalsaydı o zamanın büyük değişimlerinin birer parçası olacaktı, dolayısıyla Ukrayna'da ve Baltık'larda da güçler dengesi devrimin lehine olabilecekti.

Üçüncü olarak Rosa Luxemburg, Kurucu Meclis'in dağıtılmasını eleştirdi. O bir parlamentarizm taraftarı değildi, aksine, "parlamentar kretenizm" sözcüğü onun tarafından sıkça kullanılmaktaydı. Ama Kurucu Meclis'in, sovyet egemenliğinin tamamlayıcısı olarak, farklı görüşleri uzlaştırıcı bir işleve sahip olabileceği görüşündeydi. Ayrıca, devrimci bir ortamda bulunan bir parlamento, tehdit altında bulunmayan, burjuva egemenliğindeki bir parlamentoya karşılaştırılmazdı. Parlamantonun danışma ve karar mekanizmaları, bu durumda, Rosa Luxemburg tarafından memnuniyetle karşılanan "sokakların" etkisi altında kalacaktı.

Dördüncü olarak Rosa Luxemburg, düşüncenin özgürce ifade edilmesine karşı alınan diktatörce önlemleri eleştirdi. Onun görüşüne göre, karşıt görüşler de ifade edilebilmeliydi. Bu muhalif düşüncelerin aynı zamanda politik bir güç haline gelmelerini önlemek için çalışmak, devrimci politikanın eline bırakılmalıydı. Bu tür görüşlerle tartışmak, sosyalist dev-

letin değerini arttırabilirdi. Rosa Luxemburg, bu bağlamda şu ünlü sözü kaleme aldı: “Özgürlük daima farklı düşünenlerin özgürlüğüdür”.

Rus devrimi, Rusya dışında birçok açıdan etkilere yol açarken, Almanya’da da bir devrim ortamı gelişmeye başladı. Bunun nedenleri, halkın ihtiyaçlarının karşılanamaması durumuna gelinmesi ve görünmeye başlayan savaş yenilgisiydi. İkinci neden, hükümetin otoritesini ve fiili iktidarını içte zayıflatmış için ayrıca önem kazanmıştı. Ekim 1918’de Baden Prensi Max, şanselörlüğe (“Reichskanzler”) getirildi. Hükümetin bakanlık müsteşarlarının bir kısmını AÇSP’den atadı. Ancak çok geç kalınmıştı, halkın içinde yükselmiş olan memnuniyetsizliğin patlamasına engel olunamadı. 3 Kasım 1918’de Kiev’deki savaş filosunun gemicileri ayaklandı. Tecrit edilmemek için, anında ülkenin Frankfurt/Main gibi önemli merkezlerine taleplerini yayacak haberciler gönderdiler. İstekleri, savaşın sona erdirilmesi ve monarşinin devrilmesiydi. Rus örneğine uyarak İmparatorluğun birçok şehrinde işçi ve asker sovyetleri oluşturulup siyasi kitle grevlerine başlandı. 7 Kasım’da Münih’te devrim ortaya çıktı, kral kaçtı; bir gün sonra, 8 Kasım’da, “Bağımsız Bavyera Devleti” ilan edildi. 9 Kasım’ da Berlin’deki devrim başarıya ulaştı. İmparator II. Wilhelm tahttan feragat ettiğini açıkladı. Şehirde büyük gösteri yürüyüşleri yapıldı. Karl Liebknecht “Bağımsız Sosyalist Alman Cumhuriyeti”ni, bundan kısa bir süre sonra da çoğulcu sosyal demokratlardan Scheidemann “Bağımsız Alman Cumhuriyeti”ni ilan etti. Baden Prensi Max başbakanlıktan istifa ederek hükümet işlerini AÇSP’nin başkanı olan Friedrich Ebert’e devretti. Benzer istifalar ve iktidar devirleri neredeyse aynı zamanda bütün Alman eyaletlerinde yaşandı.

Friedrich Ebert, hükümet işlerinin kendine devrini, devrimin bir parçası olarak değil, sürekliliğin bir parçası olarak görüyordu. Baden Prensi Max ile bu konuda yaptığı görüşmede, devrime engel olmak için hükümetin sorumluluğunu aldığını, çünkü devrimden "günah gibi" nefret ettiğini anlattı. 10 Kasım'da "Halk Temsilcileri Konseyi" kuruldu. AÇSP'den ve ABSP'den üçer halk temsilcisi, bu konseyin üyesiydi; Ebert, Hugo Haase (ABSP) ile birlikte başkan oldu. 11 Kasım'da, itilaf devletleriyle Almanya arasında ateşkes imzalandı.

"Halk Temsilcileri Konseyi" ismi, Petersburg'da 9 Kasım'ı 10 Kasım 1917'ye bağlayan gecede aynı isimle kurulmuş olan kurulu hatırlatıyordu. Bunun yanında, ülke genelinde başka konseyler de vardı. Bu konseyler Berlin'de "İşçi ve Asker Konseyleri'nin İcra Konseyi" adı altında bir çatı oluşturmuştu. Bu konsey, Aralık 1918'de toplanacak olan Devlet Konseyleri Kongresi'ne kadar geçici bir işleve sahipti.

Yani, Rus devrimine benzer noktalar vardı, ama bunlar sadece biçimseldi. Farklar daha belirgindi:

Birincisi, Almanya'da ikili bir iktidar yoktu. Rusya'da, Şubat Devrimi'yle beraber, Çarlığın iktidar mekanizmaları çökmeye başlamıştı. Özellikle ordu zaman zaman saf değiştirebiliyordu. Almanya'da ise ordunun önemli bölümleri, net bir biçimde Hindenburg ve Groener'in emrinde bulunan Başkomutanlık'ta hazır bulunuyordu. Başkomutanlık, her ne kadar Halk Temsilcileri Konseyi'nin emri altına girdiyse bile, amacı asayiş ve nizamı korumaktı, yani devrimin devamını engellemekti.

İkincisi, bölgesel işçi ve asker konseylerinde AÇSP temsilcileri ve daha kısa bir süre önce politize olan askerler ço-

ğunluktaydı. Onlar devrimden çok, yaklaşan kış mevsiminde halkın ihtiyaçlarının karşılanmasını garanti altına almak için mevcut yerel idarelerin kontrolünü amaçlıyordu. Bu idareler aynı zamanda bu düzenin korunması için gerekli görüldüğünden, ortadan kaldırılmadı. Sadece birkaç şehirde (örneğin Gotha'da) belediye meclisleri azledilip yerel konsey cumhuriyetleri ilan edildi.

Alman işçi hareketindeki radikal sol kanat, örneğin Spartakus Grubu, bu sırada çoktan başlamış olan burjuva devrimini, sosyalist devrime dönüştürmek istedi. Halk Temsilcileri Konseyi'yle aralarındaki anlaşmazlık, Millet Meclisi sorununda belirginleşti. Ebert ve AÇSP, parlamento tarafından resmen onaylanmış bir hükümet kurabilmek için, kurucu meclis seçimlerinin mümkün olduğu kadar çabuk yapılmasını istediler. Buna, radikal sol karşı çıktı. Millet Meclisi seçimi onlara, devrimin sona erdirilmesi için bir önlem gibi göründü. Oysa devrim hızla devam etmeliydi. "Spartakus Birliği", "Bremenli Radikal Solcular", "Devrimci Sözcüler" ve ABSP'nin büyük bölümü bu görüşteydi. Kasım Devrimi sırasında yeni örgütler ortaya çıktı, var olanlar da şekil ve isim değiştirdi. Örneğin, 11 Kasım'da, o ana kadarki Spartakus Grubu, "Spartakus Birliği" olarak değişti. Leo Jogiches, Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg, 12 kişilik yönetimdeydi. 15 Kasım'da, Leo Jogiches'in çabalarıyla "Kızıl Asker Birliği" kuruldu. 23 Kasım'da, "Bremenli Radikal Solcular" isimlerini "Uluslararası Almanya Komünistleri" olarak değiştirdiler.

Devrimin kaderini belirleyen karar, Aralık 1918'de, Devlet Konseyleri Kongresi'nde alındı. Büyük bir çoğunlukla, Millet Meclisi seçimlerinin tarihinin Ocak 1919 olarak ilan edilmesi kararlaştırıldı.

Bu karara karşı protestolar, ilk önce Berlin'de ortaya çıktı. Halk Temsilcileri Konseyi'ne muhalif olan gemiciler, hükümet birliklerinin silahlarını ellerinden alma denemelerine karşı koyunca, bazıları ölümle sonuçlanan olaylar çıktı.

Devrimin sonucunda ortaya çıkan Halk Temsilcileri Konseyi Hükümeti'nin, devrimcilere karşı askeri birlikler gönderdiği bu yüzleşme, parti sisteminin sol kısmının değişmesine sebep oldu. Spartakus Birliği, Kızıl Asker Birliği ve Uluslararası Almanya Komünistleri, hâlâ Halk Temsilcileri Konseyi'nde temsil edilen ABSP'nin solunda yer alan yeni bir partinin hazırlığı içindeydiler. Bu amaçla, Berlin'de 30 Aralık'ta yapılacak bir kongre için çağrı yapıldı. Bu arada ABSP, Berlin'deki askeri girişimi protesto ederek, Halk Temsilcileri Konseyi'nden ayrıldı.

Muhalefetin kongresi, 30 Aralık'ta Berlin'de başlayıp, 1 Ocak 1919'a kadar sürdü. Burada, "Almanya Komünist Partisi" (AKP) kuruldu. Toplam olarak Spartakus Birliği'nin 83 delegesi, Uluslararası Almanya Komünistleri'nin 29 temsilcisi, Kızıl Asker Birliği'nin 3 elçisi ve 1916'da Karl Liebknecht'in etkisinde kurulan Sosyalist Gençlik Muhalefeti'nin 1 delegesi vardı. Rosa Luxemburg, açılış konuşmasını yaptı. Kongrede kızgın ama aynı zamanda coşkulu bir hava hâkimdi. Savaş ve daha sonra devrimci olaylar sırasında sola gönül veren askerlerin görüşleri hâkimdi. Kongre, yeni Komünist Parti'nin Millet Meclisi seçimlerine katılmasını reddederek Rosa Luxemburg'u yenilgiye uğratmıştı. O, Devlet Konseyleri Kongresi'nin bu seçimlerin yapılması konusundaki kararına karşı çıkmıştı, ama bu karar verildikten sonra yeni partinin, seçim kampanyasını görüşlerini yaymak için kullanmak amacıyla, seçimlere katılmasından yana ol-

muştı. Rosa Luxemburg, ikinci bir noktada daha yenildi: De-
legelerin çoğunluğu, sendikalarda çalışmayı reddetti. Bu, Bi-
rinci Dünya Savaşı'ndaki "partiler arasındaki geçici uz-
laşma"ya bir tepkiydi. Kongrenin istenççi [voluntarist]
taşkınlığı ve katılanların çoğunluğunun politik hamlığı, Leo
Jogiches'i bu olaylar üzerine, yeni partinin kurulmasının akıl-
lıca olup olmadığı konusunda şüpheye düşürecek kadar bü-
yüktü. Bunun ardından başka bir darbe daha geldi: Devrimci
Sözcüler, AKP'ye katılmayı reddetti ve büyük bir çoğunlukla
ABSP'ye yönelik eğilimlerinde direndiler.

AKP, küçük bir partiydi. Dönemin devrimci po-
tansiyelinin büyük bölümü AKP'de toplanmamıştı, ABSP'nin
sol kanadını oluşturuyordu. AKP, henüz örgütsel yapısını
kuvvetlendirmeyi başaramadan, Ocak 1919'da, bir yıkıma
maruz kaldı. 4 Ocak'ta, ABSP'nin sol kanat üyesi olan Berlin
Emniyet Müdürü Emil Eichhorn, Prusya İçişleri Ba-
kanlığı'ndan azledildi. Devrimci Sözcüler, AKP ve ABSP yö-
netimleri bir protesto yürüyüşü çağrısında bulundu ve büyük
kalabalıklar sokaklara döküldü. Alexander Meydanı'ndaki Em-
niyet Müdürlüğü önünde yapılan bitiriş gösterisinden sonra,
gösteriye katılanların bir kısmı, bazı gazete binalarını işgal et-
tiler. AKP yönetimi bu eyleme karşıydı, ama isyancıları bırakıp
gitmek de istemedi. Ordudan sorumlu olan Halk Temsilcisi
Gustav Noske (AÇSP)'nin emri altında Berlin'de bulunan bir-
likler için bu eylem, müdahale etmek için bir neden oluş-
turdu. Gazete binaları, silah zoruyla boşaltıldı. Rosa Lu-
xemburg ve Karl Liebknecht yakalandılar ve askerler
tarafından öldürüldüler (Leo Jogiches, iki hafta sonra bir sor-
gulama sırasında bir polis memuru tarafından kurşuna di-
zildi). 19 Ocak'taki Millet Meclisi seçimleri, AÇSP'nin, katolik

Alman Merkez Partisi'nin ve liberal Alman Demokrat Parti'nin beraberce çoğunluğu elde etmesiyle sonuçlandı. Şubat'ta Friedrich Ebert Cumhurbaşkanı seçildi. İleriki aylarda konseyler, zaman zaman silah zoru kullanılarak, dağıtıldı. Münih'te dramatik bir olay ortaya çıktı. Orada, Nisan ayında Sovyet Cumhuriyeti ilan edilmişti ve bu cumhuriyet Mayıs ayının başında kanlı bir şekilde yok edildi. Ağustos 1919'da Weimar'da anayasa çıkarıldı. Devrim, Weimar Cumhuriyeti ile beraber ve onun içinde sona erdi.

Genç AKP, Luxemburg ve Liebknecht'in ölümüyle en saygın yöneticilerini, Jogiches'in ölümüyle de örgütleyicisini kaybetmişti. AKP'nin başına, Rosa Luxemburg'un dava vekili olan Frankfurt'lu avukat Paul Levi geldi. AKP, Komünist Enternasyonal'in kuruluş kongresinde, bu kongreye katılan parti temsilcisinin Enternasyonal'e katılımı ilan etmesinin yasal olduğu kesin değilken, bu örgüte üye olarak katıldı. AKP, ne de olsa sonradan, Komintern'deki üyeliğini onaylatmıştı ve artık resmen Komintern'in bir üyesiydi. Paul Levi, partisinin istenççi çoğunluğuyla mücadele etmek durumundaydı ve 1919'da Heidelberg'deki parti meclisinde, muhtemelen sakıncalı bir biçimde, onları üyelikten çıkarmayı başardı. Üyelikten çıkartılanlar, büyük bir hızla kitle organizasyonu haline gelen, ama devrim dalgasının hafiflemesinden sonra dağılan, "Almanya Komünist İşçi Partisi" (AKİP) adıyla yeni bir parti kurdular. Levi, AÇSP ve ABSP ile bir hareket birliği kurmaya çalışırken, bir yandan da AKP'deki istenççi eğilimlerle savaşmak durumundaydı. Böyle bir birliğin kurulmasının önemi, 1920 yılının Mart ayında, Çevre Direktörü (Generallandschaftsdirektor) Wolfgang Kapp yönetimindeki monarşist subayların hükümete karşı darbe girişiminde bu-

lunmasıyla ("Kapp Darbesi") ortaya çıktı. Sendikalar, genel grev ilan ettiler; AÇSP ve ABSP, direnme çağrısında bulundular. AKP merkezinde ise, Cumhurbaşkanı Ebert ve çoğulcu sosyal demokrat Gustav Bauer tarafından yönetilen hükümet düşürüleceği için, ilk önce bir hoşnutluk hâkimdi. AKP, darbenin başlamasından ancak bir gün sonra genel greve katıldı. O zamanki genel sekreter Ernst Friesland, partinin bu aşırı sol eğiliminden sorumluydu (Asıl adı Ernst Reuter olan Friesland, 1945'ten sonra Batı Berlin'in sosyal demokrat belediye başkanı oldu). Kapp Darbesi'nin çabucak başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, Ruhr bölgesinde ve Thüringen'de bu darbeye karşı direnmiş olanlar sosyalist bir karşıt güç oluşturma girişimlerinde bulundular. Bu çalışmalarda AKP'nin, ABSP'nin sol kanadının ve AKİP'nin üyeleri yer aldılar. Yaklaşık üç hafta boyunca Ruhr bölgesinde "Kızıl Ruhr Ordusu" faaliyette bulundu. Ordu, İşçileri Bakanı Carl Severing (AÇSP) sorumluluğunda, Kızıl Ruhr Ordusu'na karşı ilerledi ve onları kanlı bir şekilde bastırdı.

AKP, 1920'de meclis seçimlerine katıldı. Oyların %2'sini elde etti ve dört vekil çıkarttı. Aynı yılın Aralık ayında, ABSP'nin dağılmasıyla kitle partisi haline geldi. ABSP, Ekim'de Halle'deki parti kongresinde salt çoğunlukla Komünist Enternasyonal'e katılma kararı almıştı. Bu karardan önce, Rudolf Hilferding ile Komünist Enternasyonal elçisi Georgij Sinovjev arasında bir söz düellosu olmuştu. Bunun üzerine bölünme ortaya çıktı: ABSP'nin sol kanadı, AKP ile "Almanya Birleşik Komünist Partisi" (ABKP) adı altında birleşti (ki, daha sonraları, ABKP yeniden "Almanya Komünist Partisi" adı altında faaliyetlerini sürdürdü). ABSP'nin sağ kanadı ise, 1922'de, daha sonra ASP adını alan, AÇSP ile "Almanya Birleşik Sosyal Demokratik Partisi" olarak birleşti.

AKP başkanı Levi, AÇSP'ye ve ABSP'nin kalan bölümüne yazdığı açık mektupla, eylem birliği politikası arayışlarını sürdürmeye çalıştı. Ancak bunu yaparken iki cepheden de sıkıştırılmış durumdaydı:

Birincisi, AÇSP kendini AKP'den kesin bir biçimde ayırıyordu, hatta Noske ve Severing gibi AÇSP'li olan devlet bürokratları polisi ve orduyu AKP'ye karşı kullanmaktan bile çekinmiyordu.

İkincisi, AKP'nin AKİP ile ayrılmasıyla, AKP'deki aşırı sol eğilimler tamamen ortadan kaldırılamamıştı. Aksine, bu eğilimde olanlar, AKP'nin ve ABSP'nin sol kanadının birleşmesi sonucunda, yeniden AKP'ye girdiler. Ayrıca devrimci savaş sonrası kriz sırasında işçi kesiminin artan yoksulluğu radikalleştirici bir etki yaratmıştı. Bu radikal etmenlerin etkisiyle partide bir ara, sözümona bir "taarruz teorisi" egemendi. Buna göre, devrimci bir eylemle işçi sınıfının birlikteliğinin kurulması için, işçi hareketinin en kararlı bölümünü oluşturan, devlet mekanizmasıyla karşı karşıya gelmeye çalışan AKP, o zaman gelişecek olan yüzleşmenin dinamiziyle işçi hareketinin diğer kısımlarını da peşinden sürükleyecekti. Bu taktik, "Mart Eylemi"nde denendi. AKP, Almanya'nın ortalarında bulunan, Mansfeld ve Leuna gibi şehirlerden oluşan sanayi bölgesinde, sosyal demokrat kaymakam Hörsing'in silah arama operasyonundan dolayı ortaya çıkan kışkırtmayı takiben silahlı bir ayaklanma başlatmıştı. Bu ayaklanmada AKP yalnız kalmış ve ayaklanma kanlı bir şekilde bastırılmıştı. Parti başkanı Levi, "taarruz teorisi"ne karşı çıkmasına rağmen, bu teorinin partide egemen düşünce haline gelebilmesini, seçilmiş parti merkezine karşı komplo düzenleyen Komünist Enternasyonal'in gizli görevlilerinin et-

kisine bağlamıştı. Bu değerlendirmeye, olayı protesto ederek merkezden istifa eden Clara Zetkin de katıldı. Levi, daha da ileri giderek, AKP'nin uzaktan yönetilmesi hakkında bildiklerini yayımladığı için, partiden ihraç edildi. "Komünist Çalışma Grubu"nu kurup ABSP'ye katıldı; daha sonra, 1922'de ASP ile birleşti ve sol kanadın lideri oldu. Lenin, Levi'nin Mart Eylemi'yle ilgili eleştirisine katılmıştı; Levi bildiklerini yayımladığında, aklını kaybettiğini, ama hiç olmazsa kaybedecek bir aklı olduğunu söylemişti. Paul Levi, Rosa Luxemburg'un mirasının yöneticisi olarak, AKP ile arasındaki çatışmayla ilgili olarak, Luxemburg'un o zamana kadar bilinmeyen "Rus Devrimine Dair" yazısını yayımladı.

AKP'nin tutumu, Komünist Enternasyonal'in 1921'deki 3. Dünya Kongresi'nde, Lenin tarafından sertçe eleştirildi. AKP, Mart Eylemi'yle kesintiye uğrayan Birlik Cephesi politikasını, Heinrich Brandler ve August Thalheimer yönetiminde, yeniden uygulamaya başladı. Böyle bir politikanın, aşağıdaki sebebe bağlı olarak uygulanması uygun görülmüştü. Buna göre, en önemli nokta, işçi sınıfının çoğunluğunun devrim için kazanılmasıydı. Ancak bu çoğunluk, sosyal demokrat harekette ve sosyal demokratlar tarafından yönetilen sendikalarda örgütlenmiş bulunduğundan, komünistler, bu çoğunluğu kazanmak için "geçici parolalar" düzenlemeliydi. Bu talepler, işçilerin yararına olan, ama kapitalist şartlar altında yerine getirilemeyen isteklerdi. İşçi partileriyle sendikaların işbirliğinden "İşçi Hükümetleri" oluşmalıydı. Bu, Komünist Enternasyonal'in 1922'deki 4. Dünya Kongresi'nde deklare edilmişti. İşçi Hükümetleri, devrimden önce ortaya çıkmış olduklarından henüz proletarya diktatörlüğü sıfatını taşıyamazdı, fakat devrimin ve proletarya diktatörlüğünün zeminini hazırlayacaktı.

1923'te, Almanya'da, bu şekilde devrime yol açacak bir durum ortaya çıkacak gibi göründü. Savaşın son safhasında boy göstermiş olan enflasyon, en yüksek noktasına ulaştı. Almanya savaştan doğan tazminat borcunu ödeyemediği için, Fransız ve Belçikalı birlikler, Ruhr bölgesini işgal ettiler. Başbakan Cuno'nun hükümeti, tamamen izole olmuştu. Bavyera'da bulunan Alman Silahlı Kuvvetleri, eyalet hükümetinin emri altına girerek, fiilen isyan etti. Böyle bir durumda federal hükümetin Bayern'e karşı kuvvet kullanması beklenebilirdi, ancak bu, Berlin'deki Alman Silahlı Kuvvetleri yönetiminin, Bavyera'da bulunan arkadaşlarına karşı yürümek istemediğini belirtmesiyle gerçekleşmedi. AKP, Thüringen ve Sachsen'de, sosyal demokrat azınlık hükümetini destekledi. Bavyera eyaleti, sonbaharda fiilen Almanya'dan ayrılınca, oradaki birliklerin ilk önce Sachsen ve Thüringen'deki işçi hareketine karşı yürümeleri, daha sonra da devlet iktidarını ellerine geçirmeleri tehlikesi ortaya çıktı.

Moskova'daki Komünist Enternasyonal yönetimi bu gelişmeyi çok dikkatli izledi. Devletin destabilizasyonu, devrime yol açacak bir duruma işaret ediyor gibiydi. Devrimin Almanya'da gerçekleşmesi, Rus devriminin kurtarılması anlamına geliyordu aynı zamanda. AKP başkanı Heinrich Brandler, bu konuyu görüşmek için uzunca bir süreden beri Moskova'da bulunuyordu. Orada ayaklanmanın hazırlıkları yapıldı. Ayaklanma tarihi olarak 1923 yılının Ekim ayı belirlendi.

Ancak bu arada Almanya'daki durum, tekrar istikrara kavuştu. Ağustos'ta, parlamenter bir temele sahip olmayan Cuno hükümeti, bir genel grevden sonra düşürüldü. Görevi,

Alman Halk Parti'li Gustav Stresemann yönetimindeki büyük bir koalisyon hükümeti devraldı. Enflasyon, Alman Rentenmarkı'nın para piyasasına sürülmesiyle durduruldu. Ayrıca ABD'nin, Almanya'nın savaş tazminat borçlarına yeni bir düzenleme teşvikinde bulunması, Almanya'nın uluslararası arenadaki güç durumunun ortadan kalkmasının da bir işaretiydi. 1923 yazında, savaş sonrası devrimci kriz zirveye ulaştı, ancak -aynı zamanda- "normalleşme"ye doğru bir eğilim de başladı.

Komünist Enternasyonal'in bu değişimi göremediği açıktır. Moskova'dan bakıldığında, Almanya'nın durumu gerektiği kadar doğru değerlendirilemezdi belki de. Düşüncelerin değişmemesinin sebebinin altında istenççiliği [voluntarizmi] de aramak mümkün olabilir, çünkü Sovyet Rusya Alman devrimine muhtaçtı. Brandler Almanya'ya geri döndüğünde, isyan kararı alınmıştı bile. Bu sırada Bavyera'daki karşıdevrim tehlikeli boyutlara ulaştı, çünkü her an Thüringen ve Sachsen'e karşı saldırıya geçilebilirdi. AKP bu durumda, her iki eyalette de hükümete katıldı. Bunu resmi açıdan, tehditkâr bir saldırıya karşı savunma önlemi olarak gösterdi. Ama aynı zamanda AKP, hükümette yer alarak isyan hazırlıklarını teşvik edebilirdi. Tabii ki bunun ön şartı, ASP'nin sol kanadının da böyle bir "plana" katılmasıydı. AKP, Chemnitz'de yapılan Alman İşçi Temsilcileri Konferansı'ndan, ayaklanmanın sinyali olarak düşünülen bir genel grev çıkartmaya çalıştı. AKP kuryeleri, ayaklanma sinyalini bütün devlete yaymaları gerektiği haberini, toplantı salonunun önünde bekliyorlardı. Daha o zamanlar Komünist Parti'nin ileri gelen yöneticilerinden olan Ernst Thälmann'ın toplantı salonunun önüne çıktığı ve onlara yüksek bir sesle, "Bu iş oldu! Harekete

geçin!"¹² emrini verdiği ve bunun üzerine kuryelerin tren garına gidip oradan da bütün ülkeye dağıldıkları söylenir. Ancak sonuçta, AKP'nin bir genel grev çıkartma çabası başarısızlığa uğradı. ASP'nin sol kanadı, onlarla birlikte hareket etmedi. Genel grev ve dolayısıyla ayaklanma da olmadı. O sırada yola çıkmış olan kuryelerin arkasından, "geri dön emri" ile yeni elçiler gönderilmek zorunda kalındı. Bu elçiler, zamanında ulaşarak harekete geçilmesini önlediler. Yalnızca Hamburg kuryesi engellenemedi. Böylece orada, 24 Ekim'den 26 Ekim'e kadar süren ve tamamen izole bir şekilde yaşanan "Hamburg Ayaklanması" meydana geldi ve bastırıldı. Bu isyana katılanlar yıllarca hapiste kaldılar.

Bu arada Alman Silahlı Kuvvetleri, sosyal demokrat devlet başkanı Friedrich Ebert tarafından uygulanan, anayasanın 48. maddesindeki istisna hükümlerine uygun olarak Thüringen ve Sachsen'e girdi ve ordaki ASP/AKP eyalet hükümetlerini indirdi. AKP bütün ülkede yasaklandı (1924'te tekrar yasallaştı). Devrim karaya oturmuş, "Alman Ekim'i" gerçekleştirilememiştir.

Bu savaşız yenilgi yıllar boyunca komünist hareketteki şiddetli tartışmalara konu oldu. Kendisine karşı vatana ihanet davası açılan parti başkanı Brandler, Rusya'ya kaçtı ve 1928 yılına kadar orada kaldı. 1924 yılında parti görevinden alındı. Partide hâlâ güçlü olan bir sol akım, onu, ayaklanma planlarını gerektiği gibi değerlendirmemekle suçladı. Brandler daha sonra, başarılı olmak için hiçbir şansı olmadığı konusunda ısrar etti. Daha sonra, ABS'nin "resmi tarihinde", ör-

¹² Ossip K. Flechtheim: Die KPD in der Weimarer Republik. Mit einer Einleitung von Herrmann Weber. [Weimar Cumhuriyeti'nde AKP. Giriş: Herrmann Weber]. Değiştirilmemiş 3. basım. Frankfurt/M. 1973, s. 187.

neğin 1966'da yayımlanan "Alman İşçi Hareketinin Tarihi"nde, bu konudaki değerlendirmeye her ne kadar katılındıysa bile Brandler'in Komintern'e Almanya'nın durumu konusunda yanlış bir manzara ortaya koymakla suçlanması yer aldı. Buna göre, Komünist Enternasyonal'in Almanya'da devrimci bir durumdan hareket etmesindeki temel hata ona aitti.

Yukarıda, Almanya'daki olayların geniş kapsamlı bir şekilde anlatılmış olmasının sebebi, bolşeviklerin Almanya'ya büyük umutlar bağlamış olması ve oradaki başarısızlığın Rusya'nın tecrit edilmesi anlamına gelmesiydi. Batı'daki diğer ülkelerin hiçbiri, Almanya kadar devrime gebe görünmemişti.

Eğer bolşeviklerin izdüşümlerinden değil, gerçek tarihi gelişmelerden yola çıkılırsa, Macaristan'da kısa bir süre için çok daha etkileyici bir sonucun elde edildiği görülür. Orada, 21 Mart 1919'da, Sosyal Demokrat ve Komünist Partiler tarafından, komünistlerin ve onların yöneticileri Béla Kun'un inisiyatifinde bir sovyet hükümeti kurulmuştu. Toprak bütünlüğü komşu ülkeler tarafından tehdit altında olan Macaristan'da, toprak bütünlüğünü savunmayı programına koyan bu hükümet, başlangıçta halkın çoğunluğu tarafından onaylanmıştı. Ancak askeri açıdan, itilaf devletleri tarafından desteklenen Romanya'ya karşı koyamadı. Bu hükümet, 1 Ağustos 1919'da, birkaç gün sonra Romen birlikleri tarafından indirilen bir sendika hükümeti lehine istifa etti. Ardından sağ bir diktatörlük kuruldu.

1919'da kurulan Komünist Enternasyonal kendini yakın bir dünya devrimi görevine adanmıştı. Kendini, tekdüze devrimci bir dünya partisi olarak tanımlıyordu. En yüksek organı "Dünya Kongreleri"ydi. Komünist Enternasyonal, bu kong-

relerin yapılmadığı zamanlarda "Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi" (KEYK) tarafından yönetiliyordu. İkinci Dünya Kongresi, 1920'de yapıldı. O zamanki "temel ilkeler"e bakıldığında, dünya devrimi için çalıştığı görünmektedir. Bu aynı zamanda, işçi hareketinin kararlı komünist kesiminin, örgütsel bazda frenlenmemesi gerektiği için, sosyal demokrat partileri hızla bölmek istediği anlamına geliyordu. Bu, Lenin'in 1. Dünya Savaşı sırasında yapılan iki Zimmerwald Konferansı'nda sergilediği tutumuna uygundu. Doğrudan doğruya devrim beklentisi ve 1914-1918 yıllarındaki deneyimler, Komintern'in sosyal demokratlar tarafından yönetilen sendikalara bakış açısını da belirliyordu. Bu tür sendikalara, sınıflar arası işbirliğini simgeleyen örgütler olarak bakılıyordu. Bu model onların, o andaki hükümet açısından, partiler arası geçici barışın dayanağı olmaları gerçeğine dayanıyordu. "Temel ilkeler", komünistlere, sendikalarda reformist yönetime karşı savaşması gereken komünist "hücreler"in kurulmasını emrediyordu. Devrimci bir ortamda, sendikaların bizzat devrimin taşıyıcısı haline getirilmesi zorunlu görünüyordu. Bu durumda, sendikaların bölünmesi artık kaçınılmaz hale gelmişti.

Pek yakında ortaya çıkmak üzere olan dünya devrimini amaçlayan bu bölünme, Komünist Enternasyonal'in ve Lenin'in planıydı. Daha sonraki yıllarda ulusal işçi hareketlerinin tarihi de bu açıdan değerlendirilmelidir.

Bölünmenin en erken gerçekleştiği ülke (Dünya Savaşı sırasında meydana gelmesi itibarıyla) Almanya idi. Büyük Britanya'da ise, bunun aksine, hiç böyle bir şey olmadı. Dünya Savaşı'nın sonunda kurulmuş olan Britanyalı KP çok küçük bir partiydi. Lenin bu yüzden onlara bizzat, resmi bir fraksiyon

olarak Labour Party'ye [İşçi Partisi] katılmalarını önermişti. Ancak Labour Party her defasında onları kabul etmeyi reddetmişti. Aslına bakılırsa Avusturya'da da bölünme meydana gelmedi. Sosyal Demokrat Parti (AvSP) gözden düşüşünü, 1917'de toplu halde, bir şekilde savaş karşıtlığına yönelerek telafi etmişti. Böylece bölünmeyi engelleyebilmişti. Gerçi bir Avusturya Komünist Partisi kuruldu ama küçük kaldı. Seçkin Marksist kuramcı Otto Bauer başkanlığındaki AvSP yönetimi, bolşevizm ile sosyal demokrasi arasında uzlaştırıcı bir konum almaya çalıştı. Bu, "Austromarksizm" diye bilinen tutum, temelde Kautsky'nin 1914'ten önceki görüntüsünün devamıydı. "Arabuluculuk" başarısızlıkla sonuçlandı. Bolşevikler, Austromarksizmi bilhassa tehlikeli buldular, çünkü onlara göre önemli olan sosyal demokrasiyle uzlaşmaya varmak değil, devrimi gerçekleştirmektir.

Bu bölünme yönelimi, özellikle İtalya'da, çözülmesi zor bir durumla sonuçlandı. Oradaki sosyal demokrasi (Partito Socialista Italiano), başından beri savaşa karşı çıkmıştı. Partinin, Komünist Enternasyonal'e katılması bölünmeye yol açmamıştı. Filipo Turati yönetimindeki reformistler katılmaya karşı çıktılar, ama partinin çoğunluğu radikal sol Giacinto Serrati yönetiminde Komünist Enternasyonal lehinde karar verince disipline uydular ve partide kaldılar. Lenin bunu bir felaket olarak adlandırdı. Onun düşüncesine göre, devrimci bir durum içinde bulunduğu için, reformistler kesinlikle Parti'den atılmalıydılar.

Serrati bunu reddetti. Serrati, Lenin'in de kabul ettiği gibi, bir komünistti. Ama o, İtalya'daki devrimin ancak parti bir bütün olarak kalırsa hazırlanabileceği görüşündeydi. Bir bölünmenin sonucunda ortaya çıkan komünist bir örgüt, dev-

rimi “yapamazdı”. Bu daha ziyade milli koşullarda gelişmeliydi ve bütün partinin uyum sağlamak zorunda olacağı bir deneyim olmalıydı. Aslında Serrati, kendisinden sonra Levi’nin ve daha sonra Brandler’in yönetimindeki AKP’nin resmi yönelimi olan bir tutum içerisindeydi. İşçi sınıfının bütünü, devrim için kazanılmalıydı (bu ön şart, bolşeviklerin anlayışına göre, 1917’de Rusya’da da mevcuttu). Lenin, bu yönelimi ilkesel olarak onayladı, ama ona göre bu yalnızca, partinin dışında kalacak reformistlerle koalisyon yapabilecek bağımsız bir komünist partinin varlığıyla gerçekleştirilebilirdi. Yani Lenin, Serrati’den sadece örgütçülük konusunda ayrılıyordu. Lenin, İtalya’nın Sosyalist Parti’sini bölünmeye zorlamak istiyordu ancak onlar istemiyorlardı.

Kuzey İtalya’da, 1920 yazında, metal işçilerinin ücret mücadelesiyle ilişkili bir genel grev, işverenlerin grevcilere lokavt ilan etmesi, grevcilerin fabrikalarını işgal etmesi ve fabrikaları bizzat yönetmeye kalkışmak istemeleri sebebiyle çok çabuk genişledi. Hareket kısa sürede bütün Piemont’a ve Lombardiya’ya hâkim oldu ve diğer endüstri alanlarına da yayıldı. İtalya’da iktidar sorunu doğrudan ortaya çıkmış ve devrimci bir ortam doğmuş gözüküyordu. Piemont ve Lombardiya “kıızıl” ve adeta kurtarılmış bölgeler haline gelmişti.

Ne var ki fabrika işgalleri rejimi uzun sürmedi. Çünkü özerk bir şekilde yönetilen işletmeler, kredilerine ihtiyaç duydukları bankalar tarafından mali açıdan aç bırakıldıkları için ekonomik açıdan ayakta kalamadılar.

Birleşmiş İtalyan işçi hareketi, Sosyalist Parti ve sendikalar, artık şu seçeneklerle karşı karşıyaydı: Ya çatışma devlet iktidarının ele geçirilmesi için silahlı bir savaşa dö-

nüştürülecekti ve proletarya diktatörlüğü kurulacaktı ya da geri çekilinecekti. Ve yine (Komünist Enternasyonal'e girme konusunda olduğu gibi) işçi hareketi ortak bir tutumla hareket etti. Silahlı bir savaş başarısız kalmaya mahkûm olacaktı, ekonomik savaş da izole bir şekilde ne genişletilebilir olacak ne de şimdiki durumunda kalabilecekti. Bu yüzden geri çekilmeye başlanmak zorundaydı. İtalyan işçi hareketi, yenilgide de birlikte hareket etmesiyle büyük olgunluğunu tekrar kanıtladı. Ancak üyelerindeki ve taraftarlarındaki hayal kırıklığı büyüktü. Temelde, üç yıl sonra "Alman Ekimi"nin başarısızlığıyla sonuçlanacak olan, iktidarı ele geçirmenin başarılammaması, şimdi, 1920'de tekrarlanmıştı. Bu gibi durumlar, düzenli bir biçimde cesaretin kırılmasına sebep olur; ve İtalya'da da durum bundan farklı olmamıştı. Üyeler, partiyi ve sendikaları kitleler halinde terkettiler. Bunun sonucunda, 1922'de Mussolini'yi iktidara getiren İtalyan faşizmi saldırıya geçti. Lenin'e ve Komünist Enternasyonal'e göre yenilginin sebebi açıktı: İtalya'da parti içindeki birliğin eksik olması. Bu görüşe göre, Sosyalist Parti, Komünist Enternasyonal'in üyesi olmasına rağmen, henüz bir komünist parti olamamıştı, çünkü kendi içerisinde reformist bir kanada göz yumuyordu. Lenin şimdi, Turati çevresindeki parti grubunun ihraç edilmesini istedi. Serrati yönetimindeki sol kanat, bunu reddetti. Ama artık Amadeo Bordiga yönetiminde "Saf Komünistler" diye anılan bir aşırı sol kanat vardı. Bunlar Komintern'in çizgisini sürdürdüler ve Turati'nin üyelikten çıkartılmasını istediler.

Karar, Sosyalist Parti'nin 1921'de Livorno'da yapılan kongresinde verildi. Komintern, bölünmeyi gerçekleştirebilmek için Macar Rokasi'yi ve Bulgar Kabaktçiev'i göndermişti. Oylamada "Saf Komünistler" 58,783, Turati grubu 14,695 oy elde

etti. Ama kesin çoğunluk, 98,028 oyla, Serrati'nin yönelimini seçti. Böylece parti tekrar radikal bir tavır ve aynı zamanda bütünlük lehine karar almıştı. Ama bu açık sonuç Bordiga'nın yönelimi tarafından kabul edilmedi. Taraftarları parti meclisini terkettiler ve İtalyan Komünist Partisi'ni kurdular. 5 ay sonra parlamento seçimleri yapıldı. Sosyalist Parti 128 vekil çıkartırken Komünist Parti sadece 13 vekil çıkartabildi.¹³ Sosyalist Parti daha sonra Komünist Enternasyonal'de kalabilmek için çaba gösterdiyse de, bu yetersiz kaldı. Ayrılmak zorunda kaldı. Sosyalist Parti, 1922'de, Turati'yi ihraç ettikten sonra, yeniden bölündü: Serrati'nin yönetimindeki radikal "Partito Socialista Massimalista" ile 1924'te faşistler tarafından öldürülen Giacomo Matteotti yönetimindeki (daha sonra "Partito Socialista Unitario" adını alan) reformist "Partito Socialista dei Lavoratori Italiano". Serrati, 1923'te Komünist Parti ile birleşmeye çalıştı. Partisi, onu bu konuda desteklemediği için, İKP'ye geçti. "Partito Socialista Massimalista" ve "Partito Socialista Unitario", 1930'da Grenoble'de yapılan bir sürgün parti meclisinde, eski isimleri olan "Partito Socialista Italiano" adıyla tekrar birleşti.

1921'deki İtalyan bölünmesi, tartışmalı konumunu bugüne kadar koruyabilmiştir. Kesin devrimci ve Marksist bir partinin, bir mezhep lehine bölünmesinin gerekli olması anlamsız görünüyor. Çünkü yeni "İtalyan Komünist Partisi" bundan başka bir şey değildi. Üç gruptan oluşuyordu. Parti yöneticisi Bordiga, "Il Soviet" grubuyla saf bir sekterlik durumundaydı. Ona göre İtalya'da tek bir sol etmen vardı, o da

¹³ Julius Braunthal: *Geschichte der Internationale* [Enternasyonal'in Tarihi]. 2. cilt, 3. basım. Berlin ve Bonn 1978, s. 225.

Komünist Parti'ydi. Geri kalan herkes, Sosyalist Parti de dahil olmak üzere, onun için gerici bir kitleydi. Bu yüzden, "sınıfa karşı sınıf" ilkesi geçerliydi. Bordiga, seçimlere katılmayı reddetti. Bu noktada, ikinci grup olan Antonio Gramsci'nin "Ordine Nuovo" [Yeni Düzen] grubundan ayrılıyordu. Antonio Gramsci, bağımsız bir Komünist Parti'yi zorunlu görüyordu, ama böyle bir parti ittifak kurabilmeliydi. Üçüncü grup ise iki noktada da Gramsci'nin düşüncelerine katılıyordu, ama Sosyalist Parti'den ayrılmanın aceleyle getirildiğini düşünüyordu. Bordiga'nın yönelimi yeni parti için yıkımdı, parti kendi içinde parçalanmıştı. 1923'te, Komünist Enternasyonal'in yürütme kurulu kararı ile örgütten çıkarıldı. Yerine Antonio Gramsci getirildi.

Komintern yönetimi, bir İtalyan partisinin başkanını nasıl değiştirebilirdi? Stalinizmin ilk yılları mı yaşıyordu artık?

Cevap "hayır" dır. Komünist Partiler öz anlayışlarına göre ulusal açıdan özerk değildiler. Örneğin, kendi programları yoktu, kendilerini ayrı partiler olarak görmüyor, aksine bir dünya partisinin (Komünist Enternasyonal'in) bir parçası olarak tanımlıyorlardı. Bu, Birinci Dünya Savaşı deneyiminden ileri geliyordu. Ulusal partiler savaşın başlangıcında, özellikle mevcut hükümete yardım etme kararlarını bağımsız olarak vermişlerdi. Bu tür bir milliyetçiliğin karşılığı, birleşik bir uluslararası örgütün kurulmasıydı. Bu örgütün yönetiminde, tek tek grupların temsil edildiği KEYK vardı. KEYK, bugünkü ASP'nin birlik yönetiminin, en azından tehlike anında, çalışma topluluklarının başkanlarını görevden alabildiği gibi, alt mercilerin yönetimlerini tayin edebilecek ve azledebilecek bir merciydi.

Dikkate değer bir başka bölünme de, 1920 Aralık'ında Fransa'da meydana geldi. Sosyalist Parti'nin Tours'taki parti meclisinde 1022 oya karşı 3028 oyluk çoğunlukla Komünist Enternasyonal'e katılma kararı alındı.¹⁴ Böylece, eski örgütün dörtte biri İEFG'de (Section Française de l'Internationale Ouvrière) [İşçi Enternasyonalı Fransız Grubu] kalırken, Fransa Komünist Partisi ortaya çıktı. Fakat güç dengesi, ilerleyen yıllarda hızla değişti: İEFG 1924'te tekrar bu iki partinin en büyüğü haline geldi.

Norveç'te, gerçekten dramatik bir parti gelişimi gerçekleşti. Orada Martin Tranmael yönetimindeki sosyal demokrasi (Norveç İşçi Partisi), Komünist Enternasyonal'e katıldı. Bu parti, yoğun olarak sendikalizme yönelmişti ve Komünist Enternasyonal'in katı örgüt ilkelerine boyun eğmedi. Hâlâ Komünist Enternasyonal'de kalmalarının asıl sebebi, Tranmael'in, devrimci bir amaçta anlaştıkları görüşünde olmasıydı. Bu durum, Komintern'in, örgüt ilkelerine tam olarak uyulması konusundaki katılığını koruması karşısında, uzun süre devam etmedi. Norveç İşçi Partisi, Kronstadt ayaklanmasının bastırılmasından sonra, Enternasyonal'den ayrıldı.

İsveç Komünist Partisi de aynı şekilde Komintern'le anlaşmazlık içindeydi. Parti başkanı olan Zeth Höglund, Tranmael'in tavrına katıldığı ve Enternasyonal'in stratejik yönetimini, kendi örgütü için tanımayı reddettiği için Komünist Enternasyonal'den ihraç edildi.

Finlandiya'da 1918'deki iç savaştan sonra Komünist Parti yasadışı ilan edilmişti. Ama parti, Otto Ville Kuusinen yö-

¹⁴ Braunthal 1978, s. 211.

netiminde tekrar örgütlenmeyi başarmıştı. Bunun dışında, 1920'den beri, sosyal demokrasi içindeki sol muhalefetin sonucunda ortaya çıkmış ve Komünist Enternasyonal'e katılmış olan bir "Sosyalist İşçi Partisi" de vardı. Bu parti de yasaklanmıştı, ama faaliyetini başka bir isim altında ("Finlandiya Sosyalist İşçi Partisi", FSİP) sürdürüyordu.¹⁵ Bundan sonra her iki parti de (yasadışı KP ve 1923'te "Finlandiya İşçi Partisi" adını alan yasal FSİP) ortak bir politika sürdürdüler. 1923'te "Finlandiya İşçi Partisi" de yasadışı ilan edildi. Bundan sonra KP'nin ve "Finlandiya İşçi Partisi"nin görevlileri yerel seçim komiteleri organize ettiler. Bu komitelerin temsilcileri, "Sosyalist İşçi ve Küçük Çiftçilerin Seçim İttifakı" olarak parlamenter çalışmalarına devam edebildiler.

Komünist hareket Amerika Birleşik Devletleri'nde tutunamadı. Ekim Devrimi'ni yaşamış ve *Dünyayı Sarsan On Gün* adlı kitabında anlatmış olan Amerikalı gazeteci John Reed, Sovyetler Birliği'nden döndükten sonra bir komünist parti kurdu. Bu parti, sıradan bir parti olmaktan kurtulamadığı gibi üstelik çok da küçüktü.

Ne de olsa, birçok gelişmiş kapitalist ülkede, işçi hareketleri artık bölünmüştü (en azından parti politikası bağlamında ele alınırsa). Bölünme, uluslararası boyuta yayıldı. 1914'te fiilen sona ermiş olan sosyal demokrat partilerin Enternasyonal'i, Komünist Enternasyonal'in kurulmasına paralel olarak yeniden örgütlendi. Bir başka Enternasyonal de, işçi hareketinin birliğini tekrar kurmaya çalışan Aust-

¹⁵ Bengt Matti: Die Kommunistische Partei Finnlands [Finlandiya Komünist Partisi]. Bkz: *Ake Sparring (Red.): Kommunisten im Norden* [Kuzey'deki Komünistler]. Köln 1966, s. 123-152. Burada: s. 130-131.

romarksist sözüm ona "İkibuçuğuncu Enternasyonal" idi. Gerçekten de, 1922'de Berlin'de, üç Enternasyonal'in de ortak konferansını düzenlemeyi başardı, ama bir uzlaşma ortaya çıkmadı. Bu durumda "İkibuçuğuncu Enternasyonal" 1923'te eski sosyal demokrat Enternasyonal'le "Sosyalist İşçi Enternasyonali" olarak birleşti.

Aynı şekilde, uluslararası sendika hareketleri de bölündü: Uluslararası Sendikalar Birliği'nin yanı sıra bir de Uluslararası Kızıl Sendikalar Birliği (UKSB) vardı. Ancak ulusal sendika hareketleri genelde bölünmemiş olup, daha çok çoğunluk ve azınlık fraksiyonlar şeklinde hareket ediyordu. Almanya'da komünistler sendikalarda muhalefeti oluşturuyordu.

(Parti politikası bağlamında) işçi hareketlerindeki örgütsel bölünme, komünistler tarafından, yakın bir devrim beklentisiyle hızlandırılmıştı. En son 1923'te, "Alman Ekimi"nin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla, Avrupa çapında bir devrim beklentisinin asılsız olduğu ortaya çıktı. Baltık devletlerinde de devrim karaya oturmuştu, aynı şekilde Macaristan'da da. Bütün bu gelişmeler Sovyet Rusya'nın büyük problemlerle karşı karşıya gelmesi anlamını taşımaktaydı.

SOVYET RUSYA (1923-1941)

1921’de ilan edilen NEP, kapitalist küçük sanayinin ve özel tarım sektörünün gelişmesini sağlamıştı. Aynı zamanda kamulaştırılmış büyük sanayi ile özel işletmeler arasında (“Makas Krizi” diye adlandırılan) bir dengesizlik ortaya çıktı. Bu kriz, devlet endüstrisinin tarım sektöründen çok daha pahalıya üretim yapmasından dolayı ortaya çıkmıştı. Öyle ki, tarım sektörü devlet ürünlerini satın alamaz hale gelmişti ve dolayısıyla devlet artık yeterince satış yapamıyordu.

Komünist Parti'de yirmili yılların ortasında, bu dengesizliğin ortadan kaldırılmasını amaçlayan tartışmalar ortaya çıkmıştı. Bu arada (1923'ten itibaren) geçmiş Çarlık İmparatorluğu'na bağlı olan birçok devlet Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde (Sovyetler Birliği, SSCB) birleştiler. 1924 yılında, Sovyetler Birliği'yle yakın ilişkilerde bulunan ancak devletler hukuku açısından bağımsız olan Moğolistan Halk Cumhuriyeti kuruldu. Rusya Komünist Partisi, SSCB'nin kurulmasından sonra, ismini Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) olarak değiştirdi. SSCB kendini, enternasyonalist bir devletin öncüsü olan sosyalist bir konfederasyon olarak tanımlamaktaydı.

Sovyetler Birliği, ekonomik krizin üstesinden gelmeye çalışıyordu. Peki, bunu nasıl başarabilirdi?

O zaman, Komünist Parti'de "sağ" ve "sol" olmak üzere iki yönelim karşı karşıyaydı. Her iki kavram da ancak görece olarak ele alındığında anlaşılabilir. "Sağ"da bulunan ve eskiden "savaş komünizmi" deneyimlerinin bir taraftarı olan Nikolai Buharin, Rusya'nın, verimliliğin bir fazlalık meydana getireceği noktaya kadar (ki bu noktada şehirlerin bundan faydalanması söz konusu olacaktı) tarımı geliştirmek zorunda olduğu kanısındaydı. Ayrıca şehirlerin dışındaki özel mülkiyete saygı gösterilmesinden yanaydı ve kaldırılmasının da ancak gönüllü kooperatiflerin kurulması yoluyla mümkün olabileceğini savunuyordu.

Bu tartışmada "sol"da yer alan Yevgeni Preobraşenski ise, ağır sanayinin kurulmasının hızlandırılmasını ve sanayi proletaryasının teşvik edilmesini istiyordu. Bu görüş, Troçki tarafından da savunuluyordu.

Genel Sekreter Stalin tarafından temsil edilen ve bir kez daha -en azından kamuoyuna o şekilde yansımaktaydı- kararsızlık içinde olan parti aygıtı, bu iki yönelim arasında gidip gelmekteydi.

Sanayileşme tartışması, Ekim Devrimi'nin Batı'da devrimin gerçekleşmemesinden kaynaklanan stratejik zorluklarından tamamen ayrı olarak görülmemelidir. Peki, bu koşullarda nasıl hareket edilebilirdi?

Akla yatkın gelebilecek bir çözüm olan kapitalizme dönüş, o dönemde tartışılmadı. Böyle bir seçimi savunmaya en yakın olabilecek olan menşevikler, 1917'den itibaren zararsız hale getirilmişlerdi. Ama bu, kapitalizme dönüşün düşünülmesinin en önemli sebebi değildi. Kapitalizm, o zamanlar cazip bir manzara sergilemekten uzaktı. Avrupa krizlerle sarsılmıştı; 1923'te Almanya'da, en azından birkaç ay için, kapitalizm çöküyor gibi görünmüştü. Bunun dışında Rusya 1917'ye kadar (azgelişmiş bir seviyede olsa bile) zaten kapitalizmin içindeydi ve sonuçlar cesaret verici olmamıştı. Üçüncü olarak, kapitalist bir yolu seçen az gelişmiş bir ülkenin emperyalist hiyerarşi içinde mağdur duruma düşeceği ve uluslararası sömürünün bir parçası olacağı, bolşevikler için açıktı.

Diğer yandan, Batı'da devrimin başaramamasından sonra, Rus devriminin sosyalist bir devrim olamayacağı kesin olarak ortaya çıkmıştı. Bu devrim daha çok, 1910-1917 Meksika devrimi, 1920 Türk devrimi ya da 1911-1949 Çin devrimi gibi, kapitalist metropollerinin kenarında yer alan anti-emperyalist bir devrim niteliğini taşıyordu. Bu durum -tabii ki sosyalist konumu sürdürerek- en çok Buharin'in değerlendirmesine uygundu.

Stalin yönetimindeki parti merkezi (her ne kadar kararsız ve tarafsız bir görünüm sergilemekte idiyse bile), ekonomik alanda Buharin'in değerlendirmelerine arka çıktı. Bunu, 1923'ten itibaren Troçki'nin kademe kademe iktidardan düşürülmesi izledi. Kısa vadede iç pazar için yararlı olacak olan para ve hammadde kaynaklarının geliştirilmesine öncelik verilmesi, Rusya'nın dikkatini iç problemler üzerine yoğunlaştırdığını gösterdi. Bunun en belirgin göstergesi, fiilen bir savunma ideolojisi olan ama saldırgan bir ideolojik söyleme bürünen "tek ülkede sosyalizmin kurulması" gibi bir devrimci stratejiydi. Bu strateji, Batı'da devrim başarılamadığı için, sosyalizme ve komünizme ulaşmanın ve böylece dünya çapındaki güç dengesinin sosyalizm lehine değişmesinin, ancak Rusya'nın kendi kalkınması üzerine yoğunlaşmasıyla mümkün olabileceği tezi üzerine kuruluydu.

"Tek ülkede sosyalizm"ın kurulması stratejisini, zorluklarının bir meziyet haline getirilmesi ve sade bir amacın belirlenmesinin ideolojik sonucu olması, yani dünya devrimi ihtimalinin olmadığı bir durumda sanayinin kamulaştırılması ve Komünist Parti'nin egemenliğinin sürdürülmesi olarak da değerlendirmek mümkün olabilir. Böyle bir durumda söz konusu olan, Sovyetler Birliği'nin ani ve önleyici savunmasında kullanıldığı takdirde, saldırgan dış politik faaliyetlerini meşru kılan bir ideoloji olurdu. Bu şekilde varlıklarını güvence altına almaları, aynı zamanda ileride dünya çapındaki komünist gelişimin asgari temelini sağlayabilme amacını da içinde barındırabilirdi. Sovyet Rusya, sosyo-ekonomik açıdan ise, "Geç Sosyalizm" statüsüne geçmişti. Proletarya diktatörlüğü olarak ifade edilen parti hâkimiyeti ile devlet mülkiyeti eskide kalmış kalıntılardı artık.

Troçki tarafından "milliyetçi" olarak eleştirilen "tek ülkede sosyalizm" tezi, o zamana kadarki görüşlerin baştan sona gözden geçirilmesi anlamına geliyordu. Bolşevikler daha önceleri, Batı'daki devrimin Doğu'daki devrimi destekleyeceği düşüncesinden yola çıkmışlardı. Stalin'in yeni anlayışına göre bu, gelecekte tam tersine işleyecekti.

Bu aynı zamanda, kapitalist kalan ülkelerdeki komünist partilerin de işlevlerini değiştirmeleri gerekliliğini ortaya koydu. Şimdiye kadarki görevleri, kendi toplumlarında devrimi en kısa zamanda gerçekleştirmekti. Şimdi ise temel işlevleri, Sovyetler Birliği'ne destek sağlamak oldu. Sadece bu (dolambaçlı) yolda dünya devrimine yardım edebilirlerdi.

Stalin tarafından düzenlenen bu yeni eğilim, yirmili yılların ortasından itibaren, Komünist Enternasyonal'deki ve üye olan partilerdeki şiddetli tartışmalardan sonra kabul edildi. Bu, komünist partilerin "bolşevikleştirilmesi"nin temelini oluşturdu (karşıtları tarafından "Stalinleştirme" diye de adlandırılır). Bunun gerçekleştirilmesinde SBKP' nin Komünist Enternasyonal'deki ağırlığı ve kullanılabilir durumda olan mali kaynakları tabii ki büyük bir öneme sahipti, ama sonuç olarak sanıldığı kadar etkili bir rol oynamadı. Daha çok Batı'daki devrimin karaya oturmasından sonra SSCB tarafından belirlenen devrim modeli, alternatifsiz görünüyordu.

Ancak Sovyetler Birliği kendisine "tek ülkede sosyalizm" teziyle birlikte yüklenmiş olan yeni önemi, Buharin' in Ekonomi Planı'nı uzun bir süre değiştirilmeksizin sürdürdüğü sürece, taşıyamazdı. "Sağ" ile anlaşma (ülkenin uluslararası devrimci lider rolü için yeterli bir temel oluşturamayan) ekonomik gerçeklerine uygun olmakla kalmıyordu; ayrıca Sta-

lin'in, Troçki'ye karşı parti yönetimi için verdiği savaştaki taktiksel gereklere de uygundu. Nitekim Troçki 1927'de SBKP'den atıldı ve Alma Ata'ya sürgüne gönderildi, 1929'da da sınır dışı edildi. Sürgünde bulunduğu yerlerden -ilk olarak Türkiye, sonra Fransa ve Norveç, son olarak Meksika- politik çalışmalarını sürdürdü. Troçki, o sırada gelişen biçimiyle SSCB'nin politik sistemini, proleter kitlelerinden gitgide daha fazla uzaklaşan, ancak iktidarının temelini oluşturan üretim araçlarının kamusal mülkiyetinden de vazgeçmeyen bürokrasinin egemenliği olarak analiz etti. Bu durum ancak proletarya diktatörlüğünün tekrar kurulması lehine yapılacak olan ikinci bir devrim ile değişebilirdi. Troçki, her ne kadar sürgünde bu ikinci devrimin gerçekleşmesi için hazırlık çalışmalarını sürdürdüyse bile, kayda değer bir taraftar kitlesi elde edememişti. Buna sadece bireysel bazda bazı kişiler ve komünist hareketin bazı küçük grupları destek verdi. 1938'de Troçki tarafından kurulan ve Sovyet gizli polisinin sıkı takibi sebebiyle yasadışı çalışmak zorunda kalan yeni Komünist Enternasyonal ("Dördüncü Enternasyonal"), uluslararası boyutta yayılmayı denediyse de küçük bir grup olmaktan öteye gidemedi.

Stalin, parti içindeki "Sağ"a dayanarak "Sol"u bastırırken, galip geldiği parti içi muhalefetin sanayileşme planına içerik açısından yaklaştı. 1926'da, ekonomik gelişimin temelini oluşturan sayısal hedefler geliştirildi ve 1929'da ilk beş yıllık plan yürürlüğe kondu. Beş yıllık planlar ile birlikte aşırı sol yönetime geçiş Enternasyonal'de olduğu gibi Sovyet devlet politikasında da gerçekleşti. Böyle bir yönelim, ilk olarak, Komünist Enternasyonal'in 1928'deki 6. Dünya Kongresi'nde ortaya çıkmıştı.

Aşırı sol yönelimin altında yatan temel görüş, dünya çapında bir ekonomik kriz olasılığıydı. Böyle bir krizin sonucunda, burjuvazinin, faşizmin yardımıyla egemenliğini muhafaza etmeye çalıştığı, yeni bir devrimci ortam doğacaktı. Kısa zamanda alternatif olarak sadece proleter devrim ve faşizm kalacaktı. Bunlar arasında burjuva demokrasisinin hiçbir şansı olmayacaktı. Burjuva demokrasisini hâlâ savunmak eğiliminde olanlar ise, nesnel olarak faşizmi teşvik edici bir pozisyona düşeceklerdi. Komünist hareket şimdi doğrudan doğruya "sınıfa karşı sınıf" mücadelesini sürdürmeliydi. Nesnel olarak faşizmi destekleme suçlaması, ilk etapta yönetimi "sosyal faşist" diye değerlendirilen sosyal demokrasiye yöneltildi. Böyle bir yönetimin düşürülmesinin "tabandan birleşik cephe"yle gerçekleştirilebileceği düşünülüyordu. Sosyal demokrat hareketlerin yönetimleriyle yapılabilecek anlaşmalar kesin olarak reddedildi.

Burjuva devletlerin faşistleşmesi tahmini, Sovyetler Birliği'nin bir savaş tehdidiyle karşı karşıya gelme olasılığını içeriyordu. Bu, genişletilmiş bir ağır sanayi temelinde bağımsız silah üretimini zorunlu hale getiriyordu. Bu, o andan itibaren hızla uygulanan plan ekonomisinin temel amacını oluşturmaktaydı. Bu da, 1929'da kararlaştırılmış ve anında sert bir biçimde uygulamaya konmuş olan tarımın kollektifleştirilmesiyle içiçeydi. Bu uygulamalardan bir tanesi, şiddetli devlet baskılarıyla bağlantılı olan ve aynı zamanda en verimli kırsal kesimin imha edilmesi anlamına gelen özel orta ölçekli çiftçilerin ("Kulaklar"ın) yok edilişiydi. Gerçekte devlet mekanizmasını kullanabilen azınlıkla çoğunluk arasında bir iç

savaş söz konusuydu.¹⁶ Bu bağlamda şehirlerin dışındaki tahribattan dolayı ortaya çıkan iktisadi zarar bir daha asla telafi edilemedi. Ama işin daha da kötüsü, mülkiyet elde etmesi yasaklanmış Kulaklar köylerinden sürüldüler ve bu sırada birçoğu hayatını kaybetti. Bunun yanı sıra, zaten para ve hammadde kaynağı sıkıntısı çeken ülke, bir de kıtlığa maruz kalmıştı. Ayrıca hızlandırılmış sanayileşme için sözde şart olan, şehirlere yönelik mal ve değer transferinin yapılıp yapılmadığı da ispatlanabilir durumda değildi. Bu kampanya 1930'da korkunç sonuçlarından dolayı (eski durum yeniden sağlanamadıysa bile) durdurulduğu halde, kolektifleştirme, doğrudan ya da dolaylı olarak milyonlarca insanın hayatını kaybetmesine sebep oldu. Sovyetler Birliği, sorumluluğu Stalin'e ait olan (ki yirmili yılların sonundan itibaren parti ve devlet üzerinde tek başına egemendi), kitlelerin baskı altında tutulduğu bir döneme girmişti artık. Gizli polisten başka bir şey olmayan "Resmi Politik Yönetim" (RPY) 1917'de -"Çeka" ismiyle- karşı-devrime karşı savaşmak için kurulmuştu. Stalin döneminde ise RPY, tüm Sovyet toplumunu kontrol eden ve her türlü muhalefete "önleyici" gözdağı veren ve sonuç olarak ortadan kaldıran bir mekanizma haline geldi. Terör, 1936'dan 1939'a kadar SBKP'ye de yöneldi. Buna sebep olan olay, Leningrad'lı (1924'ten sonra eski St. Petersburg/Petrograd'ın yeni adı) popüler parti sekreteri Kirov'un, Stalin'in yönlendirdiği "Troçkist-faşist" bir suikastte öldürülmesiydi. 1917 devrimini yönetmiş olan "eski bolşeviklerin" çoğu "büyük temizlik"e kurban gittiler. Zinovyev, Kamenev,

¹⁶ *Deutscher, Isaac: Trotzki. III: Der verstößene Prophet 1929-1940* [Troçki. III: Kovulan Kâhin 1929-1940]. 2. basım. Stuttgart, Berlin, Köln ve Mainz 1972, s. 95 ve devamı.

Buharin, Radek gibi ünlü temsilcilerine karşı siyasi amaçlarla yapılan halka açık mahkemeler düzenlendi ve bunlar ölüm cezasına çarptırıldılar. Ancak Gestapo'yla birlikte çalışıldığına dair ifadeler, işkence ile elde edilmişti. Bunun dışında, herhangi bir resmi yönetime başvurulmadan öldürülmüş olan komünistlerin sayısı daha da fazlaydı. Yine başkaları, olağanüstü miktarda ölümlerin olduğu kamplara, uzun yıllar boyunca kapatıldılar. Kitle takibinin temelini atılmasında ve propagandist bir şekilde savunulmasında, Rusya'da çarlık zamanında güçlü olan yahudi düşmanlığının canlanması da önemli bir rolü vardı. Bu kitle tasfiyesi çerçevesinde, Kızılordu da kan kaybına uğratıldı. Onun en tanınmış askeri olan Mareşal Tuçatşevski, Gestapo'yla sözde birlikte çalışmasından dolayı idam edildi. Burada, Alman gizli polislerinin uydurma delilleri kullanılmıştı. Bu belgelerin gerçekliğinin bizzat Stalin tarafından gerçek dışı bulunması ve bahane olarak kullanılması da büyük bir olasılık. "Temizlik" sırasında başlıca hareket noktası "Troçkizm" suçlamasından oluşuyordu. İdeoloji ve etkinlik açısından emperyalizmin çıkarlarında ve hizmetinde olan bir "aracı" iftirasına uğrayan Troçki, bu mahkemelerden birinde, gıyabında ölüme mahkûm edildi. 1940'ta Meksika'da sürgündeyken, bir Sovyet polisi gizli ajanı tarafından öldürüldü. Ancak ölümünden sonra bile -seksenli yıllara kadar- "Troçkizm" suçlaması, sözde parti içi düşmanlığın nitelendirilmesinde en şiddetli belirti olarak kaldı.

SBKP içindeki takibat, büyük çapta 1939'da sona erdi. Son döneminde, diğer bir baskı şekline paralel olarak gelişti. Bu da, Stalin'in egemenlik sisteminin dengesini bozmalarından açıkça korktuğu, Rus olmayan etnik grupların bastırılmasıydı.

Örnek olarak bu gruplar, o zamana kadarki bölgelerinden “göç ettirilerek” kovuldular.

Baskı altında tutma, demokrasinin ve kamuoyunun işlemez hale getirilmesi, bütün devlet icraatının ve gerçeklerinin yorumunun şartsız olarak diktatörlüğe yükselen SBKP genel sekreterine bağlanması, otuzlu yıllarda gelişen “Stalinizm” sisteminin tipik özellikleridir. Bu sistemin ortaya çıkışı, SSCB’nin gelişiminin 1923’ten beri zor bir duruma düşmesiyle doğrudan doğruya bağlantılıdır. Ekim Devrimi’nin varmak için yola çıktığı (ve kendini endekslediği) nokta olan dünya devrimi gerçekleşmemişti. Rusya’nın geç başlayan sanayileşmesi, dış tehlikeleri önlemek amacıyla tarihsel olarak en kısa sürede gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulayan taleplerle içiçe girdiği ölçüde, kitleler üzerinde büyük bir yük oluşturmuştu. Somut olarak, ilk beş yıllık plandan ve tarım sektörünün baskıyla kolektifleştirilmesinden beri durum bundan ibaretti. Bundan sonra terör, kitleleri disipline etmek ve aktiviteye yönlendirmek, işgüçlerini sonuna kadar kullanmak ve sisteme karşı sorgusuz sadakat sağlamak için bir araç olarak kullanıldı. Otuzlu yıllarda Sovyetler Birliği’ndeki birçok insanı öznel olarak devlete bağlayan “yeni bir toplumun kurulması” perspektifi bununla çelişmiyor. Bu durum, özellikle, “kırsal fakirlikten” gelen işçi sınıfının yeni tabakaları için geçerliydi. Ancak gönüllü çalışma iş verimliliğinin yalnızca bir kısmını oluşturunuyordu. Çünkü Stalinist sistemin özelliklerinden biri de çalışma kamplarıydı.

Stalinizm, yeni bir toplumun ilk “cinayeti”di. Kapitalizmin cinayetlerinden farkı, bu yeni toplumun gelişmemesiydi. SBKP, kendi içinde de yapılan kitle takibiyle (çoğunluğu yeni olan milyonlarca üyeye sahip olmasına rağmen) bağımsız bir

örgüt olarak varlığını sürdüremedi. Artık fiilen devlet mekanizmasının bir parçası olmuştu.

Stalin'in dış politikası, temelde SSCB'nin azami dış güvenliğinin garanti edilmesi düşüncesinin etkisi altındaydı. Stalin, otuzlu yılların başında, belli ki Birinci Dünya Savaşı'nın galip güçlerini Almanya'dan daha tehlikeli gördü. Stalin tarafından yayılmaya çalışılan "sosyal faşizm" oluşumunun sebebi, Almanya'da parlamenter demokrasinin gerçekleştirilmesine, derinleştirilmesine ve Reich'in Batılı demokrasilerin uluslararası bir birliğine bağlanmasına yönelik ASP'nin AKP için "temel düşman" haline gelmesi olmalıydı (Ancak sosyal faşizm tezi Komintern tarafından sadece Almanya üzerinde uygulanmadı. 1929-1933 dünya ekonomik krizi sırasında Batı'daki Komünist partiler, başından beri, krizi önlemek için alınan devlet önlemlerine karşı -ki bu önlemler işçi sınıfının büyük bölümünün içinde bulunduğu yoksulluğu ortadan kaldırmaktan çok destekliyor gibi görünüyordu- sosyal demokrasinin olumlu tutumu sayesinde, büyük bir kitle tabanına sahiptiler). Stalin, büyük bir olasılıkla, Hitler'in egemenliğinin kısa süreceği ve Sovyetler Birliği için bir tehlike oluşturmayacağı görüşündeydi. 1935'ten sonra bu fikrini değiştirdi ve Büyük Britanya ve Fransa ile, Almanya'nın kontrol altında tutulması gerektiği konusunda fikir birliğine varıp, bir Avrupa güvenlik sistemi oluşturmaya çalıştı. Ama bu iki Batılı güç, bu görüşe kapılarını kapattılar. Hitler'in Çekoslovakya üzerindeki ilhak politikasının 1938'de Münih'te yapılan bir konferansta onaylanmasından sonra Stalin, Büyük Britanya, Fransa, İtalya ve Almanya arasında bunu aşan bir anlaşma yapılmasından, dahası, gelecek saldırılara karşı güvenlik sağlamak için Doğu'nun (Sovyetler Birliği

dahil) gözden çıkarılmış olmasından korktu. Gözünü korkutan bu işbirliğine engel olmak ve SSCB'nin tek başına bırakılmasını aşmak için 23 Ağustos 1939'da Hitler Almanyası ile bir saldırmazlık paktı imzaladı. Her iki güç, gizli bir ek anlaşmayla Doğu Avrupa'daki çıkarlarını belirledi. Doğu Polonya ve Baltık devletleri, Sovyet etki alanına teslim edildi, Hitler de Batı Polonya'daki hareketlerinde serbestti. Alman Reich'ı, 1 Eylül'de Polonya'yı fethetmeye başladı. Kızılordu da, kararlaştırılan sınır çizgisine ilerleyerek ülkenin Doğu'sunu işgal etti. 28 Eylül 1939'da Alman-Sovyet Sınır ve Dostluk Antlaşması imzalandı. Sovyetler Birliği, 1940'ta Estonya, Letonya ve Litvanya'yı ilhak etti ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri'ne bağladı. Stalin 1939'da Finlandiya'dan askeri üslere izin vermesini talep etti. Finlandiya bu talebi reddedince, Sovyetler Birliği Finlandiya'ya saldırdı ve 1940'ta Doğu Karelya'dan ve birkaç adadan ayrılmaya zorladı.

Romanya, 1940'ta, SSCB'nin baskısı üzerine Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra elde ettiği bölgeler olan Kuzey Bukovina ve Bessarabya'yı SSCB'ye bırakmak zorunda kaldı.

Üç Baltık devletinin ilhakı, Finlandiya'ya yapılan saldırı ve Romanya politikası, Sovyetler Birliği'nin içinde bulunduğu durumda (Hitler Almanyası ile saldırmazlık paktında olmak Stalin'e göre SSCB'ye nefes alma imkânı tanıyordu, ama ileride yapılabilecek bir saldırı da hesaba katılıyordu) toprak güvenliğini korumak için olabildiğince çok dayanak sağlamak amacıyla aldığı önlemlerdi. Yani Estonya, Letonya, Litvanya, Kuzey Bukovina ve Bessarabya'ya "devrim ihracı" ilk önce dış politik sebeplere dayanıyordu.

Hitler Almanyası 22 Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne saldırdığında oradaki sosyalizm, uzun zamandan beri, üretim araçlarının kamusal mülkiyeti temeline dayanan despot bir rejimden başka bir şey değildi. Artık -Batılı güçlerin Ekim Devrimi'ni takiben askeri müdahale girişimlerinden sonra- ikinci askeri sistem çatışması başlamıştı.

ULUSLARARASI KOMÜNİST HAREKET (1924-1941)

Stalin'in dünya devriminden "tek ülkede sosyalizmin kurulması" yönünde gelişen yeni stratejik eğilimi Komünist Enternasyonal partileri tarafından da izlendiyse de, ulusal komünist partiler içindeki "yönetmelik kavgaları"la nitelendirilebilecek olan bu değişim süreci birkaç yıl sürüp ancak yirmili yılların sonunda tamamlandı. O andan itibaren ulusal komünist partiler "bolşevikleştirilmiş" ve Komintern tümüyle Stalin tarafından yönetilen SBKP'ye alet olmuştu. İlk kez

Lenin tarafından 1902/03 yıllarında partinin bölünme süresince kullanılan *demokratik merkeziyetçilik* kavramı, artık sadece parti katmanlarının merkeze kesin olarak bağımlı oluşunu ifade ediyordu. Bu parti katmanları, direktiflerini, Komintern'in üst kademelerinden ve SBKP'nin genel sekreterinden aldığı için, artık, tabandan yukarıya doğru bir karar oluşumu gerçekleşmiyordu. Rusya Komünist Partisi'nin 1921'de kararlaştırdığı parti içi grup oluşturma yasağı, şimdi genel örgütlenme ilkesi haline gelmişti. Aydınların parti yönetimindeki itibarı zayıflamıştı. İstisna olarak yalnızca yasadışı İtalyan KP, özgün bir kuramcı olan Antonio Gramsci tarafından yönetiliyordu. Gramsci, 1937'deki ölümünden kısa bir süre öncesine kadar cezaevinde kalmıştı. Almanya'da Rosa Luxemburg ve Paul Levi tarafından başlatılan, savaş öncesi sosyal demokraside Wilhelm Liebknecht ve August Bebel tarafından zemini hazırlanan, daha sonra da August Thalheimer'in AKP merkezindeki faaliyetiyle devam ettirilen "aydın parti başkanları" geleneği, Palmiro Togliatti'nin yıllarca süren hâkimiyeti sayesinde İtalya'da daha sonra da korunabilmişti, fakat diğer ülkelerde sona erdi. Artık, Almanya'da Ernst Thälmann ve Fransa'da Maurice Thorez gibi kişiler tarafından yönetilen "bolşevikleştirilmiş" partilere özgü olan durum, onların, SBKP'ye kayıtsız şartsız ve eleştirisiz sadakat içinde bulunmaları, adeta SBKP'nin bir nevi "işlevsel işçi kadroları" haline gelmeleriydi.

Faşizmin yirmili yıllardan itibaren oluşturmaya başladığı tehlike, her iki kesim tarafından da (komünistler ve sosyal demokratlar) yetersiz bir biçimde analiz edilmişti. Oysaki işçi hareketi öylesine yeni bir düşmanla karşı karşıya gelmişti ki, otuzlu yıllardan itibaren gücünün büyük bir kısmını bu düş-

manla savaşmak için toplamak zorunda kalacaktı. Faşizm, işçi partileri tarafından ilk olarak, burjuva egemenliğinin yeni bir biçimi olarak değil, daha ziyade, sadece tarımsal veya yarı tarımsal toplumlarda iktidara gelme şansına sahip olan, burjuva öncesi, yarı feodal güçlerin bir tepkisi olarak görüldü. Macaristan'da ve Bulgaristan'da 1923'te, Polonya'da 1926'da, sovyetlerin bastırılmasından sonra sağ eğilimli diktatörlüklerin kurulması da yukarıda belirtilen şemaya göre değerlendirildi. Aşırı sağın iktidara gelmesiyle sonuçlanan hükümet darbesi sırasında, Bulgaristan Komünist Partisi tarafsız kalmıştı, çünkü o ana kadarki yönetimle ihtilalciler arasında -içerik bakımından- fark olmadığı görüşündeydi. Polonya Komünist Partisi daha da ileri giderek yönetimdeki, eski bir sosyal demokrat olan, Pilsudski'nin iktidardan düşürülmesini destekledi. Ona göre otoriter bir milliyetçi olan bu kişinin yönetiminin verdiği zarar, göreve gelen başbakan Vitos'un faşist yönetimiyle karşılaştırıldığında, daha büyüktü. Macaristan ve Bulgaristan'da, sağ eğilimli diktatörlüklerin kurulmasından sonra, -aynı faşist İtalya'da olduğu gibi- komünist partiler yasaklandı. Pilsudski de faşist bir rejim kurdu. 1923'te Bulgaristan'daki komünist parti, hükümet darbesindeki hareketsizlik politikalarını uygun bulmayan Komintern'in önerisiyle, yeni diktatörlüğü ayaklanma yoluyla tekrar devirmeyi denedi, ama başarılı olamadı. Bunu, komünist harekete karşı kanlı bir kovuşturma izledi.

Aynı derecede olmasa da, faşist şiddetin komünist hareket üzerindeki diğer bir korkunç etkisi, Finlandiya'da ortaya çıktı. Faşist "Lapua Hareketi", tüm baskılara rağmen parlamentoda sürekli temsil edilmeyi başarabilen komünist örgütleri, yirmili yılların sonundan itibaren şiddetli saldırılara

uğrattı. Bu hareketin muhafazakâr hükümet üzerindeki etkisinin boyutlarını, "Sosyalist İşçiler ve Küçük Tarımcılar Seçim İttifakı"nın 1930'da yasadışı ilan edilmesinde görebilmekteyiz.

1939-40 "kış savaşı" sırasında, yasadışı Komünist Parti' nin durumu oldukça karışık. Gerçi Kuusinen, Kızılordu' nun koruması altında Karelya'da bulunan Teriyoki kasabasında yasal hükümete karşı bir hükümet oluşturmuştu ama, bu halktan ilgi görmediği gibi, çok açık bir şekilde partinin çoğunluğu tarafından da desteklenmedi. 1918 İç Savaşı'nda beyazların komutanı olan Mareşal Mannerheim, bir zamanlar kendisine karşı savaşmış olan ve şimdi Finlandiya ordusunda asker olan kızıkları astsubaylığa terfi ettirdi. Partinin çoğunluğu, Sovyet ordusunun saldırısına karşı, "milli konsensüs"e katıldı. Partisi için yeraltı faaliyetlerinde bulunmuş olan, hapis cezası çekmiş ve otuzlu yıllarda Rusya'da yaşamış olan Finlandiya Komünist Partisi Genel Sekreteri Aruo Tuominen, Teriyoki hükümetinin başbakanı olmayı reddetti (bundan sonra görev Kuusinen'e verildi) ve milli müdafaa için çağrıda bulundu. Daha sonra partiden ayrıldı.

Aynı yıllarda, ağır yenilgilerle zaman zaman kesintiye uğramış olan, ama yavaş yavaş kendi başına dayanabilecek hale gelen başka bir KP'nin yükselişi ortaya çıktı: 1921 yılında kurulan Çin Komünist Partisi. Parti, Komünist Enternasyonal'in direktifleri doğrultusunda, Sun Yat-Sen (1866-1925) tarafından kurulan ve ülkenin güneyinde -ilk olarak Kanton'da, sonra Wuhan'da- Pekin'deki merkeze karşı bir hükümet oluşturan milliyetçi-antiemperyalist Guomintang Hareketi'yle stratejik bir ittifak kurdu. SSCB, Guomintang Hareketi'ni ortak üye olarak kabul etti ve ona askeri danışmanlar aracılığı ile yardım

etti. Şanghay'da başlayan, daha sonra diğer şehirlere de sıçrayan ve sonunda silahlı çatışmalar haline dönüşen 1925 genel grevi sırasında, KP, 900 üyeli küçük bir grup olmaktan çıkıp, 20,000 kişilik bir örgüt halini aldı.¹⁷ 1926'da Sun Yat-Sen'in yerine geçen Çankayşek, bu gelişmelere karşı çıkıp Guomintang yönetimini komünistlerden "temizledi". KP'nin yönetim kadrosu tutuklandı. Buna rağmen, Stalin ve Komintern, Çin Komünist Partisi'ne, Guomintang'la ilişkilerini kesmemesini emrettiler. KP, 1926'da, Çankayşek tarafından kuzeye karşı başlatılan saldırıya silahlandırılmış bir birlikle destek verdi ve fethedilen bölgelerdeki tarımsal devrimi gerçekleştirme çabalarını başarıyla sürdürdü. Guomintang'ın orduları 1927'de Şanghay'a yaklaştıklarında, oradaki işçiler eski yönetime karşı ayaklandılar. Çankayşek, şehre girdikten sonra, muzaffer devrimcilerin silahlarına el konulmasını istedi. KP, arayı bozmaktan kaçındığı Komünist Enternasyonal'in emrine itaat ederek bu uygulamaya boyun eğdi. Buna rağmen Çankayşek, KP'ye karşı saldırıya geçerek Şanghay ve Nanking'deki üyelerini tutuklayıp, bunlardan birçoğunu idam ettirdi ve bu olaylara karşı gösterilen bir tepki olan ayaklanmayı kanlı bir şekilde bastırdı. Daha sonra, buna ilaveten, resmi olan ve içerisinde KP'nin de temsil edildiği, Guomintang'ın sol kanadı tarafından Wuhan'da kurulan hükümete karşı çıktı ve Nanking'de ayrı bir hükümet kurdu.

Komünist parti, Şanghay ve Nanking'deki katliamdan kısa bir süre sonra, ikinci kez ağır bir yenilgiye uğradı. Wuhan Hükümeti de 1927'de KP'ye karşı bir tavır alıp onları bastırdı ve Çankayşek ile uzlaşarak kendini feshetti. Sovyet askeri da-

¹⁷ Braunthal 1978, s. 344

nışmanları ülkeyi terketti. "ÇKP yazdan itibaren bütün Çin'de kanundışıdır."¹⁸ Çankayşek, 1928'de Pekin'i fethetti ve bundan sonra resmi olarak da iktidarı ele geçirdi. Hükümeti (uluslararası boyutta) tanındı. 1927 Aralık ayında, ÇKP'nin -Komünist Enternasyonal'in tavsiyesi üzerine- Kanton'da bir ayaklanma başlatma ve bir komün kurma girişimlerini, hükümet birlikleri bir katliamla sona erdirdi.

Çin Komünist Partisi bu ağır yenilgilerden sonra, Mao Zedong'un gittikçe artan etkisi altında, yeni bir strateji uygulayarak işçi sınıfından çok çiftçilerden kuvvet almaya başladı. Kurulan bir "kızıl ordu"yla, iktidarını komünistlerin oluşturacağı ve daha sonra tüm yurda yayılacak olan "kızıl bölgeler" koruma altına alınacaktı. "Kızıl bölgeler" ("kurtarılmış bölgeler"), ilk olarak güneyde ortaya çıktı. Ancak Mao, politikasını partiye hemen kabul ettiremedi. Hatta önce azınlıkta kalıp geçici olarak ihraç bile edildi.¹⁹ 1934'de kızıl bölgeler artık Guomintang'a karşı dayanamadılar. Kızılordu, kuzeye yaptığı bir yıl süren "Uzun Yürüyüş" sonunda Yen'an'da yeni bir etki merkezi kurmayı başardı.

1931'de Japonya Mançurya'yı işgal etti. ÇKP ve Çankayşek, 1937'de, tekrar bir ortaklık kurarak aynı yıl Çin'de başlayan Japon istilasına karşı beraber savaştılar. Komünistler, Japonya ile girdikleri mücadele sırasında, köylüler üzerindeki etkilerini genişlettiler ve bu "halk savaşı" süresince yeni "kurtarılmış bölgeler" kurdular.

¹⁸ Chesneaux, Jean: *Der Sozialismus im Fernen Osten. Die Entstehung des kommunistischen Chinas* [Uzakdoğu'daki Sosyalizm. Komünist Çin'in Ortaya Çıkışı]. Bkz.: Jacques Droz (Ed.): *Geschichte des Sozialismus* [Sosyalizm Tarihi]. Cilt XV, Frankfurt/M., Berlin, Wien 1979, s. 49-81, burada: s. 53.

¹⁹ a.g.e., s. 54.

ÇKP'nin verdiği mücadele, onu fiilen Komünist Enternasyonal'den bağımsız bir duruma getirdiyse bile, Çin komünistleri Sovyetler Birliği'nden yardım almaya devam ettiler. Aynı zamanda, 1928 VI. Dünya Kongresi sırasında Komünist Enternasyonal'in Sovyetler Birliği'nin dışında da savunduğu (aşırı sol eğilimli) sosyal faşizm tezi doğrultusunda, diğer komünist partilerin ona bağımlılıkları arttı. Muhafif parti grupları artık kesin olarak ulusal komünist partilerden ayrılmak zorunda kaldılar. Bu duruma, zaman zaman şiddetlenen iç ayrılıklarla belirlenen geçici aşamalarla varıldı. Örneğin AKP'de üç yönelim mevcuttu: "sağ", "sol" ve bu ikisinin arasında bulunan "uzlaşmacılar". Yirmilerin başlarında yönetimde olan Brandler ve Thalheimer sonunda istifa edip, "Almanya Komünist Partisi (Muhalefet)" (KPM) adı altında ayrı bir parti kurdular. AKP, sosyal demokrat yönetime karşı sınırlı bir "tabandan birlik cephesi" kurmaktan yanayken, KPM tüm işçi hareketinin eylem birliğini savunuyordu. 1929'dan sonra Thälmann'ın AKP'deki hakimiyeti artık tartışılmazdı. Almanya'daki komünist ve sosyal demokrat partiler arasındaki mücadele sonucunda sendika hareketi de bölündü. Sendikalarından atılan ya da ayrılan komünistler, partinin rehberliğinde yalnızca işsizleri örgütleyebilen "Devrimci Sendika Muhalefeti"ni kurdular. Komünist politikanın hücum yönünün ASP yönetimi ve Alman Genel Sendikalar Birliği'ne olması, Almanya Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi'ne karşı sürdürülen mücadelenin etkinliğini nesnel olarak azaltıyordu. 1 Mayıs 1929'da Berlin'de yasaklanmış bir komünist yürüyüş sırasında Prusya polisi, sosyal demokrat bir emniyet müdürünün ve sosyal demokrat bir işçileri bakanının sorumluluğu altında birçok

insanı öldürdüğünden, resmi komünist olan aşırı sol eğilim, parti içinde eskisinden daha çok kabul edilmeye başlandı. Ağustos 1931'de sosyal demokratlarca yönetilen Prusya hükümetini istifaya zorlamak isteyen bir referandumun desteklenmesinin başarısızlığa uğraması yine bir yenilgi anlamını taşımaktaydı. 20 Temmuz 1932'de, merkezi yönetim tarafından Prusya hükümetine işten el çektirildiğinde, AKP'nin ASP'ye buna karşı bir genel grev uygulama önerisi sosyal demokratlar tarafından reddedildi. İşçi hareketinin her iki kanadının da birbirine karşı sürdürdüğü savaş, Adolf Hitler'in 30 Ocak 1933'te devlet başkanı olabilmesinin ve kısa bir zamanda Weimar Cumhuriyeti'ni tasfiye edebilmesinin vahim sebeplerinden biridir. Şubat 1933'ün sonunda, o sırada 300,000 üyesi bulunan AKP ve Haziran'da da ASP yasaklandı. Mart 1933'ün başında AKP'nin başkanı olan Ernst Thälmann tutuklandı ve 1944'te Buchenwald toplama kampında katledildi.

Öncelikle artık yasadışı hale getirilmiş olan işçi hareketi için, Hitler'in egemenliğinin uzun süreli olacağını görmek mümkün değildi. AKP, sonraki iki yıl içinde de, aşırı sol rotasını terketmedi. Parti üyelerinin çoğu fedakârca bir direniş mücadelesi içerisindeydiler. Yönetimleri, bölgesel bazda sürekli Gestapo tarafından takip ediliyordu. Parti yönetimi -Merkez Komite ve "Politbüro" (ki, bu politik büro bolşevikleştirilmesinden sonra sovyet örneğine uyarak komünist partilerin en önemli yönetim kadrosundan oluşmaktaydı)- artık Almanya'da kalamazdı. Bu yüzden 1933'te Paris'e, 1935'te de Moskova'ya göç etti. Bir "stratejik kurmay", 1935'ten 1936'ya kadar Prag'da, 1936'dan 1940'a kadar da Paris'te faaliyetinde bulundu.²⁰

²⁰ *Dünke, Horst: Die KPD von 1933-1945 [1933/45 Yılları Arasında AKP]. Köln 1972, s. 183.*

1934'te, gerek uluslararası boyutta, gerekse tek tek ülkelerde, sosyal faşizm tezinin yerini sosyal demokrasi ile birlikte oluşturulacak anti-faşist bir eylem birliğinin kabul edilmesi aldı. Bir yıl sonra bu birlikte çalışma stratejisi, burjuva ittifak partnerlerini de dahil etmeyi öngören bir "halk cephesi" anlayışı doğrultusunda genişletildi.

Stratejideki değişikliğin muhtemelen iki sebebi vardı:

Birincisi, Sovyet dış politikasındaki değişiklikten ileri geliyordu. Hitler'in daha az zararlı bir düşman olduğu düşüncesinden vazgeçilmesi artık zorunlu bir hale gelmişti. Bunun yerine Stalin, Batı demokrasileriyle işbirliği yapmaya çalışıyordu. Bu da, alternatifi sovyetler rejimine veya faşizme dayanan bir yönelim doğrultusunda, burjuva demokrasisine karşı verilen kökten mücadeleyle bağdaştırılamazdı.

İkincisi, Batı'daki faşizm mücadelesinin iç politika alanındaki gereklilikleri, şimdiye kadar sürdürülen politikanın devam etmesini engelliyordu. 1934'te Fransa'da, FKP ve İEFG'nin büyüyen faşizm tehdidine karşı vermiş olduğu ortak mücadele, iki partinin birleşik cephe kurmasıyla sonuçlandı. Bu, 1935'te, 1936'da büyük bir seçim zaferi kazanan (ve ismine rağmen bir burjuva partisi olan) radikal sosyalistlerin de dahil edilmesiyle halk cephesine genişletildi. Radikal sosyalistler ve İEFG, komünistler tarafından da desteklenen ve 1938'e kadar varlığını sürdürebilen bir hükümet kurdular.

Yine 1934'te Fransa'ya göç eden İKP'nin ve Partito Socialista Italiano'nun yönetimleri, bir "Eylem Birliği Anlaşması" imzaladılar.

Komünist Enternasyonal'in halk cephesi politikasına resmi dönüşü, 1935'te Moskova'da yapılan VII. Dünya Kongresi'nde gerçekleşti. Komünist Enternasyonal'in Genel Sekreteri Bulgar Georgi Dimitroff, şimdiye kadarki aşırı sol politikayı sertçe eleştiren bir ilke raporu okudu. Böylece, yirmili yılların sonunda ortaya konmuş olan, burjuva demokrasisinin bütün şekilleriyle faşizmin özdeşleştirilmesini reddetti. Georgi Dimitroff'a göre ise faşizm şöyle tanımlanmalıydı: "Yoldaşlar, KEYK'nin on üçüncü genel toplantısında da doğru olarak belirtildiği gibi, iktidardaki faşizm, finans kapitalin son derece gerici, şovenist ve emperyalist etmenlerinin açık terörist bir diktatörlüğüdür."²¹ Böylece, faşizmin temel ekonomik tabakası, son derece küçük bir gruba indirilmişti ve bu tabakanın dışında kalan herkesle ittifak (daha doğrusu geçici işbirliği) yolu açılmıştı. Buradan hareket ederek, sosyal demokrasiyle ve -muhafazakârlar da dahil- faşist olmayan tüm burjuva kesimleriyle, hatta demokrasi öncesi bir toplumsal yapıyı arzulayan, ama faşist olmayan elitlerle (örneğin daha sonradan, herşeyden önce İkinci Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen, aristokrat subaylarla) işbirliği kurma zorunluluğu ortaya çıktı. Faşist örgütlerin temel kitlesini oluşturan halkın alt tabakalarının, sınıf mücadelesi için kazanılması gerekiyordu. Bu bağlamda AKP'ye "Truva atı taktiği" önerildi. Komünistler, ya-

²¹ Georgi Dimitroff: "Der Vormarsch des Faschismus und die Aufgaben der Kommunistischen Internationale im Kampf für die Einheit der Arbeiterklasse gegen den Faschismus. Bericht auf dem VII. Weltkongress der Kommunistischen Internationale am 2. August 1935" [Faşizmin İlerleyişi ve Komünist Enternasyonal'in, Faşizme Karşı Mücadelede İşçi Sınıfının Birliğini Sağlamak Yönündeki Görevleri. Komünist Enternasyonal'in 2 Ağustos 1935'te Yapılan VII. Dünya Kongresi'nde Sunulan Rapor]. Bkz.: Georgi Dimitroff: *Ausgewählte Werke in drei Bänden* [Seçilmiş ve Üç Cilt Haline Getirilmiş Eserleri]. Sofya 1976. 2. cilt, s. 5-93. Burada: s. 6.

sadışı partinin onayını aldıktan sonra bu gibi örgütlere -politik açıdan etkili olabilmek için- katılabilirlerdi.

Komünist Enternasyonal'in VII. Kongresi'nde, sovyet iktidarının kuruluşunu doğrudan doğruya amaç haline getiren, 1928'den beri ilan edilen aşırı sol eğilim sona erdirildi. Artık sosyalizmin kurulması bir sonraki hedef olmaktan çıkmıştı. Ayrıca faşizm ya da sovyet iktidarı alternatiflerinden birini seçme zorunluluğundan vazgeçildiği için, parlamenter cumhuriyet komünistler için de yeni bir anlam kazandı. O andan itibaren böyle bir cumhuriyet, sosyalist olmayan güçlerle yapılan ittifak sonucunda, erişilmesi gereken bir rejim olarak görülüyordu. Faşizme tek düşman olarak bakılması, parlamenter rejime karşı olan ancak faşist olmayan sağ muhalefetle birlikte çalışmayı da bu bağlamda en azından düşünebilir bir hale getirmişti.

Komünist Enternasyonal'in VII. Dünya Kongresi'nde ilan edilen yeni yönelim, tek tek üye partiler tarafından resmen kabul edildiği gibi, AKP'nin 1935'teki -asında Moskova yakınlarında gerçekleşen- "Brüksel Konferansı"nda da kabul edildi.

Muhtemelen halk cephesi yönelimine bağlı olarak Sovyetler Birliği'nde 1936'da geniş ölçüde demokratik vurgulara sahip olan bir anayasa çıkarıldı. Ancak aynı zamanda sadece toplumsal muhalefetin tasfiye edilmesi değil, SBKP'nin vefalı üyelerinin baskıya uğratılması da söz konusuydu.

Fransa'dan sonra, halk cephesi politikası büyük ölçüde uygulandığı halde sosyalist olmayan ikinci ülke İspanya idi. Her iki ülkede de bunun tek nedeni Sovyet dış politikasının menfaatleri değildi. İç politik nedenlerin de aynı oranda önemi vardı.

İspanyol işçi hareketi, şu özellikleriyle belirlenebilir:

Sosyalist Parti, Avrupa'daki diğer sosyal demokrat partilerin çoğundan daha soldaydı. Birinci Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan kötü şöhretten kendini koruyabilmişti.

Bunun yanında güçlü anarşist ve sendikalist hareketler vardı. Sendikalar, Sosyalist Parti'ye yakın olan "Unión General de Trabajadores"dekiler ve sendikal "Confederación Nacional del Trabajo"dekiler olmak üzere ikiye ayrılmışlardı. Ayrıca, Katalonya'daki anarşist etkinin yoğunluğuyla, keskin bölgesel ayrılmalar mevcuttu.

Otuzlu yıllara kadar küçük bir parti olan Komünist Parti'nin oluşumu, uzun sürmüştü. 1920'de, Sosyalist Parti'den ayrılan Sosyalist Gençlik, "İspanya Komünist Partisi"ni (İspKP) kurdu. Sosyalist Parti, 1921 kongresinde Üçüncü Enternasyonal'e katılmayı reddettikten sonra, oylamada kaybeden azınlık "İspanya Komünist İşçi Partisi"ni (İspKİP) kurarak aynı yıl İspanyol Komünist Partisi'yle birleşti. O dönemde İspKİP'nin 4,500 üyesi, İspKP'nin de 2,000 üyesi vardı.²²

Otuzlu yıllarda, Troçkist "Partido Obrero de Unificacion Marxista" [Birleşik Marksist İşçi Partisi, BMİP] etkisini artırdı.

1931'de, bir burjuva devrimiyle monarşinin yerine cumhuriyet getirildi. Bu, sağ ve sol arasındaki sert çatışma için bir zemin oluşturdu. İşçi hareketi, 1933'te parlamento seçimlerini kazanan sağa karşı eylemler düzenledi. Asture'deki maden iş-

²² Pierre Vilar: *Der Sozialismus in Spanien* [İspanya'daki Sosyalizm]. Bkz.: Jacques Droz: *Geschichte des Sozialismus* [Sosyalizm Tarihi]. Cilt XIV, Frankfurt/Main, Berlin, Wien 1979, s. 9-65. Burada: s. 29-30.

çileri grevi ordu tarafından son derece kanlı bir şekilde bastırıldı. Aslında artık söz konusu olan, bir iç savaşı.

1936 seçimi için sosyalistler, cumhuriyetçi sol ve komünistler, BMİP tarafından desteklenen, anarşistler tarafından ise reddedilen, bir halk cephesi ittifakı kurdular. İttifak çoğunluğu elde etmeyi başardı ve hükümet sosyalistler (99 milletvekili) ve komünistler (16 milletvekili) tarafından desteklenen sol burjuva partiler (163 milletvekili) tarafından kuruldu. 1936'da Sosyalist Parti'nin Gençlik Kolu, KP'nin Gençlik Birliği'ne geçti. General Franco, halk cephesi hükümetine karşı 17 Temmuz 1936'da hükümet darbesi yaptı. 1939'a kadar süren ve sağın zaferiyle sonuçlanan iç savaş başlamıştı artık. Hükümet darbesine bir işçi ayaklanması karşılık verdi. Sosyalistler, komünistler ve anarşistler, Madrid ve Barcelona'daki garnizonların silahlarına el koydular. Devlet aygıtı, neredeyse tamamen Franco'nun tarafına geçmiş olduğu için, saldırıya uğrayan cumhuriyet neredeyse tüm yürütme gücünü yitirmişti. Birçok yerde, sendikalar tarafından yürütülen sovyet tipi teşkilatlar, yürütme organının yerini aldı. Hükümet darbesi aleyhindeki karşı hareket, işletmelerin istimlakları (ya da kamu kontrolü altına geçirilmeleri) ve toprak işgalleriyle artık devrimci nitelik kazanmaya başlamıştı. Solun kendi içinde, bundan sonra yapılacaklar konusunda keskin fikir ayrılıkları ortaya çıktı. Sosyalistlerin lideri Largo Caballero, proletarya diktatörlüğünü destekliyordu. Komünist Parti ise işletmelerin istimlakından ve toprak işgallerinden yanaydı, ancak o zamanki şartlar sosyalizme hemen geçilmesine olanak tanımıyordu. Anarşistler bir yandan özgürlükçü (liberteryen) önerilerinin bu şartlar altında ve hemen gerçekleşmesini talep ediyorlar, ama diğer yandan ön-

çelikle askeri savunmanın ve buna bağlı olarak cumhuriyet birliklerinin disiplininin göz ardı edilmemesini istiyorlardı. BMİP için ise cumhuriyetin kurtarılmasıyla yetinmek, sosyalizme ihanetti.

İspKP'nin 1936 Mart'ında tam olarak 3,000 üyesi vardı. Bu sayı, iç savaşın başlangıcında 30,000'e ulaşmıştı.²³ Franco'nun hükümet darbesinden hemen sonra Sosyalist Parti'nin Katalonya şubesi, oradaki KP ile "Birleşik Katalonya Sosyalist Partisi" adıyla birleşti. İspKP, köylü ve burjuva alt tabakaları tarafından da destek görüyordu.²⁴ İspKP'nin iç politika alanındaki durumu, Sovyetler Birliği'nin İspanya Cumhuriyeti'ne silah ve askeri teknik personel yardımı sayesinde daha da güçlendi. Eylül 1936'da Largo Caballero başbakan oldu. 18 kişilik kabinede sosyalistler 6, anarşistler 4 ve komünistler 2 bakanla temsil edildiler.

İç savaşta, "Uluslararası Tugaylar" da Cumhuriyet'in yanında yer aldılar: Birçok ülkeden gelen (ve aralarında çok sayıda komünist olan) toplam olarak yaklaşık 40,000 gönüllü kişi.

İspanya Cumhuriyeti, faşizme karşı ölüm-kalım savaşı verirken, solun içinde farklı eğilimlerin birbirlerine karşı mücadelesi devam etti. Mayıs 1937'de Troçkistler ve anarşistler hükümete karşı, daha sonra silah zoruyla bastırılacak olan bir ayaklanma gerçekleştirdiler. Bu olay, İspanya'da artık neredeyse açıkça hareket eden Rus gizli polisinin, BMİP'yi kanlı bir biçimde takip etmesine sebep oldu. Böylece, aynı tarihlerde

²³ Julius Braunthal: Geschichte der Internationale [Enternasyonal'in Tarihi]. 2. cilt, s. 479.

²⁴ a.g.e., s. 479-480.

Rusya'da en yüksek noktasına ulaşan "temizlik"ın etmenleri -yakalanan Troçkistlere uygulanan işkenceler de dahil olmak üzere- İspanya'ya da taşınmış oldu. İspanya'da etkin olan Sovyet talimatçıların birçoğu, Rusya'ya geri çağırıldıktan sonra idam edildiler. Aralarında, 1917'de "Kışlık Saray"a yapılan saldırıyı yöneten Vlademir Antonov-Ovseyenko da vardı. Troçkistlerin takip edilmesine karşı gelen Caballero, 1937'de başbakanlıktan istifa etti. Yerine sosyalist Juan Negrin geçti.

İspanya Cumhuriyeti, sonunda, 1939'da, Franco'nun ve ona yardım eden İtalyan ve Alman birliklerinin ezici gücüne yenik düştü. Fransız halk cephesi hükümeti, 8 Ağustos 1936'dan itibaren İspanya Cumhuriyeti'ne silah göndermeyi durdurmuştu. Fransa başbakanı Leon Blum, Büyük Britanya'nın böyle bir yardımı kesin olarak reddetmesi ve bunun üzerine radikal sosyalistlerin de buna katılmalarıyla karşı karşıya kalınca, kabinesini kurtarabilmek için pes etti. Bu yüzden Komünist Parti'yle aralarında büyük bir gerginlik ortaya çıktı. Blum 1937'de istifa etti ama, başbakan vekili görevine getirildikten sonra, 1938'de ikinci kez başbakan oldu. Fransa'daki mali krizi düzeltmek amacıyla ortaya koyduğu önerileri kabul ettirmek için senatoda gerekli çoğunluğu bulamadı ve 7 Nisan 1939'da tekrar istifa etti. Halk cephesi hükümetinin yerini burjuva kabinesi aldı.

Stalin'in takipleri iç savaş sırasında İspanya'ya kadar uzanmıştı. Sovyetler Birliği'nde bu takipler yabancı partilerin üyelerini ve görevlilerini de etkiledi. Bu durum, örneğin Moskova'da çalışan Komünist Enternasyonal'in görevlileri için geçerliydi. Çoğu tutuklandı ve genellikle "Troçkist bir suikastte görev almak" suçlamasıyla idam edildi. AKİ' yb-

netiminin Sovyetler Birliği'ne kaçan bölümü çok kurban verdi. "Weimar Cumhuriyeti'ndeki AKP'nin önde gelenleri, 1920'de kurulan (ve Polbüro adı altında bilinen) Politbüro'yu oluşturuyorlardı. 1920-1933 arasında bu kurulda bulunan 43 üye ve adaydan Hitler terörüne kurban gidenlerden daha fazlası, Stalin'in "temizlik"ine kurban gitmiştir."²⁵ 1939'da Alman-Sovyet Sınır ve Dostluk Antlaşması'nın imzalanmasından sonra bazı AKP görevlileri, Sovyet memurlar tarafından Gestapo'ya teslim edilmiştir. Otuzlu yıllarda, kısmen Almanya'da işsiz oldukları için, kısmen "enternasyonalist" yardımlaşma amaçlı, çoğu zaman da her iki sebepten dolayı, Sovyetler Birliği'ne çalışmaya giden Alman işçi ve teknisyenleri, Hitler Almanyası'na iade edildiler. Görevlilere karşı alınan önlemler, aslında aynı tarihlerde SBKP'yi de hedefleyen "temizlik"ın bir parçasıydı. Buna karşın, işçilerin ve teknisyenlerin çalışma izinlerinin uzatılmaması ve bu insanların sınırdışı edilmesi, önleyici güvenlik politikasının acımasız bir şekliydi: Almanya ile daha sonra olası bir savaşta karşı karşıya gelinmesi durumunda, Rusya'nın bu sadık dostları bir tehlike faktörü olarak görülüyorlardı. Stalin'in bazı etnik grupları göç ettirme politikası da aynı amacı taşıyordu; muhtemel bir düşman potansiyelini etkisiz hale getirmek: Vicdansız bir amaçsal akılclığın paranoyaya dönüştüğü bir strateji.

Almanya'yla Sovyetler arasında saldırmazlık anlaşmasının, özellikle de Sınır ve Dostluk Antlaşması'nın im-

²⁵ Herrmann Weber: "Weiße Flecken" in der Geschichte. Die KPD-Opfer der Stalinschen Säuberungen und ihre Rehabilitierung [Tarihte "Beyaz Lekeler". Stalin'in Tasfiyelerindeki AKP Kurbanları ve İtibar ve Haklarının İade Edilmesi]. Frankfurt/M. 1989, s. 19-20.

zalanması, kapitalist dünyanın -o zamana kadar yasal olan- radikal sol partilerinin konumunu zayıflattı. Fransa Komünist Partisi 26 Eylül 1939'da yasaklandı.²⁶ Parti içinde, Moskova Antlaşması ile ilgili şiddetli tartışmalar yaşandı. Danimarka ve Fransa'da komünistler sendikalardan ihraç edildiler, Belçika'da toplantıları yasaklandı ve yayınları takibe alındı.²⁷ İtalyan Sosyalist Partisi, komünistlerle "Eylem Birliği Paketi"ni 1939'da feshetti. 1936'da Paris'te kurulan, AKP'den, sosyalist grupların temsilcilerinden ve antifaşist burjuvalardan oluşan ve Heinrich Mann tarafından yönetilen, içlerinde devlet meclisinin ASP parti grubunun eski başkanı Rudolf Breitscheid'in da bulunduğu, Alman Halk Cephesi Heyeti, Moskova Antlaşması konusunda ortak bir görüşe varamadığı için başarılı olamadı. Savaşta Hitler'in karşısında olan Batı ülkelerindeki komünist partiler, 1939'dan 1941'e kadar olabildiğince tecrit edilmişlerdi.

Yasaklanan AKP, Sınır ve Dostluk Antlaşması yüzünden birçok yönden sıkıntıdaydı. Bir taraftan sözleşme uyarınca parti görevlileri Hitler Almanyası'na iade ediliyordu; öbür taraftan da Almanya'da bulunan yasadışı kadrolar ve siyasi tutuklular arasında SSCB'yle faşist Alman devleti arasındaki antlaşma oldukça büyük bir şaşkınlık yaratıyordu. Oysa sürgündeki parti yönetimi antlaşmayı onaylamıştı. Resmi beyanatlarında İngiliz emperyalizmine karşı, nasyonal sosyalizme olduğundan daha net bir tavır sergiliyordu.

1939-40'ta temel kapitalist ülkelerdeki komünist hareketin gelişimi en düşük noktasındaydı. Birçok parti ya-

²⁶ Weber 1989, s. 479-480.

²⁷ a.g.e.

saklanmış, birçoğu da politik olarak kanundışı ilan edilmişti. Leninist sosyalizmin davası, Kızılordu'nun silahları ve Çin partizanları dışında, terkedilmiş görünüyordu.

Lenin'in ölümünden sonra komünist hareket kuramsal olarak oldukça verimsiz bir durumdaydı. Uzun zamandır, faşizmi doğru tahlil edememişti. Bu noktada, AKP'den ihraç edilen yöneticilerden olan KPM'nin kuramcısı August Thalheimer'in çalışmaları, gittikçe SSCB'den yönetilen parti çoğunluklarının resmi bildirilerinden daha yaratıcı nitelikler taşıyordu. August Thalheimer, faşizm analizinde Marx'ın Bonapartizmle ilgili açıklamalarını değerlendirmişti. Komintern yöneticilerinin derinlemesine bir faşizm tanımı yönünde gayretleri ise, ancak Dimitroff'un 1935' teki konuşmasından itibaren görülmüştür. 1926'dan beri tutuklu olan Antonio Gramsci'nin hapisanede kaleme aldığı düşünceler, komünist hareketin kuramsal kuraklığı içerisinde bir istisna oluştuyordu. Gramsci, yazılarında, faşizm karşısındaki yenilginin sebeplerinin araştırılması üzerinde durdu. Bunu yaparken de "società civile" (sivil toplum) noktasından hareket ederek belirleyici kararların orada (politik ve ekonomik alanlara ilaveten) alınacağını vurguluyordu. Bu, daha sonra politik iktidarı ele geçirme gücüne sahip olan bir sınıfın hegemonyasının ortaya çıkmasıyla olacaktı. Gramsci, aynı zamanda, çıkarları temsil ettikleri sınıfa bağlı olan "organik entelektüeller"e önemli görevler yüklemişti.

Gramsci'nin ölümünden yıllar sonra yayımlanan *Hapishane Defterleri*'nde kaleme alınmış düşünceler, oluştumundaki şartlar dolayısıyla, uluslararası komünist hareketin ideolojik durumu üzerinde ilk başlarda etkili olamamışlardı. Gerçi daha erken yayınlanmış olsalardı bile,

sadece SSCB'nin dış politik çıkarları doğrultusunda faaliyet gösteren bu hareketin ana çizgisinden çok uzakta olacaktı; tıpkı Mao Zedong'un Yenan'da planladıkları gibi. Dünya komünizminin bu yıllardaki "yekpare" karakteri, kırklı yılların başlangıcında, bu hareketin yalnız Sovyetler Birliği tarafından temsil edilen bir devletsel ve askeri faktör olduğu imajına uygundu.

ANTI-HİTLER KOALİSYONU ve SİSTEMLER ÇATIŞMASININ İLK AŞAMASI (1941-1947)

Hitler Almanyası'nın 22 Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne saldırması savaşın niteliğini değiştirdi. O zamana kadar bu savaş, -özellikle de komünist hareketin bakış açısından- sadece emperyalist devletler arasındaki bir çarpışma sayılabilirdi. Ama artık, aynı zamanda bir sistem çatışması niteliği kazandı: Ekonomik açıdan gelişmiş olan kapitalist bir devlet, dünyanın o zamana kadarki tek sosyalist ülkesine saldırmıştı. Gerçi Stalin daha önceden, 1923/24' te sistem ça-

tışmasını merkezi bir olgu olarak tespit etmişti ama, şimdi bu durum askeri bir nitelik kazanmıştı. Sistem çatışmasının o zamana kadarki gizlilik devresinden çıkmıştı: Artık, 1991'e kadar bitmeyen, açık yüzleşme başladı.

Sovyetler Birliği, saldırıdan sonraki birkaç haftada yıkılıyormuş ve uluslararası düzeni belirleyen bir etken olmaktan çıkıyormuş izlenimi veriyordu. Bu, Amerika başkanı Franklin D. Roosevelt ve İngiltere başbakanı Winston Churchill'in 1941'de ilan ettikleri "Atlantik Çartı"na da yansımıştı. Atlantik Çartı'nda Almanya ve Japonya'nın dünya devleti planlarına karşı çıkılıyor, liberal dünya düzeninin ilkeleri belirliliyordu. Ancak bu esnada, SSCB gibi sosyalist bir devletin varlığı hiç hesaba katılmıyordu.

Alman-Sovyet savaşı, kapitalist ülkelerdeki komünist partiler için de bir dönüm noktası anlamına geliyordu. Almanya'nın saldırısına uğramış ya da Almanya tarafından işgal edilmiş Batılı ülkelerdeki partilerin izolasyonları sona erdi. 1940 Fransa kapitülasyonundan sonra muhafazakâr subay Charles de Gaulle bir sürgün hükümeti kurmuştu. FKP, 1 Eylül 1939'dan -savaşın başlangıcından- itibaren ülkenin savunulmasında yer almıştı. 1939'daki Alman-Sovyet Sınır ve Dostluk Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, fikrini "devrimci bozgunculuk" doğrultusunda değiştirmiş ve savaşa son verilmesini talep etmişti. 21 Haziran 1941'de ise direniş mücadelesinin merkezi etkeni haline geldi ve birçok kurban verdi. O yıllarda verdiği mücadele örneğiyle "kurşuna dizilenlerin partisi" olarak efsaneleşti.

AKP'nin durumu ise hâlâ ümitsizdi. 1935'te, örgütlülükle ilgili yapısı, çok sayıda tutuklama sonucunda geniş

ölçüde tahrip edilmişti. Artık tüm ülkeyi kapsayan bir etki alanı kalmamıştı. Ayrıca 1939 Alman-Sovyet Antlaşması'nın direniş faaliyetleri üzerinde engelleyici bir etkisi vardı. Ancak bu, 22 Haziran 1941'den sonra, Moskova'daki iltica yönetiminin gayretli faaliyetleriyle giderildi. Politbüro adayı Herbert Wehner, tüm ülkeyi kapsayan bir etki alanını yeniden kurabilmek için Stockholm'den Berlin'e gitme hazırlıkları yapıyordu. Ama daha İsveç'teyken tutuklandı ve kısa bir süre sonra, tutuklanmadan önce gizli düzen kurallarına uymamak ve ihanet etmekle -ki bu hiçbir zaman ispatlanmadı- suçlanarak, partiden ihraç edildi. Bu olayın gelişmesinde, sürgündeki komünist yönetimin içindeki rekabet de rol oynamış olabilir. Savaşın bitişinden sonra Wehner ASP'ye girdi. Amsterdam'dan Merkez Komitesi'nin başka bir üyesi olan Wilhelm Knöchel, 1942'nin başında Reich'a girmeyi ve ülke genelinde bir örgütlenmeyi Ruhr havzasından Berlin'e kadar kurmayı başardı. Bir yıllık faaliyetten sonra faaliyetler devlet baskısıyla durduruldu. Knöchel ve daha birçok direniş savaşçısı idam edildi.²⁸ Bunu takip eden yıllarda da -1945'e kadar- AKP, ülkedeki nazizmle tek başına savaşmaya çalışırken yüksek bir kan vergisi ödedi. Gizli düzen şartları altında "Halk Cephesi" karakteri taşıyan parti faaliyetleri ve casusluk çalışmaları, askeri sırları Moskova'ya aktaran "Kızıl Kilise" ("Rote Kapelle") örgütü aracılığıyla koordine edildi. Bu örgüt de 1942'de dağıtıldı. Burjuva ve komünist örgütlerden gelen üyeleri idam edildi. Bu arada Alman bir komünist olan Richard Sorge, formalite gereği partiden istifa ettikten sonra,

²⁸ Beatrix Herlemann: *Auf verlorenem Posten. Kommunistischer Widerstand im Zweiten Weltkrieg. Die Knöchel-Organisation* [İkinci Dünya Savaşı Sırasındaki Komünist Direniş. Knöchel Teşkilatı]. Bonn 1986.

Tokyo'da Rus casusu olarak çalıştı ve -sonuç vermemiş de olsa- Rusya'yı yaklaşan Alman hücumuna karşı uyardı. Richard Sorge, yakalandıktan sonra idam edildi.

Almanya'nın SSCB'ye, Yugoslavya'ya ve Yunanistan'a saldırması sonucunda, içinde birçok kadının da bulunduğu, silahlı kitle direniş hareketi başlamış oldu. Bu direniş savaşçıları aslında Sovyetler Birliği'nde, Kızılordu'nun resmi olmayan bir kolu sayılıyordu. Zaten bu, en azından Rusya'da, ilk defa görülen bir şey değildi: Buna benzer birlikler, 1812-13'te de önemli bir rol oynamışlardı. Yugoslavya'da, komünist Josip Broz Tito komutasındaki güçlü gerilla birlikleri, Alman birliklerini bağlayıp kendilerine bir siper oluşturan Sovyet ordusunun yükünü hafiflettiler. Fransız direnişi de genellikle gerilla savaşı şeklindeydi.

Bu mücadelede, o zamana kadar hemen hemen sadece enternasyonalist olan komünist hareketteki ulusal motif, yeniden önem kazandı. 1923-24'e kadar evrensel olan bu enternasyonalizm, daha sonra sadece Sovyetler Birliği'ne yönelik olacaktı. 1941'den sonra, işgal edilmiş ülkelerdeki -Batı'dakiler de dahil- komünistlerin kendi toplumlarının kurtuluşu için verdikleri mücadele, aynı zamanda ilk sosyalist ülkenin savunmasına katkıda bulunmak anlamına geliyordu. Böylece birkaç yıllığına da olsa, Sovyetler Birliği'nde, enternasyonalizm ve vatanseverlik birleşti. Ulusal yönelim ve işgale karşı direnişin yalnızca komünistleri değil, burjuva güçlerini de ilgilendirdiği gerçeği, Halk Cephesi fikrini güncelleştirdi ve canlandırdı.

Doğu'daki savaşın gidişatı aynı zamanda Batı'daki güçler dengesi için belirleyiciydi. 1941'in sonunda Alman orduları

Moskova önünde durmak zorunda kalmışlardı. Bu, İkinci Dünya Savaşı'nda savunmanın dönüm noktasıydı. 1942'de Almanlar güneyde Kafkaslar'a kadar ilerlediler, ama 1 Şubat 1943'te mareşal Paulus'un komutasındaki 6. Ordu Stalingrad'da teslim olduğunda, Sovyetler saldırıya geçti. Bundan sonra Halk Cephesi anlayışı, Sovyetler Birliği, İngiltere ve ABD arasında bir Anti-Hitler koalisyonu oluşturularak adeta uluslararası bir şekil aldı. Bu ülkeler Tahran (1943) ve Yalta Konferansları'nda (1945 başında) savaş sonrası düzenin planlamasını yapmak için bir araya gelip (kısmen daha önceden hazırlanmış olan) sözleşmeler imzaladılar. Mart 1943'te Komünist Enternasyonal kendini feshetti. Buna sebep olarak komünist hareketin 1919'daki uluslararası örgütlenme biçimlerini aşmış olması ve kendini ulusal bağlamda yeni problemlerle karşı karşıya bulması gösterildi. Öbür yandan bu çözülme, Anti-Hitler koalisyonuna verilmiş bir taviz olarak değerlendirilebilir. Zira bu koalisyon ne de olsa Komintern tarafından yıkılması amaçlanan burjuva hükümetleriyle yapılmış olan bir ittifaktı. ABD Komünist Partisi, genel sekreteri Earl Browder'ın önerisi üzerine "Komünist Birlik"e dönüştürüldü. Her zaman küçük kalmış olan bu parti, ancak Roosevelt'in "New Deal" döneminde artan bir önem kazanmıştı. O dönemde, sendikaların yeniden canlandırılmasında önemli bir rol oynamıştı. Çözülmesi, muhtemelen, gerçek anlamından daha çok sembolik bir anlam taşıyordu. Alman ve Japon faşizmine karşı verilen savaş, hükümetin çok büyük bir önceliği olduğunun ve KP'nin onlardan farklı ve bağımsız etkinliğinin artık hiçbir işlevi olmadığını gösteriydi.

Stalingrad'daki Sovyet zaferi, Almanya için, halk cephesinin pekiştirilmesini beraberinde getirdi. Yakalanan Alman askerler tarafından, iltica etmiş olan AKP'nin yönetiminin yardımlarıyla, "Bağımsız Almanya Ulusal Komitesi", subaylar için de "Alman Subaylar Birliği" kuruldu. Batı'daki iltica edenlerin yaşadıkları devletlerde de -örneğin İsviçre ve Meksika'da- AKP'den esinlenen (ama orada görevli olanlar açısından onu aşan) bir "Bağımsız Almanya Komitesi" faaliyet göstermekteydi. Bu örgüt Fransa'da Alman işgal kuvvetleri içerisinde yasadışı çalışmalarını sürdürdü ve -1944'ten itibaren- yakalanan Alman askerler arasında da etkili oldu.

Stalingrad'daki Sovyet zaferini, aynı yıl, ABD ve Britanya ordularının güney İtalya'ya çıkmaları ve kuzeye doğru ilerlemeye başlamaları izledi. Temmuz sonunda Mussolini devrildi ve -bizzat uzun zaman yönetiminde bulunan faşistlerden biri olan- Mareşal Badoglio başbakan oldu. Mussolini tutuklandı. Badoglio Eylül 1943'te müttefik güçlerle bir ateşkes imzaladı. Müttefik ordularının daha İtalya'ya çıkmalarından önce, Mart 1943'te, Milano'daki Fiat-Mirafiori fabrikasında başlayan ve Kuzey İtalya'nın da büyük bir bölümünü kapsayan büyük bir grev başladı. İKP, sosyalistler ve burjuva anti-faşistlerden oluşan anti-faşist güçler, Temmuz ayında bir "Ulusal Kurtuluş Komitesi" kurdular. Pietro Nenni'nin yönetimindeki sosyalistlerle Komünist Parti arasındaki -1939'da feshedilmiş olan- "Eylem Birliği Paktı", Ağustos 1943'te yenilendi ve 1965'e kadar devam etti.

İtalya'nın yeni düzeninin yapılanmasına giden muhalefetin resmi siyasi kararları, ülkenin, Almanların işgalinden tamamen kurtulmuş olan güney bölgesinde alındı.

Kuzey ise, orada bulunan Alman müfrezelerine ve onlar tarafından himaye edilen ve -düşürülüşünden ve tutukluluğundan sonra bir Alman komandosu tarafından kurtarılan- Mussolini tarafından yönetilen "Salo Cumhuriyeti"ne karşı, silahlı bir direnişe sahne oldu. Gerilla faaliyetleri, komünistlerin (ki oldukça büyük bir paya sahiptiler), sosyalistlerin ve burjuva antifaşistlerin de onlara katılmasından dolayı, baştan beri "Halk Cephesi" karakterindeydi. İKP artık, silahlı direnişin içine girdikten uzun bir süre sonra, birçok genç gerillanın katıldığı bir kitle partisi haline gelmişti.²⁹ Direniş güçleri -özellikle de komünistler- Almanya karşısında verdikleri savaşta özel bölgesel hâkimiyetler sağlamakta başarılı oldular. Öyle ki, müttefik güçler ilerlerken, daha şimdiden İtalyan antifaşistler tarafından yeniden organize edilmiş olan (ve daha sonra meşru kılınan) bölgesel idarelerle karşılaştılar. Bunlar daha sonraki yıllar boyunca komünist hegemonyasının üssü haline geleceklerdi. Güneyde ise tam tersine, ABD ve Britanya birliklerinin yetki alanı içerisinde, daha önce Mussolini ile işbirliği yapanlar da dahil olmak üzere, burjuva güçlerinin daha güçlü bir konuma sahip oldukları, postfaşist bir düzene dönüşüm gerçekleşti. Birbirinden çok farklı iki politik kültürün ortaya çıkmasının en önemli sebebi, güneyin, kuzeye oranla, çok daha az sanayileşmiş olmasındandır. Kuzey ve güneydeki faşist olmayan güçlerin operasyonları resmi olarak birbirinden ayrıydı. Örneğin güneyde, Bari' de, özel bir Birleşmiş Komite faaliyette bulunuyordu.³⁰

²⁹ Helga Koppel: *P.C.I. (Partito Comunista Italiano). Die Entwicklung der italienischen KP zur Massenpartei* [P.C.I. İtalyan KP'sinin Kitle Partisi Haline Gelişi]. Batı Berlin 1976.

³⁰ Braunthal 1978, cilt 3, s. 74 ve devamı.

Mart 1944 sonunda, İtalya Komünist Partisi lideri Palmiro Togliatti, Moskova'dan Güney İtalya'ya geldi. Sansasyonel bir durum belirlemesi olan "Salerno Dönüm Noktası"nda, İKP'nin, diğer faşist olmayan güçlerle birlikte, bütün faşist iktidar boyunca resmi devlet başkanı olan Kral tarafından atanan Badoglio hükümetine girmeye hazır olduğunu açıkladı. Aslında bu, faşizme karşı mücadeleyi ön plana çıkaran ve aynı zamanda, diğer bütün politik güçlerle birleşmeyi mümkün hale getiren 1935'teki VII. Dünya Kongresi'nin politikasının tutarlı bir biçimde uygulanmasından başka bir şey değildi. Yine de Togliatti, Badoglio'nun 1944'te Mussolini rejiminin bir temsilcisi olduğunu göz önünde tutarsak, attığı bu adımla oldukça ileri gitmişti. Burada, İtalya'nın büyük bir bölümünü işgal altında tutan, yabancı bir güç olan Alman faşizmine karşı verilen savaşa -bu da ulusal motifin güçlü bir şekilde vurgulanması anlamını taşıyor- öncelik tanınıyordu. Togliatti, Badoglio hükümetinde yetki alanı olmayan bir bakan oldu. 4 Haziran 1944'te, Roma'nın müttefikler tarafından fethinden sonra, İvanoe Bonomi, Badoglio'nun yerine başbakan oldu, Togliatti ise bakan olarak kaldı. Aynı yılın Aralık ayındaki hükümet değişikliği sırasında, Togliatti başbakan vekili oldu.

1944'te İtalya'daki sendika hareketinin ana yönelimlerinin liderleri -komünistler, sosyal demokratlar ve hristiyan demokratlar- "Roma Antlaşması"nı imzalayarak sendika birliğinin yeniden oluşturulma sürecini başlatmış oldular. Bunun sonucunda 1945'in başında, ortak bir sendika birliği olan ve birleşik bir sendika olarak tasarlanan "Confederazione Generale Italiana del Lavoro" (CGİL) [İtalyan İşçi Genel Konfederasyonu] ortaya çıktı. Komünistler, savaştan sonraki ilk yıllarda CGİL içerisinde en güçlü etkinliğe sahip oldular.

Haziran 1946'da -bu arada halkın bir referandum aracılığıyla karar verdiği- yeni İtalyan Cumhuriyeti'nin Kurucu Meclisi'nin seçilmesi için ilk seçimler yapıldı. En güçlü parti, Alcide de Gasperi'yi başbakan çıkartan Hristiyan Demokrat Partisi oldu. Sosyalist Parti %21, komünistler %19 oy aldılar. Eskiden olduğu gibi, İKP, yine hükümette yer aldı.

Togliatti, İtalya Komünist Partisi'ni "yeni bir modelin partisi" olarak resmen ilan etti. Bu partinin, aynı isme sahip olmasına rağmen, Lenin'in örgüt anlayışının bir tekrarı olmadığı, hatta ondan farklı olduğu, vurgulanıyordu. İKP, üyelik için, hangi dine mensup olunduğuna ve felsefi yönelime dikkat edilmeyeceğini tüzüğünde kesin olarak belirledi. Halk Cephesi yönelimiyle bağlantılı olarak sosyalizme geçişi, o an ulaşılması gereken bir amaç olarak görmediği için, bu doğrultuda çalışmalarda bulunmuyordu. Uzun vadeli bir reform planını dikkate alan ve bunu kıstas haline getiren parti, bir kitle örgütü olmaya çalışıyordu.

Fransa'da Alman işgal kuvvetleri, Petain yönetimindeki hükümetin işbirliğine rağmen, hiçbir zaman tartışılmaz bir egemenliğe sahip olamamışlardı. Hatta, Hitler'in ordusu ülkenin güneyini de işgal ettikten sonra bile, silahlı bir direniş hareketi faaliyette bulunabilmiş, işgal birliklerinden uzaklaşıp zaman zaman bireysel terör de kullanarak onlara darbeler vurabilmişti. Mayıs 1943'te, Paris'te, içinde sosyalist ve komünist partilerin de bulunduğu "Conseil National de la Résistance" ("Ulusal Direniş Konseyi") kuruldu. Bu kurul, Mart 1944'te, doğrudan doğruya sosyalist amaçlara bağımlı olmadan, sosyal devletçi bir demokrasiyi ilke alan bir "Yeniden Kalkınma Programı"nı kabul etti. Daha Résistance döneminde merkezi Sendika Birliği'nin -"Confédération Générale du Travail"

(CGT)- yeniden teşkilatlanması başlamıştı. Komünistlerin 1939'da ihraç edilmeleri kararı geri alındı. Sosyalist ve Komünist Partiler, Algier'de Nisan 1944'te kurulan geçici hükümette temsil edildiler. 1944 yazında Britanya ve ABD hücum birlikleri Normandiya'ya çıktılar, daha sonra Paris kurtarıldı; ve aynı yılın Eylül ayında de Gaulle, Sosyalist ve Komünist Partilerin de dahil olduğu bir "Ulusal Birlik Hükümeti" kurdu. Sosyalistler ve komünistler Aralık ayında bir eylem birliği organı olan "Comité d'entente"ı kurdular. FKP, Haziran 1945'te, 545,900 üye ile, 335,705 üyesi bulunan Sosyalist Parti'yi geride bıraktı.³¹

Ekim 1945'te yapılan Kurucu Meclis seçimlerinde KP, %26 ile en güçlü parti oldu. Sosyalist parti ise %24 oy oranına sahipti. Bu iki parti birlikte koltuk sayısında mutlak çoğunluğa sahip oldukları halde, de Gaulle'ün yönetiminde, katolik "Mouvement Républicain Populaire" ile bir koalisyona gittiler. Sosyalist Auriol ve komünist Thorez başbakan vekili oldular. Koalisyon, de Gaulle'ün 1946 yılının başında istifa etmesinden sonra da devam etti. Haziran 1946'daki ikinci Kurucu Meclis seçimlerinde ve Kasım 1946'daki birinci Millet Meclisi seçimlerinde, Sosyalist Parti'nin oy oranı azalırken, Komünist Parti'nin oy oranı arttı.

Komünist partilerin, İtalya ve Fransa'da başarılı olmalarının iki sebebi vardı. İlk olarak, direniş hareketinin yönetici gücü olmayı başarmışlardı; ikincisi, Kızılordu'nun Hitler Almanyası'na karşı elde ettiği zafer, belirleyici bir önem taşımaktaydı. 1943'teki Stalingrad Meydan Savaşı, yalnızca Doğu Avrupa için çok önemli bir tarih değildi, aynı zamanda

³¹ Braunthal 1978, cilt 3, s. 47.

İtalya ve Fransa'nın iç politikası üzerinde olağanüstü bir etki yapmıştı. Bu koşullar gerçekleşmemiş olsaydı, her iki ülkedeki direniş tarihi, çok daha farklı şekilde gelişmiş olacaktı.

Doğu Avrupa'daki gelişme ise 1943'ten itibaren ancak (Ekim Devrimi'nden sonraki) ikinci devrim olarak tanımlanabilir. Burada Kızılıordu, devrimin bir kaldırıcı durumundaydı. Anti-Hitler Koalisyonu'nda başka bir anlaşma öngörülmeyip bu anlaşmaya gerçekten sadık kalındığı sürece (ki, burada Avusturya'yı örnek göstermek mümkün), Sovyetler Birliği'nin işgal ettiği ülkelerde, (iktidara geldikten sonra ya tek başlarına ya da diğer partilerle biçimsel olarak yönetimi sürdüren) komünist partilerin iktidara gelmeleri söz konusudur.

Çoğu zaman komünist partiler bir süre sonra -mevcut sosyal demokrat partilerin bazen katılmaya mecbur bırakıldıkları, bazen de en azından formalite olarak içsel çoğunluk oranlarını değiştirmek suretiyle kendiliklerinden katılmaya hazır oldukları- bir Sosyalist Birlik Partisi'yle yer değiştiriyorlardı. Doğu Avrupa'daki (ve Orta Avrupa'nın bir kısmındaki) bu değişimin temeli, Sovyetler'in askeri güvenlik çıkarlarıydı. Böyle bir değişimin önşartları şunlardı:

1. Dış politika alanında Sovyetler'e bağlı olunması;
2. Her koşulda içişleri bakanlığını elinde tutacak olan Komünist Parti'nin hükümet ortağı olması;

3. Geçmişte SSCB'ye karşı (ve genellikle faşist eğilimli) olan sosyal grupların zararsız hale getirilmesi yönünde sosyo-ekonomik ilişkilerin değiştirilmesi. Genelinde bu, istimlak yoluyla gerçekleşti. Sonuçta büyük toprak mülkiyetinin yerini geniş alanlı dağıtılmış küçük/orta ölçekli özel tarımsal mül-

kiyet veya kolektif ekonomi, büyük sanayideki özel mülkiyetin yerini de devlet mülkiyeti aldı.

Bu gibi yeni toplumsal ve politik gerçekler sosyalizm olarak anlaşılmaktan çok, önşartı barışçı (burada SSCB' nin çıkarları doğrultusunda bir barış kastediliyor) bir dış politika olan antifaşist düzenler olarak anlaşılıyordu. Bu düzenleri kuranlar tarafından kendi devletlerine verilen isim ise "Halk Demokrasisi"ydi.

Bu genel eğilim, çok farklı ulusal belirtiler gösteriyordu. Almanya ve Japonya tarafından yönetilen "Anti-Komintern Paktı"na dahil olan, ancak Sovyetler Birliği'ne karşı savaşmamış olan Bulgaristan, 1944 yılında bu pakti terkedip Almanya'ya savaş ilan ettiyse bile, aynı yıl Kızılordu tarafından işgal edildi. Bundan önceki günlerde, 1942'de kurulmuş olan "Vatansever Cephesi"nde Komünist Parti, sosyal demokrasinin sol kanadı, radikal bir köylüler birliği ve entelektüellerden oluşan bir örgüt bir araya gelip, 9 Eylül'de, Kızılordu'nun başkent Sofya'ya girişinden kısa bir süre önce, bir ayaklanma gerçekleştirerek bir koalisyon hükümeti kurmuşlardı. Bu hükümet, Kasım 1945'te yapılan seçimlerde %86 oy alarak onaylandı; bu durum, Ekim 1946 seçimlerinde de tekrarlandı. Komünist Parti mutlak çoğunluğa sahipti, Georgi Dimitroff başbakan oldu.

Faşist diktatör Antonescu yönetiminde Sovyetlere karşı savaşa katılan Romanya, 1944 yılında teslim oldu ve Kızılordu tarafından işgal edildi. Aynı tarihlerde hükümet bir darbeye indirildi, yerine Kral tarafından görevlendirilen ve, o ana kadar, yeraltında faaliyet gösteren "Ulusal Demokratik Cephe"den (Sosyal demokratlar, Milli Köylü Partisi, Liberal

Parti, Komünist Parti) oluşan bir kabine geçti. Ulusal Demokratik Cephe'yi belirleyici bir şekilde etkileyen komünistler, amaçları Kızılordu ve Sovyet dış politikası tarafından desteklenen Şubat ayındaki kitle yürüyüşlerinden sonra, Mart 1945'te, hükümette kendilerini güçlendirecek doğrultuda değişiklikler yaptılar. 1924 yılında kurulan KP, 1944 yılında yalnızca 8,000 üyeye sahipken, hızla 800,000'e yükseldi (ki, şüphesiz bunda o zamana kadarki rejimin kitle tabanının bir kısmını kendi tarafına çekebilmenin de belli bir payı vardı). 1946'da 600,000 üyeye sahip olan Sosyal Demokrat Parti, komünistlerle ortak bir seçim listesi yapma veya yapmama sorununu yüzünden bölündü. Sosyal Demokrat Parti'nin böyle bir birleşmeden yana olan kanadı, Komünist Parti ile birlikte, Kasım 1946'daki seçimleri kazanan bir "Demokratik Blok" oluşturdu. Aralık 1946'da Kral düşürüldü ve Romanya kendini resmen bir "Halk Demokrasisi" olarak ilan etti. KP ve sosyal demokrasinin komünizm yanlısı kanadı, Kasım 1947'de "Romanya İşçi Partisi" (RİP) adıyla birleşti.

Arnavutluk'ta henüz 1941'de kurulmuş olan Komünist Parti, 1941-43 arasındaki İtalyan ve 1943-44 arasındaki Alman işgaline karşı sürdürülen savaşta teşvik edici güç durumuna gelmeyi başarmıştı. Ekim 1944'te, Komünist Parti'nin ağırlıkta olduğu bir antifaşist kongrede, 1945 yılında komünist Enver Hoca yönetimindeki yeni bir kabineye yerini bırakan, geçici bir hükümet kuruldu.

Çekoslovakya'daki komünist hareket, Doğu ve Orta Avrupa'daki diğer devletlerden farklı olarak, savaş öncesinde de -sayı olarak Sosyal Demokrat Parti'ninkinden daha az olsa bile- bir kitle tabanına sahipti. Kızılordu'nun 1945'te Prag'a gir-

mesinden sonra güç oranı değişti: KP, üye sayısını bir yıl içinde 37,000'den 1,159,164'e yükseltti.³² 1946'da yapılan Kurucu Meclis seçiminde KP oyların %38'ini, onlarla birleşmiş olan Sosyal Demokrat Parti ise %13'ünü aldı. Böylece bu iki sosyalist parti beraberce mutlak çoğunluğu elde ettiler. Kasım 1945'ten itibaren dört farklı partiyle beraber geçici bir hükümet kurdular. Bir sosyalist reform programında anlaştılar. 1945'te tarımsal reform için çalışmalar başlatıldı ve büyük sanayi kamulaştırıldı. Kurucu Meclis seçiminden sonra, komünist Klement Gottwald, bir koalisyon hükümetinin başına geçti.

Çekoslovakya'daki gelişmeler yalnızca Sovyetlerin dış politikadaki çıkarlarına uygun olmakla kalmıyor, nüfusun çoğunluğunun desteklediği bir sosyalist devrimle tanımlayabileceğimiz, iç politik güç dengesine de uyuyordu.

Bu, Macaristan için geçerli değildi. Orada, Sovyetler Cumhuriyeti'nin yok edilmesinden sonra Komünist Parti yasadışı ilan edilmişti ve artık kitle tabanı oluşturacak durumda değildi. Kızılıordu 1944'te, Sosyal Demokrat Parti, KP ve Köylü Partilerinden oluşan ve 1945'ten itibaren Budapeşte'de göreve başlayan bir geçici hükümet kurdu. SSCB'nin Macar iç politikasındaki etkin durumu karşısında Komünist Parti'nin üye artışında hızlanma elde edildi. Kasım 1945'teki seçimlerde oyların %17'sini aldı ve böylece sosyal demokratlara yaklaştı. Ama seçimi kazanan parti %57 oy oranıyla "Küçük Çiftçiler Partisi" idi.³³ Başbakanı Küçük Çiftçiler Partisi'nden olan ve

³² Braunthal 1978, s. 207.

³³ Franz Borkenau: *Der europäische Kommunismus. Seine Geschichte von 1917 bis zur Gegenwart* [Avrupa Komünizmi. 1917'den Günümüze Tarihi]. Münih 1952, s. 466.

içinde KP'nin de temsil edildiği, tarımsal reform (büyük toprakların paylaşımı) ve sanayi, ulaşım ve bankacılık sektörlerinde kamulaştırma çalışmalarını başlatan bir koalisyon hükümeti kuruldu.

Arnavutluk, Yugoslavya ve Yunanistan olmak üzere üç ülkede, komünistler tarafından yönetilen gerilla hareketleri, faşistlerin işgaline karşı büyük çapta başarılı mücadeleler yürüttüler. Böylece, aynı zamanda, Kızılordu'nun başarılarından (ki, burada da Kızılordu'nun doğrudan doğruya ya da dolaylı etkisi tabii ki göz ardı edilemez) bağımsız olarak da iç politikada güçlü bir yetki elde ettiler.

Bunların arasında Yugoslavya, bağımsız olarak yönetilmiş ulusal kurtuluşun ve sosyal devrimin tek örneği olarak gösterilebilir. Bu süreç, ülkenin Nisan 1941'de Alman ve İtalyan birlikleri tarafından işgaline karşı başlatılan karşı hareketle ve Hırvatistan'ın bağımsız bir ülke olarak kurtuluşuyla başlar. Jozip Broz Tito yönetimindeki komünistler, Hitler'in Sovyetler'e saldırmasından sonra, Mayıs ayında, işgal kuvvetlerini Sırbistan'ın büyük bir bölümünden çıkarmayı başaran Çetnikler'in silahlı Büyük Sırbistanlı-Milliyetçi Birlikleri ile direniş amacıyla birleştiler.

Komünist gerillalar, Sırbistan'ın Almanlar tarafından yeniden fethedilmesinden sonra, Bosna'ya geri çekildiler. Liderleri Mihayloviç olan Çetnikler'le yapılmış olan ittifak sona erdi, hatta Çetnikler sonunda Tito'ya karşı Almanlar'la işbirliğine gittiler. Çetnikler'in saf değiştirmeleriyle, halk kitlelerinin büyük bir kısmı için ulusal kurtuluş savaşındaki hegemonya komünistlere geçti. Otoriteleri, Sırplar'la Hırvatlar arasındaki iç savaş sırasında daha da arttı. Almanya ve İtalya

ile birlikte çalışan faşist Ustaşa Hareketi'nin ayrılıkçı Hırvatları zafere ulaştırmaya çalışmasına, Çetnikler'in de Yugoslavya'yı Sırp egemenliğine bağımlı kılmak için çaba göstermelerine karşın; "komünist gerillalar, bütün halkın kardeşliğine ve eşitlik esasına dayalı bir Yugoslavya Birliği kurmaya çalışıyorlardı. Yugoslavya milliyetçiliği fikri onlara dayanıyordu".³⁴ 1942 yılında, 1943'ten itibaren geçici hükümet olarak görev yapan, Tito gerillalarının yönetiminde bir "Yugoslavya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi" kuruldu. 1942 yılında gerilla ordusunun 7,000 savaşıcısı vardı, 1943'te bu sayı 20,000'e ulaştı. Bu savaşıçılar, İtalyan ve Alman birliklerine karşı büyük başarılar gösterip onların karşı saldırılarına da dayandılar; oysaki Stalin, Kasım 1943'te, Sovyetler Birliği'nin artık yardımda bulunamayacağını ilan etmişti. Ancak 1944 yılı sonunda Kızılordu Yugoslavya'ya girdi ve gerillaların Belgrad'a saldırmalarına yardım etti. 1945 ilkbaharında yaptıkları bir saldırıda ise kesin zaferi elde ettiler. Onlar tarafından yönetilen "Ulusal Cephe", 1945 Kasımı'ndaki seçimleri kazandı. Hitler'in işgal ettiği ülkeler arasında bulunan Yugoslavya kendini bir "Halk Demokrasisi" olarak ilan eden ilk ülkeydi.

Tito'nun birliklerinin bağımsız ve başarılı operasyonları, Alman ve İtalyan birliklerini bağladığı için, 1941'den ve -daha da etkili bir biçimde- 1942'den itibaren Sovyetler Birliği'nin üzerindeki yükü hafifletmişlerdi. Diğer yandan, gerillalar, Hitler ve Mussolini'nin askeri güçlerine şüphesiz tek başlarına dayanacak durumda değillerdi. Bu, gerillaların ve SSCB'nin Yugoslavya'daki zaferdeki paylarının ayrı bilançolar şeklinde gösterilemeyeceğini ortaya koyuyor.

³⁴ Braunthal 1978, cilt 3, s. 443.

Komünist gerillaların zaferlerinin ya da bozguna uğramalarının Avrupa'daki güç dengesine ve özellikle de Anti-Hitler koalisyonu içindeki ilişkilere bağlı olduğu, Yunanistan'da ispatlandı. Daha 1944 yılında Churchill ve Stalin resmi olmayan bir anlaşma yaparak Romanya ve Bulgaristan'da SSCB'nin etkisinin ağır basması, Macaristan ve Polonya'da eşit güç dengelerinin uygulanması ve Yunanistan'ın Britanya'nın etki alanı içerisinde kalması gerektiğini kabul ettiler. Bu düzenleme, temelde, savaş sırasında görülebilen durumu yansıtıyordu. Ancak bu yapılırken, sadece Sovyetler Birliği'nin ve Batılı devletlerin resmi orduları hesaba katılıp, Doğu ve Güneydoğu Avrupa devletlerindeki iç politik dengeler hiçe sayılıyordu.

Britanya birlikleri Ekim 1944'te Almanlar'ın bıraktıkları Yunanistan'ı işgal ettiklerinde, içinde komünist olmayan kuruluşların da savaştığı, Komünist Parti tarafından yönetilen "Ulusal Kurtuluş Cephesi" (Ellenikos Apelevtherotikon Metopon, EAM), ülkenin büyük bir kısmında egemenliğini kurmuştu. EAM, bir gerilla ordusuna da sahipti (Ellenikos Laikon Apelevtherotikon Straton, ELAS). Mart 1944'te, bu şekilde partilerüstü örgütlenmiş olan sol, sosyalist Svolos'un yönetiminde geçici bir hükümet kurdu. Aynı zamanda Mısır'da kralın sürgündeki hükümeti bulunmaktaydı. Kralın birlikleri, Nisan 1944'te ayaklanarak, geçici hükümetin tanınmasını istediler. Ayaklanma Britanyalı birlikler tarafından bastırıldı, muhalif askerler tutuklandı. Kralın hükümetinin başbakanı olan Georgios Papandreou, daha sonra ELAS ve EAM ile bir koalisyon hükümetinin kurulması ve ülkede etki alanları kurma konusunda anlaştı (ELAS, buna göre, ülkenin büyük bir kısmına hâkimdi). Solun monarşinin ortadan kal-

dırılması konusunda hal koylmasına gitmek istediği sırada anlaşmazlık çıktı. Britanya hükümeti, komünistlerin üstün olduğu bir Yunanistan Cumhuriyeti'nin -Churchill'in de endişe ettiği gibi- Doğu Akdeniz'deki üslerine yönelik bir tehlike oluşturabileceğinden korktuğu için, kralın yanında yer aldı. Papandreou, EAM'den silahsızlanma talep ettiğinde, onlar bunu, kralcı "Dağ Tugayı" için de geçerli olması şartıyla kabul etti.

Ancak Yunanistan'daki müttefik silahlı kuvvetlerin Britanyalı komutanı, EAM'nin tek taraflı silahsızlandırılmasını emrettiği için, EAM hükümetten istifa etti ve genel grev için çağrıda bulundu. Bu noktadan sonra çıkan çatışmalar üzerine, Britanya birlikleri anında, sola karşı, onları silahsızlandırmak amacıyla önlemler aldı. Çatışma bir yandan cumhuriyetçilerle kralcılar arasında bir iç savaş, diğer yandan da Britanyalı işgal kuvvetlerinin müdahale savaşıydı. ELAS, Ocak 1945'te, mücadeleyi kaybettikten sonra, silahsızlanmayı kabul etmek zorunda kaldı. Sosyalistler EAM'yi terkettiler, ama sağ'ın baskısı -bütün sola karşı olduğu gibi- artık onlara da karşıydı. EAM'nin karşı koymasının sonucunda, 1946 sonbaharında, 1947'de açıkça ortaya çıkan soğuk savaş devrine kadar uzanan, iç savaşın ikinci safhası ortaya çıktı. Sol, bu safhada da yenildi.

Yunanistan, -daha 1944'te- Anti-Hitler koalisyonu içinde oluşan uluslararası bir güç dengesinin, iç durumu bu dengeye hiç de uymayan bir ülke üzerindeki etkisi için bir örnektir. İkinci örnek ise -fakat bu sefer karşıt belirtilerle!- Polonya'dır. Polonya üzerinde Batılı devletlerle SSCB'nin birbirleriyle çelişen çıkarları vardı. Polonya, Büyük Britanya ve Fransa'nın savaşa girmelerinin sebebi olmuştu. Bir zamanlar Pilsudski tarafından kurulmuş olan otoriter rejimden doğan, milliyetçi

ve muhafazakâr partilerin temsilcilerinden oluşan Polonyalı sürgün hükümeti (1943'e kadar başbakan Sikorski, 1943/44 yıllarında da halefi Stanislaw Mikolaycik'in yönetimi altında) Londra'da faaliyetlerini sürdürüyordu. Britanya politikasının amacı, onların kendi ülkelerinde görevlerini sürdürmesiydi. Stalin ise Polonya'yı, Sovyetler Birliği'nin dış politikadaki güvenliği açısından değerlendiriyordu. Bu da yalnızca, SSCB'nin çıkarlarına karşı saygılı olan bir rejim tarafından sağlanabilirdi. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı sırasında Katyn Ormanı'nda binlerce Polonyalı askerin Sovyet birlikleri tarafından öldürülmesinden sonra, Stalin, sürgün hükümetinden böyle bir şey beklemiyordu, bekleyemezdi de zaten. Bu yüzden Stalin, Sovyetler Birliği'yle olumlu ilişkiler içinde bulunan bir hükümeti yerleştirmek istiyordu, bu hükümet de, bu durumda, Londra'daki sürgün hükümeti olamazdı. Sovyetler Birliği, Haziran 1944'te Lublin'de -Polonya'nın kendileri tarafından işgal edilmiş bölümünde- geçici bir hükümet olarak "Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi"ni kurdu.

İç politika alanındaki güç dengesi -Kızılordu'nun varlığının kesin etkisini gözardı edersek eğer- Sovyetler Birliği'nin bu isteğine uygun değildi. Varşova ayaklanmasının Ağustos 1944'te Alman birlikleri tarafından bastırılması ve yakında bulunan Kızılordu'nun müdahale etmemiş olması gerçeği, sadece milliyetçi çevrelerde değil, halkın büyük bir kısmında da Stalin'i suçlamak için kullanıldı. Suçlama, Lublin Komitesi ve onun ordusuyla rekabet halinde olan, silahlı Polonya milli güçlerinin tasfiyesine bilerek razı olduğu yönündeydi. Sovyetler Birliği'nin buna karşı savunma gerekçesi, zamanında müdahalenin teknik olarak mümkün olmadığıydı. Onsekizinci yüzyılda Polonya'da ortaya çıkan bö-

lünmelerden beri, geleneksel olarak güçlü Polonya milliyetçiliği aynı zamanda Ruslar'a karşıydı. Anti-komünist faaliyetlerde bulunan katolik kilisesi, ağırlıklı olarak (sayısal olarak büyük bir çoğunluğu oluşturan) yalnızca köylü halkı üzerinde değil, geniş bir kitle üzerinde de etkiliydi.

1938'den itibaren, Komintern'in feshetme kararı başarıyla sonuçlandıktan sonra, birkaç yıl Polonya'da, yasadışı da olsa, bir komünist parti yoktu. Hitler Almanyası'nın 1941'de Sovyetler Birliği'ne saldırmasından sonra, KP, Vladislav Gomułka'nın sürgündeki yönetimi altında "Polonya İşçi Partisi" (PIP) olarak yeniden kuruldu. Ancak halk içinde kök salmadı: 1944'te 20,000 üyesi vardı.³⁵ Kuruluş döneminde hem milliyetçi hem de sosyalist olan "Polska Partia Socialistyczna" [Polonya Sosyalist Partisi, PSP] içinde bulunan bir kanat, 1943 yılının sonunda "Polonya Sosyalistleri İşçi Partisi" olarak ayrıldı ve -parti çoğunluğundan farklı olarak- komünistlerle bir eylem birliği oluşturdu. Her iki kanat da gerçek PIP olma hakkının kendine ait olduğunu savunduğu için, parti fiilen bölünmüştü. Bu iki partiden, yalnızca komünistlerle birlikte çalışacağını açıklayan parti geçici hükümet tarafından tanındı. Bunun üzerine 1945'te -genel sekreterleri Mart 1945'te Sovyet işgal kuvvetlerince tutuklanan Puzak olan- diğer kanadın üyeleri PSP'ye öylesine büyük kitleler halinde katıldılar ki, partinin bölünmesi sona ermiş oldu. Stalin, 4-11 Şubat 1945'te yapılan Yalta Konferansı'nda, Churchill ve Roosevelt'e, Londra'daki sürgün hükümetinin temsilcilerini de Lublin Komitesi'nin oluşturduğu geçici hükümete katarak, onu daha geniş bir tabana oturtacağına dair söz vermişti. Oder ve

³⁵ Braunthal 1978, cilt 3, s. 131.

Neiße'nin doğusundaki Alman bölgeleri Polonya'ya geri verildi, ancak aynı uygulama 1939'da Sovyetler Birliği tarafından ilhak edilmiş olan bölgeler için söz konusu değildi. 1944'te Londra'daki sürgün hükümetinin başbakanlığından istifa etmiş olan "Polonya Çiftçi Partisi"nin lideri Mikolajczyk, 1945 yılı başında Birleşmiş Milletler ve Büyük Britanya tarafından diplomatik olarak tanınan geçici hükümete başbakan vekili oldu. Bu hükümette, Komünist Parti'nin yanı sıra, Çiftçi Partisi, 1945 baharında yeniden birleşmiş olan Sosyalist Parti ve komünizm sempatzanı olan bir Demokrat Parti temsil ediliyordu. Başbakanlığa komünist Boleslaw Bierut getirildi.

Polonya'ya geri dönmüş olan Mikolajczyk, orada, tüm Sovyet karşıtı muhalefeti bir araya getiren bir "Polonya Halk Partisi" (PHP) kurdu. 1944'te çok küçük olan KP, Temmuz 1946'da 364,000 üyeye sahipti.³⁶ Daha Temmuz 1945'te Kızılordu birliklerinin birçoğu -Doğu Almanya' nın işgaline destek sağlamak amacıyla birkaçı hariç- Polonya'yı terketmişti. Ancak Polonya'daki Sovyet etkisi, bu uygulamayla azalmış değildi. İçişleri Bakanı, Komünist Parti'dendi. Bu, başlı başına, yeniden bir araya gelmiş olan PSP ile KP arasındaki işbirliğinin, bundan sonra sadece PSP'nin bir kanadının değil, tüm örgütün resmi ilkesi olarak sayılması için yeterliydi. PHP ise, hükümetin baskısına maruz kaldı (basın ve toplantı özgürlüklerinin kısıtlanması, adaylarının kabul edilmemesi gibi).

19 Ocak 1947'deki meclis seçimlerinde, komünistler tarafından yönetilen "Demokratik Blok" oyların %80'ini aldı.

³⁶ Brauntal 1978, cilt 3, s. 131.

Finlandiya ve Avusturya örneklerinin de gösterdiği gibi, Sovyetler Birliği'ne yenilen ve Kızılordu'nun etkisi altında kalan her ülke "Halk Demokrasisi" düzenine geçmemiştir.

Finlandiya, 1939-40 Kış Savaşı'nın sonuçlarını düzeltebilmek için, 1941'de Hitler Almanyası'yla birleşerek Sovyetler Birliği'nin karşısında yer aldı. Hükümet artık, Kış Savaşında elinde bulundurduğu geniş uzlaşmaya da dayanamazdı. Yasaklanan Komünist Parti'nin birçok üyesi, savaş kınadılar. Daha sonra "Orman Askerleri" diye anılan bazıları zorunlu askerlikten kaçarak ormanlara saklandılar. Yine başkaları, hükümetlerinin politikasını kabul etmeksizin, askere alındılar. 1944'te Finlandiya SSCB ile bir ateşkes imzaladı. Komünist Parti yasallaştırıldı. 1945'teki meclis seçimlerinde, ana etmeni KP olan "Finlandiya Demokratik Halk Birliği" oyların %23.5'ini aldı. Halk Birliği, Sosyal Demokrat Parti ve Tarım Birliği ile birlikte, ilk olarak Mannerheim'ın (1944-1946), daha sonra muhafazakâr Paasikivi'nin devlet başkanlığındaki hükümette yer aldı. 1947'de, KP üyesi olmayan bir kişiyi başbakan tayin etti. "Halk Demokrasisi" düzenlerinde olduğu gibi, içişleri bakanı bir komünistti. Ama, buna rağmen sosyal bir devrim olmadı. Örneğin bir toprak reformu da zaten gereksizdi, çünkü büyük toprak mülkiyeti ekonomik yönden etkileyici bir güce sahip değildi. Finlandiya kapitalist bir ülke ve parlamenter demokrasi olarak kaldı. Sovyetler Birliği'nin güvenlik çıkarlarını göz önünde bulunduran, tarafsızlık özelliği gösteren bir dış politikaya sahipti. Ayrıca Finlandiya, Kızılordu tarafından işgal edilmemiştir; Kızılordu'nun yalnızca Porkkala'da bir üssü vardı.

1938'e kadar Avusturya'nın başkenti olan Viyana, 13 Nisan 1945'te Kızılordu tarafından alındı. 27 Nisan'da sosyal demokrat Karl Renner yönetiminde kurulan geçici bir hükümette, (daha sonra Avusturya Halk Partisi (AHP) adı altında tanınan) Hıristiyan Sosyal Parti, Sosyal Demokrat Parti ve KP temsil edildi. Amerika ve Britanya birlikleri de Avusturya'daydı. Kasım 1945'teki seçimlerde AHP 85, AvSP 76 ve AvKP 4 milletvekilliği elde etti. Avusturya Halk Partisi, AHP ve AvSP'den oluşan büyük bir koalisyonun başbakanını atadı. Avusturya, dört işgal kuvveti (Büyük Britanya, ABD, Sovyetler Birliği ve Fransa) tarafından ortaklaşa yönetiliyordu.

Almanya 1945'te, Anti-Hitler koalisyonunun orduları tarafından işgal edilmişti. Galip devletler, ilk önce aralarında uzlaşarak aldıkları devleti parçalama kararından, daha sonra, 1945'te, vazgeçtiler. Aynı yılın Mayıs ayında Stalin, Almanya'nın birliğini savunuyordu. Yalta (Şubat) ve Potsdam (17 Temmuz-2 Ağustos 1945) Konferansları'nda galip devletlerin yenilgiye uğrattığı Almanya'nın -daha sonra, Potsdam Konferansı'nı takiben, Fransa'nın da dahil edildiği- ortak yönetimine karar verildi. Her dört işgal gücü de kendine ait bir bölgeye sahipti. İşgal rejiminin üst organı -Sovyet işgal bölgesinde bulunan, ama yine de dört galip güç tarafından ortak olarak yönetilen Berlin'deki- ortak bir Kontrol Konseyi'nden oluşuyordu. Savaş tazminatının miktarı (özellikle savaş yüzünden ekonomik açıdan "kuvvetten düşmüş" olan SSCB için) ve işgal süresine dair belirli bir düzenleme yapılmadı. ABD' nin, müttefikleri için kira ve borç sözleşmelerinden vazgeçmesi (ki, bu da Sovyetler için büyük bir darbe olmuştur) ve 1945' ten beri atom bombasını elinde bulundurması, ilk gerginliğe sebep oldu. Bu gerginlik 1946 yılı

böyünca, Almanya'nın gelecekteki durumu ile ilgili anlaşmazlıktan dolayı pekişti. SSCB, Almanya'nın ilerde olası tekrar saldırısı karşısında güvenliğinin teminat altına alınmasını ve yüksek bir savaş tazminatı talep ediyordu. Ülkenin birliği, Stalin için, her iki amaca da ulaşmak için en iyi şart olarak görünüyordu. Böylece SSCB, o ana kadarki silah sanayiinin merkezi ve ilerdeki savaş tazminatının mümkün olmasının asıl kaynağı olabilecek olan, Ruhr havzası üzerinde ortak olarak hak sahibi olmayı umabilirdi. SSCB, Almanya'yı, ABD'den çok daha uzun bir süre işgal altında tutmak istiyordu. SSCB'nin yönelimi doğrultusunda faşizme ve savaşa neden olan temelleri ortadan kaldırmak için, kendi bölgelerinde ek önlemler alındı: Daha 1945 sonbaharında, büyük toprak sahiplerinin mülkleri istimlak edildi, toprakları bölüştürölüp tarım işçilerine ve küçük çiftçilere dağıtıldı. İkinci olarak, Saksonya'da 30 Haziran 1946' da yapılan halk oylaması sonucunda, savaş suçlularının bu eyaletteki işletmelerinin yanısıra tüm tekeli firmalar ve büyük bankalar kamulaştırıldı. Atılan her iki adım da, başlangıçtan SSCB tarafından sosyalizme hazırlık olarak görülmedi. Lenin'in emperyalizm kuramına göre tekeli kapitalizm savaşa yol açmaktaydı. Dimitroff'un Komünist Enternasyonal'in VII. Dünya Kongresi'ndeki konuşmasında da bu neden-sonuç ilişkisi faşizm üzerine genişletildi. Doğu Elbya'lı büyük toprak sahiplerinin mülklerinin istimlak edilmesiyle, Prusya-Alman egemenlik sisteminin direği olan ve daha sonra Weimar Cumhuriyeti'ne karşı savaşmış olan bir ekonomik kast da etkisiz hale getirilmiş oldu. SBKP'nin ve Sovyet devletinin anlayışına göre, ilerde demokratik ve barışçı bir düzenin kurulması için kendi bölgesinde gerekli şartlar yerine ge-

tirilmişken, Batı'da faşizmin ve savaşın ekonomik nedenleri hâlâ varlığını sürdürmekteydi.

SSCB, Alman sorununa, kendi emniyeti ve Hitler'in saldırısının sebep olduğu ağır ekonomik zararlar için alacağı tazminat açısından bakarken, 12 Nisan 1945'te ölen Roosevelt başkanlığındaki ABD yönetimi, insan haklarının, devletler arası serbest ticaretin ve bütün ulusların hammaddelere ulaşmasının garanti edildiği bir "One World" yaratmanın olası olabileceğinden ve gerekliliğinden yola çıkıyordu. SSCB'nin siyasi ve toplumsal yapısına, Roosevelt'in "One World" vizyonu bağlamında şüpheli bakılmamıştı. Ancak birbirinden çok farklı olan ekonomik düzenlerin bu anlayış çerçevesinde bağdaşıp bağdaşmayacakları da hiç belli değildi. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği'nin ülkenin yeniden kalkınması ve ülke bütünlüğünün güvenliğinin korunması gerekliliğinden hareketle himayeci ve dışa kapalı politikası, en azından bir ihtimal olarak görünmekteydi. Bu durum, çok erken bir dönem içerisinde, Almanya'da ortaya çıkmıştı. SSCB, kendi bölgesinde, toprak reformu ve kamulaştırma politikası uygulayarak geçmişteki tehlikelerin tekrarlanmasını engelleyebilecek yeni bir düzen oluşturmak isterken, Batılı işgal kuvvetleri tarafından kendi bölgelerinde herhangi bir önlem alınmamıştı. Hessen eyaletinde, 1 Aralık 1946'da, bir halk oylamasının sonucunda büyük bir çoğunlukla birkaç önemli sanayi kolunun kamulaştırılması kararlaştırılmıştı. ABD bölgesinde başkomutan olan general Clay, gelecekteki ekonomik düzenle ilgili sorunların yalnızca ilerde oluşturulacak federal organlarca ele alınabileceği gerekçesiyle daha sonra bu hükmü yürürlükten kaldırdı.

Bölgelerdeki gelişmelerde, birbirleriyle çelişen yönelimler çoktan ortaya çıkmıştı. Bu, yirminci yüzyılda Almanya tarafından iki kez işgal edilmiş olan, tazminat talebinde bulunan ve ülkenin güvenlik ihtiyacını yoğun bir şekilde hissettiği için işgal politikasında bağımsız yönelim çabaları içinde bulunan Fransa tarafından da teşvik ediliyordu. Her şeye rağmen Fransız hükümeti, Almanya'nın ülke birliğine ilkesel olarak karşı çıkmıyordu, ancak federal yapıya da büyük önem veriyordu. General Clay Mayıs 1946'da, ABD bölgesinden Fransız ve özellikle Sovyet bölgesine savaş tazminatının aktarılmasına son verdi. Resmi olarak bunun gerekçesinin SSCB'yi ve Fransa'yı Almanya politikasında daha büyük ölçüde ortaklığa teşvik etmek olduğu ortaya kondu. Aynı gerekçe, başka bir radikal önlem için de kullanıldı: 1946 yılının ikinci yarısında, Büyük Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri, 1947 başında kendi bölgelerinden oluşturulması planlanan ortak bir ekonomik bölgenin kuruluşunu ilan ettiler. Böylece, Britanya ve Amerikan hükümetlerinin amaçlarına göre, daha sonra diğer iki bölgenin de bu bölgeye katılmasıyla gelecekteki birleşik Almanya'nın temeli atılacaktı. Sovyetler Birliği ise bu girişimi bir bölme önlemi olarak değerlendirdiyordu.

İkinci Dünya Savaşı'nın 1945'teki bitiş safhasında, müttefik orduları henüz Almanya'ya girmemişken, birçok şehirde, ilk önce işçi hareketinin üyelerinden oluşan Antifaşist Eylem Heyetleri ("Antifa-Ausschüsse") kurulmuştu. Ancak bundan sonra, Doğu'da ve Batı'da farklı zamanlarda olmak üzere, siyasi partilerin kurulmasına başlandı. Mayıs ayının başından itibaren Sovyet İşgal Bölgesi'nde (SİB), Kızılordu ile

birlikte Sovyetler Birliği'nden gelmiş olan AKP görevlilerinden, liderleri Walter Ulbricht olan, iki grup faaliyette bulunmaktaydı. ASP temsilcileri Berlin'de, 1933'ten önceki Sosyal Demokrat Parti yönetim kurulunun devamını sağlayarak partinin çoğunluğunu temsil ettiğini iddia ettikleri bir "Merkez Heyeti"nde toplandılar. Üyelerinden Max Fechner aracılığıyla, birleşik bir parti yoluyla örgütsel bölünmenin üstesinden gelme önerisi erken bir dönemde komünistlere götürüldü. AKP, Sovyet güvenlik çıkarlarına uygun bir Almanya politikası uygulama isteği doğrultusunda bu öneriyi reddetti. Almanya'daki Sovyet Askeri Yönetimi (ASAY) 10 Haziran 1945'te Alman partilerinin kurulmasına izin verdikten sonra, AKP 11 Haziran'da halka hitap eden bir bildiri ile geri döndü. Bu bildiride, demokratik bir cumhuriyet kurmak ilk iş olarak gösterilirken, bir Alman sovyet sisteminin oluşturulmasının güncellik taşımadığı vurgulanıyordu. Bu yönelim, 1935'e kadar AKP'nin resmi politikası olan, ancak daha sonra Komünist Enternasyonal'in VII. Dünya Kongresi'nde ve Brüksel Kongresi'nde terk edilen, bir Sovyetler Almanyası uğruna verilecek mücadele parolalarıyla çelişiyordu. AKP'nin Almanya'da kalmış olan üyeleri arasında ise bu yeni politika henüz geniş ölçüde bilinmemekteydi. Öyle görünüyor ki, SBKP ve AKP yönetimlerinin öncelikli olarak yapmak istedikleri şey, Almanya Komünist Partisi'ni yeni yönelimin güvenilir bir aracı haline getirmektir. AKP ve ASP'den oluşmuş bir birleşik partiyle bunu gerçekleştirmek çok daha zor olabilirdi, çünkü sosyal demokrasinin yaygın kesimlerinde, AKP'nin stratejisine uygun olmayan bir biçimde, sosyalizme hemen geçilmesi talep ediliyordu.

Sovyetler tarafından işgal edilen bölgede, parti faaliyetlerine resmen izin verilmesiyle birlikte, Antifaşist Eylem Heyetleri'nin çalışmaları durduruldu.

Batı'daki işgal bölgelerinde siyasi partilerin kurulmasına, Doğu'dakilerden daha geç izin verildi. Ancak fiilen, çalışmalarına, yerel düzeyde, Hitler diktatörlüğünün yıkılmasıyla eşzamanlı başlayabildiler. Sonbaharda yerel düzeyde, daha sonra yeni oluşan ülkeler düzeyinde, sonunda da bütün bölgelerde resmen kabul edildiler. AKP, yalnızca Doğu'da değil, Batı'da da büyük bir rağbet gördü. 1945'ten sonra ortaya çıkan bu gelişmenin doruğunda, 1947'de sadece Batı'daki işgal bölgelerinde, 1932/33'te tüm Almanya'da 300,000'den fazla olan üye sayısına ulaşıldı. ASP de yeniden bir kitle partisi haline geldi. Eski Millet Meclisi delegesi Otto Grotewohl'un geniş etkiye sahip olduğu Berlin Merkez Heyeti'nin yönetim konusu üzerindeki hak iddiasına iki taraftan karşı çıkıldı. Bir yanda, eski yönetim kurulunun üyeleri, Londra'ya sığındıkları sırada, Weimar Cumhuriyeti döneminde faaliyet göstermiş olan küçük sosyalist grupların da katıldıkları, yeni bir sosyal demokrat örgütün yönetimini oluşturmuşlardı. Öte yanda, eski Millet Meclisi delegesi Kurt Schumacher, Batı bölgelerinde Sosyal Demokrat Parti'nin yeniden kuruluşunu organize etmeye çalışıyordu. Bu konuda, Londra'daki yönetim tarafından da onaylandı. Schumacher'in sosyalizm anlayışı, oldukça ulusal nitelikteydi. Onun görüşüne göre, burjuvazi bundan böyle, iki Dünya Savaşı sırasında ve faşizm döneminde oynadığı rolünden dolayı, yönetme hakkını kaybetmişti. Almanya, sosyal demokratların yönetimindeki işçi sınıfı tarafından yeniden kalkındırılacaktı. Schumacher, tarih önünde gözden düşmeyen tek gücün

kendi partisi olduğu görüşündeydi. Bu yüzden de işgal güçlerine karşı Almanya'nın öz idare taleplerini savunma yetkisi de sadece ona ait olmalıydı. Schumacher, Komünist Parti ile kendi partisi arasına hemen açık bir mesafe koydu ve bu tavrı daha sonra açık bir düşmanlığa kadar götürdü. AKP'ye sadece Sovyet çıkarlarının bir temsilcisi olarak, bu yüzden de ulusal bir politikadan âciz bir parti olarak, bakıyordu. Merkezi Sovyet İşgal Bölgesi'nde olan, bu yüzden ASAY'nin etki alanında bulunduğu için bağımsız olamayacağını iddia ettiği, Berlin Merkez Heyeti'nin yönetim talebini de reddediyordu. Schumacher'e göre, böyle bir heyet tarafından yönetilen bir ASP, çok yakında, AKP'ye yakın bir rol oynamaya mahkûm olacaktı. Sosyal demokrat görevlilerin Hannover yakınlarındaki Wennigsen kasabasında, 5-7 Ekim 1945 tarihleri arasında yaptıkları bir konferansta bir uzlaşmaya varıldı: Geçici yönetim yetkisi, Batı'da "Schumacher Bürosu"na, Doğu'da Berlin Merkez Heyeti'ne ait olacaktı. Tabii ki, bunun için ön koşul, nihai kararların birleşmiş bir parti meclisi tarafından alınmasıydı.

Bu gelişmeler, AKP ve SBKP'de yeni düşünceleri beraberinde getirdi. Schumacher yönetiminde bütün Almanya'yı kapsayan bir ASP'de, SSCB'nin politikasına ve bununla beraber SSCB'nin dış politikadaki güvenliği ve ülkenin yeniden oluşturulmasında Almanya'nın payının ne olabileceği konularına karşı tavır alınabileceği muhtemeldi. Bu teşhis, Sovyet çıkarlarının dikkate alınmasının Alman halkına -özellikle de işçi sınıfına- büyük yükler getireceği düşünüldüğünde, mantıklılığını daha da pekiştirmekteydi. Böyle bir durumda da, Schumacher tarafından yönetilen bir Sosyal Demokrat Parti, etkili bir Anti-Sovyet hareketinin toplanma noktası haline gelebilirdi. Üstelik, Macaristan ve Avus-

turya'da 1945 sonbaharında yapılan seçimler, her iki sosyalist parti arasındaki güç oranının nasıl olacağını açıkça ortaya koymuştu. Bütün Almanya'da, Sovyetler'in güvenlik ve tazminat taleplerine karşı savaşıyan bir ASP'nin Komünist Parti'den çok daha fazla oy alacağı neredeyse kesin kabul ediliyordu.

SBKP ve ASAY yönetimlerince bu iki partinin birleşmesi -ki böylece Schumacher'in etkisi de ortadan kaldırılmış olacaktı- artık Sovyet politikasının çıkarları dahilinde görülüyordu. Kasım 1945'te AKP, bu amaç için bir kampanya başlattı. Bu sefer gelişmeleri frenleyen sosyal demokratların Merkez Heyeti oldu. Merkez Heyeti yalnızca Schumacher'in birleşme planına şiddetle karşı çıkmasından etkilenmemişti. Diğer yandan, Sovyet işgal kuvvetleri, bugüne kadar olduğu gibi, yine kendi yoldaşlarını tercih ederse, bu birleşik partide komünistlerin sosyal demokratlardan üstün olmasından korkuyordu. Gerçi böyle bir tehlike sadece Sovyet İşgal Bölgesi'nde ortaya çıkabilirdi (oysa ki, AKP tarafından hedeflenen, birleşik partinin bütün Almanya'ya yayılması planıydı), ama çalışma alanı Doğu olan Merkez Heyeti için, bu yine de üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir noktaydı.

Öte yandan Merkez Heyeti, Sosyal Demokrat Parti içindeki yaygın birleşme isteklerini de hesaba katmak zorundaydı. 1917 yılındaki bölünmenin üzerinden henüz yalnızca 28 yıl geçmişti. Özellikle Weimar Cumhuriyeti'nin sonlarındaki ve faşizmdeki deneyimlerden sonra birçok sosyal demokrat insan bunun yeniden gözden geçirilmesini istiyordu. Ayrıca, Sovyet İşgal Bölgeleri'nde, fırsatçılık da büyük bir rol oynamış olabilir. Kızılıordu orada etkin bir faktördü, ona itaat etmek avantaj sağlayabilirdi. Aralık 1945 ve Şubat 1946'da, AKP'den

ve ASP'den otuzar temsilcinin bulunduğu konferanslarda ("Sechzigerkonferenzen"), bir Birleşmiş Parti'nin kurulması için hazırlıklar yapılması konusunda uzlaşıldı. Bu yeni partinin -Sovyet modelini taklit etmeksizin- Marksist bir temelde hareket edeceği düşünülüyordu. AKP görevlisi Anton Ackerman, sosyalizme ulaşmak için özgül bir Alman yolunun olup olmadığı sorusuna, 1946 yılı başında, partisinin üst kademeleri tarafından kabul edilmiş bir yazıda, olumlu cevap vermişti. Ayrıca, bu yazıda, parlamenter yönetim biçimlerinden sosyalizme geçişin barışçı olabileceği görüşü savunuluyordu. Burada muhtemelen söz konusu olan, sosyal demokrat düşüncelere taviz vermek ve -Marksist esaslara dayanarak- kurulacak olan yeni partinin sentezini oluşturmaktı.

AKP ve ASP, Nisan 1946'da ayrı parti kongrelerinde, birlikte yeni bir parti kurmayı kararlaştırdılar: 21-22 . 4 . 1946 tarihlerinde birleşik bir parti kongresini düzenleyen "Almanya Birleşik Sosyalist Partisi" (ABS).

Schumacher, ASP'nin sonunu kararlaştıran Sosyal Demokrat Parti kongresine, böyle bir kararın yasal olamayacağı gerekçesiyle, karşı çıktı. Bu bağlamda, ABS'ye üye olan Batı bölgelerindeki sosyal demokratlar, ASP'den ihraç edildi.

Almanya Birleşik Sosyalist Partisi, kendini, bütün Almanya'yı kapsayan bir örgüt olarak tanımlamasına rağmen, bu iddiayı gerçekleştiremedi. Batı'daki işgal bölgelerinde, ASP'yi katılım için harekete geçirme çabaları da boşa çıkmıştı. Bunun üzerine ABD ve Britanya askeri yönetimleri, fiilen AKP'nin yeni bir isim altında devamı olduğu gerekçesiyle, ABS'nin kendi bölgelerinde çalışmasına izin vermedi.

ABS'nin Batı'daki ASP üyeleri tarafından açıkça reddedilmesi, aynı Doğu'da yaygın olarak desteklenmesi gibi, güç ilişkilerinin kaçınılmaz bir yansımasıydı. Yeni parti kendini, hem Schumacher'in etrafındaki parti yönetimine hem de Batılı işgal kuvvetlerine karşı bir konumda buldu.

Berlin'de ise bu etki alanları kesişiyordu. Orada, ASP' nin içerisindeki bir muhalif grup, birleşme konusunda yeniden bir oylamaya gitme kararı alırdırabilmişti. Fakat bu, böyle bir davranışın yönetmeliğe aykırı olduğu gerekçesiyle, Berlin'in Doğu kesimindeki Sovyet İşgal Kuvvetleri tarafından yasaklandı. Ancak ASP üyeleri, oy vermek için Batı bölgelerine gidebilirlerdi. Merkez Heyeti bir boykot çağrısında bulundu. "Berlin genelindeki 66,246 ve Batı Berlin'deki 39,716 ASP üyesinden 23,019'u oylamaya katıldı. AKP ile derhal birleşme konusunda geçerli oylardan 2,731'i olumlu, 18,951'i olumsuzdu; ama aynı zamanda kardeş kavgasının sona erdirilmesi ve her iki partinin bir ittifak içerisinde faaliyet göstermesi konusunda 14,176 oy olumlu, 5,707 oy olumsuz çıktı. Sadece Batı Berlin'deki oylarla yetinilirse, seçme hakkına sahip olanların %82.2'si anında birleşmeyi reddetmiş, %62.1'i de -böyle bir kararla muhtemelen daha sonraki birleşik Almanya perspektifine de önem vererek- birleşme konusundaki çalışmaların devam etmesini onaylamıştı."³⁷ Oylamanın sonuçları, bütün Berlin'deki ya da sadece Berlin'in Batı bölgesindeki

³⁷ Gerhard Stuby: "Die SPD von der Niederlage des Faschismus bis zur Gründung der Bundesrepublik (1945-1949)" [Faşizmin Yenilgisinden Federal Almanya'nın Kuruluşuna Kadar ASP (1945-1949)]. Bkz.: Jutta von Freyberg, Georg Fülberth, Jürgen Harrer, Bärbel Hebel-Kunze, Heinz-Gerd Hofschne, Ulrich Ott, Gerhard Stuby: *Geschichte der deutschen Sozialdemokratie. Von 1863 bis zur Gegenwart* [Alman Sosyal Demokrasisinin Tarihi. 1863'ten Günümüze], 3. basım. Köln 1989, s. 262-357, burada: s. 307.

parti üyeliklerine dayandırılmasına bağlı olarak, Merkez Heyeti'nin boykot çağrısının başarısı veya birleşmenin açıkça reddedilmesi şeklinde yorumlanabilir. Eninde sonunda sonuç, birleşmenin reddi açısından değerlendirilmesi gereken bir göstergedir. Aynı zamanda, Doğu kesimindeki üyelerin, birleşmeyi protesto etme amacıyla Batı'ya gitmemiş olmaları da dikkat çekicidir. Bunun nedeni, Sovyet İşgal Bölgesi'nde ABS'nin kuruluşuna karşı önemli bir direnişin görülmemesi sonucunu doğuran sebeplerle, yani mevcut güç ilişkileriyle, açıklanabilir.³⁸

Tüm Almanya göz önüne alındığında, ABS'nin kuruluşu işçi hareketinin birliğini teşvik etmediği gibi, aksine, sonuç olarak, işçi hareketinin bölünmesini pekiştirmiştir (Burada, "Bu olay, süregelen düşmanlığın sebebi miydi ya da bahane olarak mı kullanıldı" sorusunu bir yana bırakıyorum). 1945'te Batı bölgelerinde de, AKP ve ASP arasında yapılmış olan (ve gelecekte birleşmiş bir partiyi oluşturmayı amaçlayan) birçok eylem birliği antlaşması feshedildi.

Daha önce Almanya tarafından işgal edilmiş, Batılı müttefikleri tarafından kurtarılmış, ve işçi hareketlerinin önemli katılımlarıyla ulusal direniş hareketleri meydana getirmiş olan, Sovyet egemenlik alanları dışındaki, diğer Avrupa ülkelerinde durum farklıydı. Bu ülkelerde sosyalist ve komünistlerin ortak sürdürdükleri faaliyetler, savaşın sonlarına doğru, kurumlaşmış bir şekle dönüşmüştü. Bu ülkelerde de işçi hareketinin bölünmüşlüğü pratikte yok edilemediyse bile,

³⁸ Burada sunulan gerekçe, Georg Fülberth: *KPD und DKP 1945-1990. Zwei kommunistische Parteien in der vierten Periode kapitalistischer Entwicklung* [AKP ve AİKP 1945-1990. Kapitalist Sürecin Dördüncü Safhasında İki Komünist Parti]. 2. basım, Heilbronn 1992, s. 22 ve devamındakiyle özdeştir.

çoğu zaman güncel tartışma konusuydu. Bu durum, sadece Fransa ve İtalya için değil, diğer birkaç ülke için de geçerliydi. Uluslararası Sendika Hareketi düzeyinde ise, iki dünya savaşı arasındaki dönemde meydana gelmiş olan bölünme, 6 Şubat 1945'te, Londra'da, "Dünya İşçi Sendikaları Birliği"nin kurulmasıyla aşıldı.³⁹

Komünist partiler, savaştan sonraki ilk yılda -yalnızca Kızıldordu'nun etki alanında değil- neredeyse bütün Kıta Avrupa ülkelerinde hükümet koalisyonlarının ortağı olarak rol almışlardı. Bu durum, Almanya için bile geçerliydi. Burada merkezi devlet egemenliği askeri yönetimler tarafından devralınmıştı, ama Britanya, Amerikan ve Fransız bölgelerinde AKP üyeleri, yeni kurulmuş olan eyaletlerin neredeyse bütün hükümetlerinde (buna tek istisna Württemberg-Hohenzollern'di) göreve atanmıştı.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonucunda, komünist etkinin yaygınlaştığı ikinci bölge Doğu Asya'ydı. Oradaki asıl hadise, Japonya'nın 1910 yılında Kore'de genel bir valilik oluşturarak, 1931 yılında Mançurya'yı işgal ederek, 1937'de Çin'e ve sonunda da Hindicini'ne saldırarak kurduğu sömürge imparatorluğunun çökmesiydi. İkinci Dünya Savaşı sırasında, içlerinde Kim İl Sung'un da önemli bir yer tuttuğu, Kuzey Kore'deki partizanlar, başarılı harekâtlar düzenlemişlerdi. Güney Kore ise 38. paralele kadar ABD birlikleri tarafından işgal edilmişti. Almanya'nın teslim olmasından sonra, SSCB Mançurya'yı işgal etti. Çin'de, Guomintang ve KP 1937'de Japonya'ya karşı bir amaç birliği oluşturmuşlardı, ama bu girişim aralarındaki rekabeti sadece ertelemeye yaramıştı.

³⁹ Braunthal 1978, cilt 3, s. 31-32.

1945'te yeniden bir işbirliği üstlendiler, ama aralarında kısa bir süre sonra tekrar askeri çarpışmalar ortaya çıktı. Komünistler tarafından yönetilen Halk Kurtuluş Ordusu sadece askeri anlamda üstün değildi. Kendi egemenliği altında bulunan bölgelerde -Çankayşek iktidarı verimsizlik ve rüşvetçilik çöküntüsü içinde halktan soyutlanırken- uygulanan toprak reformu sayesinde sağlam bir kitle tabanına da sahipti.⁴⁰ Japonlarla savaşın esas yükü, "Kurtarılmış Bölgeler" üzerindeydi. Guomintang ise, işgal süresince artık yalnızca Batı ve Güneybatı Çin'e hâkimdi.

Savaş sırasında Vietnam'da, resmi olarak savaş muhalifleri olan Japonya ve Fransa arasında tuhaf bir işbirliği söz konusu olmuştu. Ülke, bir Fransız sömürgesiydi, ama gittikçe Japon etkisi altına girmeye başlamıştı. Başlangıçta Japonlar etkilerini, Fransızları yerlerinden çıkarmak için kullanmadılar ve Fransız resmi makamları görevlerine devam etti. Japonya ilk olarak, Mart 1945'te, Vietnam üzerinde resmi olarak da işgal egemenliğini kurdu. Her iki yabancı güce karşı da, 1941'de kurulmuş olan ve 1943'ten itibaren silahlı eylemler başlatan "Vietnam Bağımsızlık Birliği" (Viet-Minh) savaştı. Birlik'te, 1930'da kurulmuş olan ve Ho Çi Min'in (1890-1969) yönetiminde olan "Hindiçini Komünist Partisi" ve başka gruplar birleşmişti. Ağustos 1945'te genel bir ayaklanma başladı ve 2 Eylül'de Ho Çi Min "Demokratik Vietnam Cumhuriyeti"ni (DVC) resmen ilan etti. Ancak Fransa, güneyde egemenliğini tekrar kurmayı ve kuzeyde kendisi için dayanak olan noktaları emniyeti altına almayı başardı. 1946'da, zaman zaman DVC ve sömürge gücü arasında karara bağlanan uz-

⁴⁰ Chesneaux 1979, s. 68.

laşmacı çözümler (Vietnam bağımsız kalacak, ama aynı zamanda Fransızlar tarafından yönetilen "Hindiçini Federasyonu"nun bir üyesi olacaktı) uzun ömürlü olamadı. Aralık 1946'da, Fransa ve Viet-Minh birlikleri arasında açık bir savaş başladı. Viet-Minh birlikleri şehirlerden çıkmak zorunda bırakıldılar, ama gittikçe başarılı bir biçimde dışarıdan harekât düzenlemeye başladılar. Fransa, Laos ve Kamboçya'da, özellikle kendisine bağlı olan krallıkların işbirliği sayesinde, etkisini sağlamlaştırabildi. Fakat ilerki yıllarda Vietnam savaşının sonuçları bu ülkeler üzerinde de etkisini gösterecekti.⁴¹

⁴¹ Günter Giesenfeld: *Land der Reisfelder. Vietnam. Laos. Kampuchea. Geschichte und Gegenwart* [Pirinç Tarlalarının Toprağı. Vietnam. Laos. Kamboçya. Tarihte ve Günümüzde]. Köln 1981.

SOĞUK SAVAŞ, “SOSYALİST DÜNYA SİSTEMİ” NİN GENİŞLETİLMESİ ve SAĞLAMLAŞTIRILMASI (1947-1975)

Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği ilişkisinde izlenilen çizgi, 1947’de sona erdi. ABD başkanı Harry S. Truman, 7 Mart 1947’de iki kongre kamarası önünde yaptığı bir konuşmada, yeni bir strateji belirledi: SSCB’nin kendince yayılmacı olan politikasının önüne geçilmesinin zorunlu olduğu görüşündeydi. Harry S. Truman, içinde özgürlük ve totalitarizm güçlerinin uzlaşmaz bir kavgada beraber savaşmışları bir dünya çiziyordu. Buna göre, ABD’ nin görevi,

demokrasiyi, her nerede tehdit altında olursa olsun, korumak olacaktı.

Bu bildirinin asıl nedeni, Yunanistan'daki durumdu. Oradaki iç savaş, 1946 sonbaharında yeniden başlamıştı. Büyük Britanya hükümeti 1947'de, maddi sebeplerden dolayı, Yunanistan'da birliklerini daha fazla tutamayacaklarını açıkladı, oysa ki bu birlikler Sağ'ın en önemli destekçisi olmuştu. ABD'nin dış politik görüşüne göre, bundan böyle ELAS'nin iktidara gelmesi olasıydı, bu da komünist yayılmacı politika stratejisinin yeni bir mozaik taşını oluşturacaktı. Truman, örnek olarak Sovyetler Birliği' nin kendilerine bağlı olan Polonya, Romanya ve Bulgaristan komünist partileriyle -dış politikadaki güvenliğini sağlamak amacıyla- aldığı iç politik önlemleri öne sürdü.

ABD politikasının yön değiştirmesi, ABD'nin etki alanı içerisinde bulunan Avrupa ülkelerindeki güç ilişkilerinin anında değişmesine neden oldu. Bu değişim, aynı yıl ABD'nin savaştan dolayı harap olmuş Avrupa ülkelerine geniş çapta yardım etmesini öngören ekonomik bir yardım programının ("Marşal Planı") ilan edilmesinden sonra daha da belirginleşti. Kaynakların dağıtımındaki ve kullanım amacındaki koordinasyon için, alan ve veren ülkeler arasında, kapitalist temellere dayanan, yoğun bir işbirliği öngörülüyordu. Aynı zamanda, komünist partilerle çalışmayı reddeden burjuva (ve kısmen de sosyal demokrat) güçlere destek sağlandı. Komünistler, Batı Avrupa devletlerindeki hükümetlerden uzaklaştırıldılar. Hükümete katılımları, Fransa'da, İtalya'da ve Batı Almanya'daki işgal bölgelerinde sona erdi. 1947 yazından itibaren Batı'daki bütün devletlerde, komünistlerin kamusal alandaki pozisyonlarına karşı kampanyalar başlatıldı. Bu kam-

panyaların en şiddetli olduğu yerler, komünist etkinin en zayıf olduğu ülkelerdi. Örnek vermek gerekirse, ABD’de, senatör McCarthy tarafından organize edilen, ilk önce “Fellow Travellers” diye adlandırılan, faşizmden kaçıp ABD’ye göç etmiş olan Avrupalı aydınlar karşı önlem almakla görevli olan, bir “Amerikan Karşıtı Faaliyetlere Karşı Komite” kuruldu. Komünistlerin etkin rol oynadıkları ülkelerdeki sendikal birlik, seferber edilen antikomünizm baskısıyla, parçalandı. Fransa’da *Résistance* döneminde, CGT’ nin yanı sıra, 1919’dan beri faaliyette bulunan Katolik “Confédération Française des Travailleurs Chrétiens” [Fransa Hristiyan İşçiler Konfederasyonu] bir kitle örgütü haline gelmişti. Henüz sistemler çatışması açıkça şiddetlenmeden önce CGT içerisinde “Force Ouvrière” [Emeğin Gücü] dergisi etrafında, daha sonra sosyal demokrat yönelimli bir sendika olarak bağımsızlaşan, muhalif bir grup oluşmuştu. Ancak her şeye rağmen CGT, en güçlü federasyon olarak kaldı. İtalya’ya baktığımızda, 1948’de Hristiyan demokratlarca yönetilmesine ve 1949’da da sosyal demokrat grupların Konfederasyon’dan ayrılmasına rağmen, aynı durumun CGİL için de geçerli olduğunu görürüz. 1949’da, Batı yönelimli “Uluslararası Hür Sendikalar Birliği”, Dünya Sendikalar Birliği’nden ayrıldı.

Batı Avrupa’daki devletlerde iç politika açısından ortaya çıkan anlaşmazlık, sadece burjuva ve sosyalist güçlerin uyuşmazlığından ibaret değildi. 1917’den itibaren, işçi hareketinde görülen ve 1945’lerde kısa bir süre için yok olmuş gibi görünen çatlak, şimdi eskisinden daha da belirgindi. Sosyal demokrat-komünist ittifakları sona ermiş, yerini şiddetli düşmanlıklar almıştı. Sosyal demokrat partiler artık ABD tarafından yönetilen kampta yerlerini almışlardı.

İtalya'da durum farklıydı. Sosyalist Parti orada, özellikle SSCB'nin politikasıyla ilgili olarak, bütün eleştirilere rağmen, İKP ile kurduğu ittifakı sürdürmekte ısrarlıydı. Bu tutuma muhalif bir grup, Sosyalist Parti'den, Giuseppe Saragats'ın yönetimindeki "Partito Socialista dei Lavoratori" olarak ayrıldı. De Gasperi, Mayıs 1948'de, komünistlerin yanısıra sosyalist bakanları da görevden aldı. 18 Nisan 1948'deki Hristiyan demokratların kesin zaferiyle sonuçlanan parlamento seçimleri, ülkenin ilerde izleyeceği yol bakımından, büyük bir önem taşıyordu. Komünist ve Sosyalist Partiler seçimlere ortak bir "Demokratik Halk Cephesi" listesiyle katıldılar, ama buna rağmen meclis koltuklarının sadece %32'sini elde edebilmişlerdi. Mutlak sayı olarak, bunların 135'i komünistlere, 51'i de sosyalistlere aitti.⁴² Bunun üzerine Sosyalist Parti, kendi açısından böylesine başarısız olan Demokratik Halk Cephesi'nden ayrıldı, ama KP ile aralarındaki Eylem Birliği'ni bozmadı. Sağ kanadı ise Saragats'ın partisiyle birleşti.

1947'den itibaren, Batı'daki politik süreç, parlamenter-demokratik ve hukuk-devleti yanında yer alan biçimleri muhafaza etmek suretiyle, bir antikomünist standartlaştırma olarak tanımlanabilir. Aynı süreç, karşıt belirtilerle, Doğu Avrupa ülkelerinde de gözlemlenebilir. Komünist partiler, orada, genelde sosyal demokrat ve köylü kitle partilerini etkisiz hale getirerek ve demokratik mekanizmaları feshederek, iç politika alanında ana güç faktörü haline geldiler. Zaten, demokratik mekanizmaların muhafaza edilmesi, bu ülkelerin Sovyetler Birliği'ne kesin olarak bağlanmalarını ve sistem çatışmasının içine alınmalarını engellemiş olurdu. SSCB'nin

⁴² Braunthal 1978, cilt 3, s. 89-90.

güvenlik kuramının salt önceliği karşısında -ki ABD'nin yön değiştirmesiyle geçerliliği reddedilmiştir- potansiyel iç politik engeller ortadan kaldırıldı. Aralık 1948'de Polonya'da, Sosyal Demokrat Parti ve Komünist Parti, "Birleşik Polonya İşçi Partisi" olarak birleştirildi. Bu gelişmenin gerçekleşmesinde Sovyetler Birliği'nin baskısı, sosyal demokrasinin bazı çevrelerinin çıkarlarını gözetmeleri ve KP'nin diğer partilerin içişlerine kendi amaçlarına yönelik müdahale etmesi, etkili oldu. Aynı yılın Şubat ayında, benzer koşullar altında, Bulgaristan'daki Sosyal Demokrat Parti KP'ye katılmıştı ve daha önce, 1947'de, benzer bir durum Romanya'da da yaşanmıştı. 1947'de Bulgaristan kendini bir "Halk Demokrasisi" olarak ilan etti. Macaristan'da, İçişleri Bakanı'nı çıkartan ve polis teşkilatına egemen olan KP, Çiftçi Partisi'ne karşı açık bir savaş başlattı. KP, Çiftçi Partisi'ne ait olan 21 meclis koltuğunu ele geçirdi ve komünizm yandaşı, destekçisi rekabet örgütlerinin kurulmasıyla ona sayısal olarak ağır kayıplar verdirdi. 1 Ağustos 1947'deki yeni seçimlerde KP, büyük olasılıkla geniş kapsamlı bir yönlendirme politikası uygulayarak, en güçlü parti durumuna geldi.⁴³ 1948'de ise üyelerinin cesareti tamamen kırılmış olan Sosyal Demokrat Parti ile Komünist Parti, "Birleşik İşçi Partisi" adı altında birleştiler. 1947'de, Kızılordu ülkeden çekilmişti.

Kızılordu, Çekoslovakya'yı daha da önce, 1945 yılının sonunda, terk etmişti. Bu ülke, Sovyet ordusu tarafından işgal edilmiş olan diğer ülkelerden birçok yönden farklı bir konumdaydı. Polonya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan, işçi sınıfının henüz etkin bir politik güce sahip olmadığı, tarımsal

⁴³ Braunthal 1978, cilt 3, s. 202-203.

ağırlıklı devletlerdi. Komünist partiler oralarda öteden beri sayısal olarak azınlıktaydılar. Çekoslovakya ise, henüz savaşlar arası dönemde, güçlü sendikacı, sosyal demokrat ve komünist işçi hareketlerine sahne olmuş, gelişmiş bir sanayi ülkesiydi. 1945'te göreve başlamış, 1946'daki seçimlerde de etkili bir şekilde onaylanmış olan koalisyon hükümeti, sosyalist değişim için hemen önlemler aldı, bunu yaparken de halkın çoğunluğuyla görüş birliği içerisindeydi. Yani Sovyetler Birliği'nin, dış politikadaki güvenlik çıkarlarının korunması amacıyla, Çekoslovakya'ya müdahale etmesini zorunlu kılacak herhangi bir sebep yoktu.

Stalin'in bakış açısından, yeni bir durum ancak ABD'nin politikasının yön değiştirmesinden sonra ortaya çıkmış oldu. Buna rağmen Çekoslovakya'da iç politikadaki güç ilişkilerinde herhangi bir değişiklik olmadı. Orada halk, eskiden de olduğu gibi -örneğin Polonya'dan farklı olarak- Sovyetler Birliği'ni desteklemeye devam ediyordu. Ama şimdi, Stalin'in dış politikasının ana hattını belirleyen azami önleyici güvenliğin oluşturulması çabaları, Çekoslovakya Cumhuriyeti'yle ilişkilerde de etkisini göstermeye başlamıştı. Çekoslovak hükümeti, SSCB'nin baskısıyla, Marşal Planı'na verdiği onayı geri çekmek zorunda kaldı. Ülkenin iç durumuyla ilgili düzenlemelere gelince, bunun için herhangi bir dış etkiye ihtiyaç yoktu; Komünist Parti'nin zaten var olan üstünlüğünün daha da belirginleştirilmesi şeklinde basit bir denge değişikliği yapılması yeterliydi. O ana kadar belli bir koalisyon dengesinin gerekliliğini savunan KP, bundan böyle tek başına etkin olma yolunu seçti. Hükümet içinde, İşçileri Bakanlığı'nın yetki alanına giren personel sorunları konusundaki anlaşmazlık, burjuva koalisyon ortaklarına karşı,

Şubat 1948'de, öncülüğünü Komünist Parti'nin ve sendikalarının yaptığı, hızla devrimci amaçlar benimseyen, daha sonra da genel greve, ülke çapında işçi milislerinin oluşturulmasına ve 24 Şubat'ta büyük bir gösteri yürüyüşüyle en üst noktasına ulaşan bir kitle hareketine dönüştü. Bu gösterilerin baskıları ve dile getirdikleri talepler üzerine devlet başkanı Beneş 25 Şubat'ta bir hükümet değişikliğine gitti. Yeni hükümette, 1946'dan beri bu makamda bulunan komünist Klement Gottwald'ın başbakanlığında bakanlıkların yarısını alan KP, artık resmi olarak da en etkili güç olmuştu. "Prag İhtilali" bir hükümet darbesinden çok, bir devrimin niteliklerini taşıyordu. Bunun her iki belirtisi; büyük bir kitle tarafından desteklenen bir devrim ve KP'nin kendi amaçları doğrultusunda komplocu bir biçimde hareket etmesi, Sosyal Demokrat Parti'nin geleceğini de belirledi. Partinin genel başkanı, Fierlinger, KP ile birlikte çalışmayı savunuyordu ama, Kasım 1947'deki parti meclisinde düşürüldü. Şubat 1948'de tekrar başa gelen Fierlinger, sosyal demokrat üyelerin kitle halinde Komünist Parti'ye geçmeleri şeklinde oluşan, Sosyal Demokrat ve Komünist partilerin birleşmesini gerçekleştirdi.

Böylece, 1947-1948 arasındaki kısa sürede, ABD ve Sovyet etkisi altındaki devletler, artık şiddetli bir şekilde ortaya çıkan "Soğuk Savaş"a uygun olarak, kendi iç politik durumlarını düzenlemişlerdi. "Soğuk Savaş" terimi, bir yandan ABD ve müttefiklerinin SSCB'nin Avrupa'daki etki alanını daraltma ve diğer yandan da Sovyetler Birliği'nin 1944-45'te elde ettiği pozisyonu garanti altına alma çabalarını ifade eder. Bu çatışma Avrupa'da silahların ortaya konduğu bir savaş olarak sürdürülmedi. Gerçi ABD, 1945'ten beri atom bombasına sahipti ama, bu silahın SSCB'ye karşı "önlem" olarak kul-

lanılmasının gerekli olup olmadığı tartışması da sürmekteydi. Ancak, o zamanlar, bu silah tek başına (üstelik SSCB'nin de 1949'da böyle bir bomba imal ettiği düşünülürse) Sovyetler'e karşı bir üstünlük sağlayacak konumda değildi. 1950'de ise ABD, hidrojen bombası sayesinde yeniden bir avantaj elde etti (ki, bu arada bu fark da 1954'te SSCB tarafından kapatıldı). Yani sistemler çatışması, büyük bir ölçüde silahlanma yarışı şeklinde gelişti. Aynı zamanda iki taraf da uluslararası paktlarda örgütlendiler. Marşal Planı'nın halkçı-demokratik ülkeler tarafından reddedilmesinden sonra, Batı'nın kendilerine yüklediği ekonomik ambargoya karşı önlem olarak 1949'da bu ülkeler "Karşılıklı İktisadi Yardımlaşma Konseyi"ni (KİYK) kurdular. Aynı yıl, ABD'nin önderliğinde, askeri bir ittifak olan -ve ancak 1955'te bir Doğu ittifakı olan "Varşova Antlaşması Paktı" ("Varşova Paktı") ile karşılık bulan- Kuzey Atlantik Paktı (NATO) kuruldu.

Komünist partiler bundan böyle Soğuk Savaş'ın araçları durumuna geldiler. 1944'te feshedilen ABD Komünist Partisi, yeniden faaliyete geçti. Komünist partilerin faaliyetlerinin koordinasyonunu, 1947'de kurulmuş olan "Komünist Enformasyon Bürosu" (Kominform) üstlendi. SBKP'nin yanı sıra -Yugoslavya dahil olmak üzere- halkçı-demokratik cumhuriyetlerin KP'lerinin ve FKP ile İKP'nin de katıldıkları Kominform'un kurulmasıyla, SBKP'nin Politbüro üyelerinden Andrey Şdanov, sovyetlerin, Truman'ın Soğuk Savaş ilanına cevabını şu sözlerle dile getirmişti: Dünya artık, bir yandan ABD etrafında toplanmış emperyalist ve antidemokratik, öbür yandan da Sovyetler Birliği'nin önderliğindeki antiemperyalist ve demokratik "kamplar"a ayrılmıştı. Stalin, komünist dünya hareketini, Soğuk Savaş'taki Sovyet çı-

karlarının önceliğinin emrine vermeyi denedi ve komünist partilerin kayıtsız şartsız Sovyet dış politikasının yönetimi altına girmesini talep etti. Böyle bir tutum, ilkesel olarak otuzlu yıllardan itibaren mevcut olduğundan, yeni bir şey değildi. Ancak şar174/Pê bir noktada son derece değişmişti: Alman işgaline karşı savaşı bağımsız olarak, yani Sovyetler Birliği'nden doğrudan doğruya bir yardım almadan yürütmüş olan komünist partilerden bir tanesi, artık Kızılordu'dan bağımsız olarak bir devlet yönetiyordu: Yugoslavya Komünist Birliği. Her ne kadar bu birlik Kominform'un kurucuları arasında idiyse de, partisi 1945'ten beri Yugoslavya'da iktidarda olan Tito, Kominform'un, SBKP ile Sovyetler Birliği'nin Yugoslav iç politikası üzerindeki etkileri aracılığıyla parti işlerinin kısıtlanmamasına dikkat ediyordu. Bu tutum, Stalin'in sosyalist kampın salt kendisi tarafından yönetileceği anlayışıyla geliyordu. Tito, Haziran 1948'de Kominform'un bir konferansı için Bukarest'e davet edildi, ama gelmedi. Bunun üzerine Yugoslavya'daki parti ve devlet yönetimi, SSCB ve SBKP'ye karşı dostça olmayan bir tavır takınmakla suçlandılar ve Yugoslav parti üyeleri, yönetimlerine karşı gelmeye çağrıldılar. Ama Tito -bu olaydan hemen sonra gerçekleşen Komünist Birliği'nin 5. Kongresi'nin de ispatladığı gibi- partinin tam sadakatine sahipti. Birlik, Kominform'dan ihraç edildi ve "Titoizm"e karşı, faşizm suçlamasına kadar ileri giden bir kampanya başladı. Tito, emperyalist kamptan sayılıyordu artık. Bu tutum (o zamana kadarki konformizmin doruk noktasında olmadığını varsayarsak) tüm komünist partilerin Sovyet modeliyle aynı hizaya getirilmeleriyle paralel geliştirdi. ABS'de Anton Akkerman, sosyalizme ulaşmak için Almanya'ya özgü bir yolun olabileceği tezini geri almak zorunda

kaldı. Terör aracılığıyla -ki burada, terörün en belirgin organı Sovyet gizli polisiydi- Polonya, Macaristan, Bulgaristan ve Çekoslovakya'daki parti yönetimlerine karşı önlemler alındı. Bunun nedeni sözüm ona "Noel-H.-Field-Olayı"ydı. ABD vatan-daşı olan Field, 2. Dünya Savaşı sırasında, özel bir yardım kurumu adına Güney Fransa'daki mülteci kamplarına bakıyordu. Daha önce Cenevre'de Silahsızlanma Görevlisi olarak çalışmış olan Field, İsviçre'deki siyasi mültecilerle bağlantı kurmuştu. 1949'da, Prag'daki bir ziyareti sırasında kayboldu. Tutuklandıktan sonra ABD İstihbaratı'nın bir ajanı olmakla suçlandı. Soruşturmaların içine, doğrudan ya da dolaylı olarak Field'la bağlantısı olmasından şüphelenilen Çekoslovakya, Macaristan ve Bulgaristan Komünist Partileri'nin, ABS ve AKP'nin üyeleri dahil edildiler. 1949'da Bulgaristan'da Başbakan Vekili Kostoff, Macaristan'da İçişleri Bakanı Rayk, 1952'de Çekoslovakya'da diğer kişilerle birlikte Dışişleri Bakanı Slansky, propaganda amaçlı kamuoyuna açık davaların sonucunda ölüm cezasına çarptırılıp idam edildiler. Polonya'da partinin eski genel sekreteri Vladislav Gomulka tutuklandı ama dava gerçekleşmedi. Field ise hiçbir zaman mahkeme önüne çıkmadı. 1954'te serbest bırakıldı ve 40,000 Dolar tazminat aldıktan sonra Macaristan'da kalmaya karar verdi.⁴⁴

Otuzlu yıllar sırasında yapılan "Büyük Temizlik" sürecinde SBKP tahrip edilmişti. Artık sadece göstermelik bir etmen olarak hayatını sürdürmekteydi, oysaki asıl iktidar merkezi devlet aygıtının başından oluşuyordu. Halk Demokrasileri'nin birçoğunda -Çekoslovakya ve Yugoslavya

⁴⁴ Fülberth 1992, s. 74.

hariç- baştan beri geçerli olan da buydu. Tito'nun Komünist Birliği SSCB'den ayrılma pahasına bağımsızlığını koruyabildi. Çekoslovakya'nın büyük Komünist Parti'si, "Temizlik" sebebiyle, yaklaşık olarak yirmi yıl boyunca, ölü bir parti haline geldi. İKP ve FKP, kitle örgütleri olarak kalabildiler. SBKP'nin dış politik yönelimini desteklemelerine rağmen, toplumlarında sağlam bir şekilde yerleştikleri için, Doğu'daki partilerdeki yapısal bozukluklardan büyük bir çapta etkilenmediler. Ama, yirmili yıllardan beri komünist hareketi sarmış olan ideolojik katılaşma, ilkesel olarak hepsi için geçerliydi. (Gramsci ise, kuramını - hapiste olduğu sırada - adeta bir "adacık" ortamında geliştirmişti.) Herkes için bağlayıcı olan resmi öğreti "Marksizm-Leninizm"di. Stalin tarafından yirmili yıllarda geliştirilen bu kavram, Marksist düşüncüyü, Sovyetler Birliği'nin savunması ve SBKP tarafından verilen direktiflerin yerine getirilmesine öncelik verilmesi safhasına indirgedi.

Sovyet Rusya, aşağı yukarı 1923'ten itibaren, "Geç Sosyalizm" statüsünde bulunmuşken, İkinci Dünya Savaşı'nın sonucunda, bunun nedenleri kısmen ortadan kalkmış gibi görünüyordu. Sanayi açısından gelişmiş iki alan, Çekoslovakya ve Sovyet İşgal Bölgesi, artık -böylece erken bir dönemde kapitalizmin etkisi altına giren merkezlere uzanmış olan- Sovyet etki alanına dahildi. Fakat yine de Ekim Devrimi'nin, Batı'da istenilen değişimin gerçekleşmemesiyle birlikte, uğradığı en belirgin aksaklık ortadan kalkmamıştı. Tam aksine, şimdi, tüm birleşmiş kapitalist dünyayla ilk defa açık bir yüzleşmede karşı karşıya gelecek olması ve sanayi açısından en güçlü ulus olan ABD'nin yönetiminin kendilerine karşı bir savaş başlatmış olması, Sovyet Rusya'nın durumunu İkinci

Dünya Savaşı öncesinden daha da zor bir hale getiriyordu. Baştan beri SSCB tarihini belirleyen aşırı yük, yeni ve çok daha büyük bir boyut kazandı. Sovyetler Birliği ve müttefikleri, artık başlamış olan silahlanma yarışında, mutlak rakam olarak rakiplerinininki kadar büyük kaynakları temin etmek zorundaydı. Ancak bu harcamalar, çoğu ülkenin, (az-gelişmiş toplum özelliğinden hareket etme zorunluluğu ve İkinci Dünya Savaşı sırasında gördükleri büyük zararlar nedeniyle) nispeten çok daha zayıf ekonomilere sahip olduklarından, kaynaklarının büyük bölümünün harcanması anlamını taşıyordu. Doğu, Batı'dan çok daha büyük ölçülerde bir "Savaş Ekonomisi" kurmak zorunda kaldı. Doğal olarak da toplumsal altyapının genişletilmesi ve kitle tüketiminin yaygınlaştırılması için kaynaklar sınırlıydı. Bu yüzden (bas-kıların şiddetlendirilmesiyle sonuçlanan) toplumun hükümete bağlılığı zedelendi. Devlet etmeninin etkin olduğu sosyalizmin sosyal tabanı (Sovyetler Birliği, Bulgaristan, Arnavutluk, Yugoslavya ve -1949'dan itibaren- Çin hariç), ileriki yıllarda, sadece Komünist Parti üyelerini ve devlet aygıtının el işçiliği dışındaki sektörlerinde çalışanları kapsayacak kadar, daraldı. Burada birçok insanın gerçek siyasi bir karar ver-meyip, daha çok çıkarıcı nedenlerle sisteme katılımda bu-lundukları gerçeği de göz önünde tutulmalıdır. Yönetici ta-bakasının toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel kadrolarının tüzel kişiliğinden ("Nomenklatura") oluşan devlet sınıfının içinde kesin hiyerarşik bir yapı mevcuttu. Soğuk Savaş'ın merkezi savaş alanı Almanya'ydı. (Diğer bir çatışma bölgesi olan Asya' da, sistem çatışması zaman zaman "sıcak" savaşlara da dönüşebiliyordu.) SSCB, 1947'de, ABD ve Britanya işgal bölgelerinin "Birleşik Ekonomi Bölgesi" olarak

birleşmeleriyle, Almanya'nın eski silah imalathanesi olan Ruhr bölgesinin yönetimine katılım şansını kaybetti. Stalin, bir Batı Alman devletinin git gide belirginleşen kuruluşunu, Sovyet güvenliğine karşı bir tehdit kabul etti. 1948'de Londra'da toplanan "Altı Güç Konferansı"nda Batı işgal bölgelerinin tek bir devlet halinde birleştirilmesi somut olarak kararlaştırıldıktan sonra, Sovyetler Birliği bunu protesto etmek amacıyla (böylece etkinliği fiilen sona ermiş olan) Müttefik Kontrol Konseyi'ndeki yerini bıraktı. Stalin, Berlin'in Batılı güçler tarafından işgal edilmiş olan bölgelerinin karayolu bağlantılarını keserek böyle bir devlet yapılanmasını engellemeye çalıştı. ABD ve onun Britanyalı ve Fransız müttefikleri, bir "Hava Köprüsü" kurarak şehirdeki mevcudiyetlerini korudular. Abluka 1949'da kaldırılarak SSCB'nin yenilgisiyle sonuçlanmış oldu. 1949'da Almanya Federal Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve ileriki yıllarda hızlıca Batılı askeri paktlarla bütünleşmesi, SSCB'nin dış politikadaki durumunu oldukça kötüleştirdi. SSCB, savaşlar arası dönemde kendisini Batı'da antikomünist yönetime sahip Doğu Avrupa devletlerinin karşısında bulmuştu. Bu durum, Kızılordu'nun başarıları ve Yalta kararları sonucunda, Sovyetler lehine değişmişti. Bu başarı, Almanya Federal Cumhuriyeti'ni, Batı Avrupa'nın birçok kapitalist devletini ve ABD'yi içine alan Anti-Sovyet askeri birliğinin kurulmasıyla sonuçsuz kalmıştı. Sovyetler Birliği, Doğu'da Oder ve Neisse bölgelerini kapsamayan tarafsız bir birleşmiş Almanya'yı yeniden oluşturma çabalarıyla bu tehlikeyi önlemeye çalıştı. Ekim 1949'da, Almanya Federal Cumhuriyeti'ne bir nevi karşılık olarak, Almanya Demokratik Cumhuriyeti (ADC) kuruldu. Her iki devlet de bütün Almanya'nın temsilcisi olduklarını vurgulayıp

diğerinin toprakları üzerinde hak iddia etti. Almanya Federal Cumhuriyeti, orada egemen olan devlet hukuku öğretisine göre (savaş öncesi) "Deutsches Reich"la özdeş olmakla birlikte, devlet toprakları bakımından geçici olarak Batı'yla sınırlanmıştı. Almanya Demokratik Cumhuriyeti anayasası, ilk baştan bütün Almanya'yı kapsayan bir anayasa olarak düzenlenmişti. Yani her iki taraf da - Doğu ve Batı - karşı tarafın elinde tuttuğu bölgeyi, kendi egemenlik alanına çekmeye çalışıyordu. Politikasının çok net olmamasıyla birlikte, SSCB için birleşik Almanya hedefi, olanaklı bir güncel sosyalist amaçtan öncelikliydi. Stalin, Mart 1952'de Batılı güçlere verdiği bir notada, ADC'yi, tarafsız bir birleşmiş Almanya'nın kurulması şartıyla, feshedebileceğini ortaya koymuştu. Önerisi ABD, Britanya ve Fransa tarafından reddedilince, aynı yıl, ABS'nin bir parti konferansında, Almanya Demokratik Cumhuriyeti'nde sosyalizmin kurulacağı ilan edildi. Doğu Avrupa Halk Demokrasileri'nin hepsi, ellili yıllarda antifaşist (veya anti-tekelci) ve demokratik yönelimlerinden, sosyalist bir düzen kurma yönelimine geçtiler. Stalin'in ölümünden sonra (Mart 1953) ilk olarak Berlin'deki inşaat işçilerinin ve daha sonra (sayısal olarak bunları aşan) işçi sınıfının içindeki bir azınlığın 16/17 Haziran 1953'teki (Kızılordu'nun müdahalesiyle sona eren) ayaklanmalarıyla, ADC yönetiminin meşruluk açısından zayıflığı ortaya çıkmıştı. Eğer komünistler tarafından yönetilen devlet aygıtı Almanya Demokratik Cumhuriyeti'nde yeterince kök salamamış idiyse, bu düzenin Almanya Federal Cumhuriyeti'ne yayılmasının anlamlı olmayacağı açıktı. Aynı zamanda, Batı Alman Şanselörü Adenauer, birleşmiş bir Almanya'nın, SSCB'ye karşı bir Batılı askeri birliğin bir parçası olması gerektiği konusunda ısr-

rarlıydı. 17 Haziran 1953, bu bağlamda, SBKP'nin Birinci Sekreteri Nikita S. Kruşçev'in 1955'te açıkladığı bir kararın başlangıcıydı. Bu karara göre, gelecekteki Sovyet dış politikasının amacı artık tarafsız birleşik bir Almanya değil, ADC'nin devletler hukuku açısından ikinci bir Alman devleti olarak tanınmasını sağlamaktı. Truman 1947'de Soğuk Savaş sırasında saldırıya geçtiğinde, SSCB karşı hücumla geçmişti: Her iki tarafın da hedefi, ya kendi egemenlik alanlarını genişletebilmek amacıyla (ABD) ya da güvenlik taleplerini yerine getirecek bir bölge oluşturmak amacıyla (SSCB), birleşik bir Almanya'yı elde etmektir. Ancak Sovyetler Birliği 1955'te o zamana kadarki hedefinden, artık sadece kendi işgal bölgesini esas alan yeni bir çözüm lehine, vazgeçti. Batı ise kendi amaçları doğrultusunda birleşik Almanya talebini sürdürdü, böylece resmi anlamda da tek saldırgan etmen olarak kaldı. SSCB'nin ve ADC'nin savunma stratejisi, askeri dengeler bakımından, gelecek yıllarda meydana gelecek gelişmeler sebebiyle daha gerçekçi görünüyordu. SSCB de 1954'ten beri hidrojen bombasına sahipti. 1957'den itibaren Sovyet uzay teknolojisindeki ilerlemeler, ABD'nin, büyük bir stratejik bombardıman donanmasına sahip olması nedeniyle taşıyıcı silahlar konusunda sahip olduğu üstünlüğü şüpheli hale getirdi. Sovyetler Birliği, kıtalararası füzeler geliştirdi ve 1957'de, dünyanın etrafında dönen ilk uydunun başarılı uçuşuyla, bilimsel ve teknik gücünü ispat etti. Artık nükleer silahlar eşitlendiğinden "Dehşetin Dengesi" hüküm sürüyordu. Artık hiçbir taraf, her iki tarafı da ortadan kaldıracak bir nükleer savaşa sebep olmadan, Almanya'da da, Avrupa'da da egemenlik alanını diğerinin aleyhine genişletemezdi. Böylece, Sovyetler Birliği'nin 1955'ten beri savunmuş olduğu statüko sağ-

lamlaştırılmış oldu. SSCB bu durumu, 1958'de Batı Berlin üzerine tekrar baskı yapmak için kullanmaya çalıştı: Kruşçev, SSCB'nin, işgal yasaları uyarınca şehrin bütünü için sahip olduğu tüm yetkilerinden vazgeçeceğini ve onları ADC'ye devredeceğini bildirdi. Bu, Batılı güçlerin, Berlin'de kalmak istemeleri durumunda Almanya Demokratik Cumhuriyeti ile görüşmek zorunda kalacakları anlamına geliyordu. Dolayısıyla ikinci Alman devletinin tanınması, yani 1955'ten beri Sovyet dış politikasının esas amacının gerçekleşmesi, kaçınılmaz olacaktı. Kruşçev, ilk olarak altı ayla sınırlandırılan ultimatom süresini (Batılı güçlerin bu süre içinde bir karara varması gerekiyordu) sürekli uzattıysa bile, askeri güç dengesinin, Almanya'nın kapitalist biçimde yeniden birleşmesi için elverişli olmayacağı açıktı.

ADC, daha iyi tüketim olanaklarının var olduğu Federal Almanya'ya yerleşmek suretiyle, sürekli büyüyen bir insan kitlesi tarafından terk edildiği sürece, ekonomik açıdan zor durumda kalacaktı. Almanya Demokratik Cumhuriyeti, büyük bir çabayla yetiştirdiği yetenekleri, sürekli olarak kaybediyordu. Bu yüzden ülke, ekonomik yönden çökme tehlikesiyle karşı karşıyaydı. ADC, 13 Ağustos 1961'de Doğu ile Batı Berlin arasına duvar ördürerek, göçü durdurdu. Böylece, Almanya Federal Cumhuriyeti tarafından doğrudan doğruya engellenmeyen bir gelişme şansına sahip oldu. Üç Batılı gücün bu olaya göz yumması, Adenauer tarafından güdülen, Sovyetler'i aşırı silahlanmaya zorlayarak onları Alman sorununu konusunda yumuşatmayı amaçlayan, "Güç Politikası"nın başarısızlıkla sonuçlanması anlamına geliyordu. Buna tepki olarak, herşeyden önce ASP'de yeni bir strateji önerildi: İki devletlilik, bu konuda geniş ölçüde biçimsel hoşgörü sağ-

lanarak ve ADC ile mümkün olduğunca yaygın bir işbirliğine gidilerek, uzun vadede sona erdirilebilirdi. 1969'da ASP ve HDP'den oluşan yeni federal hükümetin getirdiği "Yeni Doğu Politikası"nın esası buydu. Polonya Halk Cumhuriyeti ve SSCB ile varılan anlaşmalarda karşılıklı olarak şiddet kullanmaktan vazgeçildiği bildirildi; Polonya'nın Batı sınırı, Federal Almanya tarafından tanındı. Bu, aynı zamanda, ADC'nin Doğu sınırının (ve böylece devletin) tanınması veya en azından askeri önlemlerle, tehlikeye düşürülmemesi anlamına geliyordu. Federal Almanya ve ADC arasında 1972'de imzalanan ve 1973'te onaylanan bir sözleşmeyle her iki devlet de birbiriyle devletler hukuku seviyesindeki ilişkilere girmeyi kabul etti. Ve 1975'te Helsinki'de imzalanan "Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı"nın son bölümünde, 1945'ten sonra oluşmuş olan Avrupa Uluslararası Sistemi onaylandı. Sovyetler Birliği ve ADC, 1955'te belirledikleri savunma amaçlı hedeflerine -Almanya'nın iki devletliliğinin tanınması- ulaşmış oldular. SSCB ve ABD, 1972'de stratejik silahlanmayı sınırlandırmayı amaçlayan ilk antlaşmayı (Strategic Arms Limitation Talks, SALT I) imzaladılar. Böylece kıtalararası füzelerle saldırı konusunda bir önlem alınmış oldu.

SSCB tarihinde, SBKP'nin Yirminci Parti Kongresi (14-25 Şubat 1956) bir dönüm noktasıydı. 1953'te İçişleri Bakanı ve İstihbarat Servisi yöneticisi Lavrenti P. Beriya'yı kurşuna dizdirerek zararsız hale getiren Nikita Kruşçev, Stalin'le hesaplaştı. Parti meclisinin kapalı bir oturumunda yaptığı bir konuşmada, onun suçlarını ortaya çıkarttı. Stalin döneminin esas kötülüğü "kişiye tapınma" olarak gösterildi. Yirminci Parti Kongresi'nin iç politikadaki etkisi, kamuoyuna daha

geniş yer veren kültürel politik yumuşamada kendini gösteriyordu. SSCB, dış politikada bundan böyle "bir arada barışçı varoluş" politikasını savunuyordu. Oysaki, SBKP, o zamana kadar, -Lenin döneminde başlamak üzere- emperyalizmin hâkim olduğu bir dünyada savaşın kaçınılmazlığı düşüncesiyle hareket etmişti. Şimdi ise kapitalist devletlerin, güçlü bir sosyalist kamp tarafından, barışa zorlanabilecekleri tezi ortaya atılmıştı. Artık sistem çatışması, bir tarafın diğerine mutlak olarak üstün geleceği bir karşılaşma olarak değil, içinde her iki düzenin de uzun zaman varlığını sürdürebileceği bir rekabet olarak görülüyordu. Dolayısıyla 1956'da, duruma uygun olarak, Komünist Enformasyon Bürosu feshedildi. 1943'te feshedilen Komünist Enternasyonal'in, 1935'ten beri hiçbir kongresi yapılmamıştı. Kominform'un feshedilmesiyle beraber komünist dünya hareketinin herhangi bir resmi teşkilatı kalmamıştı. Bunu takip eden yıllarda, birkaç yıllık aralarla, komünist partilerin uluslararası "konsültasyon"ları yer aldı. Buna karşın sosyal demokrat partiler, İkinci Dünya Savaşı'nın başında, "Sosyalist İşçi Enternasyonal"inin sona ermesinden sonra, 1951'den beri, Frankfurt'ta kuruluş kongresi yapılan "Sosyalist Enternasyonal"e sahiptiler.

Kruşçev, yeni yönelimini, parti aygıtı içerisinde hâlâ güçlü olan bir kitleye karşı savunmak zorunda kaldığı gibi, parti içi muhalefetle de karşı karşıyaydı. Kruşçev'in 1964'te düşürülmesi ve yerine, daha sonra (aynı Stalin'in yaptığı gibi) tekrar "genel sekreter" ünvanını alan, Leonid S. Brejnev'in getirilmesi, aynı zamanda, 1956'da başlatılan kültür politikasındaki yumuşamanın sona ermesi anlamına geliyordu.

SBKP'nin süregelen siyasi tutumlarını kısmen de olsa gözden geçirdiği yılda, Polonya ve Macaristan SSCB'ye meydan okudu. Bu meydan okumanın ardında, Komünist Parti egemenliğinin iç politikası değil, dış politikası yatmaktaydı.

Polonya'nın, SSCB'nin güvenlik stratejisinin içine alınması, Sovyet Mareşal Rokossovski'nin Polonya'da Savunma Bakanlığı görevini üstlenmesiyle açıkça ortaya çıkmıştı. Hızlı bir şekilde uygulanmış olan tarımın kolektifleştirilmesi, Polonya halkının en büyük sınıfını oluşturan çiftçi kesiminin istekleriyle çelişti. Sanayi proletaryası içerisinde ise Birleşik Polonya İşçi Partisi geniş bir tabana sahip değildi. Haziran 1956'da Posen'de ortaya çıkan bir genel grev, orduyla çatışmaya sebep oldu. Partinin durumu, yönetiminin değişmesini zorunlu kılacak kadar sarsılmıştı. Tekrar genel sekreterliğe getirilen Vladislav Gomulka, Sovyetler Birliği'ne karşı daha bağımsız bir yönelim ilan ettikten sonra, olağanüstü bir popülerlik kazandı. Kruşçev, kısa süren ve çok net olmayan bir anlaşmazlık sonucunda, Polonya'nın genişletilmiş hareket serbestliği taleplerini kabul etti. Rokossovski Savunma Bakanlığı görevinden alındı, Polonya'daki Sovyet birlikleri Polonya Başkomutanlığı'nın emrine verildi. Ortaklaştırılmış tarımsal işletmelerin çoğu, tekrar bireysel işletmeler haline dönüştürüldü. Sosyo-ekonomik açıdan ülke artık bölünmüştü: Kamulaştırılmış sanayinin yanı sıra, en büyük sektörü oluşturan özel tarım sektörü mevcuttu.

SSCB'de "de-Stalinizasyon"un başlaması ve Polonya'da Gomulka'nın başarısı, "Macaristan Emekçi Partisi"nin egemenliği üzerinde dengesizleştirici bir etki oluşturmuştu. Partiyeye yönelik eleştiriler, ilk önce, aydınlardan oluşan "Petöfi

Grubu'nda dile getirildi ve 1956'da toplumun gitgide artan kesimlerinde yankı buldu. Partinin genel sekreteri olan Mátyás Rákosi, SBKP'nin emriyle görevden alındı ve yerini Ernő Gerő aldı. 1949'da idam edilen László Rayk'a itibarı ve eski hakları iade edildi. 6 Ekim 1956'daki yeniden defnedilişi, olağanüstü bir muhalefet gösterisine dönüştü. 23 Ekim'de, bir halk ayaklanmasına sebep olan bir öğrenci gösterisi, Sovyet birlikleri tarafından bastırıldı. Macaristan Emekçi Partisi felce uğradı ve kendini fiilen feshetti. 1 Kasım'da, 1948'den 1950'ye kadar İşçileri Bakanı olan, daha sonra partiden ihraç edilen ve 1955'te itibarı ve eski hakları iade edilmiş olan János Kádár, eski örgütün feshedildiğini ve yeni bir partinin ("Macar Sosyalist İşçi Partisi") kurulduğunu açıkladı. Aynı gün, 24 Ekim'den beri görev başında olan komünist Başbakan İmre Nagy'nin -İmre Nagy 1953-55 arasında da bu görevi yapmış fakat daha sonra düşürülmüştü- yönetimindeki hükümet, Varşova Pakti'ndan çıkmaya ve Macaristan'ın tarafsız kalmasına karar verdi. Bu, Kızılordu'nun isyanı bastırması ve hükümeti düşürmesi için son fırsattı. 4-11 Kasım arasında süren kanlı bir savaş sonucunda galip geldi. Önceden Nagy'nin yönelimini destekleyen Kádár, 1 Kasım'da Budapeşte'den kayboldu ve 4 Kasım'da Sovyet birlikleriyle birlikte geri döndü. Aynı gün yeni bir hükümet kurdu. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra, Yugoslavya Büyükelçiliği'ne kaçan Nagy, orayı terk ettiğinde -kendisine serbest geçiş garantisi verilmesine rağmen- tutuklandı, 1958'de de ölümüne mahkûm edilip aynı yıl idam edildi.

Sovyet yönetimi, Macaristan'a karşı önlemler alırken, muhtemelen öncelikle dış politik bakış açısının etkisi altındaydı. Nagy'nin, ülkesinin Varşova Pakti'nı terk edeceğini

ilan etmesi, SSCB'ye göre, ya NATO'ya geçişin ilk adımı ya da ABD'nin yakın zamanda müdahale etmesinin sebebi olabilir. Bu bağlamda SSCB, askeri müdahalesini, öncelikle, önleyici bir önlem olarak görüyordu.

SBKP'nin Yirminci Parti Kongresi, ADC'de, ABS'nin demokratikleştirilmesine umut bağlayan aydınlar arasında büyük yankılar uyandırdı. Devlet Güvenlik Bakanlığı, bunlara karşı sıkı önlemler aldı, çünkü -Petöfi Grubu'nun Macaristan'daki işlevi göz önünde tutulduğunda- aydınların muhalefeti, artık muhtemel bir katalizör olarak oldukça tehlikeli görülüyordu. Yeni baskı politikasının tanınmış kurbanları arasında filozof Wolfgang Harich ve Aufbau Yayınevi'nin yöneticisi Walter Janka da vardı. Takipler, kısmen de olsa, bir yükümlülük getirmeyecek tartışmalara katılmış olan kişileri de kapsadı.⁴⁵

1956 yılının sarsıntıları, yalnızca SBKP'nin yönelimlerini kısmen değiştirmesine bağlı değildi. Bu aynı zamanda, o sıralarda Halk Demokrasileri'nin, özellikle ekonomik sebeplerden dolayı, bir kriz ortamında bulunmalarının yanı sıra, Başından beri, tüketim düzeyi ve çalışma verimliliği konusunda, gelişmiş kapitalist devletlerden zayıftılar. İçlerinden bazılarının, sosyalist yapısal değişimler kararı çerçevesinde ulaştığı yüksek büyüme hızı, ellili yılların ikinci yarısında net bir şekilde düştü. Bu durum, bazı ekonomistleri ve politik yönetimlerin bir kısmını, toplumsal

⁴⁵ Az bilinen, ama yine de ağır olan takiplerden birini anlayabilmek için bakınız: Herbert Gröger: *Verschwiegene Zeiten. Vom geheimen Apparat der KPD ins Gefängnis der Staatssicherheit* [Keturum Zamanlar. AKP'nin Gizli Aygıtından Devlet Güvenliği'nin Hapsine], Berlin 1990.

mülkiyeti ve planlı ekonomiyi muhafaza ederek, karar alma mekanizmalarının ademi merkezizetçi biçimde uygulanacağı ve işletme faaliyetlerinin kazanç ölçütüne yöneltebileceği bir siyasi iktisat yöntemi aramaya teşvik etti. Yugoslavya, Stalin ile arası açıldıktan sonra, bu konuda tutarlı bir yola girmişti: Orada ağırlıklı olan mülkiyet biçimi devlet mülkiyeti değil, kooperatif mülkiyetiydi; ve pazar mekanizması plana nazaran çok önemli bir yere sahipti. KİYK devletlerinde daha önce hiç bu kadar ileri gidilmemişti. Bu farklı yöntem, 1955'te SSCB'nin ve daha sonra da müttefiklerinin Yugoslavya'ya karşı yumuşamalarından sonra -hâlâ ideal bir örnek olarak görülmediyse bile- o zamana kadar yapılmış olduğu gibi tabulaştırılmadı artık. Yerinden yönetim düzenlemesi girişimi ilk defa 1958'de Çekoslovakya'da, daha sonra, altmışlı yılların başından itibaren, SSCB'de, ekonomist Liberman'ın etkisiyle, en azından bazı işletmelerde denendi. ADC, 1963'ten itibaren "Planlama ve Yönetimde Yeni Ekonomik Sistem"i (PYYES) geliştirdi. Bu sistem çerçevesinde karar yetkileri, devlet ve devletin Merkez Plan Komisyonu'ndan işletmelere aktarıldı. Ekonomik ölçü birimi olarak, eskiden olduğu gibi, üretilen malın parça sayısı değil, kâr -para ile ifade edilecek şekliyle- getirildi.

Er ya da geç, bu girişimlerle ilgili olarak, ekonomik reformun başarısının veya başarısızlığının, politik alanda tanınacak birtakım özgürlük ve özerkliklere bağlı olup olmadığı sorusunu aydınlatmak gerekiyordu. Bu soru, altmışlı yılların ikinci yarısında (1960'tan itibaren Çekoslovak Sosyalist Cumhuriyeti adını -ÇS - almış olan) Çekoslovakya'da en açık şekilde tartışılmaya başlandı, ancak dış (Sovyetler Birliği) müdahale sonucunda olumlu bir biçimde cevaplandırılmadı.

Çekoslovakya’da, Komünist Parti üyesi olan aydınlar, altmışlı yılların başından beri, ülkenin problemlerini gittikçe artan bir açıklıkla dile getiriyorlardı. Bunu yaparken de, pratik politikadan çok uzak görünen alanlarla -örneğin Franz Kafka’nın eserlerini yeniden yorumlayarak- uğraşıyorlardı. Ele aldıkları konuların arasında, bazı parti üyelerinin Slánsky davası çerçevesinde kovuşturulmaya uğramaları ve haksız yere mahkûm edilmiş olanların itibarlarının ve haklarının iade edilmesi de vardı. Sosyalizm ve demokrasi arasındaki ilişki, ana konulardan biriydi. İktisadi durgunluk, başlatılan ekonomik reform önlemlerinin planlı ekonomi içindeki piyasa mekanizmasının payını arttırarak nasıl pekiştirilebileceği düşüncesini teşvik etti. Diğer bir tartışma konusu ise ülkenin ulusal sorunundan, yani Slovak nüfusunun devlet içindeki durumlarından memnun olmayışından, kaynaklanıyordu. Kamuoyunda etki yaratan ilk protesto Çekoslovak yazarların 1967’deki kongrelerinde, ÇSC hükümetinin, Arap devletleriyle İsrail arasındaki anlaşmazlıkta, Arap devletlerine yardım etmesine karşı çıkmalarıyla ortaya çıktı.

Ülkedeki kriz, 1967 sonunda yapılan Komünist Parti Merkez Komitesi toplantısında gündeme geldi. 1968 yılının başında, partinin o zamana kadarki genel sekreteri Antonin Novotny istifa etti, yerine slovak Alexander Dubçek geçti. Aynı yılın Nisan ayında Komünist Parti Merkez Komitesi’nce bir “Eylem Programı” kararlaştırıldı. Bu programda, partiye liderlik vasfını tanıyan devlet ile parti arasındaki yönetsel ilişki reddediliyor, ifade özgürlüğünün baskı altında tutulmasına karşı çıkılıyordu. Parti ve devlet içerisinde demokrasinin hâkimiyetine ve hukuk devletine olan inanç dile getiriliyor ve maddi teminatların eksikliğinin ortadan kaldırılması talep ediliyordu.

ÇekKP'nin yönelimindeki değişimler, o zamana kadar, sadece parti içi bir olaydan ibaret olmuştu. Fakat yeni programlarıyla, toplum hayatı üzerinde gerçekten çabuk hissedilen değişimlerle (sansürün kaldırılması, geniş ölçüde düşünce özgürlüğünün hızla gelişmesi gibi) orantılı olarak, halk içinde tekrar bir taban kazandılar. "İnsancıl çehresiyle sosyalizm" birkaç ay için bütün toplumun programı gibi görünmekteydi. Reformların sosyalist yönelimli olduğu ve ÇSC'nin Varşova Paktı'na sadakati kesin olarak tekrar tekrar vurgulandı.

Sonradan; "halk, daha iyi bir sosyalizm elde etmek amacıyla, partinin yeni yönelimini onaylıyor muydu, yoksa bunu, geçici ve küçük bir zarar olarak görüyor ve aslında gelişmiş bir kapitalizmi tercih mi ediyordu" sorusunu cevaplandırmak neredeyse imkânsız. Dubcek yönetiminin iç politik amaçları, SBKP ve KİYK devletlerini yöneten diğer komünist partiler için tehlikeliydi, çünkü şimdiye kadarki yöntemlerin eleştirisi, uzun vadede yalnızca ÇSC'yle sınırlı kalamazdı. Ayrıca, yeniliklerin sosyalist düzen dahilinde mi olacağı yoksa kapitalizme açılmayı mı teşvik edeceği konusu henüz açığa kavuşmamıştı. İkinci ihtimalin gerçekleşmesi durumunda, Çekoslovakya'nın ortaya koyduğu sadakatine rağmen, Varşova Paktı'nı ve kapitalizmle sosyalizm arasındaki güç dengesini tehlikeye sokan bir durum ortaya çıkabilirdi.

Aslında bu tür düşüncelerin ortaya konması akla yakındı, ama kaçınılmaz da değildi. Stalin döneminden beri SSCB'nin temel yaklaşımını oluşturan azami askeri güvence doktrini, esas itibariyle etkindi. ABS yönetimi Prag'daki değişimlere hemen karşı çıktı. Korkuları, demokratikleşme hareketinin, zaten zayıf olan hâkimiyetlerini sarsabileceği ve gerektiğinde ulusal sorunlarını tekrar gündeme getirebileceği yönündeydi.

20 Ağustos'u 21 Ağustos'a bağlayan gece Varşova Paktı birliklerinin ÇSC'ye girmelerinin sebebi büyük bir olasılıkla bunlardı. Birlikler, Çekoslovakya Komünist Partisi'ndeki muhalif bir grup tarafından, kendilerinden müdahale etmelerinin istendiğini belirttiler Ama bu doğru değildi. Esasında Çekoslovakya Komünist Partisi, bütünüyle, yönetiminin yanında yer aldı. Eylül'de yapılması öngörülen, ama bu durumda 22 Ağustos'ta toplanan Ondördüncü Parti Kongresi'nde seçilmiş olan delegelerin çoğu işgali protesto ettiler. Fakat sayısal üstünlüğe sahip olan müdahaleci birliklere karşı direnmek olanaksızdı. Kasım 1968'de SBKP Genel Sekreteri Brejnev, sosyalist devletlerin sınırlı bağımsızlığını ortaya koyarak, işgalin haklılığını savundu: Bu görüşe göre, sosyalist devletler öncelikle kapitalizme karşı kendilerini koruma ilkesine bağlıydı. Eğer bir ülke, kendi gücüyle bunu temin edemeyecek duruma gelirse, diğer devletlerin müdahalesi gündeme gelecekti.

Müdahalenin sonucunda, parti ve devlet yönetimleri değiştirildi. Dubcek, 1969'da genel sekreterlikten uzaklaştırıldı, yerine Gustav Husák getirildi; 1970'te de ÇekKP'den ihraç edildi. Chruşçov'un devrilmesinden sonra uygulanmaya devam edilen ve hatta 1965'te yeni başbakan Kossygin tarafından hızlandırılan piyasa ekonomisi denemeleri, yalnızca ÇSC'de değil, ADC ve SSCB'de de sona erdi. Artık sadece siyasi demokratikleşme değil, aynı zamanda şimdiye kadarki ekonomik reformlar da "revizyonizm" olarak değerlendiriliyordu. Daha sonra 1971'de Erich Honecker'in ABS'nin liderliğini Walter Ubricht'ten almasıyla, ADC'de, merkezi planlama sisteminin, büyük ölçüde işletmelerin özel girişimleriyle bağlanmasının denemesi başlatıldı. Yeni yönetim, kitlelerin kendisine bağ-

lılığını -genellikle Federal Almanya örneğine yönelerek- halkın tüketim ihtiyaçlarını eskisinden daha fazla karşılayarak kazanmaya çalıştı. ABS, 1971'deki sekizinci parti kongresinde "Ekonomik ve Sosyal Politika'nın Birliği"ni ilan etti. Buna göre, ekonomik gelişmenin ölçütü, özellikle konut yapımına büyük önem vermek suretiyle, günlük olağan ihtiyaçların karşılanma oranı olacaktı. Bu çerçevede, Batı'ya nazaran daha düşük bir çalışma verimliliğinin mevcut olduğu bir ortamda, finansmanın nasıl sağlanacağı sorusu ortaya çıktı. ADC bu soruya, giderek daha fazla borçlanarak cevap verdi.

1968'de, diğer KİYK ülkelerinde piyasa-sosyalist reformlar durdurulduğunda, Macaristan'da bu reformların uygulanması tam tersine hızlandırıldı. Macaristan, KİYK'nin diğer ülkeleriyle ekonomik işbirliği yapması zorlaşınca, döviz bulma arayışı içerisinde, Batı piyasalarına yanaşma yoluna gitti.

Polonya'da, 1970'de Federal Almanya ile yapılan, ülkenin Batı sınırını tartışmasız bir şekilde tanıyan, şiddet kullanmaktan vazgeçmeyi öngören anlaşma, aynı zamanda iç politik değişimlere de sebep oldu. Federal Almanya'nın politikası, Reich'ın 1937'deki sınırlarında ısrar ettiği ve 1945'te uygulanmış olan topraklarının ayrılmasına karşı geldiği sürece, Polonya'nın toprak bütünlüğüne yönelik (ve ancak SSCB'nin yardımıyla önlenmesi mümkün olan) "rövanşist" bir tehlike olarak değerlendirilmişti. Toplumun çoğunun ideolojik olarak reddettiği ama ulusal sebeplerden dolayı katlandığı bu bağlılık, 1970'ten itibaren gevşedi. Daha aynı yılın Aralık ayında -anlaşmanın imzalanmasından bir hafta sonra- fiyatların yükseltilmesi ve çalışma koşullarının ağırlaştırılması sebebiyle, Danzig'deki tersane işçilerinin başlattığı grev, Gdynia ve Elblag'a yayıldı. Gomulka, PBİP'nin genel sek-

reterliğinden istifa etti, yerine Edvard Gierек geldi. Giderek, sonraki yıllarda, siyasi iktisadına yeni bir yön verdi: Artık sanayi yatırımları, kişisel tüketimin sınırlandırılmasıyla değil, dış kredilerle finanse edilecekti. Oluşan borçların, yeni işletmelerde üretilebilecek olan ürünlerin satışlarından elde edilen gelire kapatılabileceği umuluyordu.

Romanya, daha ellili yıllar gibi erken bir dönemde, Stalin'in ölümünden sonra, SSCB'yle arasına mesafe koymak için çaba göstermişti. Kızılordu 1958'de ülkeyi terk etmişti. 1963'te, Romanya İşçi Partisi Genel Kurulu, SSCB' nin ülkeler arasında geniş çaplı işbölümünü öngören KİYK'yle daha geniş ölçüde bütünleşme önerisini reddetti. 1965'te, Nicolae Çavuşesku, "Romanya Komünist Partisi" olarak ismini değiştiren RİP'nin başına geçti. 1966'da ülkenin adı "Romanya Sosyalist Cumhuriyeti" olarak değiştirildi. Çavuşesku sonraki yıllarda siyasi iktisadın ve askeri bağımsızlığın üzerinde durdu. Romanya, ÇSC'ye karşı müdahalede yer almadı ve Brejnev'in Varşova Paktı üyelerinin sınırlı egemenliklerine dair doktrinini reddetti. Çavuşesku, daha 1966'da, bütün askeri blokların feshedilmesini talep etmişti. Siyasi iktisat stratejisi, her şeyden önce, petrol sanayiinin genişletilmesi ve bundan ileri gelen ihracata dayanıyordu; ki, bu strateji, 1973'ten sonra, Petrol İhraç Eden Devletler Teşkilatı tarafından ilan edilen boykot ve bunu takip eden fiyatların yükselmesinin sayesinde başarı vaat ediyor gibi görünüyordu. Tabii ki, ilk önce, dış kredilerle finanse edilen büyük yatırımlar gerekliydi. Romanya, "Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı"nda (AGİK) Varşova Paktı devletlerine karşı bağımsızlığını önemle vurguladı.

Devlet esasına dayalı sosyalizm tarihindeki, sosyalizmin kendi temelleri üzerinde gelişebilme şansına sahip olabileceği dönem, Prag deneyiminin bitmesiyle sona erdi. "PYYES'nin ya da ÇekKP'nin yeni yönelimi, üretim araçlarının kamusal mülkiyetini muhafaza ederek, bir çözüme ulaşabilir miydi" sorusunu cevaplandırmak artık olanaksızdı. Ancak, Gorbaçov'un 1985'ten beri ulaştığı gibi bir sonuca ulaşabildiklerini düşünmek olası. Kesin olan, sosyalizmin ekonomik sisteminin felce uğraması ve -yirmi yıl sonra- çökmesiyle sonuçlandığı gerçeği idi.

Nihai krizin ortaya çıktığı gerçeği, çağdaşlarının çoğunluğu tarafından net olarak algılanmamıştı. Sosyalizm, altmışlardan yetmişlere geçiş sırasında, her zamankinden daha güçlü görünüyordu. Bu görünümün ortaya çıkmasına SSCB'nin Soğuk Savaş'ta yürüttüğü gerginlik giderici politikası ve ADC'nin uluslararası boyutta tanınması sayesinde sağladığı başarısından ziyade, SSCB tarafından desteklenen, eski emperyalist güçlerin ve ABD'nin "denizaşırı eyaletleri" ve yarı sömürgelerinde harekete geçmiş olan ulusal devrimci hareketler katkıda bulunmuştu. 1945'ten beri Avrupa ile ilgili Sovyet dış politikası İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarını keşinleştirmekle uğraşırken, anti-emperyalist örgütler nerdeyse sürekli saldırı halindeydi.

Komünizmin Çin'deki zaferi, bu bağlamda, bir dönüm noktasıydı. Komünistler, orada, Japonya'nın teslim olmasından sonra, ABD aracılığıyla ve SSCB'nin de kabul ettiği bir biçimde, Guomintang'la koalisyonu sürdürmeye razı olmuşlardı. Aynı zamanda -Çankayşek'in birliklerinin saldırıya başlaması suretiyle- her iki taraf da etki alanlarını ge-

nişletmeye çalışıyordu. 1947'de başlayan iç savaşta, Halk Kurtuluş Ordusu kısa bir zaman sonra üstünlük kazandı. 1949'da, Mao Zedong'un yönetimi altında, Çin Halk Cumhuriyeti kuruldu. Çankayşek, Formosa adasına (Tayvan'a) geri çekilmek zorunda kaldı. Kuruluşundan hemen sonra SSCB'nin müttefiki olan Çin Halk Cumhuriyeti, 1950/51'de Tibet'i işgal etti. 1953'te ilk Beş Yıllık Planı'nı uygulamaya koydu. 1956'da, başta aşırı kısıtlayıcı olan iç güvenlik politikasının yerini, aydınlara olumlu yaklaşan bir politika aldı. Fikirlerin açıkça tartışılabileceği bir ortam yaratılmak isteniyordu: "Bırakın, yüz çiçek açsın, yüz fikir arasında tartışma olsun".

SBKP'nin yirminci parti kongresi, Çin Halk Cumhuriyeti'nin iç gelişimi ve Sovyetler Birliği ile ilişkileri üzerinde (kaynaşma yönünde değil, tam tersine artan mesafe yönünde) derin etkiler bıraktı. "Bırakın, çiçekler açsın" kampanyası, ifade özgürlüğünün yaygınlaştırılmasını sağlayarak, bir yandan, Kruşçev'in SSCB'nin o ana kadarki gelişiminde eleştirdiği (ve Stalin'in adıyla anılan) hataların Çin'de de yapılmasını önleme çabası olarak yorumlanabilir. Ancak öbür yandan Mao Zedong, böyle bir şeyin yürürlükteki sosyalizmin Leninist özüne saldırı anlamına geldiği düşüncesiyle, Stalin'in kınanmasını onaylamıyordu. Çin Halk Cumhuriyeti, 1958'de yeni bir siyasi iktisada yöneldi. Sovyetler Birliği, o zamana kadar, (imkânları dahilinde) mümkün olan en modern teknolojinin kullanımıyla planlı bir gelişme stratejisini bir araya getirdiğinden, Çin'de de örnek teşkil etmişti. Çin Komünist Partisi'nin daha sonra ilan ettiği "büyük atlayış" politikası ise, daha çok, sürekli mobilize edilmesi gereken, büyük fedakârlıklar sayesinde üretim performansının kısa sürede arttırılması beklenen, kitlelerin öznel faktörü üzer-

rinde durdu. Çiftçiler, 25,000 "halk komünü"nde teşkilatlandırıldılar. Bu tür iradeci çabalara karşı, kısa zamanda altından kalkılamayacak bir yük oluşturdıklarından, muhalefet oluştu. Bu gelişmeler Mao'nun parti içi pozisyonunu, 1959'da devlet politikası alanında "ikinci yönetim safhası"na geri çekilmek zorunda kalacak kadar zayıflattı.

SBKP ve ÇKP arasındaki tek fikir ayrılığı, Kruşçev'in Stalin'le hesaplaşması değildi. Bunun yanında, Çin tarafından kabul edilmeyen "bir arada barışçı varoluş" politikası da önemli bir rol oynuyordu. ABD, Halk Cumhuriyeti'ni tanımamıştı. ABD'nin yedinci filosu, Çankayşek'i koruma altına alma amacıyla, Formosa Boğazı'na yerleştirildi. ÇKP ise emperyalizm ve sosyalizm arasındaki nihai bir çarpışmanın kaçınılmazlığı noktasından hareket ediyordu. SSCB, 1957'de Çin Halk Cumhuriyeti'ne kendi atom silahlarını yapmalarına yardımcı olacakları konusunda vaatlerde bulunmuştu. 1959'da -muhtemelen üzerinde çabaladığı ABD ile uzlaşmayı engelleyebileceği için- bu anlaşmayı iptal etti (Çin Halk Cumhuriyeti, 1964'te, kendi üretimi olan ilk atom bombasını denedi. İleriki yıllarda, 1968' de SSCB ve ABD arasında imzalanan, atom silahlarının üçüncü taraflara verilmemesi konusundaki anlaşmaya katılmayı reddetti). SSCB 1960'ta uzmanlarını Çin Halk Cumhuriyeti'nden geri çekti. Kominform'un sona ermesinden sonra, 1957'de Moskova'da komünist partilerin ilk buluşmasında, en büyük iki sosyalist güç arasında başlamış olan anlaşmazlık henüz konu edilmemişti. Ama 1960'ta bu anlaşmazlık göz ardı edilemeyecek duruma geldiğinden artık geri plana itilemezdi. Bazı KİYK ülkelerindeki ekonomik reformlarda pazar mekanizmasına ve bireysel/işletmesel çıkarlara olumlu bir işlev yüklenince, an-

laşmazlık iyice derinleşti. Mao Zedong'a göre bu tür reformlar revizyonizmden başka bir şey değildi. Bu fikirleri üretenleri, bunlardan çıkar sağlayanları ve onların sonucunda ortaya çıkanları, "yeni burjuvazi" olarak değerlendiriyordu. Mao, 1959'dan sonra, Çin'in devlet politikasının resmi öncüsü olmaktan çıkmıştı, ama kurumlaştırılmış ve imtiyazlarla donatılmış bir muhalefet olarak, hâlâ güçlü bir etkiye sahipti. Eleştirisi sadece SBKP'ye değil, aynı zamanda, ÇKP'nin Kruşçev'in yanlılarıyla uygunluk içerisinde bulunan etmenlerine de yönelikti. Devlet ve parti aygıtlarının büyük kısımlarında zemin oluşturmuş olan bu yönelimin temsilcisi olarak da Devlet Başkanı Liu Şao-çi'yi görüyordu. Parti içi anlaşmazlıklarda Dışişleri Bakanı Çu En-Lay ortada yer aldı.

Mao, 1966'da taarruza geçerek, "Büyük Proleter Kültür Devrimi"nde genç nesli ("Kızıl Muhafızlar") parti ve devlet aygıtlarına karşı harekete geçirdi. Mao, ülkenin siyasi ve kültürel altyapısının büyük kısmının tahrip edilmesi pahasına, amaçlarında başarılı oldu. Saldırıya uğratılan görevliler tarafından, zaman zaman, kendilerönlemini koruma amacıyla, kısmen başarılı olmak üzere, askeri birlikler kullanıldı. 1969'da, Kültür Devrimi'nin resmen sona erdirilmesiyle birlikte, Parti Başkanı Mao'nun üstün pozisyonu tekrar onaylanmış ve güçlendirilmişti, ancak şahsa tapınma olayı da yaşanmaya başlamıştı.

Çin'in Sovyetler Birliği ile olan anlaşmazlığı, gitgide derinleşiyordu. Mao -Sovyetler Birliği'nin jeostratejik sebeplerden dolayı daha büyük bir tehlike oluşturduğunu varsayarak- hem SSCB'nin hem de ABD'nin emperyalist güçler olduğu görüşündeydi. Bu durum, sonuçta, ABD'yle bir ya-

kınlaşmaya yol açtı. 1972’de Başkan Nixon Çin Halk Cumhuriyeti’ni ziyaret etti.

Çin-Sovyet anlaşmazlığı, Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi ve Varşova Paktı üzerinde de etkisini gösterdi. Arnavutluk, Çin tarafında yer alarak, 1961’de SSCB’yle olan diplomatik ilişkilerini kesti ve 1962’de KLYK’den, 1968’de de Varşova Paktı’ndan çıktı. Çavuşesku, açık bir şekilde, Çin Halk Cumhuriyeti ile olumlu ilişkiler içerisine girerek, SSCB’ye karşı daha büyük bir hareket serbestliği sağlıyordu.

1949 Çin Devrimi, Çin, Kuzey Kore ve Vietnam’da iktidarı ele geçirmeyi başaran, Asya’daki geniş çaplı bir hareketin parçasıydı. Bu çerçevede, sosyalist aydınlar tarafından yönetilen köylüler, siyasi anlamda, belirleyici sınıfı oluşturuyorlardı. Ana hedef, sömürgeci (veya -Çin konusunda yarı sömürgeci) bağımlılıktan ulusal kurtuluşa ulaşmaktı. Endonezya’da ortaya çıkan komünist bir silahlı ayaklanma 1948’de başarısızlıkla sonuçlandı. Birma’da, aynı yıl, hükümetin ancak yıllar sonra galip gelebildiği, komünistlerin tarafında birbirleriyle rekabet halinde olan kızıl ve beyaz bayraklılar gruplarından oluşan, bir gerilla savaşı başladı.

Büyük Britanya, Malezya yarımadasında, Japonya’nın savaşta yenilgisini takiben, kısmen doğrudan doğruya sömürgeci olan, kısmen de dolaylı bir şekilde gerçekleştirdiği egemenliğini yeniden oluşturduktan sonra, Japon işgaline direnmek üzere oluşturulan ve Çin asıllı komünistlerin etkisi altında bulunan bir gerilla hareketiyle karşı karşıya kaldı. 1948’de Büyük Britanya’ya karşı yarı özerk statüde bulunan “Malezya Federasyonu” kuruldu. Aynı yıl, KP’nin öncülüğünde, Çin nüfusunun, işçi sınıfının ve sendikaların

mağdur edilmesini engellemek amacıyla örgütlenmiş, ancak iktidarı ele geçirmeyi başaramayan, daha sonra da "Malezya Irkları Kurtuluş Hareketi"nin kuruluşuna yol açan bir ayaklanma ortaya çıktı. Bu örgüt tarafından sürdürülen, 1957'de kurulan (ve 1961'den sonra Singapur'un katılmasıyla Malezya adını alan - ki, 1965'te Singapur bu birlikten tekrar çıktı) bağımsız Malaya devletinde de devam eden gerilla savaşı, yetmişli yılların ortasında bir süre için resmi hükümeti ciddi bir biçimde tehdit etmişti. Hükümet ise, ABD'nin Hindini'nden çekilmesinden sonra, dış politikada Kuzey Vietnam ve SSCB ile olumlu ilişkiler kurdu.

Endonezya'da, ülkenin o zamana kadar sömürgesi olduğu Hollanda'ya karşı kurtuluş mücadelesinde savaş veren KP kendini yenileyebildi. KP, ellili yıllarda, başbakan Sukarno'nun otoriter iktidarına sivil destek vermiş, aynı zamanda da hükümet ortağı olmuştu. 1965'te bir askeri darbeden sonraki kanlı katliamda tahrip edilmiş, yüzbinlerce komünist bu olayda hayatını kaybetmişti.

Filipinler'de, Japonya'ya karşı oluşan bir direniş hareketinin sonucunda, 1947'de komünistler tarafından yönetilen gerillanın, ABD'ye ve ABD tarafından desteklenen hükümetlere karşı başlattığı silahlı mücadele, yıllarca sürdü.

Hindistan'da komünist hareket, 1947/48'de, Hyderabad prensliğinin Telengana bölgesinde ortaya çıkmış olan başarısız bir isyandan ve 1948'de demir yolu işçilerinin başarısız kitle greviden sonra, nispeten sağlam parlamenter bir yapı içerisinde iktidar mücadelesi veriyordu. KP' nin iç politika alanındaki pozisyonu, sömürge karşıtı olan ve 1949'dan itibaren bağımsız devleti yöneten Kongre Partisi ile aralarındaki

zor ittifak ve rekabet ilişkilerince belirlenmekteydi. 1958/59'da, Kerala eyaleti hükümetini yöneten KP, daha sonra federal devletin yürütme gücü tarafından hükümetten düşürüldü. Çin-Sovyet anlaşmazlığı, 1964'te Hindistan'daki komünist hareketin bölünmesine sebep oldu. Seçmen oylarına göre SBKP yanlısı partiden önemsiz bir farkla daha zayıf olan Maoist Parti, 1967'den itibaren Kerala ve Batı Bengal eyaletlerindeki koalisyon hükümetlerinin ortağı oldu.

1945'ten sonra, Troçkist bir partinin kitle bazında etkili olduğu ve parlamentoda da yerleşmiş olduğu tek ülke Sri Lanka (Ceylon) idi. Bu parti, ellili ve altmışlı yıllarda, sosyalist koalisyon hükümetlerinde de yer aldı.

Avrupa'da Doğu-Batı anlaşmazlığı savaşmaksızın sürdürülürken, Asya'daki bir ülkede, her iki blokun temsilcileri arasında (ABD'nin, SSCB'den farklı olarak, doğrudan doğruya içinde olduğu) silahlı bir savaş sürdürülüyordu. 9 Eylül 1948'de, Başbakan Kim İl Sung yönetiminde Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti kuruldu. Bu cumhuriyet, bütün Kore'nin temsilciliği üzerinde hak iddia ediyordu; fakat 38. paralelin kuzeyindeki bölgeyle sınırlı kalmıştı. Aralarında birkaç küçük askeri çatışma olduktan sonra Kuzey Kore birlikleri 25 Haziran 1950'de Güney Kore'ye girdi. Bunun üzerine, birliklerinin çoğu Birleşik Devletler'e ait olan ve ABD başkomutanlığının emrinde olan Birleşmiş Milletler müdahale etti. Birlikleri, Kuzey Kore'nin başkenti olan Pyöngyang'ı fethetti ve Mançurya sınırına kadar ilerledi. Bunun üzerine Çin Halk Cumhuriyeti birlikleri müdahale etti ve 1951'de Güney Kore'ye girdi. 1953' te imzalanan ateşkeste 38. paralel, Güney ve Kuzey Kore arasındaki sınır olarak belirlendi. Kim İl Sung, Marksist etmenlerin materyalist olmayan düşüncelerle bir

araya geldiği yeni bir devlet ve parti doktrinini (Chuche) oluşturdu. Kuzey Kore, Çin-SSCB anlaşmazlığında tarafsız kaldı. 1972’de, Çin Halk Cumhuriyeti ile ABD arasında görüşmelerin başlamasından sonra, iki Kore devleti, tekrar birleşme görüşmelerine yeniden başladı. Daha sonra, 1973’te, bu görüşmelere geçici olarak son verildi.

1954’te Vietnam Demokratik Cumhuriyeti birlikleri, Hindini’nde, Dien-Bien-Phu’da, Fransız sömürge gücüne karşı büyük bir zafer kazandılar. Yapılan ateşkes anlaşmasında 17. paralel, geçici sınır çizgisi olarak belirlendi. 1954’te Genf’te yapılan uluslararası bir konferansta, tüm Vietnam için genel seçim tarihi 1956 olarak kararlaştırıldı. Ancak Güney Vietnam hükümeti, Fransa geri çekildikten sonra, oylamayı suya düşürdü. Böylece, Hindini savaşının diğer safhası başladı. Bu safhada, katolik lider Ngo Dinh-Diem’in halktan gittikçe soyutlanan yönetimine karşı Kuzey tarafından desteklenen isyancılar harekete geçti. Vietnam direniş örgütleri 1960’ta “Güney Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi” (Front National de Libération du Vietnam-Sud, FNL) olarak birleştiler. FNL içerisinde en güçlü durumda olan parti, komünist “Emekçi Partisi”ydi ama yine de bir koalisyon söz konusuydu. Bu arada Hindini’nde Fransız faaliyetlerinin yerini gitgide artan Amerika Birleşik Devletleri’nin müdahalesi aldı. Kuzey Vietnam ve FNL, Çin ve SSCB’den destek görürken, başkanlar Kennedy (1961-1963) ve Johnson (1963-1969) yönetimindeki Amerikan birlikleri açık bir biçimde Güney Vietnam yönetiminin yanında yer aldılar. Savaş 1973’te Vietnam üzerindeki tahhütleri sona eren ABD’nin yenilgisiyle sonuçlandı. 1975’te Ulusal Kurtuluş Cephesi’nin birlikleri Güney Vietnam’ın başkenti Saygon’a girdiler ve 1976’da yeniden birleşen ülke “Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti” olarak ilan edildi.

Laos ve Kamboçya'da ortaya çıkan siyasi ve askeri gelişmeler, Vietnam'daki çatışmayla büyük ölçüde bağlantılıydı. Vietnam'da başarılı olan FNL'ye ve Demokratik Vietnam Cumhuriyeti'ne yakınlık duyan "Pathet Lao Hareketi" 1975 sonunda iktidarı ele geçirdi ve Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti'ni ilan etti. Böylece uzun süren yoğun askeri ve politik tartışmaların yanı sıra, sonunda ABD'ye yönelmiş olan Prens Souvanna Phouma'nın monarşist hareketiyle yapılmış olan koalisyonlar da sona ermiş oldu.

Kamboçya'da, 1966'da, Amerika Birleşik Devletleri'nin destek verdiği ve "Kızıl Kmerler" in karşı savaş verdiği sağ bir rejim, Başbakan Lon Nol başkanlığında yerleştirildi. 1970'te Lon Nol, Devlet Başkanı Prens Sihanouk'u görevden aldı. Aynı yıl ABD birlikleri, FNL'nin çekildiği bölgelere saldırmak amacıyla, Kamboçya'ya girdiler, ancak 1975'te fiilen bütün ülkeye hükmeden Kızıl Kmerler'e karşı koyamadılar.

Küba'da, (Santiago'daki Moncada kışlasına baskın yapılan) 1953 yılından beri Fidel Castro Ruz ve Ernesto Che Guevara yönetimindeki bir gerilla grubu ve bu grupla yakın ilişkide bulunan "26 Temmuz Hareketi", diktatör Batista'ya karşı savaşıyordu. İsyanın bastırılmasından ve isyancıların geçici olarak ülke dışına çıkmak zorunda kalmalarından bir süre sonra, 1956'da, isyancılar Küba'ya geri döndüler. Halktan da destek alarak 1 Ocak 1959'da başkenti aldılar. Castro başbakan oldu. Yeni hükümet, toprak reformu ve 36 ABD işletmesini içine alan kapsamlı bir kamulaştırma gerçekleştirdi. Şubat 1962'de ada üzerine ticaret ambargosu koyan ABD'nin uzlaşmaz düşmanlığı sebebiyle Castro kendini Sovyetler Birliği'ne yakınlaşmaya teşvik edilmiş gördü. 1960'ta Küba, SSCB

ile ilk ticaret anlaşmasını imzalamıştı. ABD tarafından desteklenen Kübalı sürgünlerin 1961’de adaya çıkma çabaları başarısızlıkla sonuçlandı. ABD Başkanı John F. Kennedy Ekim 1962’de SSCB’nin Küba’da füze üsleri kurma çabaları içinde bulunduğunu açıkladı. SSCB, ABD adayı ablukaya aldıktan sonra, bu planından vazgeçti.

Castro’nun devrimi Küba’da komünist hareketin hem sonu hem de başlangıcıydı. “Partido Comunista Cubana” 1925’te kurulup 1928’de Komünist Enternasyonal’e üye olmuştu. Daha 1938’de yasallaşan KP, Komünist Enternasyonal’in 1935’teki Yedinci Dünya Kongresi’nde birleşik kitle örgütünün -“Partido Union Revolucionaria”- kurulması için uğraş verdi ve 1939’da bu partiyle “Partido Union Revolucionaria Comunista” (PURC) [Birleşik Devrimci Komünist Partisi] olarak birleşti. Komünistler, o zaman nispeten ilerici olarak bilinen Batista’yı, başbakanlık görevi için başarılı adaylığında desteklediler ve 1942’de (ki bu, Latin Amerika’da bir “ilk”i teşkil etmekteydi) iki bakan çıkarttılar. PURC, ismini “Partido Socialista Popular” (ParSP) [Halkçı Sosyalist Parti] olarak değiştirdi ve Soğuk Savaş sırasında, artık ABD’nin desteğiyle diktatör olarak iktidarda olan Batista’ya karşı bir muhalefet oluşturdu. 1953’te ParSP yasaklandı. Castro’nun Moncada baskını ve gerilla savaşı, başlangıçta komünistler tarafından küçük burjuva isyancıların maceraları olarak reddedildi, ama daha sonra KP, “26 Temmuz Hareketi”yle beraber çalıştı. ParSP güçsüz kaldı, ama (dar kapsamlı) sanayi işçileri arasında tabanı vardı. Küba, devrim zaferinden sonra, ABD’nin kendisine karşı yürüttüğü “küçük Soğuk Savaş” nedeniyle, SSCB’nin ekonomik yardımına gitgide daha fazla muhtaç oldu. SSCB ise Küba’yı, ilk başta, ken-

disine karşı mevcut ideolojik yakınlığından dolayı değil, onun ABD'ye olan jeostratejik konumu nedeniyle destekledi. Küba, 1961'in Aralık ayı başında, Marksist-Leninist yönelimli bir "sosyalist cumhuriyet" olarak ilan edildi. Aynı yılın baharında, Castro tarafından yönetilen "26 Temmuz Hareketi" ile diğer sosyalist örgütlerin birleşmesi için hazırlıklar başlatıldı. Bu hazırlıklar sonucunda, 1965'te Küba Komünist Partisi, artık işlevini kaybetmiş olan ParSP'nin yerine geçti. Bolivya'da ise, orada 1967'de öldürülen Guevara'nın, Küba örneğindeki gibi bir devrim hareketini başlatma çabası, başarısızlıkla sonuçlandı. 1972'de Küba "Karşılıklı İktisadi Yardımlaşma Konseyi"nin üyesi oldu.

1970'te, dünyanın Batı yarımküresindeki bir ülke, yetmişli yıllarda bazı Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi gitgide önem kazanan gerilla savaşıyla değil, seçim sonuçlarıyla sosyalist bir değişimin başlangıç noktasına geldi. Eylül 1970'te Şili'de, sosyalist Salvador Allende devlet başkanı seçildi. Allende tarafından yönetilen Halk Cephesi (Unidad Popular) hükümetine, Komünist Parti de dahildi. Halk Cephesi hükümetinin "sol" muhalefetini silahlı "Movimiento de Izquierda Revolucionaria" oluşturunuyordu. Allende, bakır madeni ocaklarını, bankaları ve sigortaları kamulaştırdı ve daha önce hristiyan demokrat Başkan Eduardo Frei tarafından başlatılan toprak reformunu, kapsamlı toprak istimlakları yoluna giderek devam ettirdi. Parlamentoda çoğunluğa sahip olmamasına rağmen, oldukça geniş kapsamlı ekonomik-politik değişimler için, başlangıçta destek buldu. Allende, çok geçmeden, kendini sanayicilerin yatırım boykotları ve nakliye şirketlerinin ve doktorların grevleriyle karşı karşıya buldu. ABD sınai birliği ITT ve CIA İstihbarat Servisi, Allende'ye

karşı faaliyete geçti. Allende, 11 Eylül 1973'teki bir askeri darbeyle düşürülerek öldürüldü. Şili'de General Augusto Pinochet yönetiminde bir diktatörlük kuruldu.

Castro'nun SSCB'nin yanında yer almasına sebep olan, büyük ölçüde ABD'nin tutumu olmuştur. ABD'nin Allende'ye karşı artık gizlenemeyen etkinlikleri, yalnızca oradaki ABD kuruluşlarının çıkarları doğrultusunda değil, aynı zamanda Soğuk Savaş'taki cepheleşme doğrultusunda da belirleniyordu. Sosyalist yönelimli bir başka bağımsızlık hareketi, başından beri bütün bu olayların dışında kaldı: "Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi" (CUKC). CUKC, uzun yıllar (1954-1962) savaştıktan sonra, Fransa'dan ülkenin bağımsızlığını elde edebilmişti. 1958'de tekrar iktidara gelen Charles de Gaulle, (aralarına mesafe koyduğu) ABD ile SSCB arasında kendine özgü bir yol bulmak için çabaladığı ve savaşı, herhangi bir üçüncü ülkenin müdahaleci desteğine başvurma gereği duymadan, sona erdirebildiği için, Cezayir sorunu Soğuk Savaş'ın bir etmeni haline gelmemiştir.

Soğuk Savaş, Akdeniz'in Doğu kıyısında bir temsilci savaşı olarak sürdürülüyordu. 1948'de kurulan İsrail devleti başından beri ABD tarafından destek görmüştü. SSCB ise Arap rakipleri üzerinde etki kurmaya çalışıyordu. Mısır'da başkan Gamal Abd el Nassır (1954-1970), şiddetli bir biçimde İsrail'e karşı konum alarak ve SSCB ile geniş çaplı bir birliktelik kurarak "Arap Sosyalizmi"nin öncüsü oldu. Yetmişli yılların başında Irak'ı yöneten Baas Partisi, bir sosyalist gelişim yolunu ilan ederek SSCB ile dostluk ilişkileri kurdu. Suriye ise Irak ile anlaşmazlık içindeydi, fakat SSCB ile işbirliğine gitti. Zaman zaman, her iki ülkenin de çok güçsüz olan komünist partileri

hükümette temsil edildiler, ama bu dış politika açısından sadece sembolik bir değer taşıyordu. 1964'te kurulan "Filistin Kurtuluş Örgütü" (FKÖ) de SSCB tarafından destekleniyordu. 1969'da Libya'da monarşi devrildi ve Muammer el-Kaddafi yönetiminde "Libya Arap Cumhuriyeti" kuruldu. 1975'te SSCB ile işbirliği anlaşması imzalandı. Aslında Kaddafi'nin sadece anti-empyrialist olmayan, aynı zamanda milliyetçi, anti-İsrailci ve İslamcı etmenleri içeren etkinlikleri, Sovyet dış politikasının kendi çıkarlarını tehlikeli çatışmalara girmeyerek koruyan esas yönelimiyle uyuşmuyordu.

1967'de bir "Ulusal Kurtuluş Cephesi" (UKC) tarafından kurulan Güney Yemen Halk Cumhuriyeti (1970'ten itibaren: Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti), hem SSCB ile hem de Çin Halk Cumhuriyeti ile geniş çapta işbirliğine girdi. UKC'de, prosovyet ve proçin kanadı arasındaki şiddetli tartışma sonunda ilki 1970'te daha güçlü bir etkinliğe sahip oldu.

SSCB'nin Doğu'da taahhüde girmesinin özellikle dış politik sebepleri vardı. Birkaç Arap devleti ve FKÖ, İsrail'e karşı mücadelelerinde SSCB'den yardım bekliyordu. Ancak burada tam bir çıkar özdeşliği söz konusu değildi. SSCB -birçok Arap ortağından farklı olarak- İsrail'in var olma hakkını onaylamıştı, ancak yayılmacı politikasına karşı çıkıyordu. SSCB'nin Doğu'daki tutumunun esas sebebi, İsrail'e karşı çıkmasından çok ABD'yle olan anlaşmazlığıydı. "Arap Sosyalizmi", kapitalist merkezlerden bağımsız bir gelişme politikası denemesiydi. Tabanı proletaryadan değil, milliyetçi bir küçük burjuva kesiminden oluşuyordu. Sovyet taraftarı yönelimin ne kadar güçsüz olabileceğini Sudan örneğinde göstermek mümkün: Sudan'da 1969'da albay Numeiri iktidara gelmişti.

Numeiri 1970'te, yabancı banka ve işletmeleri kamulaştırdı ve SSCB ile geniş çaplı ilişkiler kurdu. 1971'de, askeri ve siyasi yönetimin üst kademeleri arasında anlaşmazlık ortaya çıktı. Komünizm taraftarı bir kanat, darbe girişiminde bulundu ve yenildi. Bunun üzerine Komünist Parti, kanlı bir şekilde dağıtıldı.

SSCB, İslam dünyasının devletleriyle ilişkilerinde, kendini dış politik çıkarlarına göre yönlendiriyordu. Bunun yanında, komünist partilerin kurulması ve desteklenmesi çoğu zaman önemli bir yer almıyordu. Birçok Arap ülkesinde Komünist Parti yoktu bile.

Türkiye'de Komünist Parti, yirmili yıllardan beri yasaklanmış durumdaydı; fakat, farklı isimler altında birçok yeni örgüt kurulduğundan, ardı ardına yapılan bu denemeler sonucunda, (genelinde yasadışı olan) benzer birçok örgüt varlığını yan yana sürdürüyordu. Bu konuda, Türkiye'nin NATO'nun bir üyesi olarak ABD ile geniş ölçüde bağlantısından dolayı, örneğin Sovyet Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra modern Türk Devleti'nin kurucusu olan (ve Komünist Parti'yi kanlı bir şekilde dağıtmış olan) Mustafa Kemal Atatürk ile iyi ilişkiler sırasındaki itibarı, artık söz konusu değildi.

Portekiz'e ait üç "denizaşırı eyalet" olan Angola (1961'den beri), Guinea-Bissau (1963'ten beri) ve Mozambik'teki (1964'ten beri) silahlı kurtuluş mücadeleleri, SSCB tarafından desteklenen ve üst kademelerinde sosyalist eğilimli olan sömürge karşıtı hareketler tarafından yönlendirildi. Böylece bu "eyaletler", Soğuk Savaş sırasında bir işleve sahip oldular. Portekiz, ABD ile ittifak içindeydi.

1960'ta, bir NATO ülkesi olan Belçika'dan bağımsızlığını ilan eden Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Başbakanı Patrice Lumbaba yönetiminde aynı yılın Ağustos ayından beri SSCB'den askeri malzeme yardımı alıyordu. Lumbaba, 1961'de ABD tarafından himaye edilen Joseph Mobutu yönetimindeki ordu tarafından devrildi ve öldürüldü.

1960'ta Kongo-Brazzaville Cumhuriyeti, Fransa'dan bağımsızlığını kazandı. 1969'da kendini Marksist-Leninist olarak açıklayan "Parti Congolais du Travail" partisi kuruldu ve bu parti hükümet partisi olarak 1970'de ülkeyi Kongo Halk Cumhuriyeti olarak ilan etti. 1974'te petrol şirketlerinin ve sigortaların kamulaştırılmasına gidildi.

Yetmişli yılların ortasında, Afrika'daki Sovyet etkisi doruk noktasına ulaştı. Portekiz'deki devrimden sonra, 1974'te Guinea-Bissau; 1975'te de, kendilerini Halk Cumhuriyetleri olarak ilan eden Angola ve Mozambik bağımsız oldular. O ana kadarki gerilla örgütleri, Angola'da SSCB tarafından desteklenen "Movimento Popular de Libertação de Angola" (MPLA) [Angola Halkçı Kurtuluş Hareketi]; Mozambik'te "Frente de Libertação de Mocambique" (FRELIMO) [Mozambik Kurtuluş Cephesi]; Guinea-Bissau'da "Partido Africano da Independencia da Guiné e Cabo Verde" [Gine ve Kap Verde Afrika Bağımsızlık Partisi]; hükümet partileri oldular. 1974'te Etiyopya'da İmparator Haile Selassie ordu tarafından düşürüldü. 1976'da Mengistu Haile Mariam başkanlığındaki yeni yönetim "Demokratik Halk Cumhuriyeti" ni ilan etti. Daha önce, 1975'te, bir toprak reformu yapılmış ve geniş kapsamlı sanayi kamulaştırılmaları başlatılmıştı. Ülke, SSCB ile yakın ilişkiler içerisindeydi. 1960'tan beri bağımsız

olan Somali Cumhuriyeti'nde, 1969'da, askeri bir darbeden sonra, bir Yüksek Devrim Konseyi iktidara geldi. Bu Konsey, 1970'te yabancı mülkleri kamulaştırdı ve 1974'te Sovyetler Birliği ile askeri işbirliği kararı aldı.

Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın sömürge sonrası toplumları aynı zamanda -oralarda dolaylı olarak sürdürülen- Doğu-Batı çatışmasına sahne oldular. Bu çatışma, temel bir dahili etmen olan, büyük bir yoksullukla bütünleşmiş olan ve ulusal kurtuluş hareketleri tarafından aşılmaya çabalanan geri kalmışlığı büyük ölçüde etkiledi. Şimdiye dek geri kalmış olan ülkeler sık sık "Üçüncü Dünya" olarak adlandırıldılar ise de, bu, bir yandan aslında soğuk savaşın etki alanında bulundukları gerçeğini yansıtmamakta büyük rol oynamış (zamanla kendine büyük güven duyan "Tarafsız Ülkeler Harekâtı" bu duruma karşı bir tepki niteliği taşımaktaydı); diğer yandan da, bu terim bağlamında, bu ülkelerin kendi çıkar temsilciliklerini kurmalarının zorunlu olduğu gerçeğini (çoğu zaman SSCB yanında) ortaya çıkarmıştı. Bu durum (Doğu-Batı çatışmasının taraflarının "kucaklamalarından" bağımsız olma arzusu) 1961 yılından beri bağımsız bir devlet olan Tanzanya'nın politikasında çok belirgin boy gösterdi. Julius Nyerere yönetiminde yayınlanan 1967 yılı "Arusha Bildirgesi"nde bir "Tanzanya Sosyalizmi" ilan edilerek, sosyal demokrat modele olduğu kadar Sovyet modeline de mesafe konmaya çalışıldı. Bankalar, sigorta şirketleri ve sanayi kuruluşları kamulaştırıldı. Gelişmenin temel etmeni ise, kooperatıf sel köy ekonomisi ("Uyamaa") olacaktı.

Sovyet Genel Sekreteri Brejnev'in görevi boyunca, komünist hareketin SSCB taraftarı kanadınca bir kuram ge-

liştirildi. Buna göre sosyalist toplumlar, sömürge ve yarı sömürge toplumlardaki kurtuluş hareketleri ve kapitalist merkezlerdeki işçi hareketleri, tekdüze devrimci dünya sürecinin itici güçleriydi. Oysa ki, kapitalist ülkelerin çoğunda iktidarda bulunan işçi hareketinin reformist kanadı, sistem çatışmasında oldukça küçük bir devrimci rol oynuyordu, hatta en önemli üretim araçlarının özel mülkiyetine dayanan, aynı zamanda da politik reform tavizleri vermeye zorladığı düzeni sağlamlaştırıcı bir işleve sahipti. Kapitalist merkezlerdeki komünist partiler başlangıçta genellikle zayıf durumdaydılar. Örneğin 1950’de Britanya KP’ si, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra kısa bir süre için elde ettiği Avam Kamarası’ndaki koltuklarını kaybetti. Kitle partileri olanlar 1947’den itibaren izolasyona giren İtalyan ve Fransız komünist partileri, devlet başkanı Makarios’un izlediği bağımsızlık yolunu destekleyen Kıbrıs KP’si (AKEL), ve Fin KP’si idi. Fin KP’si, bir yandan teşkilatın bağımsızlığını korurken, diğer yandan partilerüstü seçim ittifakının (Fin Demokratik Halk Birliği, FDHB) itici gücüydü. FDHB, 1976’ya kadar 5 üyeyle bakanlar kurulunda temsil edildi ve oy oranları 23.5 (1945) ile 21.2 (1966) arasında değişti. İzlanda’da da benzer bir durum söz konusuydu. Daha 1930’da kurulan KP, 1938’de ilk parlamento vekilliğini kazanmış ve bundan kısa bir süre sonra Sosyal Demokrat Parti’den ayrılanlarla “Birleşik İzlanda Sosyalist Partisi” olarak birleşmişti. (Fin kış savaşı sırasında, o zamana kadarki sol sosyal demokratların yöneticilerinin ayrıldığı ama üyelerinin çoğunluğunun ayrılmadığı) bu parti 1944’ten 1947’ye kadar çeşitli koalisyon hükümetlerinde yer aldı. 1956’da, Sosyal Demokrat Parti’den yeni ayrılan bir grupla birleşti. Böylece -Birleşik Sosyalist Parti’nin biçimsel bağımsızlığı dahilinde-, oy oranı

1956'da 19.5, 1963'te 16.0 olan "Halk Birliği" adlı seçim ittifakı ortaya çıktı. (1946'da Birleşik Sosyalist Parti'nin oy oranı 19.5; 1953'te ise 16.1 idi.)⁴⁶ Yetmişli yıllarda Lüksemburg KP'si de nispeten güçlüydü; Belçika ve Hollanda KP'leri ise parlamentoda, az da olsa, vekilliklere sahipti. Komünist Parti, Federal Almanya'da (1956'da), aynı şekilde faşist diktatörlükler olan Portekiz'de (1974'e kadar) ve İspanya'da yasaklandı (1975'e kadar).

SBKP'nin Yirminci Parti Kongresi ve SSCB'nin 1956'da Macaristan'a müdahalesi, Batı'daki bazı partilerde tartışmalara sebep oldu. İtalyan ve Fransız KP'leri, Sovyet işgalini destekliyordu. Danimarka KP'sinde ise ağır bir kriz ortaya çıktı. Partinin uzun yıllardan beri başkanı olan Aksel Larsen, 1958'de Danimarka'nın iç koşullarına uygun olan, SSCB'den bağımsız bir parti politikasını talep etti. Larsen, 31 Ekim 1958'den 2 Kasım 1958'e kadar süren bir parti kongresinde başkanlıktan indirildi ve daha sonra partiden ihraç edildi. Bu olay, bir bölünmeye sebep oldu: Larsen'in yönetiminde "Sosyalist Halk Partisi" adı altında kurulan yeni bir parti, 1960 Folketing seçimlerinde oyların %6.1'ini alarak 11 milletvekili çıkarırken, KP koltuk sayısını muhafaza edemedi.⁴⁷ Yaklaşık olarak aynı zamanda İsveç KP' sinde uzun yıllar süren yoğun bir tartışma başladı ve 1964'teki 20. parti kongresinden itibaren açıkça, sosyalizme giden yolun parlamenter bir yol olduğu gö-

⁴⁶ Ake Sparring: Einleitung [Giriş]. Bkz.: Ake Sparring (Red.): *Kommunisten im Norden* [Kuzey'deki Komünistler], Köln 1966, s. 9-15. Burada: s. 12-13. Eke bkz.: "Die Wahlergebnisse" [Seçim Sonuçları].

⁴⁷ Bergholt Holmgaard: "Die Kommunistische Partei Dänemarks" [Danimarka Komünist Partisi]. Bkz.: Ake Sparring (Red.): *Kommunisten im Norden* [Kuzey'deki Komünistler]. Köln 1966, s. 51-74. Burada: s. 54-59.

rüşüne varılarak, aralıksız reformlar içeren bir politika izlendi. İleriki yıllarda örgüt ilişkileri de gitgide değişmeye başladı: SSCB'ye ve parti içindeki hiyerarşiye yönelik "demokrat merkeziyetçiliğin" yerini, parti içinde fikirlerini açıkça savunabilen diğer sol akımlara açılma girişimi aldı. İsveç Komünist Partisi, bu gibi girişimlerle, kapitalist toplumların "adogmatik" politik adımlarla sosyalist ve radikal-demokratik değişimlere uğraması için, 60'lı yıllarda, ABD ve Batı Avrupa aydınları arasında gitgide yaygınlaşan "yeni sol" akımlarla yakın ilişkilere girmeye çalışıyordu. Yetmişli yıllarda parti isimlerinin "Sol Parti - Komünistler" olarak değiştirilmesi, bu değişimin göstergesiydi.

Bu iki İskandinav partideki gelişmeler, İtalya Komünist Partisi'ndekilerden önce ortaya çıktı. İKP'nin siyasi izolasyonu, 1962'de, Sosyalist Parti'nin Hristiyan Demokratlar'la "Centro Sinistra" birliğini kurmasıyla daha da arttı (Bölgesel tabanda İKP ve İSP yine de beraber çalıştılar ve özellikle Toscana ve Emilia Romagna bölgelerinde birçok yerel idare birimleri oluşturdular). 1964'te Palmiro Togliatti öldü. Siyasi vasiyetnamesinde, Batı'daki komünist partilerin dışlanmışlıklarını analiz ederek, onların "aktif ve sürekli bir biçimde siyasi ve sosyal gerçeklere müdahale etme"⁴⁸ yeteneklerini geliştirmek zorunda olduklarını ortaya koydu. İçerik olarak, kapitalist dünyadaki komünist partilerin faaliyetlerinde 1923-24'ten beri ortaya konan Sovyet çıkarlarının önceliğini sor-

⁴⁸ Palmiro Togliatti: "Memorandum zu Fragen der internationalen Arbeiterbewegung und ihrer Einheit. Jalta, August 1964" [Uluslararası İşçi Hareketi ve Birliğiyle İlgili Memorandum. Yalta, Ağustos 1964.] Palmiro Togliatti: *Ausgewählte Reden und Aufsätze* [Seçilmiş Söylevler ve Yazılar] içinde. Frankfurt/M. 1977, s. 765-779. Burada: s. 770-771.

guluyordu. Şimdiye kadarki faaliyetlerini şu sözlerle özetliyordu: "Bu partiler, propaganda faaliyetiyle yetiniyorlar ve kendi ülkelerindeki siyasi hayat üzerinde gerçek bir etkiye sahip değiller."⁴⁹ Togliatti, aynı zamanda, sosyalist devletlerin eleştirilmemesi "geleneğini" de yıktı: "(SSCB dahil olmak üzere) sosyalist ülkelerden söz ederken, o ülkelerde her şey her zaman iyi gidiyormuş gibi konuşmak doğru olamaz."⁵⁰ Zira gerçekleri görmemek şöyle bir sonuç doğurabilirdi: "En kötüsü, her şeyin iyi gittiği havası yaratıldığında, kendimizi zor bir durumu konuşmak ya da anlatmak zorunluluğuyla karşı karşıya bulmamız olur."⁵¹

Togliatti, biçimsel olarak, memorandumun konusunu, kendisinin onaylamadığı Çin KP'si politikasının komünist dünya hareketi içindeki tartışması üzerine kurmuştu. Fakat esas olarak, görevlerini Sovyetler Birliği'nin dış politik çıkarlarına göre değil, kapitalist toplumun somut koşullarına göre belirlediği komünist partilerin, kendi ülkelerinde hareket özgürlüğü kazanmaları girişimi oldukça ağırlıktaydı. Çin ve Sovyet KP'leri arasındaki anlaşmazlık, içerik olarak Çin'in konumundan uzak olmalarına rağmen, kendilerine özgü bir yol arayan Batılı partilerin (örneğin İsveç ve İtalya) şansını arttırdı. 1945'te Storting' de 11 koltuğa sahip olan, 1949'da ilk kez ve 1961'de ikinci kez parlamentoya giremeyen (ancak ara dönemlerde bir ile üç arası vekil çıkarabilen) Norveç KP'sinde, Danimarka'da olduğu gibi SBKP'den bir kopma ya da İsveç'te olduğu gibi çoğunluk tarafından özgün bir

⁴⁹ a.g.e.: s. 770.

⁵⁰ a.g.e.: s. 777.

⁵¹ a.g.e.

yolun ortaya çıkarılması söz konusu olmadı, ama diğer komünist partilere oranla büyük bir tartışma özgürlüğü hâkimdi. Bu özgürlük, üyelerin bir kısmının sadece Sovyetler Birliği ile değil Çin ile de ilgilenmelerinden ve yönetimin, böyle bir seçim olanağı sayesinde, SBKP'ye oranla özgürce gelişme imkânına daha çok sahip olmasından kaynaklanmaktaydı.⁵²

Yunanistan Komünist Partisi (YKP), iç savaştan sonra yasaklanmıştı. Fakat YKP, yasal olarak düzenlenmiş olan ve 1958 seçimlerinde oyların %24.5'ini elde eden "Birleşik Sol Birliği" örgütünün kuruluşuna başarı ile katıldı. YKP, demokrasiyi yok eden 1967 askeri darbesinden sonra bölündü: Çoğunluğa sahip olan örgüt, politikasını daha ziyade sistem çatışmasıyla tanımladı; daha küçük olan, "Yurtiçi KP" ise mevcut ulusal güç dengesi içinde hareket etmekle yetindi. Tutuklanmış olan üyeleri ve 1968'de kurulan "Yunanistan Komünist Gençliği" tarafından desteklenen "geleneksel" KP, daha büyük bir etkiye sahipti.⁵³

1968'de Varşova Paketi'nin Çekoslovakya'ya müdahalesi, komünist hareket içindeki farklılaşmayı daha da hızlandırdı. İtalyan, İsveç ve Büyük Britanya komünist partileri, ve İsveçre'deki "Emek Partisi", müdahaleye karşı çıktılar (Emek Partisi, aslında, Sovyet-Alman Saldırmazlık Paketi sırasındaki

⁵² Jahn Otto Johansen: "Die Kommunistische Partei Norwegens" [Norveç Komünist Partisi]. Bkz.: *Ake Sparring*, Köln 1966, s. 75-122. Seçim sonuçlarıyla ilgili eke bkz.

⁵³ Nicos Kotzias: "Die Linke im politischen System Griechenlands und ihre Krise" [Yunanistan'ın Siyasi Sistemindeki Sol ve Krizi]. Bkz.: *Zeitschrift "Marxistische Erneuerung"* ["Marksist Yenilenme" Dergisi]. 3. yıl, 9. sayı (Mart 1992) s. 64-75.

yasaklanmadan sonra, bu isim altında tekrar kurulan İsviçre Komünist Partisi idi). Avusturya Komünist Partisi yönetimi, Dubcek'in politikasını memnuniyetle karşılamış ve müdahaleyi kınamıştı. Yönetim, parti içi bir tartışmadan sonra değişti. Yeni yönetim ise yine SBKP ile görüş birliği içindeydi.

Finlandiya Komünist Partisi'nde, 1968'den sonra bir çoğunluk ve azınlık kanadı ortaya çıktı. Azınlık kanadı, Sovyetler Birliği'nin politikalarının kesin bir biçimde savunulması gerektiği görüşündeydi. Çoğunluk kanadı ise Fin Demokratik Halk Birliği (FDHB) ile ittifak kurmayı ön plana alıyordu. Her iki kanadın da kendi gazetesi, kendi özel gençlik ve öğrenci birliği vardı.

İtalya Komünist Partisi'nde Togliatti'nin yerini Luigi Longo almıştı. Parti, 1969'dan beri, Longo'nun hastalığı sebebiyle, 1972'de genel sekreter olan Enrico Berlinguer tarafından temsil ediliyordu. Berlinguer, 1973 sonbaharında, partinin kuramsal organı olan "Rinacità"da Şili'deki deneyimin kanlı yenilgisinden sonuç çıkartmaya çalıştı.⁵⁴ Katolik mezhebinin (işçi sınıfının içinde de) geniş çapta yer-

54 Enrico Berlinguer: "Imperialismus und Koexistenz im Lichte der Vorgänge in Chile. Gedanken zu Italien nach den Ereignissen in Chile" [Şili'deki Olayların Işığında Emperyalizm ve Birarada Varoluş. Şili'deki Olayların Ardından İtalya ile İlgili Düşünceler] (1). Bkz.: *Enrico Berlinguer: Für eine demokratische Wende. Ausgewählte Reden und Schriften 1969-1974* [Demokratik bir Dönüşüm İçin. Seçilmiş Söylevler ve Yazılar 1969-1974]. Berlin 1975, s. 360-367.

Enrico Berlinguer: "Demokratischer Weg und reaktionäre Gewalt. Gedanken zu Italien nach den Ereignissen in Chile" [Demokratik Yol ve Gerici Şiddet. Şili'deki Olayların Ardından İtalya ile İlgili Düşünceler] (2). Bkz.: a.g.e., s. 368-374. Enrico Berlinguer: "Soziale Bündnisse und politische Gruppierungen. Gedanken zu Italien nach den Ereignissen in Chile" [Sosyal İttifaklar ve Siyasi Örgütler. Şili'deki Olayların Ardından İtalya ile İlgili Düşünceler] (3). Bkz.: a.g.e., s. 375-386.

leşmesi ve ayrıca faşist sağ tehlikesi açısından, her iki ülke arasında benzerlikler görüyordu. Berlinguer'e göre böyle bir gerici tehdide, sadece savunma amaçlı değil, ilerici sosyal hedeflerin ve demokrasi hedeflerinin pratik olarak şekillendirilmesi için, bütün antifaşist güçlerin ortak çalışmalarıyla karşılık verilmeliydi. Bu düşüncelerin sonucu olarak İtalya Komünist Partisi tarafından, her şeyden önce Democrazia Cristiana ile, bir tarihi anlaşma önerisi ortaya atıldı. Burada Komünist Parti'nin, böyle bir bağlamda, kendisini diğer İtalyan partilerinden ayıran özelliklerinde (SBKP'ye yakınlık, toplumsal mülkiyet talebi) ne kadar ısrar edebileceği ya da burada son derece önemli bir değişimin şart olup olmadığı sorusunun sorulması kaçınılmazdı.

Asya'da, Sovyetler Birliği'ne karşı bağımsız olma yolunda, 1922'de kurulmuş olan ve 1945'e kadar yasadışı kalan Japon Komünist Partisi, uzun yıllardan beri öncülük yapmaktaydı. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, politikasını, herhangi bir uluslararası örgüte bağlı olarak değil, Japonya'daki şartlara bağlı olarak, tek başına düzenleyeceğini, doğrudan doğruya açıklamıştı. JKP, 1947'den itibaren, soğuk savaşla karşı karşıya kalınması üzerine (ve bundan dolayı yeniden, yasadışı olmasa bile, izolasyona girmesine rağmen) komünist hareketin Kominform tarafından kabul edilen -Shadanov'un iki kamp tezine yönelik- tutumuna katılmayıp Japonya'daki şartlar altında sosyalizme barışçı bir geçişin mümkün olduğunu savunuyordu. 1950'de Kominform'un sert eleştirilerine mağruz kaldı. Bunun üzerine ortaya çıkan bir meclis grubu mücadelesinde, zaman zaman SBKP ve ÇKP tarafından desteklenen bir grup, parti yönetimini teslim aldı. Onların keskin sol yönelimleri, partinin şimdiye kadarki üye-

lerinin, sempatizanlarının ve seçmenlerinin birçoğu tarafından kabul görmedi. Sonuçta parti 1955'te yeniden, ilerki yıllarda da izlediği, "sosyalizme giden Japonya'ya özgü yol"a yöneldi.

Uluslararası komünist hareketin farklılaşması, Stalin'den beri egemen olan, tam bir birlik içinde olma zorunluluğu anlayışıyla çelişiyordu. Fakat bu farklılaşma, değişen mücadele koşulları altında, bir gücün ifadesi olarak da değerlendirilebilir. Sol eğilim, altmışlı yıllardan yetmişli yıllara geçiş sırasında, sadece sömürge sonrası toplumlarda değil, Avrupa'da da, kendini kabul ettiriyor gibi görünmüştü. Fordizm orada -ABD'de de olduğu gibi- tamamen gelişmiş durumdaydı. Bu kapitalist birikim modelinin teknik ve ekonomik önşartı, yüksek çalışma verimliliğini beraberinde getiren yığın üretimi ve buna bağlı olarak (otomobil gibi) uzun ve kısa süreli kullanılan tüketim mallarının ucuzlatılması idi, ki bu ilk defa yirmili yıllarda gerçekleştirilmişti. Fordizmin ikinci özelliği, ücrete bağımlı olanların durumunun, mücadeleciler sendikaların başarısı ve -ülkeden ülkeye değişen tarihlerde gerçekleşen- sosyal devletin kurulması ve yaygınlaştırılması sayesinde iyileşmesi idi. Bu, somut olarak, reel ücretlerin yükselmesi; çalışma saatlerinin kısaltılması; mesleki eğitimin iyileştirilmesi; kişisel ilerleme imkânlarının çoğaltılması ve ücrete bağımlı olanların (işsizlik, hastalık ve yaşlılık gibi) çalışma potansiyellerine uzun süreli zarar verebilecek riskleri önleyici kolektif bir sigorta sisteminin kurulması anlamına geliyordu. İskandinavya'da nispeten erken kurulmuş olan, 1933'ten sonra Franklin D. Roosevelt'in "New Deal" politikası ile kısmen gerçekleştirilen ve 1945'ten sonra ABD'de birçok reform programı ile sürekli hedeflenen sosyal devlet, ellili ve altmışlı

yıllarda kapitalist Orta ve Batı Avrupa'nın (ve daha sonra Güney Avrupa ve özellikle İtalya'nın da) sosyal ve ekonomik sistemleri için karakteristikti. John Maynard Keynes tarafından otuzlu yılların başından beri geliştirilen, kamusal yatırım girişimlerinin arttırılmasının mümkün ve zorunlu olmasına; tüketimi canlandırmak amacıyla sosyal içerikli ve çalışanların lehine olan bir ücret politikasına dair öğreti, büyük etki kazandı. Bu modelin gerçekleştirilmesi için, 1969 ile 1974 arasında güçlü bir pozisyona sahip olan örgütlenmiş işçi hareketi çeşitli imkânlarla sahipti. Bu bağlamda komünist partilerin de şansı arttı. Britanya KP'si, milletvekiline sahip değildi ama, aynı zamanda İşçi Partisi'nin ortak üyeleri olan sendikalar üzerinde etkiliydi. Sendikalarında komünist görevlilerinin de bulunduğu maden işçilerinin grevinden sonra, 1974'te, muhafazakâr başbakan Edward Heath'ın devrilmesi, örgütün tamamının olmasa bile, en azından KP üyelerinin önemli sosyal çatışmalarda etkili hak temsilcileri olarak etkin olabildiklerini gösterdi. Danimarka'da 1973'te göreve gelen muhafazakâr başbakan Hartling, özellikle Avrupa Topluluğu'na girme konusundaki tartışmada ortaya çıkan güçlü muhalefet karşısında kendini kabul ettiremedi ve 1975'te görevden uzaklaştırıldı. Burada da Komünist Parti etki kazandı ve kısa bir süre için tekrar parlamentoya girebildi. 1973'te Norveç'te, ülkenin AT'ye katılması planlarına karşı ortaya çıkan ve Komünist Parti'nin de dahil olduğu bir hareketten, bir seçim ittifakı oluştu. Bu ittifak seçimlerde oyların %11'ini aldı ve böylece KP -dolaylı yoldan da olsa- tekrar parlamentoya girdi. 1972 yılında, 1971'de birçok sol gruptan oluşmuş olan Fransız Sosyalist Partisi ve (üye ve seçmen bakımından ilk önce daha güçlü olan) Komünist Parti, bir işbirliği anlaşması

imzaladılar ve birlikte kazanmayı amaçladıkları parlamento ve başkanlık seçimlerinden sonra hedefledikleri, bir “Programme Commun” (Ortak Program) kabul ettiler. Bu programda, altmışlı yılların ikinci yarısından beri, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki komünist partilerin stratejik hedefleri olarak gelişen “Anti-Tekelci Demokrasi” ile ilgili birçok düşünce yer almıştı. Hareket noktası, burjuva toplumlarının o zamanki durumunun -büyük işletmelerin güçlerinin, kendilerine bağımlı olan devletin faaliyeti aracılığıyla, politik olarak da yansıdığı- bir “Tekelci Devlet Kapitalizmi” olarak değerlendirilmesiydi. Bu durumda, gerçekçi bir biçimde ulaşılması gereken bir sonraki aşama, sosyalizm ya da proleterya diktatörlüğü değil, işçi sınıfının yanısıra orta tabakanın da dahil olduğu bir ittifak ile tekellerin etkisiz hale getirilmesi olmalıydı. Amaçlara, demokratik ekonomi önlemlerinin yanısıra, işletmelerin kamulaştırılması da dahildi. Bu strateji için gereken kuramsal temeller, komünist partilerin (özellikle de FKP ve ABS’nin) bilimsel enstitülerindeki çalışmaları ile geliştirildi.⁵⁵ Zaman zaman bu çalışmalar Batı’daki komünist olmayan aydınları da etkiledi. Öbür yandan, Batı Avrupa’daki 1968 öğrenci hareketleri, komünist partiler üzerinde de etkili oldular. Komünist partilerin sosyal bileşimini ve hatta politik tarzlarını değiştiren ve geçmiş yıllarda başlayan “yaşlanmayı” önleyen genç aydınlar, zaman zaman bu partilere katıldılar.

⁵⁵ Paul Boccara ve başkaları: *Der staatsmonopolistische Kapitalismus* [Tekelci Devlet Kapitalizmi]. Frankfurt/M. 1973 *Institut für Gesellschaftswissenschaften beim ZK der SED* [ABS’nin Merkez Komitesi’ne Bağlı Toplum Bilimleri Enstitüsü]: *Der Imperialismus der BRD AFC’nin Emperyalizmi*. Frankfurt/M. 1971.

Örneğin, Alman işgalinin sona ermesinden sonra, komünist partinin hiçbir zaman yasadışı olmadığı Hollanda'da işçi sınıfından oluşan, ama gençleri kendine çekemeyen Komünist Parti'nin nüfuzu, altmışlı yıllardan itibaren azalmaya başlamıştı. Bu parti, 1968'den itibaren, sosyalist toplumlardan açıkça uzak duran ve kısa zamanda parti politikasını bu anlayışa çeken genç aydınlar sayesinde gençleşti ve daha geniş kitleler üzerinde etkisini göstermeye başladı. 1956'da Federal Almanya'da yasaklanmış olan AKP'nin yerine 1968'de "Alman Komünist Partisi" (AKP) kurulduğunda, bu partiye, eski üyelerin yanı sıra, geçmişteki öğrenci ve daha bir süre ayakta kalabilen çırak hareketinden gelen birçok genç üye de katılmıştı. Aynı zamanda Batı Avrupa'da, güçlü bir aydın oranına sahip olan Maoist partiler ortaya çıktı.

Yetmişli yılların ortasına kadar Avrupa'daki sol yönelimde, Batı'daki son diktatörlüklerin sona ermesinin de etkisi vardı. Portekiz'de, 1926'da António Salazar tarafından kurulan ve 1968'den itibaren Marcelo Caetano yönetiminde sürdürülen faşist rejim, Nisan 1974'te askeri bir muhalefet (Movimento das Forças Armadas, MFA) [Silahlı Kuvvetler Hareketi] tarafından yıkıldı. Diktatörlük sırasında, küçük bir başlangıçtan, yasadışı olsa bile, bir kitle örgütü haline gelebilen Komünist Parti, direnişin belirleyici etmeni konumundaydı. Nisan 1975'te Kurucu Meclis için yapılan seçimlerde Komünist Parti tarafından yönetilen seçim ittifakının oyların yalnızca %12.5'ini almasına rağmen KP, sivil düzenin kuruluşunda ve silahlı kuvvetler üzerinde güçlü bir etkiye sahipti. Genel Sekreteri Alvaro Cunhal, geçici hükümetin üyesiydi. Başarısızlıkla sonuçlanan sağ bir darbe girişiminden

sonra (Mart 1975), KP'ye yakın olan Vasco Goncalves, başbakan oldu. Goncalves'e ve Komünist Parti'nin etkisine karşı, başkanı Soares yönetimindeki Sosyalist Parti - Federal Almanya'daki SPD'den ve Portekiz'de toplumun sağda bulunan kesimlerinden destek alarak - anti-komünist bir kampanya başlattı. Bu kampanya esnasında Goncalves görevinden uzaklaştırıldı (Eylül 1975). Kasım 1975'te, devlet başkanı Eanes, gücü geniş ölçüde elinden alınmış olan MFA'nın sol kanadının ayaklanma denemesini - ki, bu denemede KP'den çok, sömürge sonrası toplumlardaki kurtuluş hareketleri yönünde tavır alan güçler etkindi - bastırdı. Bundan kısa bir süre sonra KP kesin olarak muhalefete itildi, ama burada (herşeyden önce güneydeki bölgelerdeki ve sendikalardaki etkisiyle) güçlü bir etken olarak kalabildi.

Portekiz Komünist Partisi sadece parlamentoya yönelerek değil, aynı zamanda MFA'nın sol kanadı ile işbirliği yaparak ve doğrudan doğruya temsili modelleri destekleyerek, iktidarı elde etmeyi denedi. Bu tutumu, İtalya Komünist Partisi ve Franco'nun ölümünden sonra (1975'te) yeniden meşrulaşan İspanyol Komünist Partisi tarafından şiddetle eleştirildi. 1974'te, 1967'de Yunanistan'da kurulan askeri diktatörlük devrildi. İç savaş sırasında yenilen Yunan KP'si yıllar sonra ilk defa yasal olarak hareket edebiliyordu. Kitleler üzerinde geniş etkiye sahipti; ancak, Yunanistan'daki komünist hareket bölünmüşlüğüne hâlâ aşamamıştı.

Komünist hareket, yetmişli yılların ortasında, dünya çapında, gücünün en üst noktasına ulaşmıştı. SSCB ve müttefikleri, soğuk savaşta kendilerini başarıyla savunmuşlardı.

Birçok sömürge sonrası toplum “kapitalizm dışı” bir yolda ilerledi. Uzun yılların durgunluğundan sonra, birçok gelişmiş kapitalist ülkenin komünist partileri, işçi hareketinin faaliyetlerinde yer aldı. Bu şartlar altında, bir gerileme sürecinin yaklaşmakta olduğu öngörülemiyordu.

DURGUNLUK ve CAN ÇEKİŞME (1975-1985)

Komünist hareketin 1974/75'teki güçlü durumu, şu temellere dayanıyordu:

1.) Ellili yılların sonundan beri söz konusu olan bloklar arasındaki askeri dengeye;

2.) SSCB'ye yönelerek bağımsız bir ekonomik gelişim imkânını sağlamak isteyen anti sömürgeci kurtuluş hareketlerinin zaferine;

3.) “Fordist” birikim modelinin gelişmesiyle bağlantılı olarak, burjuva toplumlarındaki dahili güç ilişkileri üzerinde, gelişmiş kapitalist devletlerde işçi hareketlerinin artan etkisine.

Yetmişli yılların ortasından itibaren birkaç yıl içinde bu temeller ortadan kalkmaya başladı.

ABD ve müttefiklerinin, SSCB’nin karşısına hiçbir şey koyamayacağı yeni silahlar geliştirdiği yeni bir silahlanma yarışıyla, askeri eşitlik sona erdi. NATO, 1979’da, ancak kıtalararası füzelerle karşı çıkılması mümkün olan, -“cruise missiles” adı altında bilinen uçuş gövdelerinden ve çok hızlı hareket edebilen, hedefi şaşırmayan ve birkaç atom başlığı taşıyan mermilerden (Pershing II) oluşan- yeni orta mesafeli füzelerinin birçok Avrupa ülkesine yerleştirilmesine karar verdi. Karar gerekçesi olarak, tüm Batı Avrupa’da bulunan hedefleri vurabilecek güçte olan SS 20 tipi Sovyet füzelerinin yerleştirilmesi gösterilmişti. NATO, SSCB yeni silahlarını söktüğü takdirde, “cruise missiles” ve Pershing’lerini konuşlandırmama konusunda görüşmeye hazır olduğunu açıkladı. SSCB, diğer türlü Batı’nın Avrupa’da orta mesafe alanında üstünlük kazanacağı gerekçesiyle (ki, üstelik Fransa ve Britanya’ya ait füzeler NATO tarafından görüşmelerin gündemine dahil edilmemişti), bu öneriyi reddetti (Fransa, altmışlı yıllardan beri NATO’nun askeri örgütüne dahil değildi). Uzun yıllar süren iç politik tartışmalardan sonra -özellikle de Federal Almanya’da- füzeler, 1983’ten itibaren yerleştirildi. Aynı zamanda ABD, misilleme korkusu olmaksızın saldırabilme şansını elde edebilmek için, kendilerinin getirilmesini amaçlanan teknik bir savunma sistemini [Strategic

Defence Initiative (SDI)/Stratejik Savunma Girişimi] kurma planlarını yürütüyordu. Yeni oluşmuş olan Batı lehindeki askeri dengesizlik, Doğu-Batı arasında o sırada temelleri atılmış olan yakınlaşmayı ortadan kaldırdı. Stratejik silahlanmanın sınırlandırılmasıyla ilgili 1979'da imzalanan ikinci antlaşma (SALT II), ABD tarafından onaylanmadı.

Kapitalist ekonomilerin "Fordist" modeli, yetmişli yıllarda sona erdi. Yerine getirilen yeni birikim modeli, kapitalist metropollerde, yavaşlamış ekonomik büyüme, hızlanan kâr gelişimi ve elde edilen sermaye gelirlerinin nispeten düşük bir oranda üretime geri yatırımı arasındaki dengesizliği ile tanımlanabilir. Sanayi sektöründekinden daha yüksek kârlar elde edilmesi sebebiyle, uluslararası mali pazarlar tercih ediliyordu. En önemli üretim araçlarının özel mülkiyetine dayanan toplumsal düzenin "Kumarhane Kapitalizmi"⁵⁶ne dönüşmesi, en azından başlangıçta, sistemler çatışmasıyla bağlantılıydı: 1967'de ABD yönetimi, Vietnam savaşını finanse edebilmek için yüksek miktarlarda borca girmişti. Aynı şekilde seksenli yılların başında, silahlanma yarışının yeni bir turu için ABD tarafından büyük kaynaklar sağlandı. Buna bağlı olarak faizlerin yükselmesi dolar kurunun artmasını sağladı ve bu, dünya çapında, para spekülasyonunun başlangıç noktası oldu. Sermaye artık -en azından o zamana kadar olduğu oranda- üretime bağlanmıyordu; bağlandığında da öncelikle rasyonalizasyon amaçları taşıyordu. Bu noktada daha az emeğe ihtiyaç duyan (özellikle de mikro-elektronik alanındaki) yeni üretim yöntemleri gitgide artan bir önem ka-

⁵⁶ Susan Strange: *Casino Capitalism* [Kumarhane Kapitalizmi]. Oxford/New York 1986.

zandı. Sermayenin spekülasyon alanına kayması ve hızlandırılan rasyonalizasyon, işgücüne olan talepleri azalttı; böylece işsizlik arttı ve sendikaların mücadele gücü azaldı. Devlet düzenlemelerinin yıkılması, sermaye kuruluşları ve onların politik çıkar temsilcilikleri tarafından, yatırımların temel şartı olarak ön plana alındı. Bu stratejinin yürürlüğe konmasıyla Keynesçi ekonomik önlemlerin gerçekleşme şansı ortadan kalkmış oldu. İşçi hareketinin faaliyetleri sadece durgunlaşmakla kalmadı, bunu, şimdiye kadarki sosyal devletçi ve sendikacı tutumların ağır yenilgisi izledi. Bu özellikle Büyük Britanya'da etkin olarak görüldü: Başbakan Margret Thatcher'ın (1979-1990) yönetiminde, Labour hükümeti tarafından başlatılan kamulaştırmalar, geniş bir özelleştirme dalgasıyla geri plana atıldı; devlet harcamaları azaltıldı ve sendikaların o zamana kadar sahip oldukları büyük etki yok edildi.

Marx ve Engels'in "Komünist Parti Manifestosu"nda 1847/48'de tahmin ettikleri dünya pazarının genelleşmesi, yetmişli yıllarda, bütün devletlerin iç toplumsal durumunu belirleyici yeni bir biçim aldı. Harekete geçen özneler artık ulusal işletmeler değil, birbirlerine bağlı olup aralarında sermaye akımları ve üretim süreci oluşan birliklerdi.⁵⁷ Artık sadece üretim araçları, tüketim malları ve hizmetler değil, sermaye de ihraç ve ithal edilen mallar görevini yapıyordu. Sermaye, artık sadece malların üretimine katkıda bulunmuyordu, aynı zamanda kendisinin de mal gibi kullanılması söz konusuydu.

⁵⁷ Robert B. Reich: *Die neue Weltwirtschaft. Das Ende der nationalen Ökonomie* [Yeni Dünya Ekonomisi. Ulusal Ekonominin Sonu]. Frankfurt/M. ve Berlin 1993.

Bu bağlamda ulusal bağımsızlık, örneğin sömürge karşıtı özgürlük hareketleriyle karşılaştırıldığında, çok daha az anlamlıdır. Sömürge karşıtı özgürlük hareketleri tarafından kurulmuş olan devletler, dış politikada çoğu zaman SSCB'ye dayandılar, ama SSCB'den bekleyebilecekleri ekonomik yardım hiçbir zaman kapitalist dünya ekonomisi içerisinde duydukları yüksek sermaye ihtiyaçlarını karşılamaya yetmedi. Ekonomik yeterlilik (otarşi) stratejisi ise, o zamana kadar az gelişmiş bir seviyede tutulan ülkelerde başarılı olmadı. Bu yüzden bu devletler, kredi ile finanse edilen bir gelişmeye bağlı kaldılar. Gerçekten de, ilk zamanlarda, genişleyen sermaye piyasalarında bunun için yeterli kaynak hazırды. Hatta zaman zaman maddi kaynaklar az gelişmiş ülkelere, artık üretim yatırımları için kullanılmayan sermayenin borç ticaretinde de büyük rantlar getirmesi beklendiğinden, neredeyse zorla kabul ettiriliyordu. Sömürge sonrası toplumlar, yeni sanayi ürünlerinin satışından elde edilecek gelirle borçlarını ödeyebilecekleri düşüncesiyle hareket ettiler. Seksenli yılların başından itibaren -bu toplumların, mallarını dünya piyasasında satamamalarının sonucunda- bu düşüncenin hayal olduğu ortaya çıkmıştı. Aynı zamanda, uluslararası sermaye piyasalarındaki faizler, hızlı bir şekilde yükseldi. Bu durum, ABD'nin, Vietnam savaşından itibaren ve daha sonra, seksenli yılların başındaki silahlanma yarışının yeni turunda, askeri politikasını yüksek faizli borçlarla finanse etmesinin bir sonucuydu. Sanayileşme sürecine geç girmiş olan ülkeler, borç tuzağına düşmüşlerdi. Ödemelerini erteletmek ve yeni krediler alabilmek için, Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) şartlarını kabul etmeleri gerekiyordu. IMF ise, sonuçta, bu ülkelerden, ithalatlarını ve sözde "verimsiz" (örneğin sos-

yal politika alanındaki) devlet harcamalarını azaltmalarını ve ihracatlarını yükseltmelerini talep ediyordu. Sömürge sonrası toplumlardan sadece birkaçı -örneğin Hong-Kong, Tayvan, Güney Kore, Singapur- sanayileşme süreçleri sırasında, dünya piyasalarına başarıyla girebildiler. Bunların çoğunluğu, kapitalist merkezlerin gitgide daha gerisinde kaldı. Bu durumun özellikle Afrika kıtasında çok belirgin bir şekilde ortaya çıkmasıyla birlikte, sömürge sonrası toplumlar arasında en fakir olanlar dünya ekonomisinden neredeyse kopmuşlardı. Öylesine ki, artık daha önce sömürge şartlarında gelişen, Kuzey-Güney ilişkisi içinde yer alan sömürücü düzeni bile teşvik edecek durumda değillerdi.

Dünya piyasasının yeniden yapılanmasıyla sosyalist devletler de büyük bir darbeye uğradı. Sovyet Rusya'nın 1917'den sonraki ekonomik dışlanmışlığı, kısmen kapitalist devletlerin boykot politikasının, kısmen de kesin ve yüksek kârın garanti olmamasının sonucuydu. Ancak bu, yeni devrimci devletin yönetimi tarafından yalnızca bir dezavantaj olarak görülmemiştir: 1923'e kadar, yakın zamandaki bir dünya devrimiyle, izolasyonlarının aşılabileceği öngörülüyordu ve, bu yüzden, SSCB'nin kendi kaynaklarından yararlanarak hızla sanayileşmesi sayesinde, dünya piyasasına entegre olması gereksiz görülüyordu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan "Sosyalist Dünya Sistemi"ne üye olan ülkeler için, özellikle de Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte ABD ve müttefiklerinin bu ülkelere karşı etkili bir ambargo politikasını yürürlüğe koymasıyla, 1917'den sonra SSCB için geçerli olan şartların çok benzerleri geçerliydi. Ellili yıllardaki yüksek büyüme hızı, İkinci Dünya Savaşı'nın toprakla ilgili sonuçlarının güvence altına alınması ve Sovyet etkisinin sömürge sonrası top-

lumlardaki yaygınlığı, sosyalizmin, dünya piyasasının bir parçası olmadan gelişmeye devam edebileceğinin bir kanıtı gibi görünmekteydi. Bu, altmışlı yıllarda ekonomik sistemin yenilenmemesiyle geçerliliğini kaybetti. Bundan sonra, sosyalizmin kendi temellerine dayanarak gelişebilmesi engellenmiş görünüyordu. Yalnızca, zaman zaman, olabildiğince yüksek ölçülerde kredi alınması çıkış yolu olarak görülüyordu ki, bu da dünya piyasasının bir parçası olmayı gerektiriyordu. Bunun için gerekli olan şartlar ise, bir yandan gerilimi azaltma politikası, diğer yandan da Batı'daki büyük sermaye sahiplerinin borç ticaretindeki çıkar beklentileri sayesinde git-tikçe gelişti. Sonuçta, sömürge sonrası toplumlara benzer bir şekilde, KİYK devletlerinin ürünleri, hesaplandığı miktarlarda satılamadı. Bazı sosyalist devletler, IMF'ye dahil olmaksızın, IMF'nin az gelişmiş ülkelere yüklediği yükümlülüklerle benzerlik gösteren uygulamalara yöneldiler. En geç seksenli yılların başlarından itibaren bu devletlerin esas amacı, döviz kaynaklarının "yaratılması" gibi görünüyordu. Bu noktada, devlet kesiminin bir kısmı içinde bir ahlaki çöküş ortaya çıktı.

Bu yolun bunalımlı sonuçları, çok erken bir dönemde Polonya'da ortaya çıktı. Gierek'in kredi ile finanse edilmesi öngörülen modernleşme politikası, yetmişli yıllarda sınırını zorlamaya başladı. Borçları geri ödeyebilmek için, başlangıçta iç pazar için öngörülen günlük ihtiyaç mallarının ihraç edilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı günlük ihtiyaçların temin edilmesinin zorlaşması, hızlı sanayileşme sonucunda büyümüş olan işçi sınıfının protestosuna sebep oldu. Bu protestoya, büyük ölçüde sanayi sektöründe çalışanların ilk nesli dahildi (ki, bu neslin kökenleri sayıca hâlâ ağır basan ve katolik ki-

liseye yakın olan köylülere dayanmaktaydı). 1976'da, fiyatların yükseltilmesinden dolayı ortaya çıkan ayaklanmalar, bu önlemlerin -daha önce de, 1970'te, olduğu gibi- geri alınmasına neden oldu. Çatışmanın sonucunda bir "İşçileri Müdafaa Komitesi" kuruldu; daha sonra da, bu komitenin hükümet tarafından kovuşturmaya uğramasından sonra, bir "Sosyal Meşru Savunma Komitesi" ortaya çıktı. Bu teşebbüsler, 1978'den itibaren Karol Woytila ile Papalık kurumunu (İkinci Jan Pol) temsil eden Polonya ruhban sınıfı tarafından desteklendi. 1980'deki büyük grevlerde, Polonya Birleşik İşçi Partisi'ne bağlı olmayan "Solidarnosc" [Dayanışma] adlı sendika ortaya çıktı. Bu, Ekim ayından beri PBİP'nin de başında olan, Başbakan Wojciech Jaruzelski yönetimindeki ordunun, 12 Aralık 1981'de savaş hali ilan ederek ortadan kaldırmaya çalıştığı bir devlet krizine neden oldu. "Solidarnosc" yasaklandı ve yöneticisi olan Lech Valesa, bir süre için gözaltına alındı. Ancak bu sendika ve onun çevresinde gruplanmış olan siyasi hareket, Polonya'da seksenli yıllarda bir iktidar bölüşümü ortaya çıkartacak kadar güçlüydü. Bu iktidar bölüşümünde, hegemonya "Dayanışma"ya, resmi devlet otoritesi ise PBİP ve orduya aitti.

Partinin ve (1974'ten itibaren) devletin başında bulunan Nicolae Çavușesku yönetimindeki Romanya, sanayileşmesini her şeyden önce petrol çıkartılması ve ihracatına yöneltmişti. Bu yönelim, yetmişli yılların ortasında ve sonunda, petrol ihraç eden ülkelerin yüksek fiyatlar koymayı başarmasından sonra, elverişli görünüyordu. Böylece, Romanya'nın büyük krediler alabileceği ve bundan kaynaklanan borçlarını kesin ve sıkıntıya girmeden geri ödeyebileceği garanti altına alınmış görünüyordu. Seksenli yıllarda fiyatların düşmesi, bu bek-

lentileri boşa çıkarttı. Yine de Romanya, temel ihtiyaçların teminindeki kısıtlanmaların halka zorla kabul ettirilmesi ve ülkenin, hükümet tarafından, borç verenlerin lehine talan edilmesi koşullarıyla, borçlarını geri ödeyebiliyordu. Yaygın bir gizli polis mekanizması, etkili bir muhalefeti imkânsız kılmaktaydı.

ADC, yetmişli yılların ortasında, geç sanayileşme sebebiyle değil, Erich Honecker'in yaymaya çalıştığı "İktisadi ve Sosyal Politika Birliği"nden kaynaklanan çelişkiler sebebiyle, ağır bir borç yükü altına girdi. Ekonomik verimlilik, temel ihtiyaçları yüksek bir seviyede teminat altına almak için yeterli değildi. Federal Almanya'dan kredi alması, bu ülkenin ekonomik alanda bundan önce kazanmış olduğu önemli bir dış politik başarıyı sarsıntıya uğrattı. Bu başarı, AFC'ye karşı uluslararası bağımsızlığın kabul edilmesi idi. ADC, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye olmamasına rağmen (AFC'nin de sahip olduğu) gümrük avantajlarına sahipti ve bu avantajlardan -açıkça olmasa bile- faydalandı. Sonuçta bu, ADC'nin, içerik olarak, Federal Almanya'nın bir parçası gibi muamele görmeye izin verdiğini gösteriyordu. 1982/83 gibi erken bir dönemde bile, ADC'nin ekonomik dış politikasıyla ilgili olan devlet aygıtının bir kısmında, daha büyük olan kapitalist Batı Alman devletine yaşama gerekliliği yönünde bir durum değerlendirmesi yapıldı. Özellikle de SSCB'nin silahlanma yarışında yeni bir tura mecbur edildiği sırada ortaya çıktığı için, bunun SBKP yönetimince şüpheyle karşılanması kaçınılmazdı. Ki, burada aynı zamanda SSCB'nin ADC'ye karşı çıkarlarını savunmaya devam etmeye çalışması gerçeğinin de etkisi var. 1984 için planlanmış olan Erich Honecker'in AFC'yi resmi ziyaretinin iptali bu çelişkinin yansıması olarak görünüyor.

ABS'nin, 1961'e kadar ADC üzerinde bir hegemonya kurmayı başaramadığı görünmektedir. Federal Almanya, ellili yılların ortasından beri insanların tüketim kıyaslamaları ve herşeyden önce kitle iletişim araçlarının sayesinde, Almanya Demokratik Cumhuriyeti üzerinde olağanüstü bir ideolojik etkiye sahipti. Kısmen gerçekleşen ekonomik konsolidasyon ve tehlikesizce AFC tarafına geçebilme şansının ortadan kalkması, 1961'den itibaren bu devletin ister istemez kabul edilmesini ve aktif bir biçimde şekillendirilmesini teşvik edici bir durum olarak düşünülebilir.

Duvarın yapılışına kadar ülkeyi terk etmemiş olan ve duvarın inşa edilmesinde katkıda bulunanlar için, en azından, topluma adanmış oldukları çalışma performanslarıyla, bu ülkeyle özdeşleşme imkânı söz konusuydu. Ancak bu -en azından, birkaç yıl boyunca aktif bir şekilde gelişen- özdeşleşme, özel biyografilerinde, AFC ile olmasa da, faşizm ve Weimar Cumhuriyeti ile karşılaştırıldığında, göreceli olarak bir yükselme gözetilen nesille sınırlıdır.⁵⁸ Halkın çoğunluğunun, böyle ya da benzer bir şekilde devlete arka çıktığının sonradan gösterilmesi bir hayli zor olmalı. Ancak, ADC'nin, ihracatın hızlandırılmasını, ithalatın kısıtlanmasını, Batı'ya satışlarının iç pazar ihtiyaçlarına nazaran daha öncelikli olmasını ve üretici yatırımların dondurulmasını öngören, borçlanmaların sınırlandırılmasının ilk sırada yer aldığı bir ekonomik po-

⁵⁸ Lutz Niethammer: "Annäherung an den Wandel. Auf der Suche nach der volkseigenen Erfahrung in der Industrieprovinz der DDR" [Değişime Yaklaşımlar. ADC Sanayi Bölgelerindeki "Halka Ait" Tecrübelerin Arayışı]. Bkz.: Alf Lüdtke (Ed.): *Alltagsgeschichte. Zur Rekonstruktion historischer Erfahrungen und Lebensweisen* ["Normal" Hayatın Tarihi. Tarihi Tecrübelerin ve Yaşam Biçimlerinin Yinelenmesine Dair]. Frankfurt/New York 1989, s. 283-345.

litikaya yönelmesiyle orantılı olarak mevcut tabanın kaymaya başladığı aşikâr. Devlet yönetimi, özellikle Devlet Güvenlik Bakanlığı'nın faaliyetleriyle, bu gibi şartlarda belirgin bir şekilde ortaya çıkması kaçınılmaz olan muhalafeti bastırmaya çalıştı. Özellikle de edebiyat ve sosyal bilimlerle ilgilenen aydınlarla karşı büyük bir güvensizlik söz konusuydu. Buna bir örnek olarak, 1976'da muhalif şair ve ozan Wolf Biermann'ın vatandaşlıktan çıkartılması gösterilebilir.

Çekoslovakya'da, Varşova Paktı'nın 1968'de Prag'a yaptığı müdahaleden sonra, ÇekKP kitle tabanını kaybetmişti. Partiden ihraç edilen muhalif üyeler, (1975 Helsinki Konferansı'nın son klasörünün de bir parçasını oluşturan) Genel İnsan Hakları'nın gerçekleştirilmesini talep eden, hızla etkinliğini arttıran, kapitalist dünya tarafından ilgiyle izlenen, sosyalist olmayan bir hareketle birlikte çalışmaya başladılar. 1968'den itibaren "normalleştirilmiş" (ki, bu partinin ve devletin icat ettiği bir terimdi) şartlara karşı çıkan muhalefet, kendini, 1977'de basılan "77 Bildirgesi" ile kamuoyuna duyurdu.

Ancak, SSCB herhangi bir değişime razı olmadığı ve bu tutumunu müttefiklerine de yaymak için yeterince güçlü olduğu sürece, muhalif hareketlerin, SSCB'nin stratejik ön cephesinde hiçbir şansı yoktu. Sovyetler Birliği, yetmişli yılların ortasından itibaren dış politik girişimlerdeki yetkisini gitgide kaybetmeye başladı. İçte ise, zaten yüreksizce uygulanan siyasi iktisat alanındaki reform denemeleri ilerleme göstermedi ve sonunda bu denemelerden vazgeçildi. Batı tarafından başlatılan yeni silahlanma yarışı, SSCB'yi bir kez daha, bütün kaynaklarını askeri alanda yoğunlaştırmaya zorladı. Ayrıca, SSCB'nin yeni teknolojik girişimlerde bulunma kapasitesi de

sona ermişti. Artık bilgi-işlem gibi silahlanma için önemli alanlarda bile kendi araştırmalarını esas alamaz hale gelmiş, süregelen ambargo politikasıyla Batı'ya bağımlı bir duruma düşmüştü. Şimdiye kadarki müttefiklerinin bazıları -Romanya, Macaristan- kendilerini SSCB ile olan ekonomik birlikten uzaklaştırırken, SSCB'nin değişmiş olan dünya pazarında başarılı olma şansı kalmamıştı. KİYK, kendisine üye olan devletler için anlam kaybına uğramıştı.

SSCB'nin yeniden tecrit edilmesi, herşeyden önce san-
sürün kesin bir biçimde gerçekleştirilmesi ve muhalif ay-
dınlara karşı alınan önlemler bazında ortaya çıkan iç politik
baskının artmasıyla kendini gösterdi.

SSCB'nin siyasi sisteminin katılaşması, yönetici kad-
roların, personel değişikliği konusundaki beceriksizlikleri
doğrultusunda ortaya çıkıyordu. Leonid Brejnev, yetmişli yıl-
ların ortasından beri ağır hasta olmasına rağmen, 1982'deki
ölümüne kadar görevde kaldı. Yerine geçen Yuri Andropov,
Sovyet toplumundaki olayların daha gerçekçi olarak farkına
varmak gerektiğine işaret etti, ama hasta olduğu için, kalıcı ve
etkili bir oluşum meydana getirecek durumda değildi ve
1984'te öldü. Yerine geçen Konstantin Çernenko, Brejnev'in
son yıllarında belirginleşen durgunluğun sadece girişimsiz bir
devamını simgeliyordu.

SSCB'nin 1979'un sonlarından beri Afganistan'da giriştiği
askeri angajmanı ağır bir dış politik yenilgiye sebep oldu. Bu
ülke, Sovyetler Birliği ile her zaman sıcak ilişkiler içerisinde
olmuştu. 1978'de ulusal devrimci subaylar, devlet başkanı
Daud'u düşürüp "Afganistan Demokratik Cumhuriyeti"ni
ilan ettiler. Kesin laik bir çizgiyi takip eden ve hızla uy-

guladıkları modernleştirme politikaları kısa zamanda sert ve başarılı bir silahlı muhalefete sebep oldu. Yeni rejim 1979 yılında devrilmek üzereydi. Sovyet yönetimi, bu durumda, kendileriyle süregelen iyi ilişkileri sürdürmeyecek güçlerin iktidara gelmesinden oldukça korkuyordu. İran'da 1979'da, Batı yanlısı olan Şah düşürülmüştü. Bunun üzerine kurulan "İslam Cumhuriyeti", ülkede bulunan üslerinden vazgeçmek zorunda bırakılan ABD ile ilişkilerini bozdu. SBKP'nin yönetici kademesi, kısmen Stalin döneminde de görülebilen, fakat bu son süreç için karakteristik olan "en kötü ihtimali düşünmek" şeklinde, ABD'nin -üstelik yeni bir silahlanma yarışının başlangıcında- Afganistan'da iyice yerleşmesi tehlikesini ortadan kaldırmak ve İran'da kaybedilen pozisyonunu tazmin etmek istiyordu. Bu yüzden SSCB, askeri bir müdahale kararı aldı: 27 Aralık 1980'de Sovyet birlikleri Afganistan'a girdiler, tamamen tecrit edilmiş olan Başbakan Amin'i devirdiler ve Babrak Karmal başkanlığında yeni bir devlet yönetimi kurdular. Silahlı İslami muhalefet, bu yönetimi, SSCB için başarısızlıkla sonuçlanan (aynı ABD'nin Vietnam angajmanı gibi), yıllar süren bir savaşa çekti.

Arap dünyası üzerindeki Sovyet etkisi, yetmişli yılların ortasından beri azalmaktaydı. Mısırlı Devlet Başkanı Nassır'ın ölümünden sonra (1970) yerine geçen Enver Sedat, 1971'de SSCB ile bir dostluk antlaşmasını imzaladı, ama bu antlaşmayı 1976'da feshetti. Daha önce, 1972'de, 17,000 Sovyet askeri danışmanını sınırdışı etmişti. Irak, Sovyetler Birliği Etiyopya ile Somali arasında Ogaden bölgesi için yapılan askeri çatışmada Etiyopya lehine hareket ettiği için, 1978'de SSCB ile ilişkilerini kesti. Komünist Parti takibe uğratıldı ve görevlileri idam edildi. Somali ise bundan önce, 1977'de, SSCB ile işbirliğine son vermişti.

Angola ve Mozambik Halk Cumhuriyetleri, kurulmalarından hemen sonra, Zaire, Güney Afrika ve Rodesya'nın askeri saldırılarına karşı direnişe geçmek zorunda kaldılar. MPLA ve FRELIMO'nun iktidarlara, Portekiz'e karşı özgürlük savaşları zamanında rekabet ettikleri ve Güney Afrika tarafından desteklenen silahlı muhalif orduları tarafından reddedildi. Ayrıca, Küba'dan gönderilen birlikler de Angola hükümeti tarafında savaşıyordu. MPLA içerisinde, SSCB ile ilişkilerin ölçüsü konusunda tartışmalar ortaya çıktı. Bu tartışmaların sonucunda, Sovyetler Birliği ile daha geniş bir birliktelik taraftarı olan güçler etkilerini kaybetti.

1979'da Nikaragua'da, ABD tarafından desteklenen diktatör Somoza düşürüldü ve Küba ve SSCB tarafından desteklenen Sandinist Kurtuluş Cephesi (SKC), iktidarı ele geçirdi. ABD, dış politik çıkarları için tehlike olarak tanımladığı yeni rejimi, başlangıçtan itibaren ortadan kaldırmaya çalıştı. ABD gizli istihbarat örgütü CIA, 1984'te Nikaragua limanlarına mayın döşedi. Bunun dışında ABD, "Contra" adı altında tanınan silahlı çetelere de destek verdi.

El Salvador'da seksenli yılların başında, Komünist Parti'nin de küçük bir azınlık olarak dahil olduğu silahlanmış bir kurtuluş cephesi, her türlü muhalefete karşı şiddetli bir biçimde önlemler alan hükümete karşı başarılar kazandı; hatta zaman zaman ülkenin bazı kısımlarını kontrol altına aldı. Dünya çapında durgunlaşan anti kapitalist süreç, Orta Amerika'da birkaç yıl için sürekliliğini koruyor gibi görünüyordu. 1979'da Maurice Bishop yönetimindeki bir muhalif hareket, Grenada'da yönetimi ele geçirmiş ve Küba tarafından desteklenmişti. 1983'te gerçekleştirilen ABD'nin askeri müdahalesi, bu devrimci rejimi sona erdirdi. Bu olay, Orta Amerika'da da sol yönelimli güçlerin, gittikçe oynak bir tabanda

hareket ettikleri ve kısa süre sonra faaliyetlerinin tamamen durabileceği konusunda açık bir belirtiydi.

1976'da, Mao Zedong'un ölümünden hemen sonra, Çin'de o zamana kadar, kendilerini altmışlı yılların "Büyük Proleter Kültür Devrimi"nin temel ilkelerine bağlı olarak gören yönetim grubunun (sözüm ona "Dörtlü Çetesi"nin) elinden iktidar alındı. Böylece, daha Mao'nun son yıllarında başlamış olan ve aşırı solun yenilgisi ile sonuçlanan uzun yılların fraksiyon mücadelesi de sona ermiş oldu. Deng Hsiao-ping'in başkanlığındaki yeni yönetim, hem tarım hem de sanayi sektörünün teşvikini, yerinden yönetim girişimlerinin desteklenmesini, ama aynı zamanda ülkenin Batı'dan gelecek kredilere açılmasını içeren hızlı bir iktisadi büyüme politikasını ("Yeni Büyük Atılım") başlattı. SSCB ile dış politik uyumsuzluk devam etti ve Şubat 1979'da, bir sınır anlaşmazlığı sonucunda Çin birliklerinin (bir ay sonra geri çekildikleri) Vietnam'a saldırmalarına kadar gitti. Daha önce de, 1978'de, 1976'dan itibaren "Demokratik Kamboçya Devleti" adını alan Kamboçya'da bu iki ülke dolaylı bir çatışmaya girmişlerdi. Başbakan Pol Pot yönetiminde Kızıl Kmerler hükümeti, ülkeyi tamamen dış dünyaya kapatmış ve her türlü "Batılı" ve kentsel altyapı girişimlerine karşı terörist yöntemler kullanarak, tamamen kendi kendine gelişmeyi denemişti. Vietnam, birçok sınır anlaşmazlığından sonra, Kamboçya'nın kontrolünün Çin Halk Cumhuriyeti'nin eline geçmesinden korktuğu ve bunu önlemek istediği için, Ocak 1979'da, Kamboçya Halk Partisi yönetiminde kurulan Vietnam yanlısı bir hükümet Kamboçya'yı işgal etti. İktidardan düşürülen Kızıl Kmerler, bu hükümete karşı, Çin tarafından desteklenen silahlı bir savaş yönetti. Laos, bağımsızlığını ilkesel olarak vurgularken, SSCB ve müttefikleriyle iyi ilişkiler

içinde olmaya dikkat ettiği için (örneğin, 1982’de ADC ile bir Dostluk Anlaşması yapmıştır), Hindiçini’ndeki geleneksel Vi-etnam hegemonyası yeniden kuruluyor gibi görünüyordu.

Sosyalizmin yetersizliklerinin görülmesinin kaçınılmaz hale gelmesi, dış politikadaki etkisinin azalması; ve değişen sermaye birikimi ve dünya pazarı koşulları altında kapitalist merkezlerde sendika faaliyetlerinin “Fordist” ve Keynesçi temellerinin yok olmasıyla orantılı olarak, sermayenin ana ülkelerindeki komünist partiler, altmışlı yılların sonunda kazandıkları önemi yeniden kaybettiler. Bu süreçte İtalya bir istisna olarak görünmekteydi. İtalya Komünist Partisi, 1975 ve 1976 seçimlerinde büyük bir ilerleme gösterip, hâlâ en güçlü konumda olan Democrazia Cristiana’yı zaman zaman “köşeye sıkıştırmayı” başarmıştı. Ancak “Tarihi Uzlaşma”yla hükümete girmeyi de başaramadı. Yine de, 1978/79’da hristiyan demokratlar tarafından yönetilen hükümet, çoğunluğu sağlayabilmek için KP’nin yardımına muhtaçtı. Bu komünist hoşgörü politikası KP’ye, bir sonraki seçimlerde büyük oy kaybına maloldu. İtalyan Komünist Partisi, hükümet yönelimini belirleyici bir faktör olmasıyla orantılı olarak SSCB’den uzaklaştı. Sosyalist devletlerdeki insan hakları ihlallerini eleştirdi ve parlamenter demokrasinin kendi politikaları için zorunlu bir temel etmen olduğunu belirtti. Hatta Berlinguer bir konuşmasında, NATO’nun İtalyan demokrasisi için bir savunma işlevine sahip olduğu gerekçesiyle, onun tarafında yer alacağını açıkladı.

Genel Sekreter Santiago Carillo yönetimindeki İspanya Komünist Partisi, SSCB’yi zaman zaman, İKP’nin eleştirdiğinden daha sert eleştiriyordu. Aynı zamanda İspanya’da, sıkı Sovyet yanlısı -ama çok zayıf olan- ikinci bir komünist parti mevcuttu.

Fransız Komünist Partisi Genel Sekreteri Georges Marchais, ilk defa 1976'nın başında, SSCB'nin iç politik durumuna, dikkatli bir şekilde olsa bile, eleştiri yöneltti. Daha sonraki aylarda ve yıllarda uzaklaşma -özellikle birçok komünist aydın vasıtasıyla- zaman zaman çok şiddetli şekiller aldı. Müttefikleri olan sosyalistlerle rekabet eden FKP, "Fransa Renk-lerindeki Sosyalizm"i ilan etti. Seçimlerde oyları sürekli Sosyalist Parti'ye kaydı. FKP on yıl içinde %10 - %20 arasında oy kaybına uğrarken, Sosyalist Parti solun en kuvvetli siyasi gücü haline geldi. 1977'de, 1972'de kurulmuş olan Sol Birlik dağıldı. Sosyalist Parti 1981 ulusal kurul seçimlerinde, oyların mutlak çoğunluğunu kazandı. Adayı olan François Mitterand devlet başkanı oldu. Sosyalistlerin, çoğunluğu sağlayabilmek için FKP'ye ihtiyaç duymamalarına rağmen komünist bakanlar da atandı. Hükümet, icraata, bazı büyük işletmelerin kamulaştırılmaları, altyapının düzeltilmesi ve alım gücünün arttırılması için, yüksek devlet yatırımları ile başladı. Fakat 1983'te kamu bütçelerinde sert bir tasarruf yönetimine ve, yeni dünya pazarı şartlarına uygun olarak da, ihracatın lehine olan bir işgücü kısıtlama politikasına geçti. 1984'te FKP bakanları hükümetten istifa ettiler.

1976'dan beri İtalyan KP'si, Fransız KP'si ve Carillo tarafından yönetilen İspanyol KP'si, "Avrupa Komünizmi" başında beraber çalışıyorlardı. Bu, parlamenter sistem içerisinde ve Batı Avrupa'daki siyasi ve kültürel şartlar altında hedeflere ulaşma çabaları anlamına geliyordu. Proletarya diktatörlüğü reddedildi. 1848'de yazılan Komünist Manifesto'dan beri, komünistleri diğer siyasi güçlerden farklı kılan mülkiyet sorununun işlevi artık açık değildi. FKP, Fransa'da Sol Birliğin dağılmasından sonra, Avrupa Komünizmi'nden yine uzak-

laştı. Sovyetlerin Afganistan'a girmesinden sonra, açık bir fikir ayrılığı ortaya çıktı: Berlinguer ve Carillo müdahaleyi eleştirirken, Marchais Sovyetler'in bu konudaki politikasını destekledi.

1969'da Moskova'da, dünya çapında, komünist partilerin (Çin KP'si hariç) son konferansı düzenlenmişti. Bundan sonra bir daha böyle girişimlerde bulunulmadı. 1976'da Doğu Berlin'de, "eurokomünist" ve pro-sovyet yaklaşımlar arasındaki farkı açıkça ortaya çıkaran, Avrupa komünist partilerinin danışma toplantısı düzenlendi. Uluslararası resmi ilişkilerin başlatılması, genellikle, komünist partilerin parti kongrelerine misafir heyetlerin gönderilmeleri şeklinde oluyordu. SBKP kongreleri, bu bağlamda, hâlâ merkezi bir anlam taşıyordu. İzlanda Birleşik Sosyalist Partisi, kendini artık komünist partilerin arasında saymadığından, bu tür toplantılara katılmıyordu. Bu parti tarafından yönetilen Halk Birliği 1978'de hükümette yer aldı. İsveç'te, SBKP tarafından desteklenen "Komünist İşçi Partisi", "Sol Parti-Komünistler"den ayrıldı ama etkisiz kaldı ve, diğer (büyük) partinin aksine, parlamentoda temsil edilmedi.

Seksenli yıllarda, küçük Maoist partilerin Avrupa'daki varlığı sona erdi.

1975-1985 arasındaki on yıl, reel sosyalizmin ve komünist hareketin çöküş dönemi idi. Seksenli yılların ortasında, daha düşük düzeyde olsa bile, yeni bir istikrara ulaşılamamıştı; aksine, ya sosyalizmi yenileyici bir yönelime ya da çökmeye götürebilecek bir geçiş evresine yaklaşıyordu.

SON (1985-1991)

1985 yılının Mart ayında SBKP'nin Genel Sekreteri Konstantin Çernenko öldü. Yerine Michail S. Gorbaçov geldi. Gorbaçov, resmi analizlerinde, Sovyetler Birliği'nin son on yıllık sürecindeki durgunlaşmayı kabul etti. 1986' da Çernobil'de meydana gelen büyük bir atom santrali faciasıyla bu sıkıntılı durumu bir kez daha dramatik bir şekilde ortaya koydu. Gorbaçov, bundan sonra başlattığı yeni politikasıyla, demokratik bir kamuoyunun gelişmesini (Glasnost) ve ekonominin,

pazar etmenlerini de dahil etmek üzere anti-merkeziyetçi bir biçimde yeniden yapılanmasını (Perestroyka) gerçekleştirmeye çalıştı. Fakat biçimsel olarak yirmili yılların YİS'ini örnek alan siyasi iktisadın ayrıntıları net bir biçimde ortaya konmamıştı. Gorbaçov 1987'de, orta mesafeli füzeler konusunda NATO'nun tutumunu benimsedi ve SS-20 füzelerinin -Pershing ve cruise missile'lerin aynı anda yok edilmesine paralel olarak- imha edilmesine rıza göstererek, silahlanma yarışının sona erdirilmesi sürecini başlattı. SSCB 1988'de, Afganistan, Pakistan ve ABD ile, Sovyet birliklerinin Afganistan' dan çekilmesinin kararlaştırıldığı bir antlaşma imzaladı. Bu karar, 1989'da uygulandı. O ana kadar Afganistan hükümetinin galip muhalifleri, doksanlı yılların başından beri birbirlerine karşı bir iç savaş halindeler.

SBKP'nin yeni genel sekreteri, cepheleşmeden vazgeçerek, dış politik açıdan Sovyet etki alanının güvenliğini, ekonomik açıdan da (artık devletsel değil kooperatıf sel olan) toplumsal mülkiyetin güvenliğini asgari bir düzeyde muhafaza edebileceğini düşünmüştü. Fakat bu bir yanılgıydı. Çünkü Sovyet politikasındaki değişimler, bağımsız temeller üzerinde gelişmedi; aksine, bu değişimler, NATO'nun askeri üstünlüğü ve sosyalist toplumları içten etkileyen dünya pazarının dinamiğinden oluşan bir güç dengesi tarafından dayatılmıştı. Batı, güç dengesinin hemen hemen eşit olduğu zamanlarda bile, sosyalizmi geriletme yönündeki stratejik amacından vazgeçmemiştir. Böyle bir politikayı, güçsüz ve taviz vermeye hazır bir SSCB'nin karşısında daha da belirgin bir biçimde uygulayacağı açıktı. SSCB buna boyun eğmeye mecbur kaldığı takdirde, ADC'nin varlığı da gündeme gelecekti. Bu, ABS yönetiminin yeni Sovyet yönelimine (si-

lahsızlanma girişimleri hariç) karşı çıkışının temeliydi. 1987'nin sonundan itibaren ADC'de, Gorbaçov'a dayanan bir muhalefet oluşmaya başladı. Bu, ABS'de farklı düşünen ve sosyalist bir yenilenme isteyen kişiler için olduğu gibi, anti-sosyalist güçler için de geçerliydi. 1989 yazında, ADC vatandaşlarının, AFC'nin Doğu Berlin'deki sürekli temsilciliğine ve Batılı ülkelerin ADC ve diğer devletlerdeki büyükelçiliklerine (örneğin Prag) kaçış hareketi başladı. Bu hareket, 1973'te imzalanan temel antlaşmaya rağmen, ADC vatandaşlığını tanımayan ve Almanya Demokratik Cumhuriyeti vatandaşlarından başvuranlara Batı Alman pasaportu veren Federal Almanya tarafından fiilen destek buldu.

SSCB'nin, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarını yeniden gözden geçirme taleplerine karşı nasıl hareket edeceği sorusuna, sosyalist bir ülke olan Macaristan'ın hükümeti (bu soru daha henüz resmi olarak sorulmamışken) cevap verdi. Orada, 1968'den beri başlatılmış ve uygulanmış olan ekonomik reformlar (mal piyasalarının ve fiyatların serbest bırakılması, işletmesel karar organlarının güçlendirilmesi) yetmişli yıllarda yüksek büyüme oranlarına yol açmıştı; aynı zamanda da Macaristan'ın ulusal ekonomisi, kapitalist dünya pazarına dahil edilmişti. Ülke, seksenli yıllarda, gitgide artan borçlarını geri ödeyebilmek için, tüketimin kısıtlanması ve ihracatın hızlandırılması yoluna gitti: O zamana kadar nispeten başarılı olan "Macar Modeli" krize girmişti. MSİP yönetimi -János Kádár'ın 1988'deki istifasından sonra hızlandırılmış bir biçimde- bu durumun çıkış yolunu, kapitalist sürece hızlı bir şekilde girerek bulabileceğini varsaydı. Bu süreç içerisinde hegemonyasını muhafaza edebileceğini (veya kazanabileceğini)

ve İsveç örneğini esas alan ekonomik ve sosyal bir düzen kurabileceğini düşündü. Pazarların genişletilmesine ve yabancı yatırımcıların davet edilmesine paralel olarak, politik reformlar da başlatıldı: 1988’de burjuva “Macaristan Demokratik Forumu” kuruldu, bunu diğer muhalif partilerin kuruluşları izledi. Ocak 1989’da MSİP, anayasada belirlenmiş olan “liderlik görevi”nden feragat etti. Ekim 1989’da ise kendini feshetti ve yerini “Macaristan Sosyalist Partisi” (MSP) aldı. Aynı yıl devletin adı “Macaristan Cumhuriyeti” olarak değiştirildi. Birleşme ve toplanma özgürlüğü ve grev hakkı garanti edildi. Macaristan, aynı zamanda, o ana kadar Varşova Paktı’nın diğer devletleriyle paylaştığı dış politik tutumlarını yeniden gözden geçirmeye başladı. 11 Eylül 1989’da, ADC’nin kaçmak isteyen vatandaşlarına kapısını açtı ve bundan böyle bu insanlar AFC’ye gitmek için, kitleler halinde, bu dolambaçlı yolu kullandılar.

Almanya Demokratik Cumhuriyeti’nde oturanları sadakate zorlayan (ki bu, birçok insan için “normal” bir tutum haline gelmişti, ama aralarında şüphesiz isteksiz olanlar da vardı), 1961’de yapılmış olan duvar, işlevini artık kaybetmişti. Ağırıklı olarak Leibzig’de olmak üzere, Ekim’den itibaren ADC şehirlerinde, her şeyden önce serbest seçim isteklerini içeren reformların talep edildiği, ama kısa süre sonra ilkesel olarak devletin reddinin açıklanmasına dönüşen büyük gösteri yürüyüşleri ortaya çıktı. Bu yürüyüşlerde, ilk başlarda, ADC’nin sosyalist ve demokratik yenilenmesinden yana olan aydın sözcüler egemen durumdayken, siyasi dengelerin başka etmenlerden etkilendiği kısa sürede ortaya çıktı.

Birincisi; artık Sovyetler Birliği’nin, ADC’nin devamı için herhangi bir garanti vermediği açıktı. Bu da, AFC’nin, iki

Alman devletinin birleşmesi isteğinin bir fırsat **kazanmasına** sebep oldu.

İkincisi; Doğu Almanya'da büyük halk kitleleri, genişletilmiş bir Federal Almanya'da, ADC'ye kıyasla, çok daha yüksek tüketim imkânlarıyla yaşayabilecekleri düşüncesine kendilerini hazırlamışlardı.

Sovyet dış politikasının, ADC'nin varlığını artık garanti etmeyen temel tutumundan sonra ABS yönetimi, herhangi bir siyasi girişimde bulunmaktan âciz kaldı. Politbüro'nun güvenini kaybetmiş olan Erich Honecker, 18 Ekim 1989'da istifa etti. Onun yerine, ABS'nin Genel Sekreteri ve Devlet Konseyi'nin Başkanı olarak Egon Krenz geçti. 9 Kasım'da Batı Berlin'e ve Federal Almanya'ya sınırlar açıldı. Bu, devlet ve parti yönetiminin, stratejik bir amacı olmayan ama stratejik sonuçlar doğuran çaresiz bir refleksi gibi görünüyordu, çünkü sınırların açıldığı andan itibaren, halen resmi olarak mevcut olan ADC'nin para birimi pratikte tedavülden kaldırılmış oldu; işletmeler, Batı Alman rekabetine yenik düştü; ve halk, diğer ülke lehine karar verdi. Kısa sürede AFC'nin parti sistemi ADC'ye de yayıldı. O ana kadar ABS doğrultusunda hareket eden "blok partiler", HDB ve AHDP, fiilen Batı Alman Hristiyan Demokrat ve Liberal Demokrat partilerinin alt birimleri haline geldiler. ASP, ADC'de, ilk önce SDP (Sosyal Demokrat Parti) adı altında, yeniden kuruldu. 1989 yazının sonundan ve sonbaharından itibaren faaliyette bulunan sivil toplum örgütleri, daha sonra, mevcut Batı Alman partilere (örneğin "Demokratik Hareket" HDB'ye; "Yeni Forum" ve "Anında Demokrasi" grubu "Yeşiller"e) yöneldiler. Aralık ayında, ABS tabanının bazı kesimleri, Genel Sekreter Egon

Krenz'in geri çekilmesi için baskı yaptı; yerine -başkan olarak- Gregor Gysi geldi. Parti ismine, Şubat 1990'dan sonra tek ad olarak kabul ettiği, "Demokratik Sosyalizm Partisi" (DSP) [Partei des Demokratischen Sozialismus - PDS] ilavesini ekledi. 18 Mart 1990'daki meclis seçimlerinde, ADC'nin Federal Almanya'ya katılması için çalışan partiler (HDB, "Hür Demokratlar Birliği", ASP ve HDB'ye yakın "Demokratik Hareket") üçte iki çoğunluk kazandılar. DSP, oyların 16.4'ünü aldı. 1 Temmuz 1990' dan itibaren iki Alman devleti arasında ekonomi ve para birimi birliği oluştu ve 3 Ekim'de ADC, AFC'ye katıldı.

Almanya Demokratik Cumhuriyeti'nin çöküşü ve SSCB'nin soğuk savaşta fiilen boyun eğmesi, diğer sosyalist devletlerdeki (Almanya'da olduğu gibi, ulusal güç dengelerinden kaynaklanan) köklü değişikliklerin temel nedenleri arasındaydı. Polonya'da hükümetten ve Solidarnosc'tan oluşan fiili ikili iktidar bir "Yuvarlak Masa" ile kurumlaştırılmıştı. Bu sadece, o ana kadarki muhalefetin zafere geçişinin bir aşamasıydı. Solidarnosc, 1990'daki yerel seçimleri kazandı. Aralık ayında Walesa, devlet başkanı seçildi. PBP, 1991 yılının Ocak ayında kendini feshetti. Bunun devamı olarak, "Polonya Cumhuriyeti Sosyal Demokrasisi" kuruldu.

1968 müdahalesinin yirminci yıldönümü sebebiyle 1988'de yapılan protesto mitinglerinden sonra, 1989'da, Çekoslovakya'da muhalif bir "Sivil Toplum Forumu" kuruldu. Kasım 1989'daki kitle gösterilerini, ÇekKP'nin yönetiminin geri çekilmesi ve partinin lider rolüyle ilgili hükümlerin anayasadan çıkartılması izledi. Aralık ayında, daha önce takibe uğramış ve tutuklanmış olan eski muhaliflerden yazar

Václav Havel devlet başkanı; sosyal demokrat bir parti kurmak için çaba göstermiş ve başarısız olmuş olan Dubcek ise meclis başkanı oldu. Şubat 1990'da, Kızılıordu, Çekoslovakya'dan çekilmeye başladı. Nisan ayında ülkenin adı "Çekoslovak ve Slovak Federatif Cumhuriyeti" olarak değiştirildi. Haziran'daki meclis seçimlerini "Sivil Toplum Forumu" kazandı.

Macaristan'da, daha önce, Mart 1990'da, "Macaristan Demokratik Forumu" meclis seçimlerinden galip çıkmıştı. Burjuva bir hükümet kuruldu. MDF oyların %8.54'ünü alırken, kendilerinden solda ayrılmış olan ve hâlâ eski parti adını (MSİP) kullanan bir parti %3.7 gibi bir oranla milletvekili çıkartamadı.

Bütün eski sosyalist ülkelerdeki köklü değişikliğin ortak sosyo ekonomik içeriğini, kapitalist üretim şartlarına dönüş oluşturunuyordu. Bu dönüşümün siyasi şekilleri ise ülkeden ülkeye değişiyordu. Ana hatlarıyla üç şekil göstermek mümkün:

Birincisi; o ana kadar yönetimde olan sosyalist partinin düşürülmesi ve hükümetin sosyalist olmayan örgütler tarafından ele geçirilmesi. Bu, ADC'de, Polonya'da, Çekoslovakya'da ve Macaristan'da gerçekleşti. Bu bağlamda, siyasi bir burjuva devriminden söz edilebilir.

İkincisi; o ana kadarki hükümet partisinin, bir süre için iktidarı elinde tutabilmesi, aynı zamanda çok partili sisteme geçilmesi ve yönetici kadrolarda yeniden düzenlemeler yapılması. Bu, Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya'da gerçekleşti. Burjuvazinin siyasi devrimi orada da, geciktirilmiş olarak da olsa, yer aldı. Romanya'da ise KP'nin yerine geçen parti nispeten daha uzun süre iktidarda kalabildi.

SSCB’de değişim, Ağustos 1991’e kadar ikinci şekle, ardından da birinci şekle uygun olarak gerçekleşti.

Üçüncüsü; Komünist Parti’nin süregelen siyasi iktidar tekelinin yönetiminde kapitalist şartların zemininin hazırlanması. Bu Çin, Vietnam ve kısmen Küba’da gerçekleşiyor.

Bulgaristan’da Komünist Parti’nin yöneticisi ve devlet konseyinin başkanı olan Todor Jivkov, Kasım 1989’da görevlerinden uzaklaştırıldı. Burada da KP, liderlik üzerinde hak ettiği taleplerinden feragat etti. Nisan 1990’da ismini “Bulgaristan Sosyalist Partisi” olarak değiştirdi ve Haziran’da oyların %47.9’uyla milletvekillerinin kesin çoğunluğunu kazandı. Ekim 1991’de, yeniden seçimlere gidilmesi sonucunda, o ana kadarki burjuva muhalefeti tarafından hükümetten uzaklaştırıldı.

Arnavutluk’ta 1990 yılının Aralık ayında, bir burjuva muhalefet partisi kuruldu. O zamana kadar hükümeti oluşturan “Arnavutluk Emek Partisi” (AEP) Mart 1991’deki seçimleri kesin çoğunlukla kazandı. Bu hükümetin başbakanı, pazar ekonomisine geçişi ve dünya pazarından bağımsız bir gelişme çabası olan “kendi kendine yetme politikası”nın sonunu ilan etti. AEP, Haziran’da ismini “Arnavutluk Sosyalist Partisi” olarak değiştirdi ve muhalefetle bir koalisyon kurdu. Koalisyonun bu eski muhalif kesimi, Mart 1992’deki seçimlerde, parlamentodaki 140 koltuktan 92’sini kazanarak hükümeti devraldı.

Romanya’da Aralık 1989’da, gizli polisin silah gücüyle önlemeye çalıştığı gösteriler, başında eski yönetici kadrosunun bir kısmının da bulunduğu bir halk ayaklanmasına dönüştü. Nicolae Çavuşesku düşürüldü ve idam edildi, Komünist Parti

dağıtıldı. Üyeleri ve kitle tabanının bir kısmı, yeni kurulan "Ulusal Kurtuluş Cephesi"nde tekrar birleştiler. Cephe, 1991 meclis seçimlerinde oyların %66'sını aldı; lideri olan Illiescu, oyların %85'iyle devlet başkanı seçildi. Ulusal Kurtuluş Cephesi, kapitalizme ve parlamenter demokrasiye geçişi ilan etti.

Sovyetler Birliği, Doğu ve Orta Avrupa'daki etki alanını terk ederken, Birlik içindeki cumhuriyetlerin ulusal taleplerinin gitgide daha açık bir şekilde ön plana çıkmasıyla parçalanma sürecine sokuldu. Bunun sebepleri şunlardır:

-Stalin tarafından uygulamaya konulan azınlık politikası, Rus olmayan birçok cumhuriyette "Ruslaştırma" olarak algılanmıştı. Soğuk savaştaki yenilgiyle ve sürekli ekonomik krizlerle merkezi otoritenin gücünün gittikçe zayıflaması esnasında, eski politikaları yeniden gözden geçirme talepleri ortaya çıktı.

-İran'da 1979'da Şiilerin lideri olan Humeyni'nin zaferinden sonra radikal siyasi İslam, Asya cumhuriyetlerinde, SSCB'ye karşı bağımsızlığa yönelik bir etki yarattı.

-Cumhuriyetler, kapitalist dünya pazarında, sanayi ve ekonomik seviyelerine göre, birbirlerinden farklı şanslar elde edecekler gibi görünüyordu. Bunların arasında en zengin olanları, bu pazara, zayıf bölgelerle o ana kadarki birleşmeleri olmaksızın, tek başına girmeye çalışıyorlardı. Bu eğilim en çok Estonya, Letonya ve Litvanya Baltık cumhuriyetlerinde, ayrıca da Beyaz Rusya'da, Ukrayna'da ve Gürcistan'da belirgindi. Sovyetler'in yönetici kadrolarından bir kısmı SSCB bağlamından koparak cumhuriyetleri iktidar tabanları haline getirdiler. Baltık devletlerinde 1991'de yapılan halkoylamaları, çoğunluğun SSCB'den bağımsız olmaktan yana olduğunu or-

taya çıkarttı. Aynı eğilim "Rusya Federatif Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti"nde de (RFSSC) ortaya çıktı. 1990'da RFSSC'ye devlet başkanı seçilen eski politbüro üyesi Boris Yeltsin, Rusya'nın bağımsızlığını hızlandırdı. Gerçi Gorbaçov, 1988'den beri Sovyetler Birliği'nin başında (1990'dan beri devlet başkanı olarak) bulunmuştu, ama iktidarı gittikçe hayali bir hal aldı. Brejnev'in son yıllarını, Andropov ve Çernenko'nun da görev sürelerini belirlemiş olan ekonomik durgunluğun, 1985'ten beri çöküşe yönelmesi de bu duruma katkıda bulundu.

Perestroika'nın vaatlerinden geriye, planlı ekonomiden vazgeçilmesi ve özellikle yönetim kadrolarının, bölgesel, cumhuriyet ve federatif düzeyde, imtiyazlı statülerinden yararlandıkları bir çeşit gizli özelleştirme kaldı. Ağustos 1991'de, KGB gizli istihbarat örgütünün, Kızılordu'nun ve devlet aygıtının en üst kademelerinde yer alan (aralarında devlet bakan vekili Yanayev'in de bulunduğu) bazı görevliler, bir darbe girişimiyle iktidarı ellerine geçirmeye çalıştılar ve gerekçe olarak da Sovyetler Birliği'nin dağılmasına engel olma amaçlarını gösterdiler. Girişimciler yalnız kalarak birkaç gün sonra başarısızlığa uğradılar. Rus devlet başkanı Yeltsin, onların hareketini kendisi için bir fırsat sayarak Rus Cumhuriyeti'ndeki bölgelerde SBKP'yi geçici olarak yasakladı. Bundan sonra cumhuriyetlerin, 1991'in ikinci yarısında kendini fiilen fesheden SSCB'den ayrılmaları hızlandı. 21 Aralık 1991'de, o zamana kadarki Sovyet cumhuriyetlerinden 11 tanesi "Bağımsız Devletler Topluluğu" (BDT) olarak birleşip SSCB'nin sonunu ilan ettiler. Ağustos ayında SBKP'nin genel sekreterliğinden istifa etmiş olan Gorbaçov, 25 Aralık'ta devlet başkanlığı görevini de bıraktı. Daha önce, Nisan 1991'de, KİYK

dağılmıştı. Ancak KIYK, o zamana kadar resmi olarak varlığını sürdürmesine rağmen, pratikte daha önce işlevsiz bir hale gelmişti.

Dünya pazarının eski sosyalist dünya sisteminin bazı devletleri üzerindeki (“ulusal” sorun olarak uygulanan) merkezkaç etkisi, ekonomik bir gerçek olmaktan ziyade, ideolojik ve siyasi bir olaydı. Amaç, çoğu zaman, bazı bölgelerin diğerlerinden daha uygun bir biçimde (ki, bazen bu sadece görünürde böyleydi) beraber çalışmaya hazır oldukları Avrupa Topluluğu ile geniş çapta işbirliği için çaba sarfetmeleriydi. Tahribat, Tito’nun ölümünden sonra (1980) ekonomik yüklerin yoğunlaştığı Yugoslavya’da korkunç bir hal aldı. 1991’de Slovenya ve Hırvatistan, Yugoslavya devletinden bağımsızlıklarını ilan ettiler, bunları Makedonya ve Bosna-Hersek izledi. Yugoslavya’nın, Sırbistan tarafından yönetilen kısmı, Hırvatistan ve Slovenya’yı, askeri önlemlerle engellemeye çalıştı. Bosna’nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra, (Müslüman) Boşnaklar’la Sırbistan tarafından desteklenen Sırp nüfusu arasında şiddetli bir iç savaş başladı.

31.12.1992’de, Çek ve Slovak Federatif Cumhuriyeti’nin varlığı da sona erdi; yerine, 1.1.1993’ten itibaren, bağımsız Çek ve Slovak devletleri kuruldu.

Çin Halk Cumhuriyeti’nde seksenli yıllarda, Mao’nun ölümünden kısa bir süre sonra, pazar ekonomisine yönelik politika devam ettirildi. 1986’da, devrimden sonra ilk kez, bir borsa açıldı. Dış borçlanma, ihracata yönelik sanayi işletmelerini ve yabancı yatırımcıların ülkeye davet edilmesini teşvik etti. Yüksek enflasyon oranları zaman zaman ekonomik plan etmenlerinin güçlendirilmesine yol açıyorsa da, ka-

pitalist sürece dönüş yönündeki temel eğilim korundu. Asıl önemli olan, (ilk başlarda zaten sınırlı olan) kamu mülkiyetinin kaldırılmasından çok, özellikle tarım sektöründe, üretim ve dağıtım araçlarının serbest kullanımını sağlamaktı. Son dönemlerde Çin, yüksek büyüme oranlarıyla, genelde artan bir ekonomik güç kazanan Doğu Asya ekonomi bölgesinde, ekonomik açıdan yükselen bir ülke olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle Güney Çin’de olmak üzere, özel ekonomi bölgelerinde, kapitalist süreç hızlandırılıyor. Bu dengesiz gelişmenin (durgunlaşan devlet sektörünün yanısıra büyüyen bir özel sektör; gelişen ve geri kalan bölgelerin yan yana bulunmaları; yeni sosyal bir yapılanma: Burjuva sınıfının oluşması ve aynı zamanda fakir kitlelerin çoğalması) ne gibi siyasi sonuçlara yol açabileceği konusu daha belirginleşmiş değildir. Belki bu, ülkenin bölünmesine kadar gider. Komünist Parti’nin iktidar tekeli muhafaza edildi. Pekin’de, Haziran 1989’da, öncelikle öğrenciler tarafından yürütülen bir “Demokrasi Hareketi”, sıkıyönetim ilanı ve ordunun müdahalesiyle kanlı bir şekilde bastırıldı. SSCB ve Çin Halk Cumhuriyeti, daha seksenli yıllarda, dış politik aykırılıklarını büyük ölçüde ortadan kaldırmışlardı.

Vietnam da, gecikmeli de olsa, Çin Halk Cumhuriyeti’nin gittiği yola giriyor gibi görünmektedir. Komünist Parti yönetimi, Gorbacov’un siyasi iktisat politikalarını reddetti. Aynı zamanda ekonomik durum, kaynak temin zorlukları ve yüksek enflasyon sayesinde krizdeydi. Vietnam doksanlı yıllarda, kapitalist dış ülkelerin yatırımlarına açıldı ve yüksek büyüme oranları elde etti. Bunun üzerine bazı gözlemciler, bu ülkenin, “Dört Küçük Kaplan”a (Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Hong-Kong) benzer bir şekilde gelişebileceğini tahmin et-

tiler. Dönüşüm, Komünist Parti'nin iktidar tekelinde gerçekleşti. Viyetnam, Kamboçya'daki birliklerini 1989'da çekti. Şimdiye kadar iktidarda olan (komünist) Kamboçya Halk Partisi, 1993'teki seçimlerde oyların %38'ini alarak ikinci güç oldu ve Prens Sihanuk yönetimindeki koalisyon hükümetinde yer aldı. Sihanuk'un birçok gruptan oluşan hareketi ise oyların %45'ini aldı. Kızıl Kmerler, ekonomik açıdan çökmüş olan ülkede gerilla savaşı sürdürüyorlar.

Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (Kuzey Kore), SSCB'nin çökmesinden dolayı hiçbir siyasi ya da ekonomik sistem değişikliğine gitmeye gerek duymadı. İlk defa 1994'te, parti ve devlet yönetiminin resmi bir açıklamasıyla ekonomik güçlüklerin varlığı kabul edildi.

Moğol Halk Cumhuriyeti, 1990'da çok partili sisteme geçti. Aynı yıl yapılan seçimleri, ülkeyi eskiden de yönetmiş olan (komünist) Moğol Devrimci Halk Partisi kazandı.

SSCB'nin çöküşü, Küba'yı büyük ekonomik sıkıntılara itti; çünkü, bir yandan Amerika'nın boykotu devam ederken, bir yandan da bu ülkenin geniş ölçüde bağımlı olduğu Sovyet yardımı ortadan kalktı. Halkın temel ihtiyaçları artık neredeyse temin edilemiyordu, altyapıdaki yeni yatırımlar durdurulmak zorunda kalındı. Komünist Parti'nin iktidar tekeli devam ederken, doksanlı yıllarda dış ilişkilerin iyileştirilmesiyle ekonomik politikanın değiştirilmesi için çalışıldı (turizm sektörünün genişletilmesi, teknolojik bakımdan kısmen riskli olan ihracata yönelik işletmelerin kurulması ve doların ülkeye girişine izin verilmesi). Bu yolda elde edilen ilk başarılarla, aynı zamanda petrol fiyatlarının düşmesi ve şeker fiyatlarının artması ile, 1994 başında, Küba

ekonomisinin çökmesi bir süre için engellenmiş görünüyordu. Öbür tarafta yetmişli yıllarda hızlanıyor gibi görünen Orta Amerika'daki devrimci sürecin durduğu açıktı. Sandinist Kurtuluş Cephesi, Nikaragua'da 1990'daki seçimleri, muhafazakârların, liberallerin ve ilginç bir şekilde küçük Komünist Parti'nin de dahil olduğu bir koalisyona karşı kaybetti. Sandinist Kurtuluş Cephesi, Sosyalist Enternasyonal'in de üyesiydi. El Salvador'da ise o ana kadar süregelen gerilla hareketi, sivil bir politik harekete dönüştü.

Afrika'daki sosyalist rejimler, Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle önemli bir desteği kaybettiler. Etiyopya'da, daha 1984'te, Marksist bir İşçi Partisi'nin kurulmasıyla bu partinin genel sekreteri olan Mengistu, egemenliğinin siyasi altyapısını oluşturmaya çalışmıştı. 1987'de Etiyopya Demokratik Halk Cumhuriyeti ilan edildi. Ülkenin ekonomisi, diğer etmenlerin yanı sıra, 1984/85'teki bir kuraklık faciasında ağır zarar gördü. Somali'yle 1988'de barışan hükümet, bu sefer, isyancı birlikleriyle ve özellikle Eritrea bölgesinin bağımsızlığı için savaşan "Eritrea Kurtuluş Cephesi"yle askeri çatışmalara itildi. 1990'da İşçi Partisi, Marksizmden yüz çevirerek, "Etiyopya Demokratik Birlik Partisi" olarak değişti. Mengistu, 1991'de görevinden ayrıldı; isyancıların orduları başkent Addis Abeba'yı aldılar.

1989'da Küba -1988'de ABD ve SSCB'nin aracı olduğu Angola hükümetiyle Güney Afrika arasındaki bir anlaşma sebebiyle- birliklerini Angola'dan çekti. Bu, o sırada Gorbaçov tarafından başlatılan, dünya çapındaki cephesizleşme politikasına uygundu. MPLA, Portekiz'in, ABD'nin ve (1991 yılına kadar) SSCB'nin aracılığıyla, 1966'dan beri ilk önce daha

Portekiz'e karşı savaştıkları sırada kendileriyle rekabet eden silahlı muhalefet UNİTA (Uniao Nacional para a Independencia Total de Angola) [Angola Bağımsızlık Ulusal Birliği] ile uzlaşmaya çalıştı. 1990'da, pazar ekonomisine ve çok partili sisteme geçiş ilan edildi. Mozambik'te daha önce, 1989'da, FRELIMO, Marksizm-Leninizm'den yüz çevirdi, ama büyük çapta sosyalist olan yönelimini muhafaza etti. Silahlı muhalefetle uzlaşmaya çalıştı. 1990'da, yeni bir anayasayla, çok partili sistem garanti altına alındı. Eski Halk Cumhuriyeti, "Mozambik Cumhuriyeti" olarak değişti. 1990'da, Kongo Halk Cumhuriyeti'nde (Kongo-Brazzaville) ve Gine-Bissau'da da çok partili sistem ilan edildi. Ancak burada, Angola ve Mozambik'te de olduğu gibi, o zamana kadarki hükümet partisi, en azından ilk dönemlerde, egemenliğini kaybetmedi.

"Arap Sosyalizmi"nin değişik biçimlerinden, seksenli yıllardan itibaren geniş ölçüde vazgeçildi. Cezayir'in yeni anayasası (1989), artık herhangi bir sosyalist yönelim içermiyordu. Doksanlı yılların başından itibaren, Fransa'ya karşı özgürlük savaşıyla ortaya çıkmış olan devlet gücünün, hegemonyasını, "İslami Selamet Cephesi"ne kaybetmiş oluşu, göz ardı edilemez hale geldi. Birleşik Devletler'in 1986'da ekonomik ambargo uyguladığı ve aynı yıl Amerikan askeri uçaklarının saldırısına uğrayan Libya, Arap dünyasındaki izolasyonunu aşmaya çalışıyor. 1990'da, Yemen Arap Cumhuriyeti (Kuzey Yemen) ve Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti (Güney Yemen), Yemen Cumhuriyeti adında birleştiler.

Avrupa'nın komünist hareketi, İtalyan ve İsveç KP'lerinin altmışlı yıllarda bağımsız olma eğilimlerinden ve "Avrupa Komünizmi"nin yetmişli yıllarda ortaya çık-

masından itibaren, tekdüze değildi. Gorbaçov'un dış politik yönelimini değiştirmesi, onları, sistem çatışmasında sahip oldukları işlevden mahrum bıraktı. Bundan sonra izlenecek yol hakkındaki farklı görüşler, birçok partide şiddetli tartışmalara yol açtı. Bu, örneğin, çoğunluğu "eurokomünist" olan Büyük Britanya KP'si için geçerliydi. Fransa ve Portekiz'de, "Demokratik Merkeziyetçilik" in ilkelerini sorgulayan parti içi muhalefet, başarılı olamadı. (FKP, bu konudaki düşüncelerini daha doksanlı yıllarda değiştirdi.) Her iki parti de oy oranlarını yaklaşık %9'un üzerinde sabitledi. Seksenli yıllarda Belçika ve Hollanda KP'leri, son parlamento vekilliklerini de kaybettiler. 1984'te Finlandiya Komünist Partisi bölündü. 1987 seçimlerinde, çoğunluğa sahip olan parti oyların %9.4'ünü, azınlık partisi ise %4.2'sini aldı.⁵⁹ 1990'da her iki partiden oluşturulan bir "Sol Bileşim", 1991 seçimlerinde oyların %10.1'ini aldı. İtalyan Komünist Partisi ismini 1991'de "Demokrat Sol Parti" olarak değiştirdi ve daha sonra Sosyalist Enternasyonal'e alındı. Bundan hemen sonra İtalyan parti sisteminde başlayan değişimde (Democrazia Cristiana'nın ve Sosyalist Parti'nin çöküşleri, faşist ve popülist sağ partilerin yükselmesi) orta solun belirleyici gücü olarak kendini gösterdi. Eski Komünist Parti'nin yeni eğilimlerini benimsemeyen bir azınlık, seçimlerde oy oranının %5 ile %8'ine ulaşan "Rifondazione Comunista"yı kurdu. 1990'da İsveç'teki "Sol Parti - Komünistler", isminden "komünistler"i çıkarttı. Hollanda Komünist Partisi, ekolojik, feminist ve radikal demokrat bir örgüte yöneldi, ama bu aralarda yeni bir KP kuruldu. Zaten

⁵⁹ Vesa Oittinen: "Die marxistische Linke in Finnland" [Finlandiya'daki Marksist Sol]. Bkz.: *Zeitschrift "Marxistische Erneuerung"* ["Marksist Yenilenme" Dergisi], 3. yıl, 12. sayı (Aralık 1992), s. 132-138.

küçük bir parti olan ABD Komünist Partisi, 1991 Moskova darbesinden sonra bölündü. Yetmişli yıllarda birçok kez bölünmüş olan İspanya Komünist Hareketi, ekolojik gruplarla bir seçim ittifakına gitti. Bu ittifak (Izquierda Unida - Birleşik Sol), Sosyalist Parti'nin hayal kırıklığına uğrayan seçmenleri tarafından da rağbet gördü. Yunanistan Komünist Partisi (çoğunluk) 1989/90'da, muhafazakârlarla bir hükümet birliği kurduğunda ortaya çıkan bölünmeler ve ayrılımlarla harap oldu. Sosyalist ülkelerin çökmesi, Batı'daki bazı küçük komünist partilerin aygıtlarını ayakta tutabilmeleri için ihtiyaç duydukları mali temelleri yok etti. Zaten bunlar, kendilerini feshetmedikleri takdirde, faaliyet gösteremeyecek duruma gelmişlerdi. Uzun yıllardır bağımsız olan Japonya Komünist Partisi ise, (izole olsa bile) Japon parti sistemindeki nispeten sağlam pozisyonunu ve birkaç milletvekilliğini muhafaza edebildi. Güney Afrika'da ırkçılığın sona ermesi ve Afrika Ulusal Kongresi [African National Congress (ANC)]'nin zaferi, ANC ile eskiden beri yakın ilişkilerde bulunan Güney Afrika Komünist Partisi'nin de başarısıydı. Ancak, orada özel bir duruma sahip olup olmayacağı ileride ortaya çıkacaktır.

Eski KİYK devletlerini yöneten sosyalist partiler tamamen ortadan kalkmadılar; pazar ekonomisine ve parlamentarizme yönelik bir politikayla ve çoğu zaman farklı isimler altında hayatlarını sürdürüyorlar. Seçimlerde çoğu zaman %10'un üstüne çıkıyorlar. Rusya'da KP, en güçlü üçüncü parti durumunda. 1993'te Polonya'da "Demokratik Sol Birliği" %20'nin üzerinde oy kazanarak hükümette yer aldı. 1994'te Macaristan'da Sosyalist Parti meclis seçimlerini kazandı. Tacikistan ve Litvanya'da, eski hükümet partilerinin takipçisi olan partiler, doksanlı yılların başındaki seçimlerle

yeniden iktidara geldiler - tabii ki bu sefer çok partili sistem ve kapitalizme geçiş şartları altında.

Üçüncü sosyalizmin (1917-1991) ve ona dayanan burjuva toplumlarındaki komünist partilerin tarihi sona erdi. Ona geçmişte bağlı olmuş olan örgütler ve insanlar, Ekim Devrimi'nden önce de var olan ve halen yeni bir biçimde oluşmakta olan kapitalist "One World" içerisinde yerlerini arıyorlar. Önemli üretim ve dağıtım araçlarının üzerindeki özel mülkiyetin, uzun vadede, insanca birlikte yaşamının maddi, sosyal ve ahlaki koşullarıyla bağdaşabilir olup olmadığı sorusuna, şimdilik cevap verilmesi mümkün değildir.

KISALTMALAR

ABS	Almanya Birleşik Sosyalist Partisi
ABSP	Almanya Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi
AÇSP	Almanya Çoğulcu Sosyal Demokrat Partisi
ADC	Almanya Demokratik Cumhuriyeti
AEP	Arnavutluk Emek Partisi
AFC	Almanya Federal Cumhuriyeti
AHDP	Almanya Hür Demokrat Partisi
AHP	Avusturya Halk Partisi
AKİP	Almanya Komünist İşçi Partisi
AKP	Almanya Komünist Partisi
AIKP	Alman Komünist Partisi
ANC	African National Congress [Afrika Ulusal Kongresi]
ASAY	Almanya'daki Sovyet Askeri Yönetimi
ASP	Almanya Sosyal Demokrat Partisi
AT	Avrupa Topluluğu
AvKP	Avusturya Komünist Partisi
AvSP	Avusturya Sosyal Demokrat Partisi
BMİP	Birleşik Marksist İşçi Partisi
CGİL	Confederazione Generale Italiana del Lavoro [İtalyan Genel İşçi Konfederasyonu]
CGT	Confédération Générale du Travail [Genel İşçi Konfederasyonu]

CUKC	Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi
ÇKP	Çin Komünist Partisi
ÇekKP	Çekoslovakya Komünist Partisi
ÇSC	Çekoslovak Sosyalist Cumhuriyeti
DSP	Demokratik Sosyalizm Partisi
DVC	Demokratik Vietnam Cumhuriyeti
EAM	Ellenikos Apelevtherotikon Metopon [Ulusal Kurtuluş Cephesi]
ELAS	Ellenikos Laikon Apelevtherotikon Straton [EAM'nin gerilla ordusu]
FDHB	Fin Demokratik Halk Birliği
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
FKP	Fransa Komünist Partisi
FNL	Front National de Libération du Vietnam-Sud [Güney Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi]
FRELİMO	Frente de Libertação de Mocambique [Mozambik Kurtuluş Cephesi]
FSİP	Finlandiya Sosyalist İşçi Partisi
HDB	Hristiyan Demokrat Birliği
İEFG	İşçi Enternasyonalı Fransız Grubu
İKP	İtalya Komünist Partisi
İSP	İtalya Sosyalist Partisi
İspKİP	İspanya Komünist İşçi Partisi
İspKP	İspanya Komünist Partisi

JKP	Japonya Komünist Partisi
KEYK	Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi
KİYK	Karşılıklı İktisadi Yardımlaşma Konseyi
KP	Komünist Parti
KPM	Almanya Komünist Partisi (Muhalefet)
MDF	Macaristan Demokratik Forumu
MFA	Movimento das Forças Armadas [Silahlı Kuvvetler Hareketi]
MK	Merkez Komite
MPLA	Movimento Popular de Libertação de Angola [Angola Halkçı Kurtuluş Hareketi]
MSİP	Macar Sosyalist İşçi Partisi
MSP	Macaristan Sosyalist Partisi
NEP	Yeni İktisat Siyaseti
ParSP	Partido Socialista Popular [Halkçı Sosyalist Parti]
PBİP	Polonya Birleşik İşçi Partisi
PHP	Polonya Halk Partisi
PIP	Polonya İşçi Partisi
PSP	Polonya Sosyalist Partisi
PURC	Partido Union Revolucionaria Comunista [Birleşik Devrimci Komünist Partisi]
PYYES	Planlama ve Yönetimde Yeni Ekonomik Sistem
RFSSC	Rusya Federatif Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti
RİP	Romanya İşçi Partisi

RPY	Resmi Politik Yönetim
SALT I, II	Strategic Arms Limitation Talks [Stratejik Silahları Sınırlandırma Görüşmeleri]
SBKP	Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SKC	Sandinist Kurtuluş Cephesi
SSCB	Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri Birliği
UKC	Ulusal Kurtuluş Cephesi
YKP	Yunanistan Komünist Partisi

KAYNAKÇA

Wolfgang Abendroth: *Aufstieg und Krise der deutschen Sozialdemokratie. Das Problem der Zweckentfremdung einer politischen Partei durch die Anpassungstendenz von Institutionen an vorgegebene Machtverhältnisse* [Alman Sosyal Demokrasisinin Yükselişi ve Krizi. Kurumların Mevcut Güç İlişkilerine İntibak Etmelerinden Dolayı Ortaya Çıkan Siyasi Bir Partinin Asıl Amaçlarından Uzaklaşması Sorunu]. Genişletilmiş 4. basım, Köln 1978.

Enrico Berlinguer: "Imperialismus und Koexistenz im Lichte der Vorgänge in Chile. Gedanken zu Italien nach den Ereignissen in Chile" [Şili'deki Olayların Işığında Emperyalizm ve Birarada Varoluş. Şili'deki Olayların Ardından İtalya ile İlgili Düşünceler] (1). Bkz.: *Enrico Berlinguer: Für eine demokratische Wende. Ausgewählte Reden und Schriften 1969-1974* [Demokratik Bir Dönüşüm İçin. Seçilmiş Söylevler ve Yazılar 1969-1974]. Berlin 1975.

Enrico Berlinguer: "Demokratischer Weg und reaktionäre Gewalt. Gedanken zu Italien nach den Ereignissen in Chile" [Demokratik Yol ve Gerici Şiddet. Şili'deki Olayların Ardından İtalya ile İlgili Düşünceler] (2). Bkz.: *Enrico Berlinguer: Für eine demokratische Wende. Ausgewählte Reden und Schriften 1969-1974* [Demokratik Bir Dönüşüm İçin. Seçilmiş Söylevler ve Yazılar 1969-1974]. Berlin 1975.

Enrico Berlinguer: "Soziale Bündnisse und politische Gruppierungen. Gedanken zu Italien nach den Ereignissen in Chile" [Sosyal İttifaklar ve Siyasi Örgütler. Şili'deki Olay-

ların Ardından İtalya ile İlgili Düşünceler] (3). Bkz.: *Enrico Berlinguer: Für eine demokratische Wende. Ausgewählte Reden und Schriften 1969-1974* [Demokratik Bir Dönüşüm İçin. Seçilmiş Söylevler ve Yazılar 1969-1974]. Berlin 1975.

Paul Boccara v.d.: *Der staatsmonopolistische Kapitalismus* [Tekelci Devlet Kapitalizmi]. Frankfurt/M. 1973.

Franz Borkenau: Der europäische Kommunismus. Seine Geschichte von 1917 bis zur Gegenwart [Avrupa Komünizmi. 1917'den Günümüze Tarihi]. Münih 1952.

Julius Braunthal: *Geschichte der Internationale* [Enternasyonal'in Tarihi]. 2. cilt, 3. basım. Berlin ve Bonn 1978.

Julius Braunthal: *Geschichte der Internationale* [Enternasyonal'in Tarihi]. 3. cilt, 3. basım. Berlin ve Bonn 1978.

Jean Chesneaux: "Der Sozialismus im Fernen Osten. Die Entstehung des kommunistischen Chinas" [Uzakdoğu'da Sosyalizm. Komünist Çin'in Ortaya Çıkışı]. Bkz.: Jacques Droz (Ed.): *Geschichte des Sozialismus* [Sosyalizm Tarihi]. Cilt XV. Frankfurt/M., Berlin, Wien 1979.

Isaac Deutscher: *Trotzki. III: Der verstoßene Prophet 1929-1940* [Troçki. III: Kovulan Kâhin 1929-1940]. 2. basım. Stuttgart, Berlin, Köln ve Mainz 1972.

Georgi Dimitroff: "Der Vormarsch des Faschismus und die Aufgaben der Kommunistischen Internationale im Kampf für die Einheit der Arbeiterklasse gegen den Faschismus. Bericht auf dem VII. Weltkongreß der Kommunistischen Internationale am 2. August 1935" [Faşizmin İlerleyişi ve Komünist Enternasyonal'in, Faşizme Karşı Mücadelede İşçi Sınıfının Birliğini Sağlamak Yö-

nündeki Görevleri. Komünist Enternasyonal'in 2 Ağustos 1935'te Yapılan VII. Dünya Kongresi'nde Sunulan Rapor]. Bkz.: *Georgi Dimitroff: Ausgewählte Werke in drei Bänden* [Seçilmiş ve Üç Cilt Haline Getirilmiş Eserleri]. 2. cilt. Sofya 1976.

Horst Dunke: *Die KPD von 1933-1945* [1933/45 Yılları Arasında AKP]. Köln 1972.

Friedrich Engels: "England 1845 und 1885" [İngiltere 1845 ve 1885]. MEW 21 [Marx/Engels: Eserleri 21]. Herausgegeben vom Institut für Marxismus-Leninismus beim ZK der SED [Yayına Hazırlayan: ABS Merkez Komitesi'ne Bağlı Marksizm-Leninizm Enstitüsü]. Berlin 1969.

Ossip K Flechtheim: *Die KPD in der Weimarer Republik. Mit einer Einleitung von Herrmann Weber* [Weimar Cumhuriyeti'nde AKP. Giriş: Hermann Weber]. Değiştirilmemiş 3. basım. Frankfurt/M. 1973.

Georg Fülberth: *KPD und DKP 1945-1990. Zwei kommunistische Parteien in der vierten Periode kapitalistischer Entwicklung* [AKP ve AİKP 1945-1990. Kapitalist Sürecin Dördüncü Safhasında İki Komünist Parti]. 2. basım. Heilbronn 1992.

Günter Giesenfeld: *Land der Reisfelder. Vietnam. Laos. Kambucha. Geschichte und Gegenwart* [Pirinç Tarlalarının Toprağı. Vietnam. Laos. Kamboçya. Tarihte ve Günümüzde]. Köln 1981.

Herbert Grüger: *Verschwiegene Zeiten. Vom geheimen Apparat der KPD ins Gefängnis der Staatssicherheit* [Ketim Zamanlar. AKP'nin Gizli Aygıtından Devlet Güvenliği'nin Hapsine]. Berlin 1990.

Valentin Gitermann: *Geschichte Rußlands* [Rusya Tarihi]. 3 cilt. Frankfurt/M. 1987.

Beatrix Herlemann: *Auf verlorenem Posten. Kommunistischer Widerstand im Zweiten Weltkrieg. Die Knöchel-Organisation* [İkinci Dünya Savaşı Sırasında Komünist Direniş. Knöchel Teşkilatı]. Bonn 1986.

Bergholt Holmgaard: "Die Kommunistische Partei Dänemarks" [Danimarka Komünist Partisi]. Bkz.: Ake Sparring (Red.): *Kommunisten im Norden* [Kuzey'deki Komünistler]. Köln 1966.

Institut für Gesellschaftswissenschaften beim ZK der SED [ABS'nin Merkez Komitesi'ne Bağlı Toplum Bilimleri Enstitüsü]: *Der Imperialismus der BRD* [AFC'nin Emperyalizmi]. Frankfurt/M. 1971.

Jahn Otto Johansen: "Die Kommunistische Partei Norwegens" [Norveç Komünist Partisi]. Bkz.: Ake Sparring (Red.): *Kommunisten im Norden* [Kuzey'deki Komünistler]. Köln 1966.

Helga Koppel: *P.C.I. (Partito Comunista Italiano). Die Entwicklung der italienischen KP zur Massenpartei* [P.C.I. İtalyan KP'sinin Bir Kitle Partisi Haline Gelişi]. Batı Berlin 1976.

Nicos Kotzias: "Die Linke im politischen System Griechenlands und ihre Krise" [Yunanistan'ın Siyasi Sistemindeki Sol ve Krizi]. Bkz.: *Zeitschrift "Marxistische Erneuerung"* ["Marksist Yenilenme" Dergisi]. 3. yıl, 9. sayı (Mart 1992).

Vladimir İliç Lenin: "Der Imperialismus als höchstes Stadium

des Kapitalismus" [Kapitalizmin En Yüksek Aşaması Olarak Emperyalizm]. Bkz.: Vladimir İliç Lenin: Werke [Eserler]. 40 cilt, cilt 22. Berlin 1961-1964.

Vladimir İliç Lenin - Dokumente seines Lebens. Ausgewählt und erläutert von Arnold Reisberg [Vladimir İliç Lenin - Hayatından Belgeler. Seçen ve Açıklayan: Arnold Reisberg]. Cilt 2. Leipzig 1980.

Karl Marx: "Zur Kritik der Politischen Ökonomie" [Siyasi İktisadın Eleştirisine Dair]. MEW 13 [Marx/Engels: Eserleri 13]. Herausgegeben vom Institut für Marxismus-Leninismus beim ZK der SED [Yayına Hazırlayan: ABS Merkez Komitesi'ne Bağlı Marksizm-Leninizm Enstitüsü]. Berlin 1969.

Karl Marx: "Kritik des Gothaer Programms" [Gotha Programı'nın Eleştirisi]. MEW 19 [Marx/Engels: Eserleri 19]. Herausgegeben vom Institut für Marxismus-Leninismus beim ZK der SED [Yayına Hazırlayan: ABS Merkez Komitesi'ne Bağlı Marksizm-Leninizm Enstitüsü]. Berlin 1969.

Bengt Matti: "Die Kommunistische Partei Finnlands" [Finnlandiya Komünist Partisi]. Bkz.: *Ake Sparring* (Red.): Kommunisten im Norden [Kuzey'deki Komünistler]. Köln 1966.

Lutz Niethammer: "Annäherung an den Wandel. Auf der Suche nach der volkseigenen Erfahrung in der Industrieprovinz der DDR" [Değişime Yaklaşımlar. ADC Sanayi Bölgelerindeki "Halka Ait" Deneyimlerin Arayışı]. Bkz.: Alf Lüdtke (Ed.): *Alltagsgeschichte. Zur Rekonstruktion historischer Erfahrungen und Lebensweisen*

[“Normal” Hayatın Tarihi. Tarihi Tecrübelerin ve Yaşam Biçimlerinin Yinelenmesine Dair]. Frankfurt/New York 1989.

Vesa Oittinen: “Die marxistische Linke in Finnland” [Finlandiya’daki Marksist Sol]. Bkz.: Zeitschrift “*Marxistische Erneuerung*” [“Marksist Yenilenme” Dergisi]. 3. yıl, 12. sayı (Aralık 1992).

Robert B. Reich: *Die neue Weltwirtschaft. Das Ende der nationalen Ökonomie* [Yeni Dünya Ekonomisi. Ulusal Ekonominin Sonu]. Frankfurt/M. ve Berlin 1993.

Ake Sparring : “Einleitung” [Giriş]. Bkz.: Ake Sparring (Red.): *Kommunisten im Norden* [Kuzey’deki Komünistler]. Köln 1966.

Ake Sparring (Red.): *Kommunisten im Norden* [Kuzey’deki Komünistler]. Eke bkz.: “Die Wahlergebnisse” [Seçim Sonuçları]. Köln 1966.

Susan Strange: *Casino Capitalism* [Kumarhane Kapitalizmi]. Oxford/New York 1986.

Gerhard Stuby: “Die SPD von der Niederlage des Faschismus bis zur Gründung der Bundesrepublik (1945-1949)” [Faşizmin Yenilgisinden Federal Almanya’nın Kuruluşuna Kadar ASP (1945-1949)]. Bkz.: Jutta von Freyberg, Georg Fülberth, Jürgen Harrer, Bärbel Hebel-Kunze, Heinz-Gerd Hofschien, Erich Ott, Gerhard Stuby: *Geschichte der deutschen Sozialdemokratie. Von 1863 bis zur Gegenwart* [Alman Sosyal Demokrasisinin Tarihi. 1863’ten Günümüze]. 3. basım. Köln 1989.

Palmiro Togliatti: “Memorandum zu Fragen der in-

ternationalen Arbeiterbewegung und ihrer Einheit. Jalta, August 1964" [Uluslararası İşçi Hareketi ve Onun Birliğiyle ilgili Memorandum. Yalta, Ağustos 1964]. Bkz.: *Palmiro Togliatti: Ausgewählte Reden und Aufsätze* [Seçilmiş Söylevler ve Yazılar]. Frankfurt/M. 1977.

Pierre Vilar: "Der Sozialismus in Spanien" [İspanya'daki Sosyalizm]. Bkz.: Jacques Droz: Geschichte des Sozialismus [Sosyalizm Tarihi]. Cilt XIV. Frankfurt/M., Berlin, Wien 1979.

Herrmann Weber: "Weiße Flecken" in der Geschichte. Die KPD-Opfer der Stalinschen Säuberungen und ihre Rehabilitierung [Tarihte "Beyaz Lekeler". Stalin'in Tasfiyelerindeki AKP Kurbanları ve İtibar ve Haklarının İade Edilmesi]. Frankfurt/M. 1989.

BİLİM FELSEFE POLİTİKA SERİSİNDEN
YAYIMLANAN KİTAPLAR

● **İDEOLOJİ**

David McLellan

● **AYDINLANMA FELSEFESİ**

Lucien Goldmann

● **YAPISALCILIK**

Jean Piaget

● **NOVUM ORGANUM**

Francis Bacon

BİLİM FELSEFE POLİTİKA SERİSİNDEN
YAYIMA HAZIRLANAN KİTAPLAR

● **SİYASET BİLİMİNDE TEMEL YAKLAŞIMLAR**

Kemâli Saybaşı

● **DEMOKRASİ**

Anthony Arblater

● **KARL MARX**

Karl Karsch

● **İDEOLOJİ VE ÜTOPYA**

Karl Mannheim

● **ÖZGÜRLÜK**

Zygmunt Bauman

● **BÜROKRASİ**

David Beetham

● **SOSYALİZM**

Bernard Crick

● **LİBERALİZM**

John Gray

BİLİM FELSEFE POLİTİKA SERİSİNDEN
YAYIMA HAZIRLANAN KİTAPLAR

● DEVLET

John A. Hall and John Ikenberry

● MÜLKİYET

Alan Ryan

● STATÜ

Bryan S. Turner

● POST LİBERALİZM

John Gray

● DÜŞÜN VE TOPLUM

İlkay Sunar

● MARİA ATOINETTE

Stefan Zweing

Çok sık söylendiği gibi sosyalizmin tarih öncesi Sovyetler Birliğinin resmen ortadan kalkmasından sonra kapandı mı? Sosyalist devrimlerin yenilgisi, sosyalizmleri deneysel bir ütopya durumuna mı getirdi? Sosyalizmlerin yenilgisini 'Marksizm pratikle doğrulanamamıştır' diye mi açıklamalıyız?

Sosyalizmlerin tarih öncesi, Ütopik Sosyalistlerin kapitalizmden kurtulmak amacıyla özel olarak tasarlamış oldukları sosyalist komünler diye adlandırılan 'toplum' türlerinin ortadan kalkmasıyla son buluyordu. Sosyalizmlerin tarih sonrasını ise, radikal, özgürlükçü ve çoğulcu bir demokrasi için Marksist kuramda yer alan her türlü ontolojik (proletarya gibi) ayrıcalığı reddeden, ve sınıf hareketinin yerini; ırk ve cinsiyet eşitliğine, ekolojik üretime, özgür insanlara dayandıran çağdaş toplumsal hareketlerin alması gerektiğini savunan "Çağdaş Ütopik Sosyalizm" temsil ediyor. Sosyalizmlerin yıkılmasında hiç kuşku yoktur ki Marksizmin temelini oluşturan Bilim, Felsefe ve Politikadaki kriz temel rolü oynamıştır. Bu nedenle sosyalizmlerin yıkılmasını yalnızca o ülkelerin yöneticilerine ya da Fülberth'in de ifadesiyle reel sosyalist ülkelerdeki insan hak ve özgürlüklerinin kılığına, ya da örneğin Stalin, Troçki sorunsalına bağlamak yanılı olacaktır. Ama illa da bir suçlu aranacaksa o zaman suçluyu bizzat Marksistler olarak göstermek uygun olabilir. Çünkü krize yol açan öğeler arasına en başta "benim Marksizmim iyidir" diyen bilcümle Stalinist, Troçkist, Maoist, Enver Hocacı ideoloji katılabilir.

Bu gün tartışılmakta olan sorunlara tarihe ve teker teker olaylara başvurarak cevap arayan Georg Fülberth, Komünist hareketi ve sosyalist devletleri üç döneme ayırarak inceliyor: Büyük Ütopik Sosyalistlerin ondokuzuncu yüzyılın ortasında kurmuş oldukları komünler ya da komünist kooperatifler, 1871 Paris'te kurulan ve yalnızca yetmiş bir gün direnebilen Paris Komünü ve 1917 Ekim Devrimi. Fülberth, 1917 Ekim Devrimi'ni, ortaya çıkarttığı toplumlar, sürenin uzunluğu ve sosyalizmin yayıldığı coğrafi alanın büyüklüğü bakımından öncellerinden ayırıyor. Ve şu soruya cevap arıyor: Komünler/koloniler ve daha sonra 1871 Paris Komünü için "sosyalizmi geliştirmek için zaman ve mekân yeterli olmadı" denilebilir, ama yetmiş yıllık tarihe ve oldukça geniş coğrafyaya rağmen "sosyalizmler" neden çöktü?

Deneylerden umudunu kesmeyenlere.....

ISBN 975-553-304-4

DORUK